

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.561>

<https://orcid.org/0009-0001-7978-7090>

VILNIAUS UNIVERSITETAS

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Dalia Pinkevičienė

Mišri kalba ir jos socialinės reikšmės: keturių darbo aplinkų Vilniuje tyrimas

DAKTARO DISERTACIJA

Humanitariniai mokslai,
Filologija (H 004)

VILNIUS, 2023

Disertacija rengta 2012–2023 metais Vilniaus universitete.
Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba.

Disertacija ginama eksternu.

Mokslinė konsultantė – prof. dr. Loreta Vaicekauskienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004).

Gynimo taryba:

Pirmininkė – prof. dr. Ineta Dabašinskienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004).

Nariai:

doc. dr. Liutauras Kraniauskas (Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005),

doc. dr. Laima Nevinskaitė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004),

prof. dr. Jūratė Ruzaitė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004),

prof. dr. Anna Verschik (Talino universitetas (Estija), humanitariniai mokslai, filologija, H 004).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2023 m. gruodžio 7 d. 13.00 val. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Zigmo Zinkevičiaus auditorijoje (92 auditorija). Adresas: Universiteto g. 5, Vilnius, Lietuva, tel. +370 5 268 72 07; el. paštas flf@flf.vu.lt.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu:

<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.561>

<https://orcid.org/0009-0001-7978-7090>

VILNIUS UNIVERSITY

INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Dalia Pinkevičienė

Social Meanings of Mixed Speech: A Study of Four Work Environments in Vilnius

DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
Philology (H 004)

VILNIUS, 2023

The dissertation was prepared between 2012 and 2023 at Vilnius University.
The research was supported by Research Council of Lithuania.

The dissertation is defended on an external basis.

Academic consultant –

Prof. Dr. Loretta Vaicekauskienė (Vilnius University, Humanities, Philology, H 004).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Dr. Ineta Dabašinskienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology, H 004).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Liutauras Kraniauskas (Klaipėda University, Social Sciences, Sociology, S 005),

Assoc. Prof. Dr. Laima Nevinskaitė (Vilnius University, Humanities, Philology, H 004),

Prof. Dr. Jūratė Ruzaitė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology, H 004),

Prof. Dr. Anna Verschik (Tallinn University (Estonia), Humanities, Philology, H 004).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 1 pm on 7 December 2023 in Room 92 (Z. Zinkevičiaus) of the Faculty of Philology, Vilnius University.

Address: Universiteto 5, Vilnius, Lithuania, tel. +370 5 268 7207;
e-mail: flf@flf.vu.lt.

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of Vilnius University, Institute of Lithuanian Literature and Folklore, as well as on the website of Vilnius University:

www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

SANTRUMPOS IR ŽENKLAI

D – pokalbio tema, susijusi su darbu,

ND – pokalbis ne darbo tema,

Vid – vidinė komunikacija,

Iš – išorinė komunikacija,

Sim – simetriški galios santykiai,

Asim – asimetriški galios santykiai,

(.) – trumpa pauzė,

(..) – ilgesnė pauzė,

[...] – kalbėjimas vienu metu,

xxx – negirdėti, nesuprantama,

? – klausiamoji intonacija,

! – sušukimas,

: – tariama pabrėžtinai ilgai,

<...> – dalis pokalbio praleista,

(...) – tyrėjo komentarai, pastabos,

↑↓ – paaukštintas, laibas ar pažemintas, pastorintas balsas,

DVIEJŲ – kas pabrėžiama intonacija,

NORmalas – kirčiuotas, pabrėžtas skienuo,

brendas, stoprocentnai – morfologiškai ir fonetiškai adaptuoti angliški ir rusiški elementai,

live talk, это видно – neadaptuoti angliški ir rusiški elementai (originalo rašyba žymi ir originalo tarimą),

M – kalba moteris,

V – kalba vyras,

?**M** – neidentifikuotas moteriškas balsas,

?**V** – neidentifikuotas vyriškas balsas.

PASTABA. Skaitytojo patogumui kai kuriuose, ypač ilgesniuose, išrašuose gali būti pabraukto teksto, žyminčio tai, kas, autorės nuomone, svarbu epizodui interpretuoti.

TURINYS

IVADAS	9
1. TEORINIAI PAGRINDAI IR AKTUALIŲ TYRIMŲ APŽVALGA	24
1.1. Interakcijos socialiniai aspektai.....	24
1.1.1. Socialinė reikšmė, socialinė tapatybė ir kalbėtojo pozicija ...	25
1.1.2. Stilius ir jo sampratos raida sociolingvistikoje.....	32
1.1.2.1. Pirmoji sociolingvistikos banga – stilius kaip formalumo laipsnis ir kaip etnografinių tyrimų objektas	32
1.1.2.2. Antroji sociolingvistikos banga – stilius kaip prisitaikymas prie pašnekovo	34
1.1.2.3. Trečioji sociolingvistikos banga – stilius kaip socialinių reikšmių kūrimo priemonė	36
1.1.3. Interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos perspektyva	43
1.2. Mišrios kalbos samprata.....	49
1.2.1. Sąvokų ir teorinių požiūrių raida.....	50
1.2.2. Kodų kaita kaip papildomas analitinis įrankis.....	53
1.3. Darbo aplinkos tyrimų objektai, metodai ir teorinės prieigos	58
1.3.1. Kalbos darbo aplinkoje tyrimų raida.....	58
1.3.2. Kalbos darbo aplinkoje savybės ir kategorizavimas.....	62
1.3.3. Darbo aplinka kaip bendros veiklos bendruomenė.....	65
2. TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAS	67
2.1. Tyrimo medžiaga ir etika	67
2.2. Tyrimo metodas	71
3. MIŠRIOS KALBOS DARBO APLINKOJE PRAGMATINIŲ IR SOCIALINIŲ REIKŠMIŲ ANALIZĖ	75
3.1. Atvejis #1 MEDIA: žiniasklaidos įmonė.....	75
3.1.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą	75
3.1.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės.....	77
3.1.2.1. Angliški elementai	78
3.1.2.2. Rusiški elementai	79
3.1.3. Grupės nario tapatybė.....	82
3.1.4. Profesionalumo dimensija.....	86
3.1.4.1. Modernumas, autoritetingumas	87
3.1.4.2. Kompetentingumas	89
3.1.4.3. Operatyvumas, efektyvumas	92
3.1.5. Santykių dimensija.....	94
3.1.5.1. Solidarumas, draugiškumas	94
3.1.5.2. Emocingumas	98

3.1.5.3. Šmaikštumas, žaismingumas	99
3.1.5.4. Galios skirtumų švelninimas	102
3.1.6. Apibendrinimas	104
3.2. Atvejis #2 INF: informacinių technologijų įmonė	105
3.2.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą	105
3.2.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės	107
3.2.2.1. Angliški elementai	109
3.2.2.2. Rusiški elementai	110
3.2.3. Grupės nario tapatybė	111
3.2.3.1. Grupės branduolio (vyrų) kodas	111
3.2.3.2. Visos grupės kodas	119
3.2.4. Profesionalumo dimensija	122
3.2.4.1. Kompetentingumas, patikimumas	122
3.2.4.2. Profesionalo savigarbos išsaugojimas	126
3.2.4.3. Efektyvumas ir greitumas bendradarbiaujant	127
3.2.5. Santykių dimensija	129
3.2.5.1. Draugiškas erzinimas	129
3.2.5.2. Solidarumas, palaikymas	132
3.2.5.3. Šmaikštumas, žaismingumas	134
3.2.5.4. Lyderystė kritinėje situacijoje	136
3.2.5.5. Priešiškumas, negatyvumas	139
3.2.6. Apibendrinimas	141
3.3. Atvejis #3 KOSM: kosmetikos įmonės rinkodaros skyrius	142
3.3.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą	142
3.3.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės	144
3.3.2.1. Angliški elementai	145
3.3.2.2. Rusiški elementai	146
3.3.3. Grupės nario tapatybė	145
3.3.4. Profesionalumo dimensija	154
3.3.4.1. Kompetentingumas, kūrybingumas, iniciatyvumas	156
3.3.4.2. Profesionalo savigarbos išsaugojimas	158
3.3.4.3. Ambicingumas, konkurencingumas	159
3.3.5. Santykių dimensija	161
3.3.5.1. Solidarumas	162
3.3.5.2. Priešiškumas, negatyvumas	164
3.3.6. Apibendrinimas	165
3.4. Atvejis #4 BIO: biomokslinė laboratorija	166
3.4.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą	166
3.4.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės	168

3.4.2.1. Angliški elementai	169
3.4.2.2. Rusiški elementai	169
3.4.3. Grupės nario tapatybė	169
3.4.3.1. Lietuvių grupės kodas	170
3.4.3.2. Grupės kodas, dalyvaujant kolegai užsieniečiui	173
3.4.4. Profesionalumo dimensija.....	176
3.4.4.1. Profesinis mobilumas	177
3.4.4.2. Lankstumas, gebėjimas prisitaikyti	180
3.4.4.3. Techninis darbas su laboratorijos įranga	182
3.4.5. Santykių dimensija.....	182
3.4.5.1. Draugiškas erzinimas	184
3.4.5.2. Solidarumas	187
3.4.5.3. Šmaikštumas, žaismingumas	188
3.4.5.4. Politikavimas	190
3.4.6. Apibendrinimas	190
3.5. Rezultatų aptarimas	191
DISKUSIJA	200
IŠVADOS	202
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	206
PRIEDAI.....	217
SANTRAUKA / SUMMARY.....	221
PADĖKA	242
INFORMACIJA APIE DISERTANTĘ	245
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS	244

IVADAS

Viešbučio lauko terasoje Druskininkuose man, mano dukrai ir anūkei bevalgant savitarnos pusryčius jauna moteris ant gretimo stalo padeda savo mobiliųjį telefoną kaip ženklą, kad stalelis užimtas, ir, kreipdamasi į mano dukrą, mandagiai paprašo:

– Gal galėtumėt užmesti akį? *Just in case?*

Angliškas intarpas šiandien turbūt nieko nestebina. Atrodo, kad tokį stilių girdime vis dažniau. Kodėl kalbėtojai pasirenka taip kalbėti? Ar jaunoji viešbučio kaimynė būtų taip pat kreipusis ir į mane, už ją daug vyresnę moterį? Ar angliškas intarpas padėjo jai pasiekti pragmatinį prašymo tikslą (kad mes kartkartėmis žvilgteltume, ar telefonas vietoje) paprasčiau ir greičiau nei kalbant tik lietuviškai? Ar toks kalbėjimo stilius leido jai trumpam sukurti bendrumo ir tarpusavio supratimo jausmą tarp jos ir mano dukters? Ar taip ji save pozicionavo kaip jauną, šiuolaikišką, išsilavinusią? Gal net sėkmingą ir pasiturinčią? Taigi, ar toks kalbėjimo būdas pragmatiškai naudingas ir socialiai reikšmingas? Būtent apie tokį mišrią kalbą naudojantį kalbėjimo stilių ir galimas jos vartojimo priežastis bei motyvus ir yra ši disertacija.

Mišri kalba – heterogeniško kalbėjimo būdo ar stiliaus sakinys diskursas, įtraukiantis kitų kalbų elementų. Kitaip tariant, terminas „mišri kalba“ (ar „mišrus stilius“) apibrėžia skirtingų kalbų išteklių egzistavimą vienoje „kalboje“. Panašiai mišrią kalbą apibūdina ir žymi suomių sociolingvistė Sirpa Leppänen: „Tai daugiau nei vienos kalbos resursai, kurie pasitelkiami, panaudojami ir sumaišomi naujai“¹ (Leppänen, Nikula 2007: 338). Mokslinėje literatūroje mišri kalba dar vadinama „heteroglosija“, „krosingu“, „poli-, trans- ir metrolingvizmu“ (Bakhtin 1981; Blommaert, Rampton 2011; Pennycook 2016).

Darbo aktualumas ir teorinis pagrindas. Mišri kalba istoriškai nėra naujas reiškinys. Žmonėms būdinga įterpti į savo kalbą kitų kalbų elementų, kurie jau vien kitoniškumu žymi tam tikras simbolines reikšmes, suteikia kalbai tam tikrą atspalvį (plg. Gumperz 1982: 64)². Kodėl aktualu kalbėti apie mišrią kalbą šiandien? Viena vertus, mišrios kalbos tyrimai pastaraisiais metais suintensyvėjo dėl skaitmeninės komunikacijos plėtros ir visą pasaulį

¹ „<...> resources from more than one language can be drawn on, used and mixed in new ways“ (Leppänen, Nikula 2007: 338).

² Tam net nereikia išmanyti kitų kalbų gramatikos ar semantikos, nebūtina perteikti tam tikros konkrečios intencijos, kurią įprastai toje kalboje išreiškia tam tikras žodis ar posakis, – pakanka tipologizuotos kito kodo reikšmės, paties šio kodo pavartojimo (Bakhtin 1981: 289; Gumperz 1982).

transformuojančios globalizacijos, dėl kurių kitų kalbų ištekliai tapo visiems lengvai prieinami³. Kita vertus, mišrios kalbos tyrimų suintensyvėjimas aiškintinas sociolingvistikos ir lingvistinės antropologijos raida. Reaguojant į naująją realybę, radosi naujų teorinių požiūrių į kalbą. Susiformavo kalbės – ne kaip atskiros sistemos, o greičiau kaip kalbinių išteklių rinkinio – samprata. Kalbos matomos kaip išteklių donorai, iš kurių galima laisvai rinktis elementus savo ar grupės kalbiniam repertuarui, taip sudarant naujus stilius, kurie savo ruožtu gali įgyti simbolinių reikšmių ir tapti atpažįstami kaip ženklai, indeksai (Gumperz, Cook-Gumperz 1982; Agha 2007), asociatyviniais (indeksiniais) ryšiais siejami su kalbėtojų savybėmis, tapatybėmis, naryste grupėse, kitaip tariant, su socialinėmis reikšmėmis. Paprastai tos reikšmės nėra įvardijamos, jos numanomos ir atsiranda iš socialinės patirties, iš kalbėtojų susidūrimų su kitais panašias diskursais. Susidomėjimas kalbos variantų socialinėmis reikšmėmis siejamas su paskutine – trečiąja – variantų sociolingvistikos banga (žr. 1.1.2 poskyrį). Kaip tik todėl, kad suponuoja atskiras kalbas, čia neminimi tokie mišriai kalbai artimi terminai kaip *daugiakalbystė*, *dvikalbystė*, *kodų kaita* ir *kodų maišymas* (žr. 1.2.2 poskyrį), jokių būdu neatmetant kodų kaitos tyrimų vertingų įžvalgų.

Dar vienas pokytis sociolingvistikos ir lingvistinės antropologijos paradigmoje matyti požiūryje į kalbėtojų grupes. Nuo kalbinių bendruomenių (angl. *speech communities*) pereinama prie siauresnių, specifiskesnių, greičiau kintančių kontekstų – vadinamųjų *bendros veiklos bendruomenių* (angl. *communities of practice*), aptinkamų atskirose institucijose ar socialiniuose tinkluose, kalbos tyrimų (Blommaert, Rampton 2011). Nebelieka išankstinio įsitikinimo, kad kilmė, etniškumas, išsilavinimas, kalbų mokėjimas lems, kaip ir kokia kalba ar stilius bus vartojama. Kalbėtojai lanksčiai keičia kalbėjimo būdus, prisitaikydami prie konteksto ir aplinkybių, jų kalba labai variantiška. Svarbu, kad konkrečioje kontekstinėje situacijoje vartojamas variantas būtų socialiai priimtinas. Taip mišri kalba prisideda prie kalbos normos formavimo „iš apačios“, t. y. pačių kalbėtojų kuriamos normos peržiūrėjimo, perkūrimo ir keitimo (Blommaert, Rampton 2011). Tai būdingiausia jaunimo kalbai, taip pat socialiniams tinklams, reklamos, internetiniams tekstams, subkultūroms (tokioms kaip, pavyzdžiui, hiphopas).

³ Globalizacijos poveikis labiausiai matyti didžiuosiuose pasaulio miestuose (metropoliuose), kur didžiausia įvairių kalbinių išteklių koncentracija. Vis dėlto šiandien jau tvirtinama, kad dėl labai išvystytų technologijų mažesni miestai, peri-urbanistinės zonos, periferija ir kaimai taip pat patiria globalizacijos poveikį (Wang et al. 2014).

Šios srities mišrios kalbos tyrimų (ypač jaunimo kalbos tyrimų) yra daugiausia (Leppänen 2007; Rampton 2010; Androutsopoulos 2013 ir kt.). Pastaraisiais metais, nors ir negausiai, šių tyrimų jau atlikta ir Lietuvoje (Vaicekauskienė 2014b; Vyšniauskienė 2014; Čekuolytė 2014, 2017; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019; Vaicekauskienė 2022). Išskirtinė lietuviškų tyrimų savybė tarptautiniame mišrios kalbos tyrimų kontekste yra tai, kad priklausome posovietinei Rytų Europos erdvei, kurioje (skirtingai negu kitose Vakarų Europos šalyse, kur įprastai analizuojama anglų kalbos įtaka) kaip kitakilmiai ištekliai vartojamos dvi kalbos: anglų ir rusų (Vaicekauskienė 2022).

Darbo naujumas ir išskirtinumas. Apie mišrios kalbos Lietuvoje socialinių reiškinių kūrimo potencialą žinoma nedaug (žr. toliau įvade pateikiamą mišrios kalbos tyrimų apžvalgą). Disertacijos empirinis ir metodinis naujumas – tirama ne jaunimo, o sociolingvistiniuose tyrimuose daug rečiau analizuojamos suaugusiųjų grupės vartojama mišri kalba. Be to, įžengiama ir į mišrios kalbos aspektu Lietuvoje visiškai netyrinėtą darbo aplinkos kontekstą, kuriame suaugę žmonės praleidžia didžiąją dienos dalį, ne tik atlikdami sutartyse numatytus darbus, bet ir megzdami pačius įvairiausius socialinius ryšius. Tirtos keturios darbo aplinkos Vilniuje, traktuojant jas kaip bendros veiklos bendruomenes. Tyrimas paremtas natūralios kalbos garso įrašais. Tai lietuviškų tyrimų kontekste taip pat gana nauja.

Prie tyrimo išskirtinumo prisideda ir tai, kad mišri kalba ir darbo aplinkos kalba įprastai tiriamos atskirai, siekiant kitų tikslų (žr. 1.3.1 poskyrį). Jaunimo ir socialiniuose tinkluose vartojama mišri kalba dažniausiai tirinama kaip stilistinė priemonė, konstruojanti bendrumą ar tapatybes. Darbo aplinkos kalba (daugiausia vienakalbis diskursas) tirinama siekiant praktinių taikomųjų ar šviečiamųjų tikslų: pagerinti komunikacijos darbe efektyvumą, geriau koordinuoti veiksmus, padėti tautinėms mažumoms geriau integruotis darbo aplinkoje ir pan. (žr. 1.2.1 poskyrį). Sankirta tarp mišrios kalbos ir darbo aplinkos tyrimų, kai kalba darbe tirama mišrios kalbos aspektu, labai reta. Tiesa, yra atlikta daugiakalbystės tyrimų darbo aplinkoje (Angouri 2014; Gunarsson 2014; Gritsenko, Laletina 2016; Lüdi 2017; Saito 2020), bet šie tyrimai atlikti didelėse tarptautinėse įmonėse, kur kalbų įvairovė nulemta išorinių aplinkybių, poreikio keisti informacija tarp skirtingų tautybių darbuotojų ar įmonės padalinių atskirose šalyse. Panašūs tyrimai gali būti sietini ir su socialine nelygybe darbe, imigrantų adaptacija prie naujos šalies ir jos kalbos (Roberts 2007; Nelson 2014).

Disertacijoje analizuojama sėkmingai savo srityje dirbančių išsilavinusių profesionalų (daugiausia lietuvių) mišri kalba. Mišri kalba čia nėra būtina

susikalbėti, taigi daroma prielaida, kad per mišrius stilius atsiskleis kalbėtojų konstruojamos socialinės reikšmės, individualios, grupinės ir profesinės tapatybės.

Bene artimiausi savo pobūdžiu ir teorine prieiga darbo aplinkos diskurso tyrimai vykdyti Pennycook ir Otsuji (2014) Australijos ir Japonijos didmiesčių restoranuose, kavinėse, parduotuvėse (plačiau žr. 1.2.1 poskyrį). Tyrėjai teigia, kad šiose darbo aplinkose, susikirtus įvairiakalbių žmonių darbinės karjeros trajektorijoms, pritaikius jau turimus kalbinius išteklius konkrečiai vietai ir veiklai, sukuriamas tai darbo erdvei būdingas mišrių išteklių repertuaras (grupės kodas), kurio pagrindinė funkcija – kuo efektyviau bendradarbiauti ir atlikti bendrą veiklą. Socialinės reikšmės požiūriu grupės kodas žymi tapatinimąsi su grupe.

Darbo tikslas – ištirti mišrios kalbos, vartojamos darbo aplinkoje, perteikiamas socialines reikšmes ir atskleisti, kaip skirtingo pobūdžio darbo aplinkų ypatumai lemia socialines reikšmes, mišrios kalbos kuriamas tose aplinkose.

Tyrime keliami trys pagrindiniai **klausimai**:

1. Kaip mišri kalba vartojama diskursiniu-pragmatiniu lygmeniu, atsižvelgiant į jos lingvistinę kompoziciją, situacinius darbo aplinkos kontekstų kodavimo parametrus ir žanrus?

2. Kokios mišrios kalbos socialinės reikšmės – su mišria kalba siejamos asociacijos, kalbėtojų pozicijos, savybės, grupinės ir individualios tapatybės – kuriamos darbo aplinkose?

3. Kokie pagrindiniai socialinių reikšmių skirtumai išryškėja tarp dviejų pagrindinių lietuvių vartojamų kitų kalbų išteklių – anglų ir rusų kalbų?

Metodas ir tiriamoji medžiaga. Tyrimas struktūruotas kaip atvejų analizės ciklas. Mišri kalba tirta keturiose Vilniuje veikiančiose įmonėse: įmonėje, susijusioje su žiniasklaida (aplinka #1 MEDIA), informacinių technologijų įmonėje (aplinka #2 INF), kosmetikos produkciją gaminančios įmonės rinkodaros skyriuje (aplinka #3 KOSM) ir biomokslinėje laboratorijoje (aplinka #4 BIO). Pagrindinę tiriamąją darbo medžiagą sudaro natūralios kalbos garso įrašai, kurių, atmetus ilgesnes pauzes, surinkta apie 80 val.

Socialinės reikšmės randasi kalbėtojų interakcijoje konkrečiame kontekste. Kontekstas (situacija) turi būti tirama mikrolygiu, atsižvelgiant į daugelį smulkių, susipynusių niuansų: vietą, veiklos pobūdį, kalbėtojų lūkesčius, santykį tarp kalbėtojų, pokalbio priešistorę, dalyvių kalbinį repertuarą ir pan. Taigi tiriamoji medžiaga analizuota remiantis interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos metodais.

Abi šios paradigmos pagrįstos detalio kokybine diskurso analize (Wetherell et al. 2001) ir kuo platesniu ir gilesniu tiriamojo konteksto pažinimu. Tiek interakcijos sociolingvistika, tiek lingvistinė etnografija remiasi autentiškais duomenimis, natūralios kalbos garso (ar vaizdo) įrašais, abi įtraukia etnografinius metodus, abi išsivystė iš amerikiečių lingvistinės antropologijos tradicijos. Iš tiesų, interakcijos sociolingvistika, lingvistinė etnografija ir lingvistinė antropologija yra trys persiklojančios paradigmos. Visų trijų raidą inspiravo tų pačių autorių teorinės įžvalgos (minėtini D. Hymesas, J. Gumperzas, E. Goffmanas, A. Agha ir M. Silversteinas (Wilson 2017)). Sociolingvistiniuose darbo aplinkos kalbos tyrimuose (žr. Naujojoje Zelandijoje įgyvendintą projektą, 1.3.1 poskyris) kartais net nėra eksplacitiškai pasakoma, kuria paradigma remiamasi, tik paminima, kad buvo atlikta detali diskurso analizė, paremta etnografiškai surinkta informacija. Tai pasakytina ir apie disertacijoje pristatomą tyrimą (daugiau apie metodą ir tiriamąją medžiagą žr. 2.1 ir 2.2 skyriuose).

Pagrindinės disertacijoje vartojamos sąvokos.

Mišri kalba, *mišrus stilius* – kalbėjimo būdas, kai į pagrindinę (šiuo atveju – lietuvių) kalbą įterpiama kitų kalbų elementų. Mišrios kalbos segmentais čia vadinami kitos kalbos (anglų ir rusų) elementų turintys diskurso fragmentai, išlaikantys tam tikrą – temos ar žanro – vientisumą. Sąvokos *mišri kalba* ir *mišrus stilius* disertacijoje vartojamos sinonimiškai.

*Stilius*⁴ – santykinai pastovi kalbos formų diskurse kombinacija, savita kalbinių ir kitokių semiotinių ženklų visuma, kuri asociatyviai (indeksiniais ryšiais) siejama su tam tikromis asmens savybėmis, tam tikromis žmonių grupėmis, jų veikla ar situacija.

Bendros veiklos bendruomenė – tai žmonių, užsiimančių bendra veikla, grupė, kurios nariai bendradarbiaudami mokosi vieni iš kitų, kaip tą veiklą geriau atlikti. Bendros veiklos bendruomenės narius sieja bendri tikslai ir interesai. Nariai nuolat bendrauja, keičiasi informacija, bendradarbiauja ir per šį bendravimą susiformuoja tai grupei būdingos elgesio, veiklos, kalbėjimo normos.

Grupės kodas – santykinai nusistovėjęs grupės kalbos išteklių rinkinys arba bendros veiklos bendruomenės kalbinis repertuaras.

Tapatybė – tai savęs ar kitų priskyrimas kokiai nors savo bruožais ar požymiais išsiskiriančiai socialinei kategorijai, atsižvelgiant į tai, kaip kalbėtojai save pateikia interakcijos metu konkrečiame kontekste. Socialinio

⁴ Kai kurie tyrėjai (pavyzdžiui, A. Agha, M. Silversteinas, B. Ramptonas) stilių vadina *registru*.

konstruktyvizmo paradigmoje kalbama ne apie statišką tapatybę, o apie tapatybes daugiskaita, apie keičiamų tapatybių repertuarą, kai tapatinamasi tai su vienomis, tai su kitomis savybėmis ar kategorijomis.

Socialinė persona – savęs konstravimas ir pateikimas konkrečioje situacijoje. Persona kiek skiriasi nuo tapatybės: ji yra labiau laikina, momentinė, nėra identifikavimosi su stabilesnėmis socialinėmis grupėmis ar kategorijomis.

Kalbėtojo pozicija (angl. *stance*) – tai, kaip kalbėtojas save pozicionuoja, atsižvelgdamas į savo paties kalbėjimą (pavyzdžiui, *abejojantis*, *užtikrintas*) ar kitų interakcijos dalyvių atžvilgiu (pavyzdžiui, *globėjiškas*, *dominuojantis*).

Socialinė reikšmė – kalbėtojų pasirenkamuose kalbiniuose ištekluose (tarime, morfemose, žodžiuose ar jų konstrukcijose) užkoduota informacija apie numanomas kalbėtojo savybes, pozicijas ir tapatybes. Disertacijoje socialinėmis reikšmėmis laikomos kalbėtojų pozicijos, asmenis charakterizuojančios savybės ir pastovesni asmenų ir jų grupių kuriami savojo *Aš* įvaizdžiai – personos ir tapatybės.

Indeksiškumas – kalbos savybė nurodyti socialinį (ar situacinį) kalbos vartosenos kontekstą.

Kodų kaita – potencialiai reikšmingas perėjimas į kitą kodą, kalbą ar dialektą sakinio viduje ar tarp sakinių, neatsižvelgiant į kitakilmio elemento adaptavimo prie kurios nors vienos kalbos sistemos laipsnį. Synchroniškai atskirti kodų kaitą nuo skolinių, kurie jau daugiau ar mažiau įsitvirtinę kalboje, beveik neįmanoma. Kaip integrali mišraus stiliaus dalis šiame tyrime potencialiai svarbiais laikomi ir jau daugiau ar mažiau integravęsi į lietuvių kalbą naujieji skoliniai.

Ginamieji teiginiai.

1. Suaugusiųjų mišri kalba darbo aplinkoje yra papildomas resursas, pasirenkamas vartoti ne atsitiktinai, o dėl identifikuojamų kalbos vartotojų pragmatinių ir socialinių paskatų.

2. Mišri kalba bendros veiklos bendruomenėje funkcionuoja dvejopai: kaip vientisas ir įprastas mišrus stilius, pats savaime žymintis daugiau ar mažiau universalias socialines reikšmes, ir kaip lokalią diskursinę funkciją atliekanti kodų kaita, kai kodo kitoniškumas konkrečiu atveju sukuria papildomą situacinę reikšmę. Antruoju atveju pasakymams būdinga išskirtinė prozodija.

3. Mišri kalba pati savaime žymi priklausymą grupei ir kuria grupės nario tapatybę. Tai pirmoji ir pamatinė mišrios kalbos socialinė reikšmė.

4. Dviejų pagrindinių mišrios kalbos šaltinių – anglų ir rusų kalbų – ištekliais kuriamas skirtingų, tik iš dalies persiklojančių socialinių reikšmių

indeksinis laukas. Su anglų kalbos ištekliais siejama profesionalumo dimensija (rusų kalba šios funkcijos neatlieka).

Darbo struktūra. Pirmoje dalyje aptariami interakcijai reikšmingi socialiniai aspektai, socialinės tapatybės, kalbėtojo pozicijos ir stiliaus sąvokos, taip pat tyrimui aktualios interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos teorinės prieigos (1.1 skyrius). Toliau pereinama prie mišrios kalbos sampratos ir jos sąsajų su kitomis daugiakalbystės ir kalbos heterogeniškumo tyrimų įžvalgomis (1.2 skyrius). Dalis baigiama kalbai aktualaus darbo aplinkos konteksto aptarimu ir kalbos, vartojamos darbo aplinkoje, tyrimų apžvalga (1.3 skyrius). Antra dalis skirta tyrimo medžiagai ir tyrime taikytam metodui aptarti. Trečioje dalyje pateikiama tirtų įmonių mišraus diskurso atvejų analizė. Analizuojama chronologine tvarka – taip, kaip buvo surinkti įrašai. Pirmoji tirta aplinka – tai įmonė, susijusi su žiniasklaida (aplinka #1 MEDIA), toliau analizuojama informacinių technologijų įmonė (aplinka #2 INF), kosmetikos produkciją gaminančios įmonės rinkodaros skyrius (aplinka #3 KOSM) ir biomokslinė laboratorija (aplinka #4 BIO). Visų keturių analizės dalių struktūra vienoda: iš pradžių aptariamos konkrečios aplinkos mišraus diskurso bendrosios ypatybės, vėliau pereinama prie grupės nario tapatybės, profesionalumo ir santykių dimensijų. Darbas baigiamas apibendrinimu, diskusija ir išvadomis.

Publikacijos disertacijos tema

1. Pinkevičienė, Dalia. 2022. Mixed Speech Styles in Two Single-Gendered Occupational Groups: Identities in Interaction. *Taikomoji kalbotyra*, 17: 38–61. DOI: 10.15388/TK.2017.17448.

2. Pinkevičienė, Dalia. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73–108. DOI: 10.15388/Taikalbot.2022.17.2.

Konferencijų pranešimai disertacijos tema

1. Pinkevičienė, Dalia. „Power in workplace interactions“. The 33d conference of IASS (International Association for Scandinavian Studies). Vilnius, 2021 m. rugpjūčio 3–6 d.

2. Pinkevičienė, Dalia. „In-group Codes and Normativity in Workplace Settings“. V tarptautinė taikomosios kalbotyros konferencija „Kalbos ir žmonės: komunikacija daugiakalbiame pasaulyje“. Vilnius, 2019 m. rugsėjo 26–28 d.

3. Pinkevičienė, Dalia. „Swearing for Collegiality, Masculinity and Whatnot in Lithuanian Workplaces“. 7th International Conference „Linguistic, Educational and Intercultural Research“. Vilnius, 2017 m. spalio 12–13 d.

4. Pinkevičienė, Dalia. „Multilingual Talk at Work: the Case of a Science Lab in Vilnius“. Konferencija „Contact-driven Multilingual Practices“. Helsinkis (Suomija), 2017 m. birželio 1–2 d.

5. Pinkevičienė, Dalia. „Constructing Social Meaning through Talk at Work: Linguistic Choices Made by Lithuanian City Dwellers Employed in the Private Sector“. „Sociolinguistic Symposium 21“. Mursija (Ispanija), 2016 m. birželio 15–18 d.

6. Pinkevičienė, Dalia. „Elements of English in Lithuanian Academic Youth Spoken Discourse (A sociolinguistic approach)“. 6th International Conference „Linguistic, Educational and Intercultural Research“. Vilnius, 2015 m. rugsėjo 17–18 d.

7. Pinkevičienė, Dalia. „Broadened Linguistic Repertoires: Elements of Talk Adult Lithuanian City Dwellers Choose to Use at Work“. 8th International Conference on Language Variation in Europe. Leipcigas (Vokietija), 2015 m. gegužės 27–29 d.

8. Pinkevičienė, Dalia. „Changing Linguistic Repertoires: An Analysis of the Workplace Discourse of Adult Lithuanian City Dwellers“. Konferencija „Mapping Methods: Approaches to Language Studies“. Tartu (Estija), 2014 m. gegužės 8–10 d.

9. Pinkevičienė, Dalia. „Dirbančių suaugusiųjų kalbos bruožai“. Tarptautinė taikomosios kalbotyros konferencija „Kalbos ir žmonės: erdvė, laikas, tapatybė“. Vilnius, 2013 m. spalio 3–4 d.

Mišrios kalbos tyrimų Lietuvoje apžvalga. Kitų kalbų tarpai lietuvių kalboje pirmiausia tirti žvelgiant iš kalbų kontaktų ir kodų kaitos paradigų perspektyvos (Vaičekauskienė 2013; Vaičiakauskienė 2016; Kamandulytė-Merfeldienė 2018). Vaičekauskienė (2013), remdamasi tėstine „Naujųjų skolinių duomenų baze“ (NSDB), apžvelgia leksikos skolinimosi poreikius ir polinkius nepriklausomybės laikotarpio rašytiniuose (tarp jų ir elektroniniuose) tekstuose. Naujaisiais skoliniais čia laikomi minėtu laikotarpiu į lietuvių kalbą atėję, jau pritapę ir dar nauji, adaptuoti ir neadaptuoti pagal lietuvių kalbos taisykles svetimžodžiai, kuriuos ne visada lengva sinchroniškai atskirti nuo kodų kaitos (apie kodų kaitą išsamiau žr. 1.2.2 poskyryje). Skolinimosi priežastimis įvardijamas poreikis pavadinti naują reiškinių ar sąvokų, taip pat skolinių kuriamas stilistinis efektas: interakcijos pagyvinimas, kitokia emocijų raiška, neformalus bendravimas. Pabrėžiama, kad pagrindinė naujųjų skolinių donorė yra anglų kalba. Taip pat pažymima, kad rašytiniuose tekstuose fiksuotų skolinių vartoseną gali būti itin siaura ir reta – pasireiškianti tik individualiai ar nedidelėse asmenų grupėse. Vaičekauskienė (*ibid.*) skirsto skolinius į temines grupes (semantines sritis),

iš kurių gausiausia siejama su technologijomis, ypač su informacinėmis ir komunikacijos technologijomis.

Panašiai, tik glausčiau ir remdamasi kita duomenų baze, rašytinius kompiuterinės srities naujuosius skolinius aptaria Vaičiakauskienė (2016). Kaip ir Vaicekauskienė (2013), Vaičiakauskienė (*ibid.*) daugiau dėmesio skiria skolinių lietuvinimo tendencijoms, o ne skolinimosi priežastims ar funkcijoms. Skolinimasis siejamas su poreikiu įvardyti naujas realijas ir su bendruoju anglų kalbos prestižu.

Kamandulytė-Merfeldienė (2018), remdamasi „Sakytinės lietuvių kalbos tekstynu“ (SLKT), siekia nubrėžti ribą tarp naujųjų skolinių ir kitų svetimų kalbų intarpų – kodų kaitos. Apie pritapimą ar nepritapimą prie lietuvių kalbos, t. y. ar intarpas laikytinas skoliniu, ar kodų kaitos atveju, tyrėja sprendžia iš pavartojimo atvejų skaičiaus jau minėtoje NSDB. Autorė skiria *kodų kaitą* ir *kodų painiojimą*. Jie suprantami gana mechanškai, atsižvelgiant į tai, ar kelių kalbų elementai vartojami viename sakinyje (*kodų painiojimas*), ar apima ilgesnes atkarpas negu sakinys (*kodų kaita*). Toks kitų kalbų intarpų klasifikavimas gali būti ginčytinas (žr. 1.2.2 poskyrį apie kodų kaitą), nes esama ir kitų kodų kaitos tipologijų. Minėtina (gali būti svarbu disertacijoje pristatomam tyrimui), kad SLKT (apie 80 val. įvairių sakytinės kalbos įrašų) svetimos kalbos intarpų, apimančių daugiau negu vieną pasakymą (t. y. to, ką tyrėja įvardija *kodų kaita*), iš viso nenustatyta. Kiekibiškai nagrinėjami kitų kalbų intarpai viename sakinyje priskiriami arba kodų painiojimui, arba naujesiems skoliniams. Autorė taip pat pažymi, kad kodų painiojimas būdingiausias spontaninei privačiai kalbai, kai ryšys tarp pašnekovų artimas ir draugiškas, o bendravimo stilius neformalus. Apie socialinį svetimų kalbų intarpų vartojimą kalbama nedaug, tik paminima, kad kodų painiojimas atlieka stilistinę ir sociopsichologinę funkcijas, ypač kalbant apie jaunų žmonių kalbos vartojimą.

Atsižvelgiant į platesnę – antropologinę ir socialinę – perspektyvą, remiantis socialinės reikšmės teorija ir indeksiskumo principu (žr. 1.1 skyrių), kalbos variantų, taip pat ir leksinių, socialinės reikšmės yra tirtos Vaicekauskienės (2014a, 2014b), Čekuolytės (2014a, 2014b, 2017), Vyšniauskienės (2012, 2014), Vaicekauskienės ir Vyšniauskienės (2019). Visuose tyrimuose laikomasi naujausios sociolingvistikos teorijos (vadinamos sociolingvistikos trečiąja banga; žr. 1.1.2 poskyrį), kuri kalbos variantus traktuoja kaip priemonę socialinėms reikšmėms ir identitetui kurti.

Pristatydama kompleksinius Vilniaus kalbos tyrimus, Vaicekauskienė (2014a) teigia, kad kalbos vartoseną yra variantiška būtent dėl kalbos vartotojų tapatinimosi su skirtingais socialiniais tipais ar kategorijomis, nes

kalbos variantų sociokultūrinės vertės skirtingos. Kalbos variantų vertinimas (sąmoningas ar pasąmoningas) grindžiamas stereotipiniais vaizdiniais apie socialinės kategorijos nariams būdingas savybes. Šie vaizdiniai kuria lūkestį apie tikėtiną narių elgesį ir padeda atpažinti kuriamą tapatybę (plačiau žr. 1.1 skyrių).

Remdamasi minėtais teoriniais principais, Vaicekauskienė (2014b) atskleidžia, kaip vertinamos ir atpažįstamos fonetinių kalbos variantų, asocijuojamų su skirtingais jaunų merginų socialiniais tipais („fyfų“ ir „mokšliukių“), socialinės reikšmės. Tyrimas išsiskiria metodiniu novatoriškumu – pasąmoninis kalbėtojų vertinimas gautas taikant eksperimentinį metodą. Klausytojų subjektyvios reakcijos fiksuotos pateikiant jiems skirtingų kalbėtojų garsinių ištraukų (vadinamųjų *stimulų*) ir prašant šias ištraukas apibūdinti ar įvertinti kalbėtojus. Kad asociacijos tarp kalbos variantų ir kalbėtojo socialinių savybių būtų kuo natūralesnės, svarbu, kad vertintojai nežinotų, jog tyrėjai yra kalbininkai, tiriantys kalbos variantus. Eksperimentas parodė, kad paaugliai vertintojai turi itin išlavintą kalbinę ir socialinę klausą, neįsisąmonindami geba atskirti socialinių stilių niuansus ir fonetiniams variantams priskirti „fyfų“ ir „mokšliukių“ socialiniams tipams būdingas savybes.

Pasirinktos tarties savybės yra integrali „fyfų“ ir „mokšliukių“ socialinių tipų stiliaus rinkinio dalis. Be fonetinių variantų, stiliai gali išsiskirti ir pasirinkta atitinkamos semantikos leksika. Pavyzdžiui, „fyfų“ stiliaus dedamąja galėtų būti slengas, keiksmazodžiai ar infantili kalba. Eksperimento metu būdinga leksika buvo eliminuota, nes garsinės ištraukos (stimulai), kurių klausėsi vertintojai, buvo parengtos iš moksleivių merginų interviu, nepažįstamo suaugusio tyrėjo įrašytų diktofonu. Esant tokioms aplinkybėms, paaugliai visiškai kontroliavo išskirtines jaunimo leksikos ypatybes ir tokios leksikos nevartojo. Fonetiniai kalbos variantai, palyginti su leksika, sunkiau sąmoningai kontroliuojami (žr. Eckert 2019; 1.2 skyrius), tad toks tiriamosios medžiagos kaupimo metodas fonetinių variantų socialinėms reikšmėms tirti tinka. Vis dėlto vargu, ar jį galima būtų taikyti tiriant mišrios kalbos socialines reikšmes, kurias galima užčiuopti tik natūraliame, spontaniškame ir nesuvaržytame disкурse.

Paauglių kalbos variantai ir per juos kuriamos jaunimo socialinės kategorijos (socialiniai tipai) tirta ir Čekuolytės (2014a, 2014b, 2017) tarpdalykinėje studijoje. Paauglių kalbos variantų tyrimas čia išsirutulioja iki išsamios paauglių socialinio gyvenimo mokykloje ir už jos ribų analizės. Taigi socialinis aspektas Čekuolytės disertacijoje (2017) labai ryškus. Autorė, remdamasi aštuonis mėnesius trukusiu paauglių stebėjimu mokykloje, teigia,

kad paauglių socialinis gyvenimas mokykloje yra hierarchiškai organizuotas. Išskiriami devyni ryškiausi paauglių socialiniai tipai ir jiems būdingi stiliai – verbalinių ir neverbalinių išteklių sandrauba. Per savo pasirinktus kalbinius išteklius paaugliai arba tapatinasi su kuriuo nors iš autorės suklasifikuotų socialinių tipų, arba, atvirkščiai, siekia išsiskirti, nesitapatinti.

Etnografinio (stebėjimo) tyrimo duomenys (*ibid.*) papildyti etnografiniais interviu. Interviu ne tik leido geriau suprasti socialinį paauglių gyvenimą, bet ir gauti medžiagos kalbinei fonetinei (balsio /i/ ilginimo kirčiuotame skiemenyje ir pan.) variantų analizei. Kaip ir jau minėtame Vaicekauskienės (2014b) tyrime aprašytuose interviu, Čekuolytės surinktuose interviu leksika, palyginti su fonetiniais variantais, paauglių taip pat buvo kontroliuojama labiau – slengo (o ypač keiksmažodžių) buvo labai nedaug. Tam įtakos galėjo turėti interviu sąlygos, nes interviu su tyrėja vyko mokykloje pamokų metu. Siekiant gauti mažiau kontroliuojamos paauglių kalbos, ryškiausiu ir gryniausiu stiliumi išsiskyrusių mokinių buvo paprašyta įrašyti savo spontanišką kalbą. Šių spontaniškos paauglių kalbos įrašų vertinimai, gauti iš kitų paauglių (Čekuolytė 2014b, 2017), artimiausiai susiję su disertacijoje pristatomu tyrimu. Gaila, kad Čekuolytės disertacijoje dėl didžiulės panaudotų duomenų apimties išsamiau apžvelgta tik labai nedidelė šių įrašų dalis.

Kalbėdama apie leksinius variantus, siejamus su paauglių stiliais, Čekuolytė (*ibid.*) labiausiai susitelkia į rusišką slengą ir keiksmažodžius (*blet*, *nachui*), kurie, ypač jei jų gausu, paaugliams visų pirma indeksuoja gatvės kultūrą, gatvės paauglio ar paauglės tapatybę. Tie patys rusiški keiksmažodžiai, turintys gatvės kultūros socialinę reikšmę, autorės manymu, gali būti panaudoti socialinei tapatybei, neturinčiai nieko bendra su gatvės kultūra, kurti. Keiksmažodžiai tampa vienu iš būdų „geriems“ vaikinams demonstruoti vyriškumą, „kietumą“, jėgą, kai to negalima pasiekti kitomis tapatybės kūrimo priemonėmis. Palyginti su rusiškais keiksmažodžiais, angliškasis *fuck* paauglių vertinamas kaip švelnesnis ir galimai indeksuojantis teigiamas ar neutralias paauglių savybes: „normalus“, išsilavinęs, pasitikintis savimi, gebantis kalbėti angliškai, besidomintis amerikiečių popkultūra. Įdomu, kad dauguma vertinančiųjų *fuck* vartojimą priskyrė mergaitėms. Čekuolytės tyrime dalyvavę informantai vertino tik keiksmažodžius, tačiau šie elementai, nors ir labai lakoniškai, reprezentuoja (kaip matysime toliau) abu pagrindinius kitų kalbų intarpų šaltinius lietuvių daugiakalbėse praktikose: anglų ir rusų kalbas. Teigiamas paauglių požiūris į anglų kalbą ir daugiausia neigiami rusiškų keiksmažodžių vertinimai leidžia daryti prielaidą, kad, tikėtina, ir kiti šių kalbų intarpai gali būti vertinami panašiai.

Daugiakalbės paauglių praktikos, kuriose įmaišoma angliškos ir rusiškos leksikos (mišri kalba arba mišrūs stiliai), plačiau nagrinėtos Vyšniauskienės (2012, 2014). Tyrimo empirinis pagrindas – paauglių iš skirtingos socialinės ir etninės sudėties Vilniaus rajonų spontaniškos kalbos tekstynas, analizuotas tiek kiekybiškai, tiek kokybiškai. Etniškai žymėtais rajonais įvardyti tie, kuriuose didžioji gyventojų dalis yra lenkai ir rusai, etniškai nežymėtais – kuriuose daugiausia lietuvių. Visose tekstynui sudaryti pasirinktose mokyklose dėstomoji kalba buvo lietuvių. Tekstyną sudaro apie 50 val. (valandų skaičius patikslintas iš: Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019) mokinių, sutikusių dalyvauti tyrime, pokalbių su jų draugais, įrašytų nešiojamu skaitmeniniu diktofonu. Rasti angliški ir rusiški intarpai koduoti atsižvelgiant į funkcinės kategorijas, tokias kaip slengas, citatos, keiksmažodžiai, santrumpos, nusistovėjusios frazės ir kodų kaita. Atkreiptinas dėmesys, kad pastaroji sąvoka turi tiek daug interpretacijų (žr. 1.2.2 poskyrį), jog kiekviename moksliniame tekste gali būti suprantama šiek tiek skirtingai. Vyšniauskienė *kodų kaita* laiko visus kitų kalbų interpus, kurių nepriskiria kitoms čia išvardytoms išskirtoms kategorijoms, nesvarbu, ar jie būtų pavieniai žodžiai, įterpti į lietuvišką sakinį, ar ilgesnės kitos kalbos frazės ir sakiniai.

Kiekybinė analizė (*ibid.*) parodė, kokios kalbinės praktikos būdingos abiem tirtoms grupėms. Nestebina, kad mokiniai iš etniškai žymėtų rajonų vartoja daugiau ir įvairesnių rusiškų intarpų, tačiau įdomu tai, kad vaikinai iš etniškai nežymėtų rajonų vartoja daug daugiau rusiškų intarpų negu tų pačių rajonų merginos. Taigi, galima manyti, kad rusiškų intarpų vartojimas gali būti susijęs su lytimi ir šie intarpai (kaip ir Čekuolytės (2014, 2017) tirtu atveju) gali būti pasitelkiami vyriškumui žymėti. Anglišių išteklių vartojimo skirtumai tarp lyčių ir rajonų nėra tokie ryškūs. Vaikinai, palyginti su merginomis, abiejuose rajonuose vartoja daugiau anglišių išteklių, bet taip yra greičiausiai todėl, kad jie daug kalba apie kompiuterinius žaidimus. Merginų angliška leksika, nors ir ne tokia gausi kaip vaikinių, sietina su amerikiečių popkultūra, socialinėmis medijomis ir šioms sritims būdingomis citatomis.

Vyšniauskienės (2014) atlikta kokybinė analizė ir funkcinų kategorijų pasiskirstymas tarp dviejų tirtų grupių ir lyčių parodė, kad rusiški intarpai etniškai žymėtuose ir nežymėtuose rajonuose vartojami skirtingai. Disertacijoje pristatomam tyrimui artimesnė etniškai nežymėta aplinka (dominuoja lietuviai), todėl detaliau aptarsime būtent šią aplinką. Minėtina, kad Vyšniauskienės tirtoje etniškai nežymėtoje aplinkoje rusiški elementai nepasižymėjo įvairove, daugiausia buvo vartota slengo ir keiksmažodžių. Vartoseną būdinga tiek vaikiniams, tiek merginoms, tačiau, kaip jau minėta,

vaikiniai rusiškus elementus vartojo du kartus dažniau negu merginos. Tai leidžia sieti rusišką slengą ir keiksmazodžius su vyriškumo raiška, akcentuotinas tapatinimasis su vyriškosios lyties bendraamžių grupe. Vyšniauskienė pažymi, jog paauglių grupėse merginos taip pat linkusios vartoti stiprius rusiškus keiksmazodžius (tokius kaip *blet*), taip pažeisdamos stereotipiškai vyriškos ir moteriškos subkultūrų ribas.

Vyšniauskienė (*ibid.*) konstatuoja, kad tirtose aplinkose anglišių išteklių, su kuriais paaugliai susiduria daugiausia per populiariąją kultūrą ir internetą, įvairovė didesnė negu rusiškų. Angliši elementai pasirenkami atsižvelgiant į tai, ar jie tinka konkrečiam situaciniam kontekstui. Skirtingai nuo rusiškų išteklių, anglišių išteklių vartojimo skirtumai tarp lyčių nėra tokie ryškūs. Kaip ir Čekuolytė (2017), Vyšniauskienė pastebi, jog angliškas *fuck* nesietinas su vyriškumu (merginos šį žodį vartoja du kartus dažniau negu vaikinai). Kiti merginoms būdingi angliški intarpai, Vyšniauskienės teigimu, yra *sorry* ir vertinantys epitetai *nice* ir *cool* (Vyšniauskienė 2014: 24). Abiejų lyčių paauglių kalboje anglišių intarpų vartojama kalbant apie internetą, socialinius tinklus, kompiuterinius žaidimus ar siekiant išreikšti palankumą pašnekovui ir formuojant išmanančio, linksmo, modernaus jauno žmogaus įvaizdį.

Socialinės mišrios kalbos reikšmės tirtos ir suaugusiųjų kalboje socialiniame tinkle „Facebook“ (Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019). Vaicekauskienės (*ibid.*) atliktame tyrime dalyvavę suaugusieji buvo jaunų amžiaus, išsilavinę, pasiturintys, socialiai ir politiškai aktyvūs. Mišri kalba (mišrus stilius) laikyta grupės kalbos norma, leidžiančia kalbėtojams konstruoti įvairias tapatybes, taip sukuriant socialinių reikšmių indeksų lauką. Vaicekauskienė išskiria dvi pagrindines tyrimo dalyvių socialines pozicijas: žaismingą, neformalų kūrybingų žmonių grupės stilių ir politinę poziciją socialiniame tinkle išreiškiantį stilių. Pirmasis stilius, nepriklausomai nuo temos, kuria kalbama, formuoja daugiakalbio, atviro naujovėms, nesuvaržyto taisyklių ir ironiško socialinio tinklo grupės nario tapatybę. Tam pasitarnauja tiek angliški, tiek rusiški (neretai žaismingai, kitaip, negu įprasta, užrašyti) mišraus stiliaus elementai. Be to, kaip pastebi mokslininkės (*ibid.*), angliški elementai, įterpiami pasakymo pradžioje ar pabaigoje, gali atlikti ir pragmatišką diskurso „įrėminimo“ funkciją, nes jie strategiškai atkreipia skaitančiojo dėmesį į save. Minėtina, kad pavieniai angliški ir rusiški elementai padeda išreikšti emocijas ir nuostatas. Tai ypač ryšku, kai kalbama apie politines aktualijas (antrasis tyrėjų išskirtas mišrus stilius „Facebook“ socialiniame tinkle).

Taigi mišri kalba apžvelgtuose darbuose traktuojama kaip kūrybiška, žaisminga praktika, kaip neformalus grupės (ar tai būtų paaugliai, ar

suaugusieji) vidinis stilius. Ir paaugliai, ir suaugusieji aiškiai skiria privačios ir viešosios erdvių ribas ir, reikalui esant, geba pakeisti stilių į artimesnį bendrinei lietuvių kalbai. Taip pat matyti, kad mišrios kalbos sąvoka aptartuose darbuose, nors ir apimanti kai kuriuos pavienius kitos kalbos pavartojimo atvejus, dažniausiai suvokiama kaip mišrus stilius, kai į pagrindinę – lietuvių – kalbą įterpiama kitų kalbų elementų.

Rengiant disertaciją, Vilniaus universitete apginta studentų bakalauro darbų, kuriuose analizuota mišri kalba darbo aplinkose, paremtose ne tik protiniu, bet ir fiziniu darbu (Ivanovas 2021). Šie tyrimai nėra išsamūs, tačiau leidžia praplėsti disertacijoje analizuojamus darbo aplinkos kontekstus ir palyginti gautus rezultatus.

1. TEORINIAI PAGRINDAI IR AKTUALIŲ TYRIMŲ APŽVALGA

Šioje dalyje aptariami interakcijai reikšmingi socialiniai aspektai, *socialinės tapatybės*, *kalbėtojo pozicijos* ir *stiliaus* sąvokos, taip pat tyrimui aktualios interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos teorinės prieigos (1.1 skyrius). Toliau pereinama prie *mišrios kalbos* sampratos ir jos sąsajų su kitomis daugiakalbystės ir kalbos heterogeniškumo tyrimų įžvalgomis (1.2 skyrius). Dalis baigiama kalbai aktualaus darbo aplinkos konteksto aptarimu ir kalbos darbo aplinkoje tyrimų apžvalga (1.3 skyrius).

1.1. Interakcijos socialiniai aspektai

Viena iš kertinių sociolingvistikos įžvalgų – kalba varijuoja ir kinta veikiamą įvairių socialinių veiksnių: socialinio konteksto ir socialinių kalbos vartotojų paskatų. Kalba nėra skirta vien tik referentinei funkcijai atlikti, ji perteikia ir informaciją, susijusią su socialiniais santykiais. Kai kurių tyrėjų teigimu, nėra tikslinga brėžti ryškios ribos tarp referentinės ir socialinės kalbos funkcijų⁵, nes pati referencija yra socialiai reikšminga – ji atsiranda iš socialinių santykių ir yra reikalinga jiems palaikyti (Eckert, Labov 2017). Apskritai, viskas kalboje, įskaitant ir propozicinį kalbos turinį, kuriuo, atrodytų, tik įvardijame mus supančius dalykus ar reiškinius, yra socialiai reikšminga (Agha 2007; Rampton 2017)⁶.

Reikšmės lingvistai dar skirsto į semantines (turinys, įprastai siejamas su žodžiu), pragmatines (į reikšmę įtraukiama informacija apie kontekstą, kuriame sakinyje pavartotas) ir socialines (Beltrama 2016; Eckert 2019). Minėtas reikšmės, kaip aptarsime toliau, skirtingi tyrėjai traktuoja nevienodai.

Taigi, kas yra socialinė reikšmė ir kaip ji perteikiama kalboje? Šiame skyriuje apžvelgsime *socialinės reikšmės*, *socialinės tapatybės*, *kalbėtojo pozicijos* ir *stiliaus* sampratų interpretacijas (1.1.1 ir 1.1.2 poskyriuose) ir tai, kaip socialinės reikšmės konstruojamos kalboje, remiantis interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos perspektyva (1.1.3 poskyris).

⁵ Vadovėliuose tradiciškai skiriamos dvi pagrindinės kalbos funkcijos: socialinė ir referentinė (informacinė) (plg. Holmes 2001).

⁶ „<...> in language use, propositional meaning is itself always indexical as well“ (Rampton 2017: 5).

1.1.1. Socialinė reikšmė, socialinė tapatybė ir kalbėtojo pozicija

Socialinės reikšmės yra tam tikros asociacijos. Kalbos formos bendruomenėje įgyja socialinę reikšmę, kai pradedamos sieti su tam tikru išskirtinumu realiame pasaulyje. Kitaip tariant, kalbos formos (ir jų rinkiniai – stiliai) yra ženklai, kažką rodantys apie kalbėtoją ar socialinį kontekstą konkrečioje situacijoje⁷ (Eckert, Labov 2017).

Sąmoningai ar ne kalbėtojai tai žino ir siekia, kad jų vartojamos kalbos formos turėtų jiems naudingą ar tame kontekste tinkamą socialinę vertę. Pasirinktoji kalbos forma ar formų rinkinys rodo kalbėtojo požiūrį į situaciją, kontekstą, jo vertinimą. Kalbėtojai yra socialiai motyvuoti rinkti kalbos variantus, stilius ar atmainas, kurie leidžia jiems tapatintis (ar būti tapatinamiems) su socialinėmis grupėmis ar asmeninėmis savybėmis, jiems strategiškai palankiomis siekiant įvairių tikslų įvairiuose kontekstuose (Coupland 2007a: 75–76; Silverstein 2016).

Asociacijos su kalbos formomis nėra duotybė, užkoduota kalboje ar tikrovės faktuose, o tik „bendruomenės socialinio tapatinimosi atspindys“ (Vaicekauskienė 2017: 16). Tapatintis pradedama, kai vienokios ar kitokios kalbos formos tampa atpažįstamos kaip žyminčios tam tikras socialines reikšmes (tapimo ženklu procesą nusako Asifo Aghos (2007) pavartotas *enregisterment* terminas, įvardijantis kalbinio registro⁸ sukūrimo procesą). Taigi ne visi kalbos formų skirtumai yra socialiai reikšmingi. Reikšmingos tampa tik tos formos, kurios per pasikartojančias praktikas ir įpročius „įregistruojamos“ bendruomenės sąmonėje kaip rodančios (indeksuojančios) tam tikras kalbėtojų savybes, kalbėtojų pozicijas ar priklausymą kokioms nors grupėms ar socialinėms kategorijoms. Kaip teigia Silversteinas (2016: 59), kalbos vartotojai instinktyviai atkreipia dėmesį į labiausiai išsiskiriančius, jau turinčius tam tikrą indeksinį krūvį pašnekovo vartojamo registro bruožus, kalbėjimo manierą ar įpročius (angl. *shibboleths*) ir vertina juos kaip būdingus tam tikrai žmonių grupei. Remiantis intuicija (o kartais ir jau nusistovėjusiu norminiu susitarimu), nusprendžiama, su kuriomis kalbos formomis pastebėtos kalbos formos tarpusavyje dera. Taip per sąmonėje jau įsitvirtinusias asociatyvias reikšmes ir kiti to paties registro elementai tarytum patraukiami, pastumiami naujos socialinės reikšmės link (*ibid.*).

⁷ „We define meaning as the conventional association of distinctions in the world with distinctions in linguistic form. In other words, variables are signs <...> indexing something about the speaker as a social actor in the speech situation“ (Eckert, Labov 2017: 469).

⁸ Čia *registru* vadinamas *stilius*.

Taigi socialinės reikšmės – tai sociokultūrinis konstruktas. Viena vertus, asociatyvi sąsaja tarp kalbos formos (stiliaus) ir vertybių turi kurį laiką išlaikyti tam tikrą stabilumą, nes kitaip ji nespėtų tapti atpažįstama bendruomenėje. Antra vertus, kalbėtojai laisvi ne tik rinktis jiems tinkamas kalbos formas, bet ir jas perkurti. Kas ir su kuo asocijuojama, gali kisti ir kinta. Tie patys kalbos bruožai ilgainiui gali prarasti savo socialines reikšmes arba įgyti naujų reikšmių. Be to, jų socialinė interpretacija visada priklauso nuo konteksto. Eckert (2008) teigia, kad taip formuojamas giminingų socialinių asociacijų (indeksų) laukas (angl. *indexical field*), kurio reikšmės kalbėtojų pasirinktinai aktyvuojamos konkrečiuose kontekstuose. Reikšmių grupę (lauką) sudarančios reikšmės nėra pastovios, kiekvieną kartą jas aktyvuojant tam tikrame kontekste atsiranda galimybė jas naujai interpretuoti, perkurti (Eckert 2008: 454). Indeksinė kalbos formos reikšmė susideda iš dviejų aspektų (Silverstein 2003). Pirmasis yra tai, ko kalbėtojai tam tikrame kontekste *tikisi*, kas suprantama kaip „tinkama“ tam tikroje situacijoje, tam tikru laiku (vadinamoji *presupozicija* (angl. *presupposition*). Antrasis aspektas – tai *nauja* reikšmė, kuri atsiranda pasinaudojus *presupozicija* (tai, kas įtraukta į reikšmę, vadinamasis *entailment*). Abu reikšmės aspektai tarpusavyje susiję sudėtingu dialektiniu ryšiu, kuris priklauso nuo to, kaip kalbėtojai „perskaito“, supranta ir įvertina situaciją, kaip jie ją susieja su konvencinėmis normomis (Silverstein 2003: 196–197).

Naujos reikšmės radimasis atveria kelią vadinamajai „reikšmių indeksiškumo tvarkai“⁹ (Silverstein 2003; Eckert 2008, 2016; Vaicekauskienė 2020), kurioje pirmojo laipsnio reikšmės žymi tam tikrą kalbėtojų bendruomenę ar grupę, o antrojo laipsnio reikšmės susiejamos su tam tikromis tai grupei stereotipiškai būdingomis savybėmis ar kalbėtojų pozicija¹⁰. Ši reikšmė vėl gali būti naujai interpretuojama. Klasikinis pavyzdys – Williamo Labovo tyrinėtas Martha’s Vineyard salos dialektas, sietas su salos gyventojais apskritai (pirmasis reikšmės laipsnis, žymimas *n*), kurio tarties bruožai pradėti vartoti simboliniam salos žvejų atsiribojimui nuo atvykėlių iš žemyno reikšti (antrasis reikšmės laipsnis, žymimas *n+1*). Įsitvirtinus šiai naujai reikšmei, ji vėl tapo atvira reinterpretacijai – galbūt kaip sustiprinanti kalbėtojo poziciją koku nors kitu klausimu (*n+2*) ir pan. (Eckert 2004: 42, 2016: 72). Reinterpretacijos galimybės niekada nėra baigtinės. Taigi

⁹ Angl. *indexical order*.

¹⁰ Apie tą patį reiškiniį, tik kitais terminais kalba ir Gumperzas: pirmojo laipsnio reikšmės jis vadina *dialectal variability* (siejamose su geografiniais dialektais), o antrojo – *superposed variability* (reikšmės priklauso nuo konteksto) (Gumperz, 1968, cit. iš Silverstein 2003: 217). Plačiau apie tai žr. 1.1.2 poskyryje.

socialinių reiškinių interpretacijų gali būti daug – daug daugiau, negu jas indeksuojančių kalbos formų. Tos pačios kalbos formos gali įgyti skirtingų socialinių reiškinių skirtingose situacijose, ir čia konteksto reikšmė yra didžiulė (Coupland 2007a; Eckert 2019).

Socialinės reikšmės neatskiriamos nuo socialinių kategorijų. Mes nuolat kategorizuojame mus supančius daiktus ir žmones, suteikdami jiems pavadinimus atsižvelgdami į kokį nors bendrą kategorijai požymį ir taip supaprastiname pasaulio vaizdą, padėdami sau atskirti vienas kategorijas nuo kitų. Kai kategorizuojame žmones į socialines kategorijas (pavyzdžiui, pagal tautybę, amžių, profesiją), beveik visada tas kategorijas suvokiame per santykį su savimi, su savuoju *Aš*. Įprastai kiti, jei jie yra į mus panašūs, priskiriami tai pačiai kategorijai, kaip ir mes, t. y. mes su jais identifikuojamės. Jei kiti yra skirtingi, mes su jais nesitapatiname (Hogg, Abrams 1998: 21). Viena iš socialinės tapatybės teorijos prielaidų – individo savęs suvokimas bent iš dalies paremtas jo naryste socialinėse grupėse (Garrett 2010).

Tapatybė taip ir apibrėžiama – tai savęs arba kitų priskyrimas kokiai nors savo bruožais ar požymiais išsiskiriančiai socialinei kategorijai (Hogg, Abrams 1996: 7; Antaki, Widdicombe 2008: 2¹¹). Kategorijų, su kuriomis esame tapatinami ar tapatinamės, gali būti begalė. Pavyzdžiui, tas pats asmuo gali būti „vyras“, „britas“, „profesinės sąjungos narys“, „lėktuvo komandos narys“ ir pan., o kiekviena iš šių „etikečių“ reiškia, kad tam asmeniui priskiriami ir tai kategorijai būdingi bruožai: iš lėktuvo komandos nario tikimasi, kad jis mandagus, daug keliavęs, išmanantis lėktuvo įrangą ir pan.

Tai, kaip mes matome save ir kaip mato mus kiti, ne visada sutampa. Negalima sakyti, kad, pasirinkdami kalbos formas, kuriame save patys, be kitų dalyvavimo, bet negalima ir teigti, kad socialiniai apribojimai lemia, kas mes esame. Tai būtų du nepriimtini kraštutiniai. Iš tiesų mes kuriame savąjį *Aš* per bendravimą su kitais, palaikomi kitų. Individualumas ir socialumas tarpusavyje susipynę. Tapatybė kuriama interakcijoje su kitais (Gumperz, Cook-Gumperz 2007; De Fina 2007) ir tai leidžia ją vadinti *socialiniu konstruktu*.

Socialinio konstruktyvizmo paradigma yra vyraujanti šiuolaikinių socialinių tyrimų prieiga. Manoma, kad tapatybė nėra mums priklausančių savybių rinkinys, kurį turime ar gauname, o yra tai, ką, būdami aktyvūs veikėjai, konstruojame per socialinius ryšius su kitais. Kitaip tariant, tapatybė nėra tai, kas *esame*, o yra tai, kuo esame svarbūs ir kuo laikomi konkrečiu

¹¹ „<...> we shall see a person's identity as his or her display of, or ascription to, membership of some feature-rich category“ (Antaki, Widdicombe 2008: 22).

laiku konkrečioje vietoje¹² (Bailey 2007). Tapatybė – tai kalbėtojų kategorizavimas į socialinius tipus, atsižvelgiant į tai, kokius jie save pateikia interakcijos metu konkrečiame kontekste (Auer 2007: 3). Kalbos formos negali būti interpretuojamos be konteksto, nes alternatyvių socialinių reiškinių gali būti daug ir įvairių. Antaki ir Widdicombe (2008) tai nusako trumpai: tapatybės yra „indexical and occasioned“. Kitaip tariant, priklausomai nuo kalbėtojų, aplinkybių ir situacijos, ta pati kalbos forma gali sukelti skirtingų asociacijų su tapatybe (*indexical*). Tapatybės atsiranda konkrečioje situacijoje, „čia ir dabar“ (*occasioned*), todėl geriausiai jas galima užčiuopti analizuojant interakciją autentiškose situacijose, iš kur jos ir kyla, o ne abstrakčiai. Tai argumentas kokybinės natūralios kalbos analizės naudai. Be to, kaip teigia Antaki ir Widdicombe, tapatybės natūralioje kalboje turi būti identifikuojamos atsižvelgiant į tai, ar jos svarbios patiems komunikantams, ar jos tinka jų konkretiems komunikaciniams tikslams (Auer 2007; Antaki, Widdicombe 2008: 3–5; De Fina 2010).

Vadinasi, socialinio konstruktyvizmo paradigmoje kalbama ne apie statišką tapatybę, o apie tapatybes daugiskaita, apie keičiamų tapatybių repertuarą, kai tapatinamasi tai su vienomis, tai su kitomis savybėmis ar kategorijomis. Tapatybė – tai daugiau vyksmas, procesas, o ne pastovus dydis, konstanta, todėl dažnai įvardijama kaip *tapatinimasis* (*identification*), o ne kaip *tapatybė* (*identity*) (De Fina 2010). Kad tapatybės nėra pastovios, kad jos yra interakcijos produktas ir kad dėl to gali būti suprantamos tik gilinantis į pačią komunikaciją, Johnas Gumperzas, interakcijos sociolingvistikos pradininkas, teigė jau beveik prieš keturis dešimtmečius¹³ (Gumperz, Cook-Gumperz 1982).

Tapatybių takumui ir fragmentiškumui įtakos turintis veiksnys (plačiaja prasme) yra šiuoiaikinis pasaulis, veikiamas globalizacijos procesų. Globalizacija „paveikia žmonių tapatumo jauseną, vietos potyrius ir asmenybės santykį su vieta, (daro poveikį) bendroms sampratoms, vertybėms, troškimams, mitams, viltims ir baimėms vietinės bendruomenės gyvenime“ (Tomlinson 2002: 30). Esminis poslinkis žmonių savęs suvokime vėlyvosios

¹² „<...> social identity is not what one *is*, but what one *counts as* in a particular time and place“ (Bailey 2007: 345).

¹³ „We customarily take gender, ethnicity, and class as given parameters and boundaries within which we create our own social identities. The study of language as interactional discourse demonstrates that these parameters are not constants that can be taken for granted but are communicatively produced. Therefore to understand issues of identity <...>. We need to gain insights into the communicative processes by which they arise“ (Gumperz, Cook-Gumperz 1982: 1).

modernybės sąlygomis yra tai, kad jie pradeda suvokti, jog tapatybė nėra pastovus dalykas. Kuo labiau kultūriškai tolstame nuo savo gyvenamųjų vietų (ši procesą Tomlinsonas (2002: 115) vadina „išvietinimu“ arba *deteritorizacija*¹⁴), tuo mažiau mūsų tapatumas gali atsiremti į tai, kas pažįstama ir nusistovėję. Esame priversti vis apmąstyti, kas esame. Kitaip tariant, *Aš* reikia konstruoti, „asmuo tampa *refleksyviu projektu*“, „mes esame ne tokie, kokie esame, o tokie, kokius save padarome“ (Giddens 2000: 49, 100) – tai slinktis nuo esencializmo prie konstruktyvizmo. Siekiame nebe tik suprasti save, bet ir sukurti aiškų, pasitenkinimą teikiantį tapatumo jausmą, o pasikeitus gyvenimo aplinkybėms, galime jį perkurti. Mes konstruojame ir rekonstruojame savo gyvenimo istoriją, rinkdamiesi iš daugelio alternatyvų.

Gyvenimo būdas (taip pat ir kalbėjimo stilius) yra tapatybės dalis. Jis suteikia materialią formą konkrečiai gyvenimo istorijai. Giddensas gyvenimo būdą apibrėžia kaip gyvenimo praktikų rinkinį, „pluoštą įpročių ir orientacijų“ (Giddens 2000: 107, 109), nebeperduodamą iš kartos į kartą, bet pasirenkamą. Globalizacijos sąlygomis pasaulis tampa vis pilnesnis įvairiausių „galimų buvimo ir veikimo būdų“ (*ibid.*: 103), taip pat ir kalbėjimo būdų, todėl individas gali pradėti su jais eksperimentuoti, kurdamas savo socialinį įvaizdį ir siekdamas tam tikrų sau parankių komunikacinių tikslų.

Socialinio konstruktyvizmo paradigmą suvokti ir besąlygiškai priimti sunku. Ar tikrai tapatybes galime keisti kaip rūbą, tinkamą tam tikra proga? Ar lieka vietos jausmui, prisirišimui, kažkam, kas sudaro mūsų esybės esmę? Ar nesame suvaržyti socialinių apribojimų, tam tikrų taisyklių, dėsnių? Galbūt atsakymas į šiuos klausimus glūdi mažiau radikalios pozicijos pasirinkime – pusiau konstruktyvistinėje (*semi-constructivist*) pozicijoje, kurią labai subtiliai apibūdina Benas Ramptonas (2006). Tyrėjo teigimu, giliuosiuose subjektyvaus pasaulio suvokimo sluoksniuose yra ir labiau nusistovėjusių dimensijų, susijusių su istorine ir socialine patirtimi, prie kurių esame stipriai emociškai prisirišę, tačiau mūsų kasdienė veikla kaskart jas nuspalvina naujai, taigi jos turi potencialią galimybę keistis, veikiamos nenuspėjamos tikrovės¹⁵ (*ibid.*).

¹⁴ Kaip atoveiksmį *deteritorizacijai* Tomlinsonas mini *deteritorizacijos* tendenciją – pastangas išlaikyti kultūros „namus“ ar susikurti juos iš naujo. Ten, kur vyksta deteritorizacija, vyksta ir reteritorizacija (Tomlinson 2002: 156).

¹⁵ Ramptonas iš dalies pritaria Williamso (1977) pasiūlytai „jausminės struktūros“ sąvokai: „Williams’ “structure of feeling” offers an account of more stable dimensions of subjectivity, related to particular aspects of socio-historical experience, but this is nevertheless incessantly recoloured, and at least potentially

Grįžtant prie *socialinės tapatybės* sąvokos sociolingvistikoje ir to, kaip skirtingos tapatybės perteikiamos per konkrečius kalbos formų pasirinkimus, atrodytų, kad *tapatybės* sąvokos apibūdinimui trūksta konkretumo, ją supaprastinančios schemos – nėra aišku, kaip ir per ką susieti konkrečius kalbinius variantus (stilių) su tapatybe, su platesniu socialiniu kontekstu (Kiesling 2009; Rampton 2010). Mokslinėje literatūroje esama bandymų tapatybes suklasifikuoti ar pereiti nuo stilistinių ypatybių prie tapatybės laipsniškai, per tarpinius elementus. Išskiriamos „diskurso tapatybės“ (pavyzdžiui, *pasakotojas*), „situacinės tapatybės“ (pavyzdžiui, *liudininkas teisme, kaimynas, mokiny*s) ir „transportuojamos tapatybės“ (pavyzdžiui, *vyras, nuoboda*), kurios tarsi „prisegtos“ prie kalbėtojo (Zimmerman 2008; Rampton 2017). Taip pat kalbama apie kolektyvines ir individualias tapatybes, apie tapatybes, susijusias su savybėmis, išryškėjančiomis pokalbio metu, t. y. vadinamąsias *brought about* reikšmes (pavyzdžiui, *juokaujantis žmogus*, kai jis įterpia kitos kalbos elementų komiškam efektui sukurti), ir apie jau anksčiau, prieš konkretų pokalbį susidariusiomis asociacijomis paremtas tapatybes, vadinamąsias *brought along* reikšmes (pavyzdžiui, *lotynų amerikietis*, jei jis maišo ispanų ir anglų kalbas) (Bailey 2007).

Kiti tyrėjai prie tapatybės siūlo priartėti per labiau matomus, lengviau interakcijoje užčiuopiamus elementus – veiklos rūšis (angl. *activities*) (pavyzdžiui, *apkalbos*), šnekos aktus (angl. *acts*) (pavyzdžiui, *patvirtinimas, paaiškinimas*) ir kalbėtojų pozicijas (angl. *stances*¹⁶) (pavyzdžiui, *abejojantis* arba, priešingai, *užtikrintas* tuo, ką kalba) (Ochs 1992, 1993). Scotas Kieslingas (2009: 3) teigia, kad kalbėtojo pozicija yra socialinė reikšmė, kuri betarpiškai kuriama interakcijos metu, t. y. kalbos formos pirmiausia tampa asocijuojamos su kalbėtojų pozicija, o tos kalbėtojų pozicijos per pasikartojimus tampa asocijuojamos su (grupės) tapatybe. Tyrėjas išskiria dvi kalbėtojų pozicijų rūšis: pagal kalbėtojo santykį su savo kalbėjimu (pavyzdžiui, *užtikrintas, abejojantis*) ir pagal kalbėtojo santykį su kitais interakcijos dalyviais (pavyzdžiui, *globėjishkas, dominuojantis, draugiškas*). Taigi tapatybės, Kieslingo nuomone, gali būti apibrėžiamos ir kaip pasikartojančios kalbėtojų pozicijos ar pasikartojantys kelių kalbėtojų pozicijų deriniai. Panašiai kalbėtojų pozicijas panaudoti interakcijos interpretacijai siūlo ir Eckert (2008). Pavyzdžiui, galima kalbėtojo pozicija – *piktas ir ciniškas*. Jei ši pozicija kartojasi, ji virsta įprasta asmens savybe (angl. *one's*

open to reshaping, amidst the pressures and contingencies of everyday practices“ (Rampton 2006: 345).

¹⁶ Kitas labai artimos reikšmės terminas – *footing* (Goffman 1981).

habitual persona), jo tapatybės dalimi, indeksuojančia *piktą ir cinišką žmogų*. Momentinės ir konkrečioje situacijoje pasireiškiančios kalbėtojų pozicijos akumuliuojasi ir gali tapti visuomenėje „atpažįstamos“ socialinės kategorijos sudedamąja dalimi.

Tai, kas pasakyta, galima susisteminti į keletą šiek tiek viena nuo kitos besiskiriančių *socialinės reikšmės* apibrėžčių. Skirtingų autorių nuomone, *socialinės reikšmės* suvokiamos kaip:

(1) pozicijos (angl. *stances*) ir asmens savybės, kurias nurodo (angl. *index*) kalbos formos, žmonių pasitelkiamos bendraujant (Moore, Podesva 2009: 448; taip pat Vaicekauskienė 2020: 185);

(2) kalbėtojų pasirenkamuose kalbiniuose ištekluose (tarime, morfemose, žodžiuose ar jų konstrukcijose) užkoduota informacija apie numanomas kalbėtojo savybes, pozicijas ir tapatybes (Burnett 2017);

(3) kalbėtojo pozicijų rinkiniai (angl. *packages of stances*), socialinės ir psichologinės ypatybės ir stereotipai, kuriuos nurodo (angl. *index*) kalbėtojui būdingos kalbos formos (Beltrama 2016: 3);

(4) vertybės (angl. *values*) ir asmeninės savybės, priskiriamos kalbėtojams, vartojantiems tam tikrą stilių (Svendsen, Marzo 2015: 51);

(5) stereotipiškos indeksinės vertės (angl. *stereotypic values*), siejamos su kalbos formų repertuarais (Agha 2007: 81).

Kaip matyti, įvairių tyrėjų pateikiamos *socialinės reikšmės* apibrėžtys yra panašios, skiriasi tik niuansai. Visi autoriai, minintys kalbėtojo pozicijas, vartoja jas daugiskaita. Taip, greičiausiai, yra todėl, kad tik pasikartojančios pozicijos (Eckert 2008; Kiesling 2009) ar pozicijų rinkiniai (angl. *packages of stances*) (Beltrama 2016: 3) siejami su kalbėtojo tapatybe. Vienkartinės, nepasikartojančios kalbėtojo pozicijas Beltrama (*ibid.*) priskiria prie pragmatinių, o ne socialinių reikšmių.

Be pozicijos, kitas kalbėtojo tapatybei artimas terminas yra *socialinė persona* (Coupland 2002; Podesva 2007, cit. iš Beltrama 2016: 90; Eckert 2008; Vaicekauskienė 2020). Kaip teigia Eckert (2019: 753), *persona* – tai savęs konstravimas, savęs pateikimas konkrečioje situacijoje. Kalbėtojai savo kalbiniu elgesiu tarytum teigia esantys tokie, kokius nori, kad juos tuo metu matytų¹⁷. Eckert (*ibid.*) teigimu, *persona* kiek skiriasi nuo *tapatybės*, nes yra labiau laikina, momentinė, neidentifikuojama su stabilesnėmis socialinėmis grupėmis ar kategorijomis.

¹⁷ Persona is a „self-construction that signals the kind of person we claim to be in the situation“ (Eckert 2019: 753).

Atkreiptinas dėmesys, kad, kalbant apie socialines reikšmes ir indeksiškumo principą, nevengiama vartoti žodžių *stereotipai* ir *stereotipiškas*. Tiek anglų, tiek lietuvių kalbose šie žodžiai turi neigiamą konotaciją¹⁸, neretai vertinami kaip stigmatizuojantys ar atskiriantys visuomenės grupes. Galima manyti, kad čia jie vartojami neutralėsne prasme. *Stereotipai* suprantami greičiau kaip išankstiniai klausytojo lūkesčiai ar įsitikinimai (angl. *listener prior beliefs*; žr. Burnett 2017: 15), ko, jei vartojamas vienoks ar kitoks socialinis stilius, galima iš pašnekovo tikėtis, kokias jo savybes galima nuspėti. Tai pagrindas interpretacijai pokalbio metu. Darytina prielaida, kad tokie lūkesčiai ne visada yra įsisąmoninti ar metakalbiškai iškomunikuoti (plg. Vaicekauskienė 2014a, 2014b).

Iš esmės indeksiškumo principas visada remiasi ideologizuotu išankstiniu kalbinio elgesio vertinimu, kuris patikrinamas konkrečios interakcijos metu. Socialinės reikšmės yra stereotipiškos, nes jos sutartinės (Vaicekauskienė 2014a). Per jas kuriamas pagrindas tarpusavio supratimui (angl. *common ground*, žr. Eckert 2019: 753). Be taip suprantamo jų stereotipiškumo indeksiškumo principas neveiktų praktikoje, nes stiliai nebūtų atpažįstami kaip (potencialiai) žymintys vienokias ar kitokias socialines reikšmes.

Kaip matyti, nubrėžti aiškias ribas tarp pozicijų, personų ir tapatybių sunku, tačiau visos šios sąvokos gali būti naudingos interpretuojant socialines reikšmes konkrečioje interakcijoje. Disertacijoje, skirtoje reikšmingiems mišrios kalbos socialiniams aspektams identifikuoti, *socialinėmis reikšmėmis* laikomos kalbėtojų pozicijos, asmenis charakterizuojančios savybės ir pastovesni asmenų ir jų grupių kuriami savojo *Aš* įvaizdžiai – socialinės personos ir tapatybės. Šios socialinės reikšmės yra išreiškiamos ir kuriamos per kalbėtojų pasirenkamą stilių.

1.1.2. Stilius ir jo sampratos raida sociolingvistikoje

Apie stilius, kaip kalbinių formų (variantų) rinkinius, jau buvo užsiminta kalbant apie socialines reikšmes, generuojamas per šiuos stilius. Šiame poskyryje siekiama plačiau ir išsamiau apžvelgti, kaip vystėsi *stiliaus* ir *socialinės reikšmės* samprata sociolingvistikoje ir kaip šie pokyčiai inspiravo vis didėjančią susidomėjimą kalbos formų įvairovės kokybiniais tyrimais. Per daugiau kaip penkiasdešimt sociolingvistikos vystymosi metų *stiliaus* suvokimas evoliucionavo nuo linijinės, kiekybiškai išmatuojamos ir

¹⁸ „Stereotipas – visuomenės sąmonėje funkcionuojantis, supaprastintas, schematizuotas, emociškai nuspalvintas kokio nors objekto vaizdinys“ („Tarptautinių žodžių žodynas“).

tiesioginės kalbos formalumo lygio ir prestižo visuomenėje priklausomybės (Labov 2002, 2003) iki išplėtos holistinės *stiliaus* sampratos, kai *stilius* suvokiamas kaip asmens ar grupės tapatybės konstravimo ir perkonstravimo būdas, labiau kaip dinamiškas procesas, negu nusistovėjęs tyrimo objektas, priklausantis nuo daugiau lingvistinių ir socialinių veiksnių negu formalumo laipsniai.

1.1.2.1. Pirmoji sociolingvistikos banga – stilius kaip formalumo laipsnis ir kaip etnografinių tyrimų objektas

Williamas Labovas fundamentaliais tyrimais (vadinamoji „pirmoji sociolingvistikos banga“; Eckert 2012) padėjo pagrindus ne tik *stiliaus* sąvokai sociolingvistikoje, bet ir vienai iš pagrindinių sociolingvistikos krypčių – *kiekybinei*, arba *variantų*, *sociolingvistikai* – ir jo vardu pavadintai (angl. *Labovian*) sociolingvistikos kryptiai. Septintajame dešimtmetyje Labovo struktūruotų žodinių apklausų metodu Niujorke vykdyti tyrimai rėmėsi teiginiu, kad kiekvienas kalbėtojas skirtinguose kontekstuose keičia kalbėjimo stilių (vadinamoji *intraasmeninė variacija*), bei prielaida, kad lingvistiniai kintamieji (tam tikras tarimas, gramatinės ir sintaksinės konstrukcijos, leksika) koreliuoja su socialiniais kintamaisiais, tokiais kaip amžius, rasė, klasė, lytis ir etniškumas (Labov 2002: 105–106, 2003: 236; Rickford, Eckert 2002: 2; Coupland 2007b: 218). Labovo tyrimai parodė, kad kalbėtojas pasirenka tą stilių, kurį mano esant tinkamą bendravimui tam tikrame kontekste ir kuris, kalbėtojo manymu, padeda jam realizuoti jo socialines aspiracijas. Interviu metu kalbėtojai, Labovo nuomone, gali rinktis tarp labiausiai savo pačių kontroliuojamo, formalaus ir kartu prestižiškiausio kalbėjimo būdo (*standarto*) ir tarp atsipalaidavusio, neformalaus, todėl visuomenėje neigiamai vertinamo stiliaus (*vernakulo*), įskaitant ir visas šioje linijinėje (dažniausiai įsivaizduojamoje kaip vertikale) stilistinėje skalėje esančias tarpines pozicijas. Daugiausia dėmesio Labovas skyrė apatinėje šios skalės dalyje esančiais, mažiausiai kontroliuojamai natūraliai kalbai (vernakulams) ir būtent vernakuluose ieškojo galimų kalbos pokyčių apraiškų. Paradoksalu, tačiau dėl gana formalaus santykio tarp tyrėjo ir tiriamųjų interviu metu kaip tik šį kalbėtojų stilių buvo sunkiausia fiksuoti.

Kita sociolingvistinė kryptis, pasireiškusį JAV maždaug tuo pat metu, kaip ir Labovo tyrimai, rėmėsi antropologija ir etnografija (tiesioginiu stebėjimu). Ši kryptis siejama su Dello Hymeso ir disertacijoje jau keletą kartų minėto Johno Gumperzo darbais. Tai nuo pat pradžių taikyti labai kontekstualizuoti tyrimo metodai, vykdomi natūralioje aplinkoje, vadinami *kalbėjimo etnografija* (angl. *the ethnography of speaking*). Jais buvo tiriami

kalbos vartojimo būdai (stiliai) skirtingose kalbinėse bendruomenėse. Hymesą domino etnografinė kalbų įvairovė. Tyrėjas siekė sukurti teorinį modelį-taksonomiją, panašią į klasifikaciją, taikomą biologijoje, kuri leistų aprašyti ir suklasifikuoti kalbos elementus santykiyje su socialiniu gyvenimu (Hymes 2003: 31). Hymesas įvedė šiandien jau visuotinai pripažintą kategoriją – *komunikacinė kompetencija*, kuri pabrėžia tinkamo kalbinei situacijai stiliaus (kalbėjimo būdo) pasirinkimo svarbą. Hymeso sociolingvistinėje tradicijoje (angl. *Hymesian*) svarbia laikoma socialinė žmonių tarpusavio sąveika per kalbą. Iš to išplaukia ir dar vienas fundamentalus Hymeso teiginys, kad kalbos funkcijos nėra „fiksotos“, jos labiau „reliatyvios“, t. y. tos pačios kalbinės struktūros skirtinguose kontekstuose gali atlikti visiškai skirtingas funkcijas, o funkcija (arba kalbėtojo intencija) lemia tam tikrų kalbinių ir stilistinių išteklių pasirinkimą.

Kalbamuoji laikotarpiu įdomios ir iki šiol *socialinės reikšmės* sampratos atžvilgiu vertingos Labovo ir Gumperzo kalbinių formų dichotomijos, kurias galima laikyti indeksiškumo tvarkos teorijos pradžia. Gumperzas (Gumperz 1968: 383–384, cit. iš Silverstein 2003: 217) išskyrė *dialectal* ir *superposed* variantus: pirmieji vartojami socialiai ar geografiškai kitokiems kalbėtojų grupėms atskirti, t. y. kaip *-lektai*, antrieji įgyja papildomą, pridėtinę reikšmę, strategiškai reikalingą komunikacinėje situacijoje. Labovas (1972: 237, cit. iš Silverstein 2003: 217), panašiai kaip ir Gumperzas, išskyrė sociolingvistinius „indikatorius“ (angl. *indicators*), siejamus su kalbėtojų priklausymu socialinėms kategorijoms ar grupėms, ir „žymiklius“¹⁹ (angl. *markers*), nurodančius į konkrečiame kontekste kuriamas antrines reikšmes²⁰. Silversteino (2016) teigimu, „žymikliai“, jei jie sukelia pageidaujamą efektą, gali prigyti tam tikrų grupių kalbinių repertuarų vartosenoje ir tapti *-lektų* sudedamąja dalimi, t. y. minėti dvinariai dalijimai turi ir tarpinių pozicijų.

Po 1970 m. stiliaus empiriniai tyrimai Amerikoje nuslopo ir prarado populiarumą. Naujas šios srities pagyvėjimas siejamas su paraleliai įvykusiais socialinės psichologijos srities pasiekimais, kai buvo parodyta, koks svarbus, pasirenkant tam tikrą stilių, yra kalbėtojo požiūris į klausytoją (adresatą) (vadinamoji „antroji sociolingvistikos banga“).

¹⁹ Vaicekauskienė (2014a) lietuviškame tekste vartoja sąvoką *markeriai*.

²⁰ Labovas (1972) išskiria ir trečiąją kategoriją – „stereotipus“, bet jie labai panašūs į „žymiklius“. Skirtumas tik tai, kad „stereotipai“ kalbėtojų labiau įsisąmoninti, o „žymikliai“ neretai vartojami nesąmoningai.

1.1.2.2. Antroji sociolingvistikos banga – stilius kaip prisitaikymas prie pašnekovo

Aštuntajame dešimtmetyje Naujojoje Zelandijoje rašydamas disertaciją Allanas Bellas ieškojo paaiškinimo, kodėl tie patys radijo žinių pranešėjai, skaitydami žinias dviejų skirtingų radijo stočių klausytojams iš tos pačios studijos ir vos ne tuo pat metu, keičia savo kalbėjimo stilių. Skaitydami žinias nacionalinio radijo klausytojams, pranešėjai savo kalboje vartojo vienokius tarimo ir sintaksės variantus, o skaitydami tą patį tekstą vietinės bendruomenės radijuje – kitokius. Nebuvo jokio pagrindo manyti, kad žinių pranešėjai vienu ar kitu atveju labiau kontroliuoja savo kalbėjimą, kaip teigė linijinis Labovo modelis. Bellas padarė išvadą, kad kalbėtojai keičia savo kalbėjimo stilių pirmiausia orientuodamiesi į kitokį klausytoją ir auditoriją. Vėliau paaiškėjo, kad panaši stiliaus priklausomybė nuo adresato pastebima ir kito pobūdžio komunikacijoje, pavyzdžiui, tarpasmeniniame bendravime. Socialinės psichologijos srityje tuo metu jau egzistavo Howardo Gileso (Didžioji Britanija) sukurta kalbinės komunikacijos akomodacijos teorija, patvirtinanti Bello prielaidas (Giles 2002). 1984 m. Bellas suformulavo savo naująjį požiūrį ir pavadino jį „auditorijos dizainu“ (angl. *audience design*). Pagrindinis jo postulatų teigia, kad stilius yra tai, kaip kalbėtojas keičia savo kalbą, sąveikaudamas su skirtingais žmonėmis.

Šiuo postulatu Labovo intraasmeninę variaciją Bellas papildė *tarpasmenine* arba *interasmenine* variacija. Kai interasmeninė variacija įvertinama kaip pasiteisinanti, kiti kalbėtojai gali pradėti atitinkamai keisti *savo* kalbėjimo stilių (intraasmeninė variacija) (Bell 2002: 142), t. y. interasmeninė variacija per vertinimą ir įsivertinimą gali paskatinti intraasmeninę variaciją. Akivaizdu, kad tokia stiliaus traktuotė tiesiogiai siejasi su asmens savojo Aš, savo tapatybės konstravimu santykiuose su kitais. Pasikeitus auditorijai, keičiasi kalbėtojo stilius, nes kalbėtojas savo stiliumi siekia priartėti prie klausytojo (Holmes 2001: 230; Bell 2002: 143). Stilius savo prigimtimi yra atsiliepiantis, aktyviai reaguojantis į pašnekovą reiškiny, sąlygotas kalbos dialoginės natūros.

Bello „auditorijos dizaino“ modelis iš esmės įtraukia Labovo interviu stiliaus sampratą, bet kartu ir papildomai conceptualizuoja stilių, atsižvelgiant į tai, kaip prisitaikoma prie auditorijos ir pokalbio temos. Eckert (2004: 46) nuomone, Labovo išskiriamą vertikaliąją ašį, apie kurią stiliai pasiskirsto pagal socialinę klasę, Bellas papildė horizontalia ašimi, kurioje stilius atsispindi sąryšyje su kitais stiliais ir matyti stilių tarpusavio sąveika.

Panašiai kaip ir Bellas, Gilesas kalbinės komunikacijos akomodacijos teorijoje pasiūlė alternatyvą Labovo tyrimams, taip pat susijusią su kalbos prisitaikymu prie pašnekovo. Būdamas socialinis psichologas, Gilesas ieškojo motyvacijos kalbiniam elgesiui, aiškinosi, ko kalbėtojai siekia šį elgesį keisdami. Kalbėtojų motyvus tyrėjas skirsto į dvi pagrindines grupes: „socialinio patrauklumo“ ir „komunikacijos efektyvumo“ (Coupland 2007a: 62). Siekdamas labiau patikti, kalbėtojas priartėja prie klausytojo stiliaus (konvergencija), o siekdamas išlaikyti tą patį atstumą tarp savęs ir klausytojo arba jį padidinti, kalbėtojas naudoja „išlaikymo“ (angl. *maintenance*), kai išlaikomas tas pats stilius, ir divergencijos strategijas. Gilesas, skirtingai negu Bellas, labiau orientavosi ne į kalbinius stilistinius kalbėtojo ir klausytojo skirtumus, bet į bendresnius skirtumus, tokius kaip kūno kalba, nuotaika, pauzės, kalbėjimo greitis ir pan., todėl jo tyrimams (vykdytiems Velse) trūksta lingvistinių (fonetinių, leksinių, pragmatikos) kintamųjų analizės. Be to, vertindamas akomodaciją, Gilesas daugiau rėmėsi klausytojų percepcija, o ne objektyviomis charakteristikomis, todėl išskirtos net dvi akomodacijos rūšys: „objektyvioji“ ir „subjektyvioji“ (Coupland 2007a: 63).

Minėtina, kad vėliau Bellas atliko daugiau tyrimų, kuriuose taikė metodiką, sujungiančią akomodacijos teoriją su „auditorijos dizaino“ modeliu (Bell 2002: 148). Šių tyrimų esmė – tuos pačius kalbėtojus apklausė asmenys, priklausantys skirtingoms Naujosios Zelandijos etninėms grupėms, vyrai ir moterys. Interviu buvo sukurti taip, kad, išskyrus kalbėtojo ir adresato santykį, jokie kiti veiksniai interviu metu nekito, todėl padaryta išvada, kad kalbėtojo pasirenkamas strategijas (konvergenciją, divergenciją ar neutralią poziciją) lemia ne kas kita, o pasikeitęs adresatas.

Dėl „auditorijos dizaino“ modelio ir akomodacijos teorijos variantų sociolingvistika praturtėjo kalbos socialiniame gyvenime tyrimais interasmeninėje ir interaktyviojoje plotmėse, tačiau ši kiekybinė analizė ir toliau rėmėsi linijinėmis įvairių rūšių skalėmis, vertinančiomis, kiek daugiau ar mažiau vienas ar kitas kalbos bruožas yra vartojamas, vis dar nepakankamai atsižvelgiant į tokius svarbius veiksnius kaip kalbėtojų motyvacija, kalbėtojų tapatybė ir diskurso socialinis kontekstas.

1.1.2.3. Trečioji sociolingvistikos banga – stilius kaip socialinių reikšmių kūrimo priemonė

Trečioji stilistinių tyrimų banga pasižymi tuo, kad jau nebesitenkinama tokiais motyvaciniais apibendrinimais ir strategijomis kaip „noras sulaukti socialinio palaikymo“ ar „noras prisitaikyti prie klausytojo“, nes ne visada pavyksta į siaurus teorinius rėmus įsprausti realią, dinamišką, nesuskaičiuojamais

variantais nesuskaičiuojamoje įvairovėje kontekstų pasireiškiančią kalbą (Coupland 2007b: 219). Trečiosios bangos stiliaus tyrimuose atsigręžiama į individą ir į interpretatyvius interakcijos tyrimo metodus. Stilius tampa svarbia tyrimų sritimi ir yra traktuojamas iš įvairių perspektyvų: (1) antropologinės (Irvine), (2) variantų sociolingvistikos (Eckert), (3) savojo *Aš* (tapatybės) konstravimo (Coupland), (4) kalbinių išteklių heterogeniškumo (Auer).

1. Į sociolingvistinį stilių kaip į visuomenės kultūros sudedamąją dalį žvelgdama iš platesnės antropologinės perspektyvos, Judith Irvine (Irvine 2002: 22) siūlo neignoruoti to, kaip stilius suprantamas kasdieniame gyvenime. Pavyzdžiui, kalbant apie madą, architektūrą ar reklamą, stilius siejamas su *išskirtinumu*, *kitoniškumu*. Stiliai *lyginami* tarpusavyje, taip išryškėja jų savitumas. Vieno kurio stiliaus charakteristikos negali būti paaiškintos nesusietos su kitais stiliais, su visa *skirtybėmis paremta sistema* (angl. *a system of distinction*). Tokioje sistemoje stilius kontrastuoja su kitais sistemoje galimais stiliais, o jo socialinė prasmė kontrastuoja su kitomis socialinėmis prasmėmis. Taigi stiliaus funkcijos ir jo priežastys išryškinamos tiriant skirtingų stilių ryšius.

Stiliai šiuo požiūriu suprantami kaip *ženklai*, kaip skirtingi kalbėjimo būdai, ženklinantys tam tikrus socialinius darinius (asmenis, grupes, kategorijas, veiklas, institucijas). Tai, kaip ženklą interpretuoja socialinės struktūros dalyviai, priklauso nuo dalyvio socialinės klasės, etniškumo, nuostatų, vietos istorijos ir tradicijų. Taigi interpretacija negali būti lengvai nuspėjama ar visiems vienoda. Negana to, dalyviai gali turėti skirtingų interesų ir remtis skirtinga gyvenimo patirtimi. Trumpai tariant, dalyviai nėra objektyvūs vieni kitų kalbinės elgsenos stebėtojai, jų vertinimai ideologizuoti, subjektyvūs, tačiau jų pačių veiksmai (kaip jie reprezentuoja save) didžiąja dalimi priklauso nuo to, kaip jie supranta ir interpretuoja kitų kalbinę elgseną. Irvine teigimu, sociolingvistika turėtų tirti ne tik sociolingvistinius faktus, bet ir už jų slypinčias lingvistines *ideologijas*, apie kurias dažniausiai atvirai nekalbama.

Savo teiginius Irvine (2002: 34–42) iliustruoja dviejų bendruomenių pavyzdžiais: kaimo Senegale ir dvikalbės bendruomenės pietų Vengrijoje. Abiem atvejais dvi skirtingos socialinės grupės vartojo dvi skirtingas kalbos atmainas kaip ženklą, kad priklauso vienai ar kitai grupei. Abiejų bendruomenių gyvenamoji vieta, kalbos ir socialinė struktūra buvo labai skirtingos, tačiau atskleista nemaža ideologinių panašumų. Kalbos atmaina savaime buvo siejama su tam tikru gyvenimo būdu ir tam tikromis vertybėmis,

o tai leido daryti išvadą, kad kitoniškumas kalbiniame lygmenyje yra kitoniškumo socialiniame lygmenyje sudedamoji dalis.

Irvine pasiūlyta stiliaus kaip kitoniškumo ženklo, „stiliaus tarp kitų stilių“ samprata yra labai plati, patogi taikyti įvairiuose kontekstuose. Tokia stiliaus apibrėžtis leidžia šią sąvoką įvairinti papildant kitais elementais ar pabrėžiant elementus, kurie skirtingiems tyrėjams atrodo svarbesni. Toks stiliaus supratimas yra lankstus, kūrybingas procesas, neapribotas iš anksto nustatytos schemos.

2. Amerikietiškosios sociolingvистinės tradicijos tęsėja²¹, Labovo tradicijos sekėja ir kritikė Penelope Eckert praplečia ir praturtina Labovo modelį, analizuodama ryšius tarp stiliaus ir jo socialinių prasmų (tyrėjos manymu, Labovo empiriniams tyrimams trūko variantų socialinių reikšmių analizės (Eckert 2002: 123). Kalbinę bendruomenę Eckert suvokia kaip *bendros veiklos bendruomenę* (angl. *community of practice*), kuri veikia pasitelkdama kalbą, o ne kurioje kalbiniai ir socialiniai kintamieji, kaip manė struktūralistai, tiesiog „yra“ (*veiklos bendruomenės* terminas išsamiau aptariamas 1.3.3 poskyryje). Tai konstruktyvistinis požiūris į socialinius ir kalbinius reiškinius bendruomenėje, interpretuojantis tapatybę ar stilių kaip vyksmą, procesą, kuriame dalyviai, nuolat sąveikaudami vienas su kitu, konstruoja ir perkonstruoja socialines reikšmes (Coupland 2007a: 50). Taigi socialinė reikšmė nėra ir negali būti nekintanti priklausomybė tarp lingvistinių ir socialinių kintamųjų, o kalbėtojai nėra kalbos struktūrų vartotojai, kurie naudojami gatavų nusistovėjusių socialinių prasmų komplektu. Kalbėtojai yra aktyvūs veikėjai, kalbos variantus jie pasitelkia kaip priemonę savo tikslams įgyvendinti, kuria tas prasmes, konstruodami stilių.

Stilių Eckert supranta kaip lingvistinių ir nelingvistinių *resursų kombinaciją* (angl. *cluster*), kuri padeda individui ar grupei susikurti savo įvaizdį ir išsiskirti iš kitų (tai labai artima Irvine idėjoms). Tyrėja skiria asmeninį ir grupės stilius. Grupės stilius – tai požymiai, pagal kuriuos žmonės identifikuoja kitus, kaip priklausančius, pavyzdžiui, Niujorko žydams ar sunkiojo roko gerbėjams (Eckert 2002: 123). Grupės, kurių stilius pradedamas atpažinti ir galimas įvardyti, yra susikūrusios bendrą savo grupei ir pakankamai išsiskiriantį stilių, stereotipiškai tapatinamą su priklausymu tai grupei. Jei vienas kuris stilius tampa žinomas ir jei jis kam nors atrodo

²¹ Eckert savo internetiniame puslapyje prisistato kaip „trečios kartos variantų tyrėja“ (angl. *third generation variationist*), tačiau ankstesni jos tyrimai, kuriuose ji atsigręžia į etnografinius metodus (Eckert 2012), chronologiškai priskiriami antrajai sociolingvistikos bangai.

patrauklus, įdomus ar naudingas, jis pavirsta *resursu* naujiems stiliams konstruoti, t. y. jį galima įkorporuoti į kurį kitą naujai kuriamą stilių. Šioje naujoje kombinacijoje (Eckert vartoja žodį *bricolage* – „viskas, kas papuolė po ranka“) tas stiliaus elementas dažniausiai įgyja kitą prasmę ar kitą prasmės atspalvį – taip socialinė prasmė konstruojama ir perkonstruojama. Tam, kad galėtume pasinaudoti kokia nors stilistine priemone, nebūtina ją įvardyti. Neretai tai darome intuityviai arba priskirdami jai kokią nors sau svarbią reikšmę. Eckert pateikia labai įsimenantį reikšmės perkonstravimo pavyzdį (Eckert 2004: 43). Įprastai laikrodukas su peliuku Mikiu asocijuojasi su vaikiškumu ir žaislingumu, bet jei tokį laikroduką užsisėga verslininkė, eidama į verslo susitikimą, galbūt ji nori pasirodyti ne tokia nuobodi ir neįdomi, kaip kiti verslininkai, ir taip atskleisti savo individualumą.

Konteksto reikšmė konstruojant reikšmes yra didžiulė. Eckert teigia, kad variantai, nesant konkrečios kalbinės ir socialinės aplinkos, yra tik įvairios potencialios *galimybės* ir kad tik kombinacijoje su kitais variantais ir konkrečioje aplinkoje jie tampa gyvu stiliumi. Kalba yra platesnės ženklų sistemos dalis. Aptardama savo etnografinius tyrimus stiliaus ir klasės požiūriu priešingose Detroito paauglių grupėse (Eckert 2012), tyrėja siekė išsiaiškinti, kaip paaugliai supranta klasinius skirtumus. Buvo matyti, kad grupių kalbiniai savitumai pasireiškė kartu su aprangos, makiažo, pomėgių ir elgesio skirtumais. Prasmės buvo konstruojamos specifinėse situacijose, tokiose kaip flirtavimas, erzinimas ar ginčas, per daugybę kontaktų grupių viduje ir išorėje. Eckert skatina tirti variantus dviem kryptimis: nuo abstrakčių įmanomų variantų iki konkretaus jų panaudojimo ir, atvirkščiai, pradedant nuo specifinio stiliaus ir analizuojant, iš kokių resursų jis sudarytas.

Couplando (2007a: 50) manymu, Eckert naujai interpretuoja klasikinę (Labovo) variantų sociolingvistiką, atverdamą naujas analizės galimybes ir akcentuodama socialinės prasmės konstravimą kontekste. Vis dėlto Eckert taikyti statistinės koreliacijos metodai tarp kalbinių (fonetinių) variantų dažnumo ir socialinių kategorijų, Couplando nuomone, galėtų būti sėkmingai papildyti detalesne sąveikos tarp fonetinių išteklių ir jų prasmės analize bei įžvalgomis iš diskurso analizės (Coupland 2007a: 52).

Vienoje iš publikacijų Eckert (2019) toliau plėtoja *socialinės reikšmės* sampratą. Pasitelkusi *performatyvumo* (Austin 1962, cit. iš Eckert 2019) sąvoką, ji pateikia socialinės reikšmės išraiškos priemonių gradaciją nuo labiau referentinių iki labiau performatyvių, t. y. neįvardijančių socialinių reikšmių, palikdama jas tik numanomas, išreiškiamas kitais (neverbaliniais) būdais. Eckert manymu, visi pasakymai yra daugiau ar mažiau performatyvūs, bet morfosintaksiniai variantai (pavyzdžiui, angliški nenorminiai variantai

ain't, were, vartojami su vienaskaita) labiau sietini su priskyrimu socialinei kilmei arba dialektui, t. y. su labiausiai matomomis, išorinėmis kalbėtojo savybėmis. Kalbėtojų vidinis nusiteikimas ir jų asmeninės savybės, emocijos ir intencijos pasireiškia per kitus diskurso kintamuosius – intonaciją, balsių ilginimą ar trumpinimą, balsą, kitas kalbos garsines ypatybes. Eckert (*ibid.*) pateikiamas iliustratyvus pavyzdys, kaip balsio ilginimas žodyje *big* [bi:g] sukelia papildomų asociacijų ir reikšmės interpretacijų, atkreipia dėmesį į neverbalinių diskurso dedamųjų svarbą ne tik stiprinant denotacinę žodžio reikšmę, bet ir pakeičiant jo socialinę reikšmę.

3. Nikolas Couplandas (Didžioji Britanija) kaip mokslininkas yra išaugęs iš „auditorijos dizaino“ ir akomodacijos teorijos tradicijos. Tyrėjas yra dirbęs kartu su Gilesu, akomodacijos teorijos pradininku. Couplandui būdingas platesnis požiūris į sociolingvistiką – ne tik kaip į variantų tyrimus, bet ir bendresnės sociolingvistikos teorijos prasme. Polemizuodamas su Eckert, Couplandas teigia, kad kalbą, vartojamą realiose situacijose, reikia „pakišti po mikroskopu“ (2007a: 51). Tam tinka etnografinis stebėjimas ir diskurso analizė. Šia prasme Couplandas artimesnis Hymesui, o ne Labovo sociolingvistikos krypties.

Couplandas išskiria „stilių kaip dialektą“ (angl. *dialect style*) ir „stilių kaip požiūrį ar emociją“ (angl. *attitudinal / emotional style*) arba „kalbėjimo būdą“ (angl. *way of speaking*; Hymesui vartota platesnė, daugiau apimanti frazė) (Coupland 2002: 189–190). Pirmasis būdingas variantų sociolingvistikai. Daugiausia tirtos fonetinės, rečiau – leksinės ar sintaksinės variacijos, leidžiančios identifikuoti kalbines bendruomenes ar socialines grupes vos ne išimtinai pagal akcentą. Antrasis susijęs su stiliaus raiška už dialekto ribų, sietinas su tokiais elementais kaip kreipimosi formos, intonacija, mandagumas, dominavimas, žodyno formalumas, kalbos tonas ir nuotaika. Stilius kaip dialektas yra tik stiliaus kaip sudėtingesnės diskurso struktūros dalis. Kaip teigia Couplandas, remdamasis Hymesu (Coupland 2002: 191), atskirti jų nereikia. Stiliaus analizė yra *holistinė*, apimanti vientisą visumą, nors empiriniai tyrimai tėra labiausiai orientuoti į stilių kaip dialektą (Coupland 2007b: 220).

Couplandas kritikuoja ir daugelį kitų iki šiol sociolingvistikoje (ypač variantų sociolingvistikoje) iškeltų prielaidų arba iš dalies su jomis nesutinka. Pavyzdžiui, tyrėjas nemano, kad stilistiniai variantai yra semantiškai ekvivalentiški arba kad stilių kaip dialektą galima „išmatuoti“ tokiais linijinėmis skalėmis kaip „standartas – nestandartas“ ar „labiau kontroliuojama – mažiau kontroliuojama kalba“, neatsižvelgiant į kontekstą ir kalbančiojo asmenybę.

Kalbėtojo asmenybė, jo *Aš* ir tai, kaip jis savąjį *Aš* formuoja kalbėdamas, Couplando sociolingvistine stiliaus interpretacijoje užima labai svarbią vietą. Savo socialinę tapatybę galime suvokti tik per socialinį sąryšį, dialogą, todėl Couplandas siūlo „santykio *Aš*“ (angl. *the relational self*) konceptą. Tyrėjas iliustruoja, ką galima pasiekti stiliumi kaip dialektu, kad vienodai svarbu ir tapatybė, ir ryšys. Per kalbą, per savo stilistinius pasirinkimus susikuriame keletą savęs socialinių įvaizdžių – sau ir kitiems (Coupland 2002: 197), tačiau tai iš prigimties trapūs ir takūs dariniai, juos nuolat reikia apmąstyti ir pertvarkyti. Diena iš dienos besikeičiančiuose socialiniuose ryšiuose savojo *Aš* įvaizdžio tvarkymas priklauso nuo vidinių ir išorinių (konteksto) procesų. Čia daug ką galima paaiškinti akomodacijos teorija, t. y. noru susitapatinti su kokia nors grupe (konvergencija) arba, priešingai, nuo jos atitolti (divergencija).

Kaip pavyzdį Couplandas pateikia radijo laidų vedėjo iš Cardiffo (Velsas) kalbos kokybinę analizę (Coupland 2002: 204). Kalbėtojas vartoja vietiniam dialektui artimą stilių, priklausomai nuo to, apie ką jis tuo metu kalba, ar tema susijusi su vietos aktualijomis, ar su kitos kultūros kontekstais, ar jis tuo metu juokauja, ar kuria savęs kaip sūvo žmogaus (afiliacija) ar kaip išmanančio savo darbą vedėjo įvaizdį. Jis tarytum „pasiskolina“ kalbos išteklius, juos kūrybingai perdirba, kitaip sudėlioja akcentus, tai solidarizuojasi su vietine bendruomene, tai nuo jos atsiriboja. Kurdamas santykį su klausytojais (skaitydamas klausytojų laiškus), kalbėtojas manipuliuoja įprastinėmis prasmėmis, asocijuojamomis su dialektais, ir dialektų kombinacijomis, taip konstruoja dinamišką, prisitaikančią, daugiamatę savo tapatybę sudėtingoje socialinėje erdvėje.

Taigi stiliaus poveikis ir jo socialinė prasmė nėra fiksuoti ir stabilūs, jie negali būti lyg archeologinis radinys „iškasti iš savojo kultūrinio sluoksnio“ (Coupland 2007a: 177). Tai daugiau potencialios galimybės, kurias konkretus kalbėtojas realizuoja savo sąmonėje ir perkelia į savitarpio sąveikos plotmę tarp kalbėtojo, kalbėtojo konteksto, paties kalbėjimo, klausytojo ir klausytojo konteksto. Kontekstai čia apima įvairius socialinius, kultūrinius ir istorinius niuansus. Šią daugiaplanę sampratą Couplandas laiko tinkama tam, kuo stilius tapo dabartinėje sociolingvistikoje, t. y. plačia sfera, kurioje kalbiniai ištekliai sudėstomi ir pergrupuojami vis naujuose kontekstuose socialinėms reikšmėms gauti. Tokia stiliaus samprata darosi vis aktualesnė vėlyvosios modernybės laikotarpiu, kai kalbinių ir socialinių dedamųjų skaičius nepaliaujamai auga. Stiliai tampa eklektiški ir efemeriški (*ibid.*: 29, 183).

4. Peteris Aueris veikalas *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Language Heterogeneity* (Auer 2007: 11) įžangoje taip pat

kalba apie alternatyvas linijiniam Labovo sociolingvistinio stiliaus tyrimų modeliui. Tai liudija ir knygos paantraštė. Vis dėlto veikale minimi alternatyvūs požiūriai nereiškia, kad šiuolaikinėje sociolingvistikoje variantų tyrimų atsisakoma. Kritikuojama standartinė variantų tyrimų metodo schema, kuri, daugelio knygos bendraautorių nuomone, ilgą laiką sėkmingai veikė, bet tapo per daug ribota tokioms plačioms kategorijoms kaip *socialinė prasmė* ir *socialinė tapatybė* atskleisti. Šiuolaikinės stiliaus sociolingvistikoje studijos, Auerio teigimu, remiasi visai kita logika. Šiuose tyrimuose *stilius* suprantamas kaip koncepcija, integruojanti kalbinius variantus (tai, ką Couplandas vadina *stiliumi kaip dialektu*) į plačią ir išsamią teoriją, kaip renkantis kalbėjimo būdus iš pačių įvairiausių kalbos kaip ženklų sistemos siūlomų galimybių formuojamos socialinės prasmės ir konstruojama bei perkonstruojama kalbėtojo tapatybė.

Kalbinę įvairovę (heterogeniškumą renkantis stilių) Aueris suvokia kaip:

1) daugiau negu vienos kalbos vartojimą dvikalbių ar daugiakalbių pašnekovų pokalbyje;

2) skirtingų gramatinių, fonologinių ir leksinių galimybių panaudojimą vienai lingvistinei kategorijai reikšti vienoje kalboje;

3) pasirinkimą tarp įvairių, bet labai artimų vienas kitam kalbos atmainų (dialektų) bruožų (variantų).

Auerį ir bendraautorius domina, kaip socialinė kalbėtojo tapatybė išreiškiama pasirenkant iš kalbėtojo repertuaro vieną, o ne kitą kalbą, vieną, o ne kitą žodį, vieną, o ne kitą kalbinį variantą (Auer 2007: 5). Kalbėtojo repertuaras suvokiamas kaip dinamiška, per žmogaus gyvenimą kintanti kalbinių išteklių (skirtingų kalbų, skirtingų kalbinių gebėjimų su skirtingais jų įsisavinimo laipsniais, skirtingų žanrų ar tik pavienių frazių) sistema, tai prarandanti kai kurias iš savo sudedamųjų dalių, tai papildoma naujomis (Blommaert, Backus 2011). Jei kai kuriuos kalbinius bruožus galime tiesiogiai sieti su tam tikra socialine reikšme (etniškumu, regionu, klase), kitų socialinė interpretacija įmanoma tik pokalbio ir situacijos kontekste, nes socialinės reikšmės gali būti peržiūrimos, keičiamos ar pritaikomos kitiems tikslams. Kalbiniai bruožai negali būti suprantami savaime, kaip „tapatybės atspindys veidrodyje“ (Auer 2007: 7). Negana to, kalbiniai bruožai negali būti interpretuojami atskirai vieni nuo kitų, nes tik kombinacijoje su kitais bruožais jie sudaro vientisą stilių.

Aueris apibendrina *stiliaus* sąvoką naujojoje sociolingvistikoje, įvardydamas šią sąvoką kaip holistinę ir daugiasluoksnę (angl. *multilevel*) reiškinį. Be kalbos, į stiliaus sąvoką įeina ir neverbaliniai požymiai (balsas, intonacija, veido išraiška, gestai), mandagumas ir apranga, retoriniai

gebėjimai, bendravimo būdas (net gyvenimo būdas). Stilius suprantamas kaip tam tikra nedaloma visuma, vientisas darinys, geštaltas. Tai koncepcija, kuri tarpininkauja tarp kalbos formų ir socialinio sąvokos bei kitų kategorizavimo. Iš esmės Aueris reziūmuoja tai, kas disertacijoje buvo aptarta anksčiau. Tyrėjas remiasi daugelio disertacijoje jau minėtų „trečiosios sociolingvistikos bangos“ autorių – Irvine, Eckert, Couplando, Hymesio ir Gumperzo – išvalgomis. Šias išvalgas lakoniškai galima perteikti tokia apibrėžtimi: *stilius* – tai savita kalbinių ir kitokių semiotinių ženklų visuma, kuri asociatyviai (indeksiniais ryšiais) siejama su tam tikromis asmens savybėmis, tam tikromis žmonių grupėmis, jų veikla ar situacija (Rampton, Maybin, Roberts 2014: 10)²².

Visa, kas pasakyta disertacijos 1.1.1 dalyje apie socialines reikšmes, kuriamas per stilių, tapatybes ir indeksiskumo principą, sudaro naujosios sociolingvistikos teorinį pagrindą. Vis dėlto, kaip susieti teorines išvalgas su empirija, lieka neįvardyta. Tam galėtų būti pravarčios interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos teorinės ir metodinės prieigos.

1.1.3. Interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos perspektyva

Interakcijos sociolingvistika (IS) – tai tarpdisciplininė teorinė perspektyva²³, siejanti kalbą ir komunikaciją sociume. Interakcijos sociolingvistika remiasi Hymesio ir Gumperzo kalbėjimo etnografijos tradicija (žr. 1.1.2.). Nors ir atsiradusi praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, ji yra lanksti ir pajėgi prisitaikyti prie pasikeitusio šiuolaikinio pasaulio ir pasikeitusio požiūrio į jį (Gordon 2011; Gal 2014; Gordon, Kraut 2017). Pagrindiniai per tą laiką įvykę poslinkiai susiję su vis labiau įsigalinčia konstruktyvizmo filosofija, dėl globalizacijos pakitusiu realiu pasauliu ir nauju požiūriu į tarpdiscipliniškumą (Rampton, Maybin, Roberts 2014). Konstruktyvizmas disertacijoje jau minėtas anksčiau, aptariant socialines reikšmes ir tapatybes (žr. 1.1.1 ir 1.1.2 poskyrius), ir bendresne prasme reiškia, kad pasaulyje, kuriam būdingas fragmentiškumas ir nenusipėjamumas, nebemanoma, jog empiriniuose

²² „Registers (styles) are distinctive sets of linguistic and other semiotic signs that get indexically associated with different types of person, group, activity or situation“ (Rampton, Maybin, Roberts 2014: 10).

²³ Interakcijos sociolingvistika – tai teorinė perspektyva (ir metodas), kuri radosi eklektiškai sujungus idėjas iš įvairių disciplinų, tokių kaip dialektologija, lingvistinė antropologija, sociologija, komunikacijos etnografija (angl. *the ethnography of communication*), lingvistinė pragmatika, mandagumo teorija, variantų sociolingvistika, šnekos aktų teorija ir pokalbio analizė. Interakcijos sociolingvistikos kūrėju laikomas Johnas Gumperzas (1922–2013), amerikiečių lingvistas, dirbęs diskurso analizės, lingvistinės antropologijos ir sociolingvistikos srityse.

duomenyse slypi paslėpta tam tikra sistema, kurią reikia atrasti (*ibid.*: 5). Žinojimas ir pažinimas yra reliatyvūs, pliuralūs, priklausančys nuo konteksto. Kitaip vertinamos sąvokos *tauta*, *etniškumas*, *bendruomenė* ir *lytis* – iš stabilių ir nekintančių jos tampa socialiniais konstruktais, o dėl globalaus mobilumo ir technologijų tapatybes ir socialines kategorijas galima perimti, perdaryti ir pritaikyti savo reikmėms. Be to, šiandien daug plačiau suprantamas ir tarpdiscipliniškumas – susitelkiama į konkrečios problemos sprendimą, bendram tikslui sujungiant pačias įvairiausias disciplinas ir įvairių sričių specialistus.

Interakcijos sociolingvistikos propaguojama detali kokybinė diskurso analizė ir paslėptų pokalbio reikšmių giluminė interpretacija siejamos su žiniomis apie platų socialinį interakcijos kontekstą, siekia įsigilinti į informantų gyvenimo būdą ir dažnai yra paremtos etnografiniu stebėjimu. Tuo interakcijos sociolingvistika labai artima kitai dabartinei, Jungtinėje Karalystėje plėtojamai taikomosios kalbotyros ir sociolingvistikos tyrimų kryptčiai – lingvistinei etnografijai (LE). Galima sakyti, kad interakcijos sociolingvistika atgimė su lingvistine etnografija. Benas Ramptonas, pagrindinis šios mokyklos atstovas ir kūrėjas, abu terminus neretai vartoja kaip lygiavertčius (Rampton 2010). Interakcijos sociolingvistiką tyrėjas vadina „centrine lingvistinės etnografijos teorine atrama“ (Rampton 2017: 1), „teorija, gebančia traktuoti kalbą kaip integralią socialinių ir kultūrinių procesų dalį“ (Rampton 2017: 2), taip pat ir metodu, pateikiančiu būdus tiems procesams nusakyti (Rampton 2017: 1–2).

Toliau apžvelgsime pagrindines interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės etnografijos sąvokas. Šiomis sąvokomis remiamasi ir disertacijos tyrime. Abiem perspektyvoms bendro kokybinio tyrimo metodinių žingsnių aprašymas pateiktas antrame disertacijos skyriuje (žr. 2.2 skyrių).

Interakcijos sociolingvistika (ir lingvistinė etnografija) siekia perprasti kalbėtojų intencijas, kurios retai kada būna išreikštos žodžiais (Stubbe et al. 2003; Gumperz 2007; Jaspers 2012; Rampton 2017). Kalbėtojai naudoja ne tik gramatiką ar sintaksę, bet remiasi ir bendru supratimu apie socialinę situaciją, kurioje vyksta pokalbis, kokie pokalbio tikslai, ko iš jo galima tikėtis. Kalbėtojai (dažniausiai savaime, neįdėdami ypatingų pastangų) traktuoja pokalbį kaip ne iki galo perteikiantį, ką jie nori pasakyti, tikimasi, kad pašnekovas gebės atspėti, numanyti, kas buvo nepasakyta, ir taip palaipsniui papildys savo supratimą. Kitaip tariant, kalbėtojai pokalbio metu bendradarbiauja vienas su kitu, bendrai konstruoja socialines prasmes ir kelia hipotezes, kurios po kiekvienos pašnekovo replikos vis tikrinamos, patvirtinamos arba paneigiamos. Tam kalbėtojai interpretuoja mažiausias

pokalbio sudedamąsias dalis kaip daugiaprasmius ženklus. Galimų interpretacijų yra ne viena (Gumperz 2001; Jaspers 2012; Gal 2014). Pokalbio reikšmių interpretacijas (išvadas, kurias pokalbio dalyviai daro pokalbio metu) Gumperzas pavadino *pokalbio inferencija* (angl. *conversational inference*), o visus įmanomus ženklus ar simbolius, kurie gali orientuoti pašnekovą ar klausytoją teisinga linkme, – *kontekstinėmis užuominomis* (angl. *contextualization cues*). Tai du pagrindiniai interakcijos sociolingvistikos terminai. Gumperzas (2001) juos apibrėžia taip:

pokalbio inferencija – tai interpretacijos procesas, kuriuo pokalbio dalyviai įvertina vienas kito komunikacines intencijas pokalbio metu ir remiasi planuodami ar pateikdami savo atsakymus (Gumperz 2001: 219)²⁴;

kontekstinė užuomina – bet kuris iš verbalinių (ir neverbalinių) ženklų, kartu su gramatiniais ir leksiniais simboliais leidžiantis pokalbio dalyviams susikurti kontekstinį pagrind pokalbiui interpretuoti ir suprasti pokalbį (Gumperz 2001: 221)²⁵.

Abi sąvokos papildo viena kitą. Pokalbio inferencija labiau susijusi su informacijos priėmimu ir reikšmės joje ieškojimu, kontekstinė užuomina – su kalbos produkavimu. Toks kontekstualizavimo procesas (kai nuolat keliamas klausimas „O kas gi čia šiuo momentu vyksta?“) įprastai nėra išreiškiamas žodžiais ir nereikalauja jokių ypatingų pastangų. Kalbėjimo būdas yra indeksas, t. y. rodo, ženklina omenyje turimus asmenis, veiklas, objektus, vietas ir idėjas. Kontekstas suvokiamas ne kaip statiškas, papildantis kalbą „nešulys“²⁶, „atskiras, bet susijęs“ (angl. *separate-but-connected*), – jis interaktyviai kuriamas ir kintantis. Ko kalbėtojai tikisi iš pokalbio, kaip jie išsiaiškina jo prasmes, priklauso nuo buvusių kalbėtojų patirčių, nuo to, ką jie perėmė iš įvairių socialinių ir bendravimo situacijų, kuriose jiems jau teko dalyvauti – nuo asmeninių santykių, bendraminčių grupių iki švietimo institucijų ir globaliųjų medijų. Kalbėtojų vertinimai („geras“, „blogas“, „teisingas“, „neteisingas“, „klaida“, „tipiška“) ir patirtys keičia interpretaciją, vykstančią „čia ir dabar“, taip pat keičia kalbėtojų elgesį – kalba neatspindi

²⁴ „*Conversational inference* is defined as the interpretive procedure by means of which interactants assess what is communicatively intended at any point in an exchange, and on which they rely to plan and to produce their responses“ (Gumperz 2001: 219).

²⁵ „The term *contextualization cue* refers to any verbal (and non-verbal) sign which, when processed in co-occurrence with symbolic grammatical and lexical signs, serves to construct the contextual ground for situated interpretation and thereby affects how constituent messages are understood“ (Gumperz 2001: 221).

²⁶ Vadinamoji konteksto kaip „kibiro“ teorija (angl. „*bucket*“ *theory of context*) (Drew, Heritage 1992).

socialinių veiksnių, o juos kuria ir perkuria. Toks požiūris į kalbą būdingas jau minėtam konstruktyvizmui (Rampton, Maybin, Roberts 2014; Rampton 2017).

Kaip matyti, Gumperzo interakcijos sociolingvistika gerai atitinka šiuolaikinę kalbos ir socialumo santykio sampratą, tačiau sąvoka *interakcijos sociolingvistika* neretai priimama tik kaip šiuolaikinių teorijų pirmtakė. Ramptono (2017) teigimu, terminą sudarantis žodis „sociolingvistika“ JAV tradiciškai labiau siejamas su variantų (Labovo) sociolingvistika, o Gumperzo tradiciją tęsia kitos tyrimų atšakos: sociokultūrinė lingvistika (angl. *sociocultural linguistics*) ir lingvistinė antropologija. Europoje, ypač Jungtinėje Karalystėje, interakcijos sociolingvistiką linkstama vadinti *lingvistine etnografija* (Rampton, Maybin, Roberts 2014; Pérez-Milans 2015; Rampton 2017).

Be tokių sąvokų kaip *pokalbio inferencija* ir *kontekstinės užuominos*, *kalbos formų indeksiškumo principas* (žr. 1.1.1 poskyrį) ir *refleksyvus pokalbio raidos vertinimas*, kurias lingvistinė etnografija perėmė iš interakcijos sociolingvistikos, lingvistinės antropologijos, sociologijos ir psichologijos, taip pat remiamasi *stiliaus* (dar kitaip – *registro*) ir *žanro* sąvokomis. *Stilius* suprantamas kaip santykinai pastovi kalbos formų diskurse kombinacija (samprata detalai aprašyta 1.1.2 skyriuje). Išsamiau aptarsime lingvistinėje etnografijoje vartojamą *žanro* sąvoką, kaip galimai naudingą interakcijos interpretacijai.

Lingvistinė etnografija perėmė tradicinę *žanro* sampratą, siejamą su žymiu rusų filosofu, semiotiku, literatūrologu Michailu Bachtinu (1981). *Žanras*²⁷ – tai, kas įprastai siejama su tam tikra atpažįstama ir pasikartojančia veiklos rūšimi, įgytas žinojimas ir supratimas, kaip turėtų vykti, pavyzdžiui, ginčas, prekių pardavimas, įmonės susirinkimas, žaidimas kortomis, kaip turėtų būti skaitomos žinios, pasakojamos istorijos, vedamos paskaitos. Numanoma, koks gali būti tokio kalbėjimo ar kalbėjimosi tikslas, kokie veiksmai gali būti atliekami, kokius vaidmenis kalbėtojai greičiausiai turės atlikti, kokie bus jų santykiai, kaip bus organizuota veikla ir kokių reikės materialinių išteklių. Žanrai leidžia mums suvokti situaciją, įvertinti, ko iš jos tikėtis. Jie suteikia mūsų kasdieniui veiklai stabilumo, ją struktūroja²⁸, veda

²⁷ Žanrui, veiklos rūšiai giminingas Goffmano (1981, 1982) terminas *frame*, kalbėtojo pozicijai – *footing*.

²⁸ Nuo susitelkimo ties asmenimis kaip veikėjais, konstruojančiais save pokalbio metu („trečioji sociolingvistikos banga“, žr. 1.1.2 poskyrį), iš dalies grįžtama prie socialinių veiksnių, socialinės struktūros, kurie kalbėtojus vienaip ar kitaip riboja. Socialinės reikšmės nėra vien tik kuriamos, jos iš dalies yra apibrėžtos ir situacijos,

nuo vieno veiklos momento prie kito, nuo vienos veiklos rūšies prie kitos. Žanras nukreipia mūsų pokalbio interpretacijas tinkama linkme, lemia mūsų reakcijas, keičia elgesį. Atsižvelgdami į tai, kokio žanro veikloje manome dalyvaujantys, formuojame pokalbio inferencijas (Rampton, Maybin, Roberts 2014). „Žanro ribose tam tikri kalbos bruožai įgyja kitokį skonį: jie persipina su tam tikrais požiūriais, nuostatomis, mąstymu, niuansais ir akcentais, būdingais tik tam žanrui“²⁹ (Bakhtin 1981). Kalboje esančios galimybės per žanrą realizuojamos konkrečiose situacijose.

Žanrai (kitai – *veiklos rūšys, situacijų tipai*)³⁰ nėra nekintantys žmonių veiklos produktai. Tai schemas, apmatai, pagal kuriuos, kiekvieną kartą improvizuojant ir iš dalies juos pakeičiant, vyksta žmonių veikla. Viena vertus, žanrai tarytum sustambina, sutvarko ir struktūroja detalaus (mikro)lygmens kalbėjimo elementus, kita vertus, jie patys yra mažieji socialinio (makro)pasaulio dariniai, taigi gali užimti tarpinę, vidurinę poziciją (angl. *mid-level*) tarp mikro- ir makropasaulių. Tokia žanro samprata padeda tyrėjui nedaryti skubotų apibendrinamųjų išvadų, paremtų vien smulkia, detalio pokalbių analize.

Dar keli nauji terminai, kuriais remiasi lingvistinė etnografija, atsirado jau pastaraisiais dešimtmečiais. Šie terminai susiję su išoriniais veiksniais, esančiais už konkretaus pokalbio konkrečiame kontekste ribų. Tai *komunikacijos daugimodalumas (multimodality)*, *semiotinių ženklų trajektorijos (trajectories) laike ir konteksto daugiasluoksniškumas* (Rampton, Maybin, Roberts 2014). Jau Gumperzas akcentavo, kad konkretūs interakcijos atvejai turėtų būti analizuojami platesnių (erdvės ir laiko prasme) procesų fone, remiantis istorinių, ekonominių, kultūrinių kontekstų³¹ žiniomis (Gumperz 1982: 29). *Daugiamodalumo* sąvoka praplečia tiriamos situacijos suvokimą, kad turėtume (esant galimybei) atsižvelgti į beveik visus fizinius konteksto aspektus: regimąją informaciją, vietą, šalia esančius ar naudojamus

pašnekovo. Kalbama apie ketvirtąją stiliaus sociolingvistinės sampratos kryptį, pradėjusią formotis 2010–2015 m. Čia fokusuojamasi ne tik į veikėją (*agency*), bet ir į tam tikrą jį ribojančią struktūrą (*structure*), taisykles ar normas (Bell 2016) („Social meaning in style is simultaneously given and created“; taip pat žr. Eckert 2019).

²⁹ „Certain features of language take on the specific flavour of a given genre: they knit together with specific points of view, specific approaches, forms of thinking, nuances and accents characteristic of the given genre“ (Bakhtin 1981).

³⁰ Angliškų terminų įvairovė dar didesnė: *activity type, discourse event, frame, joint activity, practice*.

³¹ Nenuostabu, kad LE (taikomaisiais tikslais) apmoko ir į diskurso tyrimus įtraukia gydytojus, mokytojus, kitus neprofesionalius tyrėjus.

objektus, jų išsidėstymą. Kūno kalba, žvilgsnis, laikysena, judesiai – visa tai taip pat labai svarbu komunikacijoje. Tekstų ar ženklų trajektorijos laike akcentuoja „prieš“ tiriamąjį momentą ir „po“ jo vykusius ar vyksiančius dalykus, kaip tekstai ar ženkilai keliauja, cirkuliuoja tarp skirtingų aplinkų. Nėgana to, kad kontekstas yra dinamiškas procesas (o ne „nešulys“, „kibiras“, kaip jau buvo minėta), jis dar ir daugiasluoksnius – nors ir neatsiejamus nuo vietos ir veiksmo, kur kuriamas ir kur yra, jis „persigėręs“ patirčių, išteklių, informacijos, cirkuliuojančių kituose kontekstuose.

Tokią kompleksiską lingvistinės etnografijos paradigmą gali būti sunku suvokti. Tiesą sakant, neretai atrodo, kad lingvistinės etnografijos paradigmoje niekas iš esmės nesiskiria nuo to, kas jau buvo aptarta interakcijos sociolingvistikos tradicijoje, tik sąvokos pervadinamos kitaip, įmančiau. Pavyzdžiui, susidaro įspūdis, kad *trajektorija*, *konteksto daugiasluoksniškumas* yra tik nauji terminai, skirti dar Gumperzo akcentuotai platesnio ir gilesnio situacijos konteksto pažinimo svarbai nusakyti; *žanro* sąvoka apibūdina tai, kas interakcijos sociolingvistikoje vadinama *interakcijos rėmu*³² (angl. *interactional frame*) ir pan. Galima teigti, kad terminų įvairovė ne visada reikalinga, ji gali klaidinti.

Taigi lingvistinės etnografijos instrumentarius perimtas daugiausia iš šiuolaikinės lingvistinės antropologijos teorijos apie komunikaciją ir interakcijos sociolingvistikos prieigų, tačiau lingvistinė etnografija, palyginti su lingvistine antropologija, labiau orientuota į kalbą (ne etnografiją) ir į diskurso analizę konkrečiose komunikacinėse situacijose. Ribos tarp trijų sociolingvistikos krypčių – lingvistinės antropologijos, lingvistinės etnografijos ir interakcijos sociolingvistikos – yra paslankios, persiklojančios, todėl sunku teikti pirmenybę kuriai nors vienai kryptiai. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad lingvistinės etnografijos taikomi metodai yra labai eklektiški (Wilson 2017), kad empirija nebūtinai turi būti paremta interakcija³³, manytina, jog disertacijoje pristatomo tyrimo pobūdį labiau atitinka interakcijos sociolingvistikos paradigma, kuri, kaip rodo ir pavadinimas, visada remiasi interakcijos analize. Interakcijos

³² Pavyzdžiui, vienokios interakcijos (intonacijos, leksikos) tikimasi iš „mandagaus aptarnavimo“ situacijos („interakcijos rėmo“), kitokios – iš pediatro apžiūros išvadų aptarimo su medicinos studentais, dar kitokios – iš to paties pediatro pokalbio su apžiūrimu vaiku ir jo motina (Gordon, Kraut 2017).

³³ Tai gali būti, pavyzdžiui, tik stebėjimo užrašai, tekstai, aprašymai, dokumentai, pasakojimai (Wilson 2017).

sociolingvistikoje taikomi tyrimo metodiniai žingsniai aprašyti antroje disertacijos dalyje (žr. 2.2 skyrių)³⁴.

1.2. Mišrios kalbos samprata

Vėlyvojoje modernybėje pasikeitė ne tik tapatybės, bet ir kalbos samprata. Kalba nebėra susieta su koncepcija „viena šalis – viena kalba“. Įprastos kalbos ideologijos egzistuoja šalia kitokių: „kalba kaip gebėjimas“, „kalba kaip prekė“ (Pérez-Milans 2015).

Kalbiniai ištekliai nebūtinai susiję su viena vieta, kultūra ar viena kalba. Fragmentiškus kalbos repertuarus lengvai papildo nauji įvairiakilmiai ištekliai, suteikiantys daugiau galimybių tapatybei (ar tapatybėms) ir kalbėtojų pozicijoms išreikšti. Konstruojant tapatybę, nesvarbu, ar išteklių heterogeniškumas pasireiškia kalbos, dialekto ar stiliaus lygmeniu. Jei tik kas nors pasakoma *kitaip*, slypi potenciali galimybė, kad bus netiesiogiai užsimenama apie kitokias socialines reikšmes.

Kitoniškumas socialiai reikšmingas ir kalbėtojui gerai nemokant kitos kalbos. Savęs pozicionavimui pakanka keleto kitos kalbos (dialekto ar stiliaus) elementų. Į kalbą žiūrima kaip į konstruklą, dinamišką kalbinių išteklių rinkinį, o ne kaip į atskirą nusistovėjusią sistemą (Blommaert 2010; Pennycook 2011; Weber, Horner 2012). Daugiakalbystė suprantama ne tik kaip tradicinių kalbų įvairovė, bet labiau kaip kalbėtojams būdinga *heteroglosija* (rus. *разноречие*), t. y. įvairių balsų buvimas kartu (Bakhtin 1981), kai kalbėtojai kiekvienoje kalbinėje situacijoje pasinaudoja jiems parankiais įvairiarūšiais kalbiniais ištekliais, o ribos tarp atskirų kalbų tampa tokios, neapibrėžtos (Pennycook 2011: 523). Taip suprantamas „kalbas“ tampa vis sunkiau identifikuoti, atskirti vieną nuo kitos, jų negalima suskaičiuoti kaip atskirų vienetų, todėl tokie terminai kaip *dvikalbystė*, *daugiakalbystė* tampa netikslūs. Akademiniėje literatūroje daugiakalbių kalbinių išteklių maišymas vadinamas įvairiai: *mišria kalba*, *mišriu kalbos stiliumi*, *mišriu kodu*, *mišriu diskursu*, *mišriais ištekliais*, *hibridiška kalba* ir pan. (žr. Leppänen 2007; Leppänen, Nikula 2007; Androutsopoulos 2013; Pennycook 2016; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2017). Visais atvejais tyrėjams labiau rūpi ne tai, kaip atskiri kodai kaitomi ar maišomi, o mišrios kalbos, kaip vientiso įvairiakilmių kalbinių išteklių derinio, realizavimas konkrečioje kalbinėje praktikoje ir jos kuriamos diskursinės ir socialinės

³⁴ Labai panašia diskurso analizės metodika remiasi ir lingvistinė etnografija.

reikšmės (Auer 1999; Blommaert 2010; Pennycook 2010; Jørgensen et al. 2011; Weber, Horner 2012; Pennycook, Otsuji 2014).

1.2.1. Sąvokų ir teorinių požiūrių raida

Nauja integruojanti kalbos samprata lėmė daugybės naujų terminų, susijusių su kelių kalbų (kodų, atmainų, dialektų) vartojimu vienu metu, atsiradimą. Minėtinas *translingvizmas* (angl. *translingualism*), *polilingvizmas* (angl. *polylingualism*), *metrolingvizmas* (angl. *metrolingualism*), *transglosija* (angl. *transglossia*), *lanksti dvikalbystė* (angl. *flexible bilingualism*), *transkultūrinis raštingumas* (angl. *transcultural literacy*), *kodų „susikabinimas“*, *„susipynimas“* (angl. *code meshing*) ir kt. (Pennycook 2016). Šie terminai pradėti vartoti panašiu metu skirtingose pasaulio vietose esančiose sociolingvistinėse mokyklose. Trumpai aptarsime bene labiausiai paplitusius terminus – *polilingvizmą* ir *metrolingvizmą*.

Polilingvizmas, kaip ir kiti minėti terminai, susijęs su kokybiniu, o ne kiekybiniu požiūriu į daugiakalbystę, nebrėžiant aiškių ribų tarp atskirų „kalbų“. Kalbėtojai vartoja įvairių kalbų „bruožus“ (angl. *features*), o ne pereina iš vienos kalbos sistemos į kitą. Visi kalbėtojai prieinami kalbiniai išteklių gali būti vartojami kalbėtojo komunikaciniams tikslams pasiekti. Tai virsta kalbos norma, kasdiene kalbos vartoseną. Tam, kad būtų galima vartoti „bruožus“, priskiriamus vienai ar kitai kalbai, pakanka savo kalbiniame repertuare turėti keletą tos kalbos elementų. Tokia vartoseną yra sąmoninga. Kalbėtojas suvokia, kad ji gali sukelti tam tikrą efektą, ir tuo naudojasi, kartais net tyčia pažeisdamas socialiai priimtino kalbinio elgesio pokalbyje taisyklės (Jørgensen et al. 2011). Šią teorinę koncepciją danų sociolingvistai daugiausia taiko migracijos įtaką patiriančiai jaunimo kalbai tyrinėti.

Metrolingvizmas siejamas su metroetniškumu. Tai etniškumo forma, suprantama kaip trumpalaikė didmiesčio mada, kultūrinis ir kalbinis hibridas (Maher 2005, 2010). Abejojama, kad kalba ir kultūra (tautybė, teritorija) visada yra tvirtai, neatskiriama susijusios (angl. *fixed*). Šis ryšys gali būti takus, paslankus (angl. *fluid*), kaskart kuriamas iš naujo ir vėl žaismingai perkuriamas, pasirenkant iš kalbėtojo kalbinio repertuaro tam tikrus konkrečioje situacijoje pravarčius kalbinius variantus, žyminčius socialines kategorijas. Tai ypač būdinga šiuolaikinio didmiesčio (metropolio) erdvei. Vis dėlto metrolingvizmas nėra tik mišrios kūrybinės praktikos. Čia lieka vietos ir nusistovėjusioms, įsitvirtinusioms kultūrinėms ir identiteto kategorijoms, pavyzdžiui, su tam tikra tautybe ar teritorija siejamam vienkalmiam diskursui,

t. y. greta mišraus diskurso vartojamas ir vienakalbis³⁵ (Otsuji, Pennycook 2009, 2011; Pennycook 2010; Pennycook, Otsuji 2014). Teorinę koncepciją tyrėjai iliustruoja pavyzdžiais iš darbo aplinkos: australų ir japonų tarptautinių įmonių, Tokijo restoranų, Sidnėjaus picerijų. Taigi *metrolingvizmas* – pravartesnė sąvoka negu kitų įvairiakalbių terpių įkvėpti terminai disertacijoje pristatomam tyrimui apžvelgti. Teigiama, kad darbo aplinkoje, kuri yra daugiakultūrio didmiesčio aplinkos dalis, susitikus įvairiakalbiams žmonėms, atvykusiems iš įvairiausių pasaulio šalių ir turintiems savo gyvenimo trajektorijas ir savą kalbinių išteklių bagažą, šie žmonės kūrybingai pritaiko ir perdirba savo kalbinius išteklius pagal tai, kokius veiksmus ar užduotis konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku jiems reikia atlikti, ir susikuria darbo erdvei būdingą bendrą kalbinį repertuarą (angl. *spatial repertoire*). Pavyzdžiui, prancūziško stiliaus bistro Tokijuje darbuotojai, kalbėdamiesi tarpusavyje ar su klientais ir atlikdami reikalingus veiksmus, vartoja prancūzų, italų, japonų ir anglų kalbų mišinį. Taip kalbiniai ištekliai, darbinė veikla ir darbo vietos fizinė aplinka sujungiami tarpusavyje „iš apačios“, konstruojant grupės ir atskirų jos narių tapatybes (*ibid.*). Iškelta mintis susijusi ir su mobilių kalbinių išteklių (Blommaert 2010; Blommaert, Backus 2011) idėja (1.1.2.). Tai gali būti pravartu analizuojant lietuvišką darbo aplinką.

Metrolingvizmas iš esmės verčia aukštyn kojomis daugiakalbystės, kalbų hibridiškumo sampratą. Daugiakalbystė, hibridiškumas įprastai suprantami kaip atskirai egzistuojančių kalbų maišymas, susiliejimas, konvergencija. Metrolingvizmas mišrią kalbą traktuoja kaip įprastą, natūralų darinį, nereikalaujantį paaiškinimo (Otsuji, Pennycook 2014). Tyrėjų pateikiamuose japonišką produkciją Australijoje parduodančios įmonės pavyzdžiuose anglų ir japonų kalbos maišomos, atrodytų, be jokios priežasties, nepriklausomai nuo pašnekovo, temos, pokalbio tikslo ar ankstesnės replikos. Atsakyti į klausimą, kam ir kodėl pašnekovai konkrečiu atveju pereina iš vienos kalbos kitą, sudėtinga, nes mišri kalba minėtoje įmonėje yra įprasta, nežymėta (angl. *unmarked*), virtusi šios darbovietės norma³⁶ (*ibid.*: 14, 18).

Polilingvizmas ir metrolingvizmas turi daug panašumų. Apibendrinant abi teorines koncepcijas, galima teigti, kad, palyginti su tradicine daugiakalbystės samprata, polilingvalioms ir metrolingvalioms kalbinėms praktikoms būdingi šie požymiai (Androutsopoulos 2013):

³⁵ „<...> We are by no means blind to the fact that people also incorporate fixed modes of identities“ (Otsuji, Pennycook 2014: 21).

³⁶ „<...> We do not need to seek explanations for code-mixing in the above examples <...> this is the workplace norm“ (Otsuji, Pennycook 2014: 14).

- kalbos nebesiejamos su atskiromis etninėmis kalbėtojų bendruomenėmis;
- kalbos suprantamos ne kaip atskiros sistemos, o kaip išteklių rinkiniai;
- komunikantai nebūtinai turi mokėti vartojamas kalbas;
- galimi patys įvairiausi ir netikėčiausi kalbų ar išteklių deriniai;
- išteklių derinimui būdingas kūrybingumas ir žaismingumas;
- priklausomai nuo adresato, situacijos ar temos, gali būti išlaikomas įprastas santykis tarp vietos, kalbos ir tautybės.

Šie bendri principai gali praversti interpretuojant mišrią kalbą darbo aplinkoje, tačiau nei metrolingvizmo, nei polilingvizmo teorija konkrečios instrumentuotės analizei nepateikia – derinamos skirtingos prieigos ir metodai (diskurso analizė, lingvistinės etnografijos, interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės antropologijos metodai). Be to, *polilingvizmo* ir *metrolingvizmo* terminai gana problemiški – sunku, o gal ir neįmanoma atsisakyti tokių konvencinių sąvokų kaip *kalba* ar *daugiakalbystė*, nes jos kultūriškai prigijusios. Kalbėjime apie kalbą slypi paradoksas: jei kalbame apie mišrią kalbą, vadinasi, yra ką „maišyti“, t. y. vėl operuojame atskirų kalbų sąvokomis. Apibūdinimas „mišrus“ kritikuojamas, nes jis pats savaime jau reiškia daugybiškumą, daugialypumą (Pennycook 2016: 201). Dėl šių trūkumų naujieji terminai susilaukė aštrios kritikos – jų, esą, „pridugo kaip grybų po lietaus“, jų gausa esanti nereikalinga ir klaidinanti, o ir turinys esąs tas pats, kaip ir kodų kaitos, kodų maišymo, dvikalbystės ir daugiakalbystės. Kitaip tariant, tai tarsi „senas vynas, supilstytas į naujus butelius“, „nieko naujo“ (Orman 2013; Pennycook 2016: 201). Vis dėlto yra tyrėjų (Blommaert, Rampton 2011; Pennycook 2016), teigiančių, kad tai slinktis link naujos paradigmos, naujos kalbos ir visuomenės sampratos, kuri būtina. Pennycookas (*metrolingvizmo* termino autorius) pateikia argumentų, paremiančių ir vieną, ir kitą poziciją (2016). Tyrėjas iš dalies pritaria teiginiui, kad naujųjų terminų yra per daug, ne visi iš jų gali prigyti ir galbūt jų „naujumas“ per daug sureikšmintas. Pennycooko nuomone, kai kurios Gumperzo ir Hymesio idėjos dar praėjusiame amžiuje buvo panašios. Pavyzdžiui, terminas *kodų kaita*, vos pradėtas vartoti, buvo daug platesnė, didesnė kalbos įvairovę apimanti sąvoka – tuo metu (žr. Gumperz 1982) tai buvo lankstus terminas, reiškiantis ne tik kalbų, bet ir žanrų, stilių, dialektų ir kitų kalbos atmainų įvairovę, tačiau, laikui bėgant, žodis „kodas“ tapo asocijuojamas tik su kalba. Panašios tendencijos, tyrėjo teigimu, pastebimos ir praktikoje pritaikant vieną iš naujųjų terminų – *translingvizmą*. Mokymo kontekstuose šis terminas virsta *dvikalbystės* sinonimu. Vadinasi, svarbu ne

terminai, o tai, kaip jie suprantami³⁷, t. y. svarbu naujoji prasmės interpretacija. Pennycookas perfrazuoja metaforą „senas vynas naujuose buteliuose“. Teigiama, kad galiausiai tai reiškia, jog jaunas vynas, kažkada supiltas į tuos butelius, pasikeitė. Kalbos, kodų kaitos ar dvikalbystės idėjos pačios savaime nepaverčia kalbos ar kodo nekintančiomis, statiškomis kategorijomis. Nėra jokios garantijos, kad naujieji terminai išlaikys takaus ryšio tarp kalbų reikšmę³⁸. Taigi galime rinktis kalbėti, pavyzdžiui, apie „dinamišką ir lanksčią daugiakalbystę“, arba vartoti kurį nors iš naujųjų terminų. Abiem atvejais ribos tarp kalbų išsitrina. Mišri kalba komunikacijoje suprantama kaip įprastas dalykas, o ne kaip išimtis (Pennycook 2014; 2016).

Šią kritikos apžvalgą galima papildyti ir asmenine patirtimi. Kopenhagos universiteto sociolingvistikos doktorantų mokyklos (2015 m.) seminaruose Nikolas Couplandas išsakė gana skeptišką nuomonę apie minėtus naujuosius terminus. Disertacijos autorei pristačius preliminarų disertacijos pavadinimą „Metrolingvizmas Lietuvoje“, Couplandas įvertino, kad naujieji terminai griauja pasitikėjimą trisdešimt metų trukusiais kodų kaitos tyrimais („they discredit thirty years of research on code-switching, which is not true“). Tyrėjo nuomone, kodų kaitos tyrimų įžvalgos taip pat galėtų būti vertingos analizuojant surinktą medžiagą, ypač tais atvejais, kai diskurse išryškėja tam tikrų kitų kalbų intarpų kontrastas su lietuvių kalba.

1.2.2. Kodų kaita kaip papildomas analitinis įrankis

Tradiciškai jau daugiau kaip keturiasdešimt metų dviejų ar daugiau kalbų (kodų) vartojimas vieno pokalbio metu buvo ir tebėra vadinamas *kodų kaita* (angl. *code switching*). Tai per šį laiką giliai įsišaknijęs terminas. Šiandien daugelio mokslininkų nebetenkina nei žodis „kodas“, perimtas iš komunikacinių technologijų terminijos, nei žodis „keisti, perjungti“ (angl. *switching*), reiškiantis signalo pakeitimą ir implikuojantis, kad kalbos yra

³⁷ Vienas iš *polilingvizmo* termino autorių – Janusas Mølleris – yra pasakęs: „Kalbos yra socialiniai ir istoriniai konstruktai. Tai nereiškia, kad turėtume nustoti apie jas kalbėti. Svarbu suprasti, kas turima omenyje.“ („Languages are socio-historical constructs. It does not mean that we should stop talking about them. What matters, is that we understand what they are.“) (Kopenhagos universiteto doktorantų žiemos mokykla, 2015 m.).

³⁸ „Yet ultimately the “old wine in new bottles” metaphor suggests that the new wine that was once poured into the bottles has itself changed. There is nothing intrinsic to the ideas of language, code-switching, or bilingualism that render them static and fixed, nor is there anything about translanguaging that will guarantee its more transgressive meanings“ (Pennycook 2016: 210).

aiškiai apibrėžtos atskiros sistemos, tačiau minėtas terminas yra prigijęs ir plačiai vartojamas (Gardner-Chloros 2009; Auer 2011; Weber, Horner 2012). Paradoksalu, nes terminas tarytum prieštarauja tam, ką jis žymi, bet daugelio vis dar manoma, kad geresnio už šį terminą nėra, nes naujieji terminai nepakankamai pagrįsti, prigiję ar paplitę (Weber, Horner 2012: 4, 86).

Kodų kaita tarnauja kaip pokalbio strategija ir kaip papildomas resursas, konstruojant interakcijos prasmes tam tikroje situacijoje ir kuriant kalbančiojo įvaizdį (Auer 1999). Dar Gumperzas (1982) yra teigęs, kad kodų kaita yra viena iš galimų kontekstinių užuominų pokalbyje, būdas perteikti semantiškai svarbią informaciją. Kiti kalbėtojo siunčiami signalai yra tarimas ir prozodija (intonacija, kas pabrėžiama), pauzės, ritmas, tempas, akcentas, žvilgsnis, gestai, pasirenkama leksika ir sintaksė³⁹ (Gumperz 1982).

Taip kodų kaita traktuojama iš socialinės-funkcinės perspektyvos, kai ji siejama su kalbėtojų tapatybe (skirtingai nuo gramatinio požiūrio į kodų kaitą). Teigiama, kad pagrindiniai socialinės-funkcinės perspektyvos atstovai yra Gumperzas, Myers-Scotton ir Aueris (Gafaranga 2007). Šių tyrėjų kodų kaitos analizės modeliai yra panašūs, papildoma vienas kitą. Labiausiai vertingos, disertacijos autorės nuomone, jau daug kartų disertacijoje minėto Gumperzo įžvalgos, bet toliau trumpai aptarsime keletą kitų mokslininkų pastebėjimų.

Gumperzas labiausiai žinomas ir vertinamas dėl dviejų su kodų kaita siejamų terminų porų: „mes“ ir „jie“ kodų (*we-code, they-code*), taip pat dėl kodų kaitos tipologizavimo į „situacijos“ (angl. *situational*) ir „metaforinę“ (angl. *metaphorical*) kodų kaitą (Gumperz 1982). Kodas „mes“ įprastai siejamas su etninių mažumų kalba ir neformalia veikla grupės viduje, o kodas „jie“ skirtas oficialiesiems, mažiau asmeniškiesiems santykiams. „Situacijos“ kodų kaita asocijuojama su kokia nors veikla ar situacija ir dėl šių asociacijų virsta signalu, kontekstine užuomina apie tą veiklą ar situaciją. Tam tikrose situacijose tikimasi tam tikro kodo, kodai keičiami lengvai nuspėjamos pokalbio vietose – pasibaigus tam tikram epizodui ar veiksmui. Tiek „metaforinės“, tiek „situacijos“ kodų kaitų interpretacija paremta kalbos formų asociacijomis su socialinėmis situacijomis, tačiau „metaforinė“ kodų kaita, skirtingai, žymi ne tai, ko tikimasi tuo pokalbio momentu, o parodo, kad pokalbyje atsiranda kažkas nauja. Kitaip tariant, „metaforiškai“ keičiant kodą,

³⁹ „Code-switching signals contextual information equivalent to what in monolingual settings is conveyed through prosody or other syntactic or lexical processes. It generates the presuppositions in terms of which the content of what is said is decoded“ (Gumperz 1982: 98).

nukrypstama nuo to, ko tuo momentu pašnekovas, atrodytų, galėtų tikėtis, siekiama tam tikro efekto. Kitas kodas simbolizuoja, pavyzdžiui, perėjimą prie kitos temos, kitokio santykio, tapatinimąsi su kitokiomis socialinėmis kategorijomis (Gumperz 1982: 61, 98–99; Gafaranga 2007: 286–289). Tai vyksta automatiškai, neįsisąmonintai, remiantis sukaupu socialinių normų pažinimu, gyvenimišku patyrimu. Kalbėtojai gali to nė nepastebėti.

Gumperzas yra sudaręs kodų kaitos diskursinių ir socialinių funkcijų pokalbyje sąrašą, kuriuo remiasi daugelis kitų tyrėjų, nors šis sąrašas, kaip teigia pats Gumperzas, nėra išsamus ar baigtinis. Tai apibendrinantys pastebėjimai, paremti paties tyrėjo surinkta empirija. Juk jei kalbėtojai vienas kitą supranta ir dalyvauja bendroje veikloje, vadinasi, jiems turi būti žinomi bendri pokalbio interpretacijos principai. Preliminarų kodų kaitos pokalbyje funkcijų sąrašą (Gumperz 1982: 75–81) sudaro:

1. Citatos (angl. *quotations*) – tiesioginės citatos arba netiesioginė kalba, kai atpasakojama, kas ką sakė.
2. Pašnekovo išskyrimas (angl. *addressee specification*) – kodas keičiamas, kreipiantis į vieną iš pašnekovų.
3. Įterpiniai (angl. *interjections*) – su sakiniu nesusiję žodžiai ir posakiai, pauzes užpildantys žodeliai.
4. Reiteracija (angl. *reiteration*) – pakartojimas kitu kodu pažodžiui arba ne visai tiksliai. Pakartojama siekiant patikslinti, sustiprinti, pabrėžti.
5. Turinio patikslinimas, detalizavimas, apribojimas (angl. *message qualification*) – į kitą kodą pereinama dažniausiai tame pačiame sakinyje, pavyzdžiui, po jungtukų *kuris, nes*, papildant pagrindinę sakinio informaciją.
6. Kontrastas tarp objektyvios informacijos (faktų) ir subjektyvumo (jausmų, nuomonių, emocijų) (angl. *personalization versus objectivization*).

Paskutinė funkcija labiausiai neapibrėžta. Tai grupė reiškinių, kurias sunku tiksliai nusakyti: kitu kodu pabrėžiamas kontrastas gali rodyti skirtumą tarp asmeninės nuomonės ir visuotinai pripažinto fakto; tarp to, ar kalbėtojas atsiribojęs ir nutolęs, ar emociškai įsitraukęs į pokalbį (pavyzdžiui, problema gali būti įvardijama vienu kodu, bet apie ją emocingai pasakojama jau kitu). Kalba, kuria perteikiami faktai, objektyvi informacija, siejama su autoritetu, įtaka, kompetencija, reikšmingumu, kitas kodas – su asmeniniu dalyvavimu, domėjimusi, nuomonėmis, santykiais. Įprastai (kaip matyti iš Gumperzo gausiai pateikiamų pavyzdžių) „objektyvusis“ kodas sutampa su oficialiuoju „jie“ kodu (pavyzdžiuose – anglų, vokiečių kalbomis), o „subjektyvusis“ kodas – su „mes“ kodu (ispanų, slovėnų, hindi kalbomis), tačiau taip yra ne visada. Pokalbio turinyje subjektyvumo gali nesimatyti, tačiau, kaip teigia Gumperzas, jau *pats perėjimas* į kodą, siejamą su subjektyvumu, artimumu,

gali tapti užuomina pokalbio interpretacijai⁴⁰ (Gumperz 1982: 83). Semantiškai reikšminga gali būti ir tai, iš kurio kodo į kurį pereinama. Pavyzdžiui, perėjimas į „mes“ kodą gali turėti švelninantį poveikį, o atvirkštinis perėjimas gali būti suprantamas kaip įspėjimas, grąsinimas. Atsižvelgdamas į tai, į kurį kodą pereinama, Gumperzas išskiria galimų „mes“ ir „jie“ kodų reikšmių poras: įspėjimas ir asmeninis prašymas, neutralus pastebėjimas ir jausmingas pasakojimas, racionalus sprendimas ir emociingas sprendimas, asmeninė nuomonė ir faktas (Gumperz 1982: 93).

Gumperzo funkcijų sąrašas patogus, bet tik pradinėje pokalbio analizėje. Šis sąrašas nepaaiškina ar paaiškina tik iš dalies, kaip kalbėtojai interpretuoja kodų kaitą. Tačiau, apskritai, (a) perėjimas į kitą kodą visada suprantamas kaip potencialiai reikšmingas; (b) jis reikšmingas *kartu* su kitomis kontekstinėmis užuominomis diskurse; (c) kalbėtojai kiekvienu atveju remiasi savo atmintimi, patirtimi, ieško paaiškinimo, ką kodo keitimas galėtų reikšti (*ibid.* 96). Gumperzas remiasi kalbų dualumu, dvikalbyste, kontrasto tarp dviejų kalbų principu, ieško atskirų kodų maišymo priežasties.

Bet ar tikrai *kiekvienas* perėjimas į kitą kodą yra socialiai reikšmingas? Mintis, kad absoliučiai kiekvienas kodo pakeitimas turi specifinę reikšmę, kai kurių tyrėjų buvo atmesta dar dvidešimtojo amžiaus pabaigoje (Bailey 2007; Gafaranga 2007). Suabejota tais atvejais, kai, bendraujant kokios nors grupės nariams, kalbos kaitomos sakinio viduje (angl. *intra-sentential code-switching*). Minėtais atvejais siekti paaiškinti kiekvieną kodo pasikeitimą kokia nors funkcija būtų tas pats, kaip paaiškinti, kodėl vienkablis žmogus vartoja vieną ar kitą žodžio sinonimą (Bailey 2007: 342). Pripažįstama, kad mišrus kodas gali būti suvokiamas kaip diskurso atmaina, turinti teisę egzistuoti ir funkcionuoti nepriklausomai nuo kitų kalbų ar kodų (bent jau grupės viduje). Tai viena reikšmingiausių Mayers-Scotton „žymėtumo“ teorinio modelio (angl. *markedness model*) įžvalgų: kodų kaitymas ir maišymas tampa įprastu, nežymėtu (angl. *unmarked*) pasirinkimu (cit. iš Gafaranga 2007: 293). Aueris mišrią kalbą taip pat pripažįsta atskira atmaina, tampančia natūralia bendravimo terpe (angl. *language alternation itself as the medium*) (cit. iš Gafaranga 2007: 293, 305). Kai mišri kalba tampa atskiru kodu, akivaizdu, kad ribos tarp kalbų išsitrina – kodas nebeprilyginamas atskirai kalbai, jis yra platesnė ir universalesnė sąvoka, galinti apimti ne vieną kalbą. Taip atsisakoma nuostatos „viena kalba – viena tapatybė“, priartėjama prie kalbos sampratos, propaguojamos naujų, jau minėtų, su mišria kalbų

⁴⁰ „In many cases <...> it is the choice of code itself in a particular conversational context which forces interpretation“ (Gumperz 1982: 83).

vartoseną susijusių terminų – *translingvizmo*, *polilingvizmo* ir *metrolingvizmo* (plg. 1.2.1 poskyrį). Revoliucingu atradimu laikyta Otsuji ir Pennycook (2014) (plg. 1.2.1 poskyrį) mintis, kad kalbos hibridiškumas yra natūralus, savaime suprantamas dalykas, pasirodo, jau anksčiau buvo išsakyta kitų tyrėjų: ne tik minėtųjų Auerio ar Mayers-Scotton, bet ir, pavyzdžiui, Blommaerto, Heller (cit. iš Bailey 2007: 358).

Minėtina, kad kodų kaita, suvokiama plačiaja prasme, taip, kaip ji suprantama, pavyzdžiui, Auerio (2011), Gardner-Chloros (2009), Weberio ir Horner (2012), mažai kuo skiriasi nuo *metrolingvizmo*, *polilingvizmo* ir kitų naujesnių sąvokų, skirtų šiuolaikinei hibridinei kalbos vartosenai nusakyti. *Kodų kaitą* siūloma taikyti kaip bendrą terminą visiems mišrių kalbų, dialektų, atmainų ar stilių vartosenos atvejams (įskaitant vartoseną sakinio viduje, nes tai neretai vadinama *kodų maišymu* (angl. *code mixing*)) (Gardner-Chloros 2009: 15). Be to, jau nebemanoma, kad kodų kaita vyksta tik tada, kai kalbėtojai gerai moka abi kalbas. Pakanka minimaliai suvokti antrąją kalbą, kad būtų parodyta afiliacija (angl. *affiliation*) su pašnekovu ar tam tikra socialine grupe (Auer 2011: 467).

Disertacijoje sąmoningai vengiama atiduoti pirmenybę vienam kuriam „senajam“ ar „naujam“ terminui. Laikomasi nuostatos, kad svarbiau ne suklasifikuoti tiriamus reiškinius ar juos pavadinti, o išsiaiškinti, kas už jų slypi. Taigi liekama prie gana aptakių ir neutralių formuluočių „mišri kalba“ ir „mišrus stilius“.

Tiek mišrios kalbos, tiek ir mišraus stiliaus elementais disertacijoje suprantami ne tik ilgesni kitų kalbų intarpai darbo aplinkoje vartojamoje lietuvių kalboje (tai dar vadinama *pakaitine* (angl. *alternational*) *kodų kaita*), bet ir atskiri įterpti kitų kalbų žodžiai, kurie, prisitaikydami prie lietuvių kalbos sistemos, dažnai yra morfologiškai adaptuoti (vadinamoji *įterptinė* (angl. *insertional*) *kodų kaita*) (Auer 2011). Vykstant įterptinei (vieno žodžio, dažniausiai daiktavardžio ar veiksmažodžio) kodų kaitai, pagrindinė kalba tarnauja kaip *matrica* (angl. *matrix language*), kurioje kitos kalbos elementai gramatiškai elgiasi taip, tarsi jie priklausytų dominuojančiai kalbai (*matricai*) (Auer 2011: 472), todėl kai kurie autoriai įterptinę kodų kaitą linkę vertinti kaip skolinius. Vis dėlto sinchroniškai atskirti mišrią kalbą (kodų kaitą) nuo skolinių, kurie kalboje jau daugiau ar mažiau įsitvirtinę, beveik neįmanoma. „Pastangos atskirti kodų kaitą nuo kodų maišymo ir skolinių yra pasmerktos žlugti“⁴¹ (Gardner-Chloros 2009: 10). Dažnai neaišku, ar kodų kaita pereis

⁴¹ „Efforts to distinguish code-switching, code-mixing and borrowing are doomed“ (Gardner-Chloros 2009: 10).

į skolinimąsi. Neretai taip nutinka, tačiau ne visada. Penelope Gardner-Chloros *kodų kaita* siūlo vadinti ir daugiau ar mažiau kalboje jau įsitvirtinusių kitos kalbos elementus, neatsižvelgiant į jų adaptavimo prie kurios nors vienos kalbos sistemos laipsnį. Kitaip tariant, morfologinis, fonologinis ar sintaksės suvienodinimas, tyrėjos teigimu, dar nereiškia, kad susiduriama su skoliniu.

Disertacijoje, skirtingai nuo kalbų kontaktų paradigmos, kur skoliniai reiškia kalbos pakeitimą ar išnykimą, dėmesys telkiamas į mišrią kalbą kaip į semantiškai svarbią stilistinę priemonę, generuojančią socialines reikšmes. Taigi pristatomame tyrime potencialiai svarbiais laikytini ir daugiau ar mažiau į lietuvių kalbą jau integravęsi naujieji skoliniai (išskyrus atvejus, kai jie per ilgesnį laiką yra perėję į vienakalbių vartoseną, pavyzdžiui, *failas*) bei žargono ar slengo elementai.

1.3. Darbo aplinkos tyrimų objektai, metodai ir teorinės priegios

1.3.1. Kalbos darbo aplinkoje tyrimų raida

Disertacijoje pristatomame tyrime mišri kalba tirama vienoje iš suaugusiųjų veiklos sričių – darbo aplinkoje. Kalbos darbo aplinkoje tyrimų Lietuvoje beveik nėra. Minėtinas tik 2007 m. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos užsakymu Socialinių tyrimų instituto atliktas sociologinis tyrimas „Kalba darbe“, kurio tikslas – nustatyti, kokios kalbos, be valstybinės, vartojamos darbo komunikacijai nevalstybinėse Lietuvos įmonėse (Ramonienė 2011).

Kitur pasaulyje darbo aplinka, palyginti su kitais kontekstais (švietimo įstaigomis, bendruomenėmis, šeimomis), taip pat tirama retai. Viena iš lingvistinės etnografijos mokyklos kūrėjų, Gumperzo sekėja Celia Roberts (2007), tyrusi kalbą daugiakalbėje darbo aplinkoje Jungtinėje Karalystėje (žr. 1.1.3 poskyrį), tai aiškina susijusiomis ideologinėmis ir praktinėmis priežastimis. Visų pirma, darbovietės neleidžia atlikti tyrimų, nes nemato tame jokios naudos sau, jas stabdo ir tai, kad informacija įmonių viduje griežtai konfidenciali. Iš praktinės pusės, darbovietės tyrinėti sudėtinga dėl triukšmo ir specifinių ten atliekamų veiksmų, susijusių su darbu. Vis dėlto, kaip teigia Roberts, patekti į darbo aplinką sunku, tačiau tai viena iš įdomiausių tyrimo aplinkų.

Diskurso darbo aplinkoje tyrimai prasidėjo nuo sveikatos apsaugos, teisės ir verslo sričių. Amerikiečių sociolingvistiniai kalbos darbe tyrimai,

kuriuose susipina sociologija, antropologija ir lingvistika, pradėti aštuntajame ir devintajame praeito amžiaus dešimtmečiais. Pirmieji bandymai įsigauti į įstaigų ir institucijų „juodąsias dėžes“ ir pažvelgti į kalbos vartoseną ir vaidmenį iš vidaus rėmėsi apklausomis, interviu, stebėjimais, dienoraščiais ir dalyvių komentarais (Drew, Heritage 1995: 5). Vėliau, išplėtojus pokalbio analizę (angl. *conversation analysis*; CA), sukaupia daugiau ir su įvairesniais instituciniais kontekstais (ligoninėmis, klinikomis, teismais, švietimo įstaigomis) susijusių tyrimų, kurie rėmėsi dalyvių interakcijos garso ir vaizdo įrašais. Buvo įrašinėjamos liudininkų apklausos teismuose, gydytojų, psichiatrų ir aptarnavimo sferos darbuotojų konsultacijos, pokalbiai dėl darbo, telefoniniai pokalbiai ištikus nelaimei ar techninei avarijai. Visiems šiems tyrimams būdinga tai, kad buvo analizuojami pokalbiai, skirti tam tikroms užduotims atlikti ar problemoms spręsti (angl. *task-related interaction*), kai vienas iš pokalbio dalyvių atstovauja tam tikrai organizacijai arba institucijai, o kitas yra neprofesionalas ar ne specialistas. Iš esmės tyrėjams minėtais atvejais rūpi ne tiek darbinės aplinkos dalyvių praktikos ir kalbiniai kodai ar stiliai, kiek konkreti interakcija tarp profesionalo ir neprofesionalo, jos dalyvių strategijos, kad pokalbis vyktų sklandžiai ir abiem pokalbyje dalyvaujančioms pusėms pavyktų pasiekti savo tikslų. Tokiam kalbiniam elgesiui būdinga tam tikra struktūra, nesimetriškas galios pasiskirstymas, profesinė leksika, orientacija į pokalbio tikslą ir apribojimai, kada ir kas gali kalbėti ir ką sakyti. Diduma šių pokalbių tyrimų remiasi kokybine interakcijos interpretacija (pokalbio analize), nors pasitaiko ir kiekybinių apibendrinimų (Drew, Heritage 1995: 3–6). Minėtina, kad buvo tiriamas tik vienakalbis diskursas.

Daug platesniu tarpdisciplininiu aspektu kalba darbo aplinkoje tirta Prancūzijoje. Čia susibūrė komunikacijos ir ergonomikos specialistų, darbo psichologų, vadybininkų, sociologų ir sociolingvistų grupė (Condamines 2010) ir 1985–2007 m. vykdė projektą „Kalba ir darbas“ („Langage et travail“). Projektui įgyvendinti sukurtas net specialus tyrimų tinklas (pranc. *réseau*). Dauguma tyrimų buvo paremti tiesioginiu stebėjimu ligoninėse, geležinkelio stotyse, pramonės įmonėse, taip pat, skirtingai nuo amerikiečių tyrimų, ir rašytiniais šaltiniais – darbo dokumentacija. Be „kalbos darbe“, prancūzų tyrėjai atsižvelgė ir į „kalbą apie darbą“, t. y. į interviu, kuriuose užfiksuota, ką kalbėtojai mano apie tarpusavio komunikaciją darbe. Buvo ieškoma paslėptų kalbėjimo darbe reikšmių, stengiamasi kalbą „iškoduoti“, analizuojamos kalbos darbe funkcijos – komunikacinė, koordinacinė, kognityvinė, socialinė (Borzeix, Fraenkel 2005). Viena iš projekto dalyvių – sociolingvistė Josiane Boutet – domėjosi, kokių bendrų

bruožų įgyja kalba dirbančiųjų grupėje ir ką šie bendrai vartojami žodžiai ar terminai konkrečioje grupėje reiškia. Be to, tyrėja atkreipė dėmesį ne tik į kalbą, reikalingą darbo rezultatams pasiekti, bet ir į dirbančiųjų tarpusavio bendravimą: juokus, pokštus, pašaipas. Minėtina, kad vėliau išleistoje Boutet knygoje – diachroninėje apžvalgoje apie kalbą darbe, pradedant pramoninės revoliucijos laikais (Boutet 2008), – teigiama, jog plepėjimas, dainavimas ir švilpavimas darbe dar neseniai laikyti mažinančiais produktyvumą, už tai buvo baudžiama. Šiuolaikinėje komunikacijoje darbe (Boutet analizuoja tarnybų, teikiančių konsultacijas ir informaciją telefonu, pokalbius su klientais) šypsena, humoras ir empatija yra tai, ko klientas tikisi.

Prancūzų mokslininkų tyrimai patvirtina jų keliamą hipotezę, kad su naujosiomis technologijomis, globalizacija ir centralizuotu įmonių valdymu susiję darbo aplinkos pokyčiai keičia kalbos darbe vaidmenį – kalba virsta būdu veikti. Prancūzų mokyklai ir tyrimams didelę įtaką padarė jau minėto Michailo Bachtino kalbos „dialogizmo“ samprata, t. y. kalbos prasmių ieškoma ne vieno, o kelių „balsų“ heteroglosijoje, sąsajoje su visų dialoge ar poliloge dalyvaujančių kalbėtojų pasakymais ir pačia situacija (Bakhtin 1981; Weber, Horner 2012). Vykdamt projektą „Kalba ir darbas“, didžiulė tarpdisciplininė prancūzų tyrimų įvairovė leido pažvelgti į tyrimo objektą – kalbą darbo aplinkoje – daugeliu skirtingų rakursų, tačiau gana sunku aiškiai suvokti, koks šių tyrimų indėlis į lingvistinę paradigmą – gilesnį suvokimą, kaip funkcionuoja kalba (Condamines 2010).

Dar vienas ilgalaikis sakytinio diskurso darbo vietoje projektas, pavadintas „The Language in the Workplace Project“, nuo 1996 m. vykdomas Naujojoje Zelandijoje, Viktorijos universitete Vellingtone. Tyrėjų sociolingvistų komandai vadovauja Janet Holmes. Per daugelį projekto įgyvendinimo metų surinktas įspūdingas kiekis autentiškos kalbos darbo aplinkoje garso ir vaizdo įrašų (daugiau negu 500 val.) iš daugiau kaip 30 įvairaus dydžio įmonių: valstybinių įstaigų, gamyklų, privataus kapitalo ir smulkaus verslo įmonių, visuomeninių organizacijų. Tyrime dalyvavo daugiau kaip 700 žmonių. Šiuo projektu siekta išsiaiškinti, kaip efektyviai bendraujama darbe, siekiant bendrų tikslų, kokie kalbiniai ir socialiniai įgūdžiai padeda sėkmingai interakcijai ir integracijai darbo aplinkoje, kaip gautas išvalgas būtų galima pritaikyti mokant kalbų, dirbant su Naujosios Zelandijos tautinėmis mažumomis ir imigrantais. Surinkta didžiulė duomenų bazė kokybiškai analizuota įvairiais aspektais (Holmes 2000b, 2005, 2009), pavyzdžiui, aptartas socialinės lyties vaidmuo konstruojant socialines reikšmes darbo aplinkos kalboje (Holmes 2006), pragmatiškai išanalizuotos įvaizdžio (reputacijos) išsaugojimo (angl. *face-saving*) galimybės

daigiakultūriuose ir daigiakalbiuose darbo aplinkos kontekstuose (Roberts 2007). Minėtina, kad kai kurie projekto Naujojoje Zelandijoje rezultatai naudojami disertacijos analizės dalyje, interpretuojant ir lyginant duomenis.

Kalbos darbo aplinkoje tyrėjai vis labiau akcentuoja daigiakalbius darbo aplinkos kontekstus, todėl randasi vis daugiau kalbos darbo aplinkoje tyrimų, susijusių su daigiakalbyste, ypač didelėse tarptautinėse įmonėse, kuriose įvairių tautybių darbuotojai įmonės bendravimo kalba renkasi anglų kalbą (anglų kalba tampa *lingua franca*) arba kur darbuotojai bendrauja tik per atstumą (telefonu, internetu). Mišri kalba tokiuose kontekstuose tampa kasdienybe (Roberts 2007; Koester 2010: 122–145; Angouri 2014; Gunarsson 2014). Dažnai tokių aplinkų tyrimais siekiama praktinių taikomųjų ir šviečiamųjų tikslų. Tai ypač būdinga lingvistinės etnografijos mokyklai Jungtinėje Karalystėje. Pavyzdžiui, minėtoje šalyje Roberts tirtose parduotuvių, sveikatos apsaugos srityse pastebėta kitakalbių darbuotojų diskriminacija pokalbių dėl darbo ir dėl paaukštinimo metu, nes asmenys, galintys pakankamai efektyviai bendrauti atlikdami savo tiesioginį darbą, formalus pokalbio anglų kalba metu pasirodo prasčiau negu jų gimtakalbiai anglai kolegos (Roberts 2007: 405). Roberts tyrimuose, sekant Gumperzo tradicija, akcentuojamas socialinis neteisingumas. Panašiai (iš taikomosios ar kritinės perspektyvos) į interakciją darbo aplinkoje žiūri ir minėto projekto Naujojoje Zelandijoje komanda ar, pavyzdžiui, Marie Nelson (2014), tyrusi, kaip gebėjimas vartoti švediškus keiksmažodžius padeda iš Rytų Europos į Švediją atvykusiems dirbti asmenims įsilieti į darbo aplinką švedų kompanijoje.

Nors ir susiję su daigiakalbyste, minėti kalbos darbo aplinkoje tyrimai nėra labai artimi šioje disertacijoje pristatomam tyrimui. Iš disertacijoje tiriamų keturių darbo aplinkų tik paskutinė – mokslinė laboratorija – yra daigiakalbė, nes čia dirba ir užsienietis. Kitose trijose tirtose aplinkose dirba tik Lietuvoje gimę ir čia užaugę asmenys, o jų vartojami kitų kalbų elementai tarnauja ne susikalbėti, bet labiau kaip stilistinė priemonė. Socialinis neteisingumas ar kalbų mokymas taip pat nėra šios disertacijos aspektai.

Disertacijos temai šiek tiek artima (ypač ketvirtajai iš tiriamų aplinkų – mokslinei laboratorijai) kalbos darbo aplinkoje tyrimų potėmė – daigiakalbių profesionalų kalbinis elgesys (Day, Wagner 2007). Dvikalbiai (daigiakalbiai) profesionalai – geri savo srities specialistai, gyvenantys ir dirbantys ne savo gimtojoje šalyje, taip pat asmenys, neišvažiavę dirbti iš savo šalies, bet vartojantys kitas kalbas darbo aplinkoje, nes jiems reikia bendrauti su kolegomis, atvykusiais iš kitų šalių. Daigiakalbiai profesionalai socialiai saugūs, nes jų darbiniai gebėjimai vertinami. Šiai kategorijai priskiriami,

pavyzdžiui, mokslininkai, sportininkai profesionalai, operos dainininkai, vadybininkai, studentai, krovininių vežėjai (*ibid.*, 392). Tyrėjai aprašo Danijoje įsikūrusią įmonę, kurios dauguma darbuotojų yra danai, bet dirba ir keli ekspertai, atvykę iš kitų šalių. Komunikacija įmonėje vyksta daugiausia anglų ir danų kalbomis. Įdomu, kad tokioje daugiakalbėje aplinkoje, kaip pastebi mokslininkai, kalbos pasirinkimas labiausiai priklauso nuo veiklos (angl. *activity type*), kurią reikia atlikti darbe, pobūdžio, taip pat nuo gana prieštaringų kalbėtojų nuostatų į daugiakalbystę: vieni mano, kad tik atvykusieji turi kalbėti angliškai, kiti teigia, kad, dalyvaujant atvykusiesiems, angliškai turi kalbėti visi (t. y. vartoti anglų kalbą kaip *lingua franca*), dar kiti svarsto, jog turi dominuoti ne „svečio“, o „šeimininko“ kalba (Day, Wagner 2007: 393–395).

Metrolingvistiniai Alastairo Pennycook tyrimai darbo aplinkose (apie tai išsamiau žr. 1.2.1 poskyryje apie daugiakalbystę) yra bene artimiausi disertacijoje pristatomam tyrimui, nes tyrėjas heterogeniškas kalbos praktikas tiria darbo aplinkos kontekstuose: ir biuruose, ir darbininkiškų profesijų aplinkose (picerijose, restoranuose) (Pennycook, Otsuji 2014; Pennycook 2020). Vis dėlto pagrindinis Pennycook tyrimų akcentas yra kalbos heterogeniškumas, o ne darbo aplinka. Darbo aplinkos tyrimuose analizuojamos tik kaip didmiesčio (megapolio) lokacijos, kuriose susikerta įvairiausi kalbiniai ištekliai ir dalyvių patirtys, ir kaip vietos, kur įvairių kalbų ištekliai atsiranda komunikacijoje, siekiant suprasti kitus ir kad kiti tave suprastų (Pennycook 2020). Kalbėdamas apie darbininkiškų profesijų metrolingvialias praktikas, tyrėjas siekia socialinio teisingumo, pabrėždamas, jog globalaus mobilumo laikais, kai žmonės dirba sudarydami trumpas darbo sutartis, kalbos prieš atvykstant dirbti į šalį mokėti neįmanoma, jos mokomasi bedirbant, neretai per mišrią kalbą.

Taigi darbo aplinkos diskurso tyrimų tikslai yra įvairūs, jie persipynę, o koku būdu kalba darbo aplinkoje galėtų būti klasifikuojama ar koduojama skirtingais pjūviais, iš aprašytų kalbos tyrimų nėra aišku. Vienas iš būdų priartinti detalią darbo (mikro)aplinkos diskurso analizę prie socialinių aspektų – pažvelgti į kalbą darbe per žanro (veiklos rūšies, situacijos darbo aplinkoje), pokalbio tikslo ir santykio tarp pašnekovų prizmę.

1.3.2. Kalbos darbo aplinkoje savybės ir kategorizavimas

Visų pirma, kalba darbe (bent jau nemaža dalis pokalbių) turbūt labiau negu bet kioje kitoje aplinkoje yra orientuota į tikslą, veiksmą ir rezultatą (žr. Drew, Heritage 1995; Day, Wagner 2007) – juk darbą reikia atlikti. Su

darbine veikla susijęs kalbėjimas gali būti „vienos krypties“ (angl. *unidirectional*), monologo tipo, arba bendradarbiaujantis (angl. *collaborative*), dialogo tipo (Koester 2010: 25). Jei paraleliškai dar atliekamas ir koks nors fizinis veiksmas, bendradarbiavimas kalbantis visai neprimena to, ką įprastai vadiname pokalbiais (angl. *conversations*): dalyviai gali tik persimesti keliomis frazėmis tam, kad sukoordinuotų veiksmus, arba kuriam laikui visai nutilti (Goffman 1981). Pirmenybė tokiais atvejais teikiama atliekamai užduočiai, o kalba atlieka tik pagalbinį vaidmenį. Tokį nerišlų, nutrūkstantį kalbėjimą sunku suprasti, nežinant, koks nežodinis veiksmas kartu atliekamas. Ši kalbos darbe rūšis vadinama *veiksmo kalba* (angl. *language-in-action*) (Koester 2010: 38). Veiksmo kalboje asmenis supantys materialūs artefaktai įvardijami retai, dominuoja rodomieji įvardžiai, dažnai vartojama vietos ir laiko deiksė. Atrodytų, kad veiksmo kalba turėtų būti būdingiausia fizinį darbą dirbantiems žmonėms, tačiau ji būdinga ir biuro darbuotojams – šalia esantis kompiuteris ir juo atliekami veiksmai daro kalbai panašią įtaką (Koester 2010: 38)⁴². Ekstremaliais atvejais veiksmo kalba gali būti iš viso nereikalinga, tačiau dažniausiai tiek kalbiniai, tiek nekalbiniai veiklos elementai būtini užduočiai atlikti.

Be materialinių išteklių (pavyzdžiui, laboratorinių instrumentų, elektroninės įrangos, brėžinių, vizualizacijų), darbo aplinkoje žodinė komunikacija neretai siejama su įvairiais teksta (Koester 2010: 38). Tai gali būti tekstas, matomas kompiuterio ekrane, pavyzdžiui, elektroninis laiškas, interneto puslapis. Aptariamas tekstas gali būti integruojamas į diskusiją citatomis. Kaip ir veiksmo kalboje, turint prieš akis kokį nors tekstą, kalboje gausiai vartojama deiksė, o pokalbio interpretacija priklauso nuo teksto turinio. Koester pabrėžia, kad ribos tarp tekstu ir veiksmu paremtų (angl. *action-based, text-based*) žanrų darbo aplinkoje dažnai išsitrina, šie žanrai neretai persipina (*ibid.*). Kiekviena kartu dirbančių asmenų grupė (vienos institucijos, vienos profesijos atstovai) susikuria sau reikalingą „žanrų repertuarą“, atsižvelgdami į savo veiklos tikslus ir poreikius (*ibid.* 36, taip pat žr. Fairclough 1992; Swales 1990, cit. iš Kankaanranta 2005).

Kitas labai svarbus kalbos darbo aplinkoje aspektas (jį akcentuoja ir prancūzų tyrėjai, ir ypač minėto Naujosios Zelandijos projekto komanda; žr. 1.3.1 poskyrį) yra kartu dirbančių žmonių bendravimas ne darbo temomis. Tai pasisveikinimai, pajuokavimai, pašnekesiai, plepėjimas, apkalbos – visa, kas anglų kalba vadinama *small talk* arba *relational talk* ir atlieka fatinę funkciją.

⁴² Įdomu, kad tai pastebėta ir atlikus paauglių kalbos tyrimus – kai kalbamasi ruošiant namų darbus ar žaidžiant kooperacinį kompiuterinį žaidimą (Vyšniauskienė 2014).

Holmes ir jos kolegų teigimu, tai būtina sąlyga kolegiškiems, draugiškiems ir produktyviems darbuotojų santykiams palaikyti, todėl kolegų pašnekesiai, nors tiesiogiai ir nesusiję su darbu, laikomi integralia kalbos darbo aplinkoje dalimi (Holmes 2006; Koester 2010).

Nubrėžti aiškias ribas tarp bendravimo, orientuoto į tikslą ar veiksmą, ir pašnekesių ne darbo temomis ne visada pavyksta. Kalbos funkcija didele dalimi priklauso nuo kalbinės situacijos ir jos konteksto, todėl tyrėjai siūlo traktuoti į užduotis orientuotus ir fatinę funkciją atliekančius pasakymus kaip susietus dichotominiu ryšiu su daugeliu tarpinių pozicijų tarp „reikalų tvarkymo kalbos“ ir „bendravimo kalbos“ (Holmes 2000a, 2005, 2009; Holmes, Fillary 2000). Nors ir supaprastinanti realybę, tokia klasifikacija gali būti paranki tyrėjui analizuojant kalbą darbo aplinkoje (Holmes 2009).

Dar viena tyrėjui paranki dichotomija, tiriant kalbą darbe, gali būti skirtis tarp darbovietėse vartojamos „išorės“ ir „vidaus“, arba, metaforiškai kalbant, „scenos“ ir „užkulisinės“, kalbos⁴³. Pirmoji kontroliuojama daug griežčiau už antrąją, įprastai yra oficialesnė ir skirta vartoti už darbovietės ribų, ten, kur „gražiai elgiamasi“ – kalbant su klientais, užsakovais, kitų įmonių atstovais, pareigūnais ir pan., t. y. ji orientuota į „žiūrovus“, „auditoriją“. Antroji skirta tik vidiniam vartojimui uždaroje darbovietės aplinkoje tarp bendradarbių, todėl jai taikoma mažiau suvaržymų (Koester 2010). Pirmaisiais kalbos darbo aplinkoje tyrimais daugiausia analizuota „išorės“ kalba darbe, vėlesniuose tyrimuose vis labiau kryptama į „vidinės“ kalbos darbo aplinkoje analizę. Neretai tyrėjai lygina, kaip to paties kalbėtojo kalbinė elgsena kinta, perėjus iš vieno šių kontekstų į kitą. Kaip rodo tyrimai, pastaruoju metu pastebima tendencija vis mažiau formalizuoti ir „išorinę“ komunikaciją darbe, joje atsiranda vis daugiau neformalaus, gyvo pokalbio elementų (Koester 2010: 14–16).

Griežtesnių apribojimų kalbai gali pasireikšti ir „vidinėje“ darbo aplinkoje, kai kalbančiųjų atliekami instituciniai (profesiniai) vaidmenys susiję su nesimetrišku galios pasiskirstymu (pavyzdžiui, vadovas ir

⁴³ Terminai „scenos“ (angl. *frontstage*) ir „užkulisinė“ (angl. *backstage*) kalba perimti iš sociologo Ervingo Goffmano (1967, 1981) analogijos tarp žmonių bendravimo ir vaidinimo, teatro. Kaip teigė Goffmanas, žmonės elgiasi kaip aktoriai, jie „vaidina save“ pasaulyje, kuris yra „scena“ jų pasirodymams. Mes kontroliuojame ir režisuojame savo pasirodymus, dėvime „kaukes“, keičiame „vaidmenis“. Mes ir esame ne kas kita, o vaidmenys, kuriuos atliekame. Šis požiūris labai artimas konstruktyvizmo filosofijai. Goffmano įžvalgos ir metodai ypač populiariūs tarp lingvistinės etnografijos mokyklos atstovų (Rampton, Blommaert ir kt.) (žr. 1.1.3 poskyrį).

pavaldinys) (Tannen 1999). Vadinasi, gali būti tikslinga analizuoti pokalbius darbo aplinkoje atsižvelgiant ir į tai, ar pašnekovų santykis yra simetriškas, ar asimetriškas galios prasme, t. y. kokia pozicija užimama institucinėje hierarchijoje⁴⁴. Vis dėlto tokia analizė reikštų tik *galimybę*, kad konkrečiame pokalbyje instituciniai vaidmenys bus svarbūs. Juk ne kiekviename pokalbyje darbe instituciniai vaidmenys aktyvuojami, jie, kaip ir bet koks kitas tapatinimasis su socialinėmis kategorijomis, kuriami interakcijos metu (Koester 2010: 12).

Išvardytieji kalbos darbo aplinkoje aspektai pasireiškia kartu dirbančių asmenų grupės veikloje, todėl dar viena teorinė sąvoka, tinkama kontekstui darbo aplinkoje analizuoti, yra *bendros veiklos bendruomenė* (angl. *community of practice*).

1.3.3. Darbo aplinka kaip bendros veiklos bendruomenė

Bendros veiklos bendruomenės (angl. *community of practice*) sąvoka sukurta Étienne Wengerio. Sociolingvistai šią sąvoką taiko įvairioms kalbėtojų grupėms (Eckert 2002, plg. 1.1.2 poskyrį), bet ji laikoma ypač vertinga dirbančių žmonių grupės vidiniams santykiams tirti (Holmes, Stubbe 2003; Stubbe et al. 2003; Holmes 2006; Schnurr 2009; Koester 2010; Angouri, Marra 2011; Mullany, Yoong 2017). Bendros veiklos bendruomenės – tai bendra veikla užsiimančių asmenų grupės, kurių nariai bendradarbiaudami mokosi vieni iš kitų, kaip tą veiklą geriau atlikti⁴⁵. Bendros veiklos bendruomenės narius sieja bendri tikslai ir interesai (angl. *a joint enterprise*), jie nuolat bendrauja, keičiasi informacija, bendradarbiauja, t. y. elgiasi kaip grupė (angl. *mutual engagement*), ir per bendravimą susikuria tai grupei būdingas elgesio, veiklos, kalbėjimo normos (angl. *practice*) (Wenger 2000, 2004). Manoma, kad darbo aplinka yra tipiška bendros veiklos bendruomenė (Holmes 2005: 348–349), kurios nariai per ilgesnį laiką susikuria bendrą kalbinių ir nekalbinių išteklių repertuarą, būdus, kaip elgtis, kaip veikti, kaip kalbėti, ką pasakoti ir ko ne, kaip juokauti, kaip kreiptis į kitus bendruomenės narius. Tokiai grupei būdingi savi ritualai, simboliai, profesinis žodynas, tam tikra kūno kalba, žargonas, juokai, pravardės ir atitinkamas formalumo lygis

⁴⁴ Galios asimetrija gali būti siejama ne tik su kalbėtojo pozicija institucinėje hierarchijoje, bet ir (ypač tarp vienodo institucinio lygmens specialistų) su didesne profesine patirtimi, geresniu dalyko išmanymu (Suchan, Dulek 1998, cit. iš Kankaanranta 2005).

⁴⁵ „Communities of practice are groups of people who share a concern, a set of problems, or a passion about a topic, and who deepen their knowledge and expertise in this area by interacting on an ongoing basis“ (Wenger, McDermott, Snyder 2002: 4).

(Wenger 2000: 229; King 2014). Šių dalykų grupės nariai mokosi vieni iš kitų visą laiką, kartais visai nesąmoningai (Wenger 2004; Holmes 2005; Koester 2010). Tokios grupės nariai sujungia savo pastangas, kad pasiektų bendrą tikslą, vieni kitus gerai pažįsta ir pasitiki.

Taigi, galima teigti, kad jeigu grupei ir jos nariams tinka bendros veiklos bendruomenės charakteristika (t. y. jei jos narius sieja bendras tikslas, bendra veikla ir bendras repertuaras, jei nariai geba tą repertuarą vartoti taip, kaip grupėje įprasta), tai, visų pirma, priklausymo grupei, grupės nario tapatybės ženklas. Kad tyrėjui ar stebėtojiui būtų lengviau įsitikinti, ar grupė jau yra bendros veiklos bendruomenė, Wengeri (1998: 130–131) išskiria keletą detalesnių šios grupės požymių:

- palaikomi tarpusavio santykiai;
- įsitraukiama į bendras veiklas;
- greitai keičiamasi informacija;
- kalbama be įžangų, tarsi pokalbis ar veiksmas būtų ką tik nutrauktas;
- trumpai ir greitai apibūdinamos problemos, kurias reikia spręsti;
- žinoma, kuo ir kaip kiti gali prisidėti prie bendro reikalo;
- pasakojamos bendros grupės vidaus istorijos, žinoma, iš ko juokiamasi, suprantamos net menkiausios užuominos;
- perimamas esamas ir kuriamas naujas grupės žargonas, bendraujama greitai, tiesmukai;
- vartojamas tik grupės nariams būdingas bendravimo ar kalbėjimo stilius ar diskursas.

Wengeris teigia, kad kalba darbe neatsiejama nuo bendros veiklos grupės konteksto, nuo to, kaip grupėje veikiama, taip pat, kaip ir nuo platesnio tos institucijos ar socialinio konteksto (2000). Apskritai, visiems kalbos darbo aplinkoje tyrimams būdingas didžiulis dėmesys kontekstui ir tai, kad kalba suprantama kaip veikla, kaip būdas veikti.

Apibendrinant aptartas kalbos darbo aplinkoje savybes, matyti, kad kalba darbe gali būti kategorizuojama keliais aspektais, kurių kiekvienam būdingas dvilypumas: kalba gali būti orientuota į tam tikrą veiksmą, tikslą ar užduotį (veiksmo kalba) arba, priešingai, skirta darbuotojų santykiams palaikyti; ji gali būti skirta vartoti kalbant su išorės komunikantais arba vartojama tik įmonės (grupės) viduje; gali atspindėti simetriškus ar nesimetriškus kalbančiųjų galios santykius. Be to, kalba darbo aplinkoje gali būti suprantama kaip bendros veiklos bendruomenės (darbuotojų grupės) bendrojo kalbinio repertuaro dalis arba kaip atskirų jos narių individuali raiška. Tokia klasifikacija gali būti paranki tyrėjui kaip euristinis įrankis, siekiant sprendimo ar išvados, todėl disertacijoje pristatomame tyrime pasitelkti visi išvardyti sociopragmatiniai aspektai.

2. TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAS

2.1. Tyrimo medžiaga ir etika

Pagrindinę tiriamąją darbo medžiagą sudaro natūralios kalbos darbo aplinkoje garso įrašai. Darbo aplinkų atvejų tyrimui tikslingai ieškota pagal paieškos kriterijus, t. y. vykdyta tikslinė atranka (angl. *purposive sampling*) (Bryman 2004: 418–419), kuri leistų mišrios kalbos gauti kuo daugiau, kuo įvairesnės ir kuo autentiškesnės. Taip pat buvo labai svarbu gauti įrašus, kuriuos būtų nesunku išklausti ir būtų galima identifikuoti tyrimo dalyvius, todėl ieškota nedidelių įmonių ar jų padalinių, kurie dirba vienoje nedidelėje erdvėje ir kuriuose daug bendraujama. Tam, kad būtų galima gretinti skirtingo tipo duomenis, pageidauta, jog įmonių veikla būtų kuo įvairesnė ir kontrastingesnė. Tikėtasi, kad daugiau mišrios kalbos bus vartojama veiklos domenuose⁴⁶, kur leksika atsinaujina sparčiausiai (tokiuose kaip technologijos, informacijos perdavimas, verslas, maisto, kosmetikos pramonė), todėl ieškota šiuolaikinių įmonių, gebančių prisitaikyti prie kaitos. Kiekvienoje aplinkoje buvo ypač svarbu rasti pagrindinį savanorį, kuris sutiktų bendradarbiauti.

Kaip jau buvo minėta, ne tik Lietuvoje, bet ir kitur pasaulyje (plg. 1.3.1 poskyrį) tyrimų darbo aplinkoje galimybės yra ribotos, nes įprastai įmonės tyrime nemato jokios naudos sau (geriausiu atveju tyrėjas yra tiesiog „pakenčiamas“), be to, bijoma, kad konfidenciali vidinė ar komercinė įmonės informacija gali būti paskleista. Dėl šių priežasčių gauti sutikimus atlikti tyrimą įmonėse nebuvo lengva. Taigi, galima teigti, kad tyrimo medžiaga surinkta remiantis galimybių atrankos metodu (*opportunity sampling*) (Bryman 2004: 418–419) – pasinaudojus progomis, padedant vienam iš darbuotojų, užtarus pažįstamiems (ir pažįstamų pažįstamiems) įmonių vadovams. Tiesa, tai taip pat ne visada padėjo. Dvi teisininkų įmonės kategoriškai atsisakė dalyvauti tyrime, motyvuodamos tuo, kad bet kokia jų vidaus informacija yra visiškai konfidenciali. Su keliomis viešųjų ryšių ir informacinių technologijų įmonėmis kurį laiką vestos „derybos“, tačiau, atsisakius bendradarbiauti pavieniams darbuotojams, šios „derybos“ taip pat baigėsi nesėkmingai. Tyrimo pradžioje svarstyta tirti ir tas aplinkas, kuriose daugiau dirbama fiziškai (pavyzdžiui, kirpyklas, kavines), kur tikėtasi keliakalbės (lietuvių, lenkų, rusų) terpės, tačiau šios minties atsisakyta dėl

⁴⁶ Domenus, kuriems būdingas spartesnis leksikos atsinaujinimas, yra analizavusi Vaicekauskienė (2013a).

etinių ir techninių sumetimų (pokalbiuose dalyvautų ir klientai, kurių sutikimas dalyvauti tyrime nebūtų gautas, o ir aplinkos labai triukšmingos). Prašyta leisti daryti įrašus kirpėjų poilsio kambaryje, kur darbuotojos protarpiais atitrūksta nuo klientų ir kalbasi tarpusavyje, tačiau sutikimas nebuvo gautas.

Taigi sutikimus įrašyti ir moksliniais tikslais panaudoti pokalbius⁴⁷ pavyko gauti iš keturių darbo aplinkų: įmonės, susijusios su žiniasklaida (aplinka #1 MEDIA), informacinių technologijų įmonės (aplinka #2 INF), kosmetikos produkciją gaminančios įmonės rinkodaros skyriaus (aplinka #3 KOSM) ir biomokslinės laboratorijos (aplinka #4 BIO). Įmonės ir aplinkos pateiktos chronologine tvarka, taip, kaip rinkti įrašai.

Įrašai rinkti 2013–2015 m. laikotarpiu. Pirmoji darbo aplinka, kurioje pavyko gauti natūralios kalbos įrašų, – #1 MEDIA. Įrašinėta 2013 m. gegužės–birželio mėn., padedant pagrindiniam savanoriui. Paskutiniai vėliausiai įrašinės #4 BIO aplinkos įrašai gauti 2015 m. balandžio mėn. Įrašinėta etapais, net po kelis mėnesius. Reikėjo nuolat priminti įmonių vadovams ar pagrindiniams savanoriams, kad pageidautina įrašų gauti daugiau, negu tuo metu jau buvo įrašyta. Tai buvo ypač aktualu #4 BIO aplinkoje, kur įrašinėti labai neilgi, atrinkti epizodai ir pageidauta kuo greičiau baigti tyrimą, nebeapkrauti darbuotojų papildomu darbu ir nebekelti jiems psichologinės įtampos. Greičiausiai tai lėmė vienos biologijos laboratorijos darbuotojos kategoriškas atsisakymas dalyvauti tyrime, todėl pagrindiniam savanoriui teko atrinkti ir ištrinti tuos pokalbius, kuriuose ji dalyvaudavo. Nepaisant šių aplinkybių, trumpų įrašų minėtoje įmonėje surinkta gausiai, o įrašymai (su pertraukomis) užtruko net keturis mėnesius. Disertacijos autorė yra labai dėkinga #4 BIO vadovei ir kitiems darbuotojams už šį kompromisinį sprendimą.

Prieš pradedant atlikti įrašus, disertacijos autorė nuvyko į dvi iš tirtų įmonių (#2 INF ir #4 BIO). To pageidavo abiejų įmonių vadovės. Susipažinta su aplinka ir būsimais tyrimo dalyviais, trumpai pristatytas tyrimas. Pristatymo metu nurodyta, kad tyrimas lingvistinis, tirama kalba darbo aplinkoje. Apie mišrią kalbą neužsiminta. Kitose dviejose įmonėse (#1 MEDIA ir #3 BIO) disertacijos autorei lankytis neteko, nes, pagrindinių savanorių nuomone, buvo geriau tyrimo neakcentuoti, pakako gauti dalyvių sutikimus. Minėtose įmonėse tyrimas pristatytas tik raštu, tiek, kiek jis buvo aprašytas prašyme atlikti tyrimą ir informantų sutikime dalyvauti tyrime (žr. disertacijos priedą). Pirmajame informantų sutikimo dalyvauti tyrime

⁴⁷ Tyrimo dokumentų pavyzdžiai pateikiami disertacijos priede.

variante buvo numatytas tik vienas – informanto – parašas, tačiau #2 INF įmonės vadovei paprašius, informantų sutikimas dalyvauti tyrime papildytas ir disertacijos autorės – tyrėjos – parašu, patvirtinančiu, kad įsipareigojama laikytis visų dokumente nurodytų mokslinės etikos ir konfidencialumo reikalavimų.

Įrašant natūralią kalbą, labai svarbu kiek galima labiau sušvelninti „stebėtojo efektą“ – tiriamųjų, žinančių, kad jų kalba įrašoma, tendenciją keisti savo elgesį. Įprastai per tam tikrą laiką prie diktofono priprantama, juo labiau, kad iš tiriamųjų nereikalaujama daryti nieko neįprasta, jų tiesiogiai nestebi toje pačioje patalpoje esantis tyrėjas. Atliekant disertacijoje pristatomą tyrimą, gavus išankstinį dalyvių sutikimą, pagrindinio savanorio buvo prašoma diktofoną įjungti ne kasdien arba tik kelioms valandoms per dieną, kitiems tyrimo dalyviams nežinant, kada diktofonas bus įjungtas ar išjungtas. Tokia įrašinėjimo taktika pasiteisino – surinktuose įrašuose pavyko išlaikyti natūralumą ir spontaniškumą.

Bendroji informacija apie surinktą medžiagą visose tirtose aplinkose (įrašytų valandų skaičius, dalyvių skaičius, jų lytis ir amžius) pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrimo medžiaga ir dalyviai

	#1 MEDIA	#2 INF	#3 KOSM	#4 BIO
Įrašyta valandų	22 val.	28 val.	22 val.	8 val.
Dalyvių skaičius	10	5	6	7
Dalyvių lytis	M (4), V (6)	M (1), V (4)	M (5), V (1)	M (4), V (3)
Dalyvių amžius	30±40+*	30+*	20±30+	20±40+*
Dalyvių tautybė	LT	LT	LT	LT ir PL

* – išskyrus vyresnę vadovę ar vadovą; PL – Lietuvoje dirbantis Lenkijos lenkas.

Visoms aplinkoms būdinga tai, kad jose (biuro aplinkoje) dirba nedidelės (5–8⁴⁸ asmenų) bendradarbių grupės, dauguma darbuotojų turi universitetinį išsilavinimą ir yra lietuviai. Iš viso surinkta apie 80 val. (atmetus ilgesnes pauzes) garso įrašų (žr. 1 lentelę). Įrašytų valandų skaičius įmonėse nėra vienodas: 22 val. (#1 MEDIA aplinkoje), 28 val. (#2 INF aplinkoje), 22 val. (#3 KOSM aplinkoje) ir 8 val. (#4 BIO aplinkoje). Biomokslinėje laboratorijoje dėl jau minėtų aplinkybių iš viso surinktos tik 8 val. įrašų, tačiau čia mišri kalba vartota intensyviausiai. Kiekvienoje aplinkoje surinktos tyrimo medžiagos savitumas detalizuojamas atskiroms aplinkoms skirtų skyrių (žr. 3.1–3.4 skyrius) pradžioje.

Be garso įrašų, tyrimui taip pat kaupta etnografinė medžiaga. Tyrimo pradžioje surinkta informacija apie dalyvius (pateikta 3.1–3.4 skyriuose⁴⁹), taip pat susipažinta su įmonių internetiniais puslapiais, internetiniais straipsniais, lankstinukais, išklaustyti keleto žurnalistų iš #1 MEDIA aplinkos laidų įrašai. Tai padėjo geriau suprasti įmonės veiklos pobūdį, dalyvių pavaldumo ryšius, kas už ką atsakingas, koks įmonės bendras įvaizdis kuriamas ir pan. Informacija, skelbiama internete, leido išvysti kai kurių dalyvių, su kuriais disertacijos autorei neteko susitikti gyvai, veidus, tyrimo metu autorė ėmė identifikuoti viešojoje erdvėje girdimus žiniasklaidos darbuotojų balsus. Vėliau (išrašant įrašus ir juos analizuojant) atlikti kokybiniai nestruktūruoti patikslinantys interviu su pagrindiniais savanoriais. Tai leido geriau suvokti kai kuriuos žodžius ar situacijas, tiksliau interpretuoti pokalbius.

Etnografiniais duomenimis galima laikyti ir pačius įrašus. Įrašai, į kuriuos tyrėjas „panyra“ kelis kartus (neretai ir kelias dešimtis kartų), juos vis išklausydamas, be paliovos reflektuodamas, yra labai informatyvūs. Tyrėjas diena po dienos, savaitė po savaitės (kaip jau minėta, įrašinėjama buvo etapais, net po kelis mėnesius) seka tyrimo dalyvių elgesį įvairiose situacijose, susipažįsta su jų charakteriais, interesais, jų tarpusavio santykiais, grupėje priimtinais vadovavimo, bendravimo ir bendradarbiavimo stiliais, formalumo lygiu, ritualais ir simboliais. Tai lyg „etnografija užrištomis akimis“, kuri galbūt ir neprilygsta tiesioginiam stebėjimui, tačiau, kita vertus, stebėtojui fiziškai dalyvaujant, visada esama rizikos (ypač dirbant su suaugusiais), kad gali nepavykti išlaikyti įrašyto diskurso autentiškumo ir spontaniškumo.

⁴⁸ #1 MEDIA aplinkoje nurodoma 10 dalyvių, tačiau 2 iš jų yra vadovai, retai dalyvavę pokalbiuose.

⁴⁹ Lentelės, kurias turėjo užpildyti pagrindiniai savanoriai, pateikiamos disertacijos priede.

Šiuo atveju ne tik išvengiama neigiamos stebėtojo dalyvavimo įtakos, bet ir (nors „apčiuopomis“, tik klausantis įrašų) gana neblogai susipažįstama su tiriamuoju kontekstu.

Tradiciškai etnografija suprantama kaip tiriamosios aplinkos ir tiriamųjų elgesio tiesioginis stebėjimas (angl. *observation*), pasitelkus visus penkis tyrėjo pojūčius (Angrosino 2007: 37), prie etnografinių duomenų rinkimo metodų dar priskiriant ir nestruktūruotus ir pusiau struktūruotus interviu su tiriamaisiais bei dokumentų (archyvų) analizę (*ibid.*, 37–51). Darbo aplinkoje labai jautriai reaguojama į pašalinių dalyvavimą, todėl vėlesnėje mokslinėje literatūroje, besigilinančioje į etnografiją darbo aplinkoms tirti (Wilson 2017), išskiriami du etnografinio tyrimo būdai: (1) kai tyrėjas tiesiogiai stebi ir pats įrašo interakciją (angl. *interactional recording with ethnographer present*) ir (2) kai interakcija įrašoma vieno iš dalyvių, tyrėjui nedalyvaujant (angl. *interactional recording by a participant*). Minėtina, kad Wilsonas (*ibid.*) abu šiuos etnografinio tyrimo būdus vertina kaip lygiaverčius, pabrėždamas, jog kiekvienas iš jų turi savų pranašumų ir trūkumų. Pirmasis labiausiai tinka tada, kai tyrėjas yra tos darbo aplinkos darbuotojas arba jai artimas žmogus. Antrasis būdas (kai tyrėjas nedalyvauja) daug geriau užtikrina tiriamosios medžiagos autentiškumą. Disertacijoje pristatomo tyrimo tikriausiai negalima vadinti įprastine etnografija paremtu tyrimu (tiksliau, jis laikytinas tokiu su išlygomis), tačiau etnografinė informacija paremtos diskurso analizės (angl. *ethnographically informed discourse analysis*) kategoriją jis neabejotinai atitinka.

Tiek pristatant tyrimą būsimiems dalyviams, tiek tyrimo ir analizės metu akcentuotas tyrimo anonimiškumas. Ne kartą pabrėžta ir patvirtinta parašu ant kiekvieno sutikimo, kad tyrime bus laikomasi visų galiojančių mokslinės etikos ir konfidencialumo reikalavimų, kad įrašo klausys tik vienas asmuo, t. y. tyrėjas, o išrašytuose pokalbių fragmentuose minimi asmenys, pavadinimai ar bet kokia kita kalbėtojus galinti padėti identifikuoti informacija bus arba užkoduota, arba ištrinta. Pažadėta, kad įrašai bus naudojami tik moksliniais tikslais ir kad sutikus dalyvauti tyrime, bet vėliau apsigalvojus, visada bus galima atsisakyti.

2.2. Tyrimo metodas

Šio tyrimo pagrindas – kokybinė konkrečių komunikacinių situacijų darbo aplinkoje diskurso analizė. Socialiniuose ir humanitariniuose moksluose sukurta daug prieigų diskursui analizuoti. Tai ir lingvistinė pragmatika, ir šnekos aktų teorija, ir variantų lingvistika, ir mandagumo teorija, ir kritinė

diskurso analizė, ir pokalbio analizė, ir interakcijos sociolingvistikos prieiga, ir diskurso psichologija. Ir tai dar toli gražu ne viskas. Disertacijoje empirijai analizuoti, atsižvelgus į tiriamosios medžiagos pobūdį ir tyrimo tikslą, pasirinkti interakcijos sociolingvistikos ir jos tradiciją tęsiančios lingvistinės etnografijos metodai, nes jie leidžia tyrėjui ne tik ištirti, kaip veikia kalba, bet ir pažvelgti į socialinius procesus, per kuriuos individai kuria santykius, bendruomenes ir tapatybes⁵⁰ (žr. 1.1.3 poskyrį).

Labai apibendrintai galima teigti, kad tiek interakcijos sociolingvistika, tiek lingvistinė etnografija (kai tiriamoji medžiaga apima interakcijos įrašus) remiasi detalio (mikro)diskurso analize ir kuo platesniu ir gilesniu konteksto pažinimu. Gumperzas (2001: 223) šį tyrimo procesą glaustai apibūdina kaip veiksmų seką, kurios tyrėjas turėtų laikytis žingsnis po žingsnio.

Toliau, remiantis Gumperzu (2001: 223), pateikiama metodinių tyrimo žingsnių seka, taikyta disertacijoje pristatomame tyrime (papildyta komentarais).

Pradinis etnografinis tyrimas (ieškoma aplinkos, kurioje tikimasi rasti atsakymus į tyrimo klausimus, kiek įmanoma, susipažįstama su ta aplinka). Šis žingsnis aptartas 2.1 skyriuje apie tyrimo medžiagos rinkimą.

Garso (jei galima, ir vaizdo) įrašų rinkimas (tai vienintelis būdas vėliau detalio, frazė po frazės atkurti pokalbį ir bet kada prie jo grįžti). Kaip buvo rinkti garso įrašai, aprašyta 2.1 skyriuje.

Tyrimo tikslą (tikslus) atitinkančių pokalbio dalių, epizodų išskyrimas. Atliekant pradinę įrašų analizę, visi surinkti atskirų aplinkų įrašai išklausyti chronologine tvarka, pasižymint segmentus (ir tikslų laiką nuo įrašo pradžios), kuriuose pastebėta mišri kalba, t. y. kuriuose rasta kitų kalbų ar kitokio kalbinio stiliaus elementų. Laikantis darbo kalbos tyrimuose taikomų dichotomijų (žr. 1.3.2 poskyrį), minėti epizodai sukoduoti remiantis sociopragmatiniais kalbinės situacijos parametrais: tema ir pokalbio tikslas (darbo [D] ar ne darbo [ND]), pašnekovas (ar tai vidiniai įmonės darbuotojų pokalbiai [Vid], ar pokalbiai su asmenimis, esančiais už įmonės ribų [Iš]), galios ar statuso simetrija [Sim] ar asimetrija [Asim]. Kiekvienos aplinkos tyrimo dalyviams suteikti kodai ir (kad epizodų interpretacija skambėtų natūraliau) kiti vardai (pseudonimai) (šie vardai pateikti 3.1–3.4 skyrių pradžioje).

⁵⁰ „As an, approach to discourse, interactional sociolinguistics (IS) offers theories and methods that enable researchers to explore not only how language works but also to gain insights into the social processes through which individuals build and maintain relationships, exercise power, project and negotiate identities, and create communities“ (Gordon 2011: 67).

Tų epizodų detalus išrašymas, raštiškai pažymint visus verbalinius ir neverbalinius, prozodijos ir paralingvistinius ženklus (juoką, pauzes), galinčius padėti geriau suprasti pokalbį. Disertacijoje pristatoma tyrime dėl didelio medžiagos kiekio pirminis epizodų išrašymas buvo tik apytikslis, pasakymai nebuvo iki galo išrašyti. Minėtina, kad disertacijos autorė žymėjosi ne tik paralingvistinius ženklus (juoką, pauzes, tempą, balso aukštį, toną), bet ir bet kokius savo pastebėjimus, spėjimus, reakcijas, pradines interpretacijas.

Grįžtant prie pavartotos „etnografijos užrištomis akimis“ frazės, šiame tyrimo metodiniame žingsnyje galima išvelgti analogiją su tyrėju, tiesiogiai stebinčio tiriamąją aplinką, užrašais. Kaip ir tiesioginio stebėjimo atveju, šie užrašai ne tik padeda geriau perteikti stebimą situaciją, bet atlieka ir pradinę analitinę funkciją. Su pradine analitine funkcija, galima manyti, susijęs ir transkribavimo procesas. Viena vertus, išrašant tenka perklausyti epizodą kelis kartus, kita vertus, išrašant priimami sprendimai, ką verta išrašyti ir kaip tai daryti (pavyzdžiui, disertacijoje priimtas sprendimas, kad tikslus pauzių ilgis nėra svarbu, todėl tenkinamasi dviem pauzių tipais – trumpa ir ilgesne pauzėmis). Tokie, atrodytų, nedideli išrašymo niuansai šiek tiek keičia analizės objektą, suteikia jam tam tikrą formą, kuri leidžia vienus tiriamojo objekto bruožus paryškinti, o kitus akcentuoti mažiau.

Garso įrašų kodavimas, atsižvelgiant į sociopragmatinius parametrus, ir išrašų ženklai pateikti disertacijos pradžioje. Minėtina, kad fiksuota darbo aplinka buvo gana triukšminga ir judri, todėl disertacijos autorė, klausydama ir išrašydama įrašus, kartais naudojosi foninio triukšmo šalinimo programa „Audacity“⁵¹.

Išrašytoje medžiagoje, būtinai vis perklausant (peržiūrint) įrašus, ieškoma pasikartojančių formos ir konteksto (situacijos) sąsajų, atsižvelgiama į pakartotinai klausantis pastebėtus naujus dalykus, į pradinio etnografinio tyrimo metu surinktą informaciją, į tai, kas vyko prieš išrašytą epizodą ir po jo. Tai nepaprastai svarbus metodinis tyrimo žingsnis, reikalaujantis tiek laiko, tiek dėmesingumo mažiausioms detalėms, nes pokalbio kontekstinės užuominos gali būti visai ne tai, ką galima transkribuoti ar pastebėti iš pirmo žvilgsnio. Atliekant disertacijoje pristatomą tyrimą, pakartotinai perklausyti epizodai, atrinkti pradinės analizės metu, atsižvelgiant į pokalbio tikslą ir kitas aplinkybes, bandyta šiuos epizodus sisteminti, gretinti, apsiribojant viena aplinka, rinktasi, kuriuos iš minėtų epizodų tikslinga išrašyti detalai kaip iliustruojančius tam tikrą kalbinį reiškinių. Šiuo etapu išskirti tam tikri žanrai

⁵¹ „FREE Noise Removal with Audacity (Step-by-step Tutorial)“, <https://www.youtube.com/watch?v=tAJ4Sg-nO6A>.

(kultūriškai atpažįstami interakcijos tipai ir jiems būdingi tikslai, dalyvių vaidmenys, tam tikra pokalbio seka ar struktūra), kuriuose vartojama mišri kalba, siekta, į juos atsižvelgiant, grupuoti išrašus (plg. Pinkevičienė 2017).

Tos sąsajos lyginamos tarpusavyje, ieškoma dėsningų pasikartojimų, keliamos ir formuluojamos pradinės hipotezės. Duomenys, iš pradžių atrodo chaotiški, juos koduojant ir grupuojant, leido formuluoti preliminarias hipotezes, kurios vėliau buvo tikrinamos ir plėtojamos. Stengtasi įvertinti pokalbio dalyvių galios skirtumus, tautybę, lytį, amžių, visą informaciją apie dalyvius ir tiriamąją aplinką, kurią pavyko sužinoti pradinio etnografinio tyrimo metu ar iš kitų įrašytų epizodų, kokybinių interviu su pagrindiniais savanoriais. Taip radosi keli su tyrimo tikslu susiję ir tyrimo medžiaga pagrįsti teiginiai. Minėtinos ir anomalijos, kurias buvo sunku paaiškinti. Galimo paaiškinimo ieškota nuo tarpinės duomenų interpretacijos vėl cikliška grįžtant prie teorijos, nuolat perklausant neaiškias įrašų vietas. Šiuo etapu pradėti lyginti atskirose aplinkose pastebėti mišrios kalbos vartojimo dėsningumai (plg. Pinkevičienė 2022).

Hipotezės gali būti tikslinamos ar reformuluojamos, remiantis papildomais duomenimis, galimomis sąsajomis su kitų tyrėjų įžvalgomis, retrospektyviais tyrimo dalyvių komentarais apie surinktą medžiagą ar kontekstą (angl. post-recording interviews). Jau susikurtos prielaidos buvo lyginamos su kitų lietuvių ir užsienio tyrėjų įžvalgomis, taip ieškant sąsajų tarp mikro- ir mezolygmens analizės ir labiau apibendrinančios makrolygmens analizės. Disertacijoje pristatomo tyrimo dalyvių (pagrindinių savanorių, įmonių vadovų) komentarai apie surinktą medžiagą ir kontekstą buvo labiausiai pravartūs papildomai aiškinantis tam tikros tirtose grupėse vartotos leksikos reikšmes, analizuojant, kas ir kokias užduotis grupėje turi atlikti, kas kam pavaldus, kitas panašias aplinkybes.

Disertacijos tyrimo objektas – mišri kalba, todėl analizuojant remtasi kalbos heterogeniškumo ir kodų kaitos tyrimų įžvalgomis (žr. 1.2 skyrių).

3. MIŠRIOS KALBOS DARBO APLINKOJE PRAGMATINIŲ IR SOCIALINIŲ REIKŠMIŲ ANALIZĖ

Tirtų įmonių mišraus diskurso analizė toliau pateikiama chronologine tvarka. Pirmoji tirta aplinka – įmonė, susijusi su žiniasklaida (aplinka #1 MEDIA), toliau apžvelgiama informacinių technologijų įmonė (aplinka #2 INF), kosmetikos produkciją gaminančios įmonės rinkodaros skyrius (aplinka #3 KOSM) ir biomokslinė laboratorija (aplinka #4 BIO).

3.1. Atvejis #1 MEDIA: žiniasklaidos įmonė

3.1.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą

Tai privati žiniasklaidos įmonė. Pradedant daryti įrašus, akcentuota, kad būtina saugoti ne tik dalyvių, bet ir visuomenei žinomų asmenų, apie kuriuos gali būti kalbama žiniasklaidos kontekste, privatumą, todėl raštiškai susitarta, kad įrašai niekada nebus viešinami, o moksliniais tikslais skelbiamuose išrašytuose pavyzdžiuose tiek kalbantieji, tiek jų minimi viešieji asmenys, pavadinimai ar bet kokia kita kalbėtojus ar minimus asmenis galinti identifikuoti informacija bus užkoduota taip, kad būtų užtikrintas visiškas anonimiškumas (žr. 2.2 skyrių ir disertacijos priede pateikiamus tyrimo dokumentus).

Šioje darbo aplinkoje medžiaga kaupta 2013 m. gegužės–birželio mėn. Iš pradžių gavus tik žodinį darbuotojų sutikimą, buvo įrašomi kelių valandų trukmės segmentai (kartais po pusdienį), dalyviams nežinant, kurią dieną ar valandą diktofonas bus įjungtas. Žiniasklaidos aplinkoje diktofonas, pagrindinio savanorio teigimu, „nėra labai dėmesį traukiantis dalykas, žmonės jo net nepastebi“, todėl jau patys pirmieji įrašai skamba labai natūraliai. Iš viso įrašytos 25 val. pokalbių (atmetus ilgesnes pauzes, tiriamąją medžiagą sudaro 22 val.). Įrašai nebuvo nei cenzūruojami, nei kupiūruojami. Tai ištisinės kelių valandų trukmės pokalbių sekos.

Iš surinktos medžiagos matyti, kad žiniasklaidos darbo aplinka, kaip ir kitos tirtos darbo aplinkos, yra labai judri ir triukšminga, „pusė (įmonės) vaikšto ir kalba“ (cituojamas pagrindinio savanorio elektroninis laiškas). Dirbantieji toje patalpoje tai išeina iš kabineto, tai į jį grįžta, tai nutolsta nuo diktofono, tai vėl prie jo priartėja. Kartais vienu metu vyksta keletas pokalbių, girdėti, kas sakoma, trukdo įvairaus pobūdžio triukšmas: žingsniai, klaviatūros taukšėjimas, telefonų ir telefonspynės garsiniai signalai, garsai iš gatvės ir pan. Į kabinetą, kuriame buvo daromi įrašai (tai pagrindinio savanorio darbo vieta), užeina kolegos iš kitų patalpų, kartais užsuka įmonės

vadovai, žurnalistai iš kitų su žiniasklaida susijusių įmonių. Dėl tokio žmonių judėjimo įrašuose užfiksuota balsų, kurių nepavyko identifikuoti.

Trijų iš dešimties tyrime dalyvavusių asmenų (duomenys apie dalyvius pateikti 2 lentelėje) darbo vietos yra kitose patalpose (Lianos, Mildos, Donato), du iš jų (Donatas ir Milda) yra vadovai. Gediminas – trumpam atėjęs⁵² iš kitos su žiniasklaida susijusios įmonės. Šių keturių asmenų balsai įrašuose girdimi retai (pavyzdžiui, įmonės direktoriaus Donato (V6) – vos vieną kartą). Grupės branduolį sudaro likę šeši darbuotojai: Rasa (M1), Gražina (M2), Rimas (V1), Romas (V2), Rimvydas (V3) ir Rokas (V4).

2 lentelė. Informacija apie tyrimo dalyvius įmonėje #1 MEDIA

Kalbėtojų vardai ir kodai	Amžius	Darbo įmonėje trukmė ir darbo pobūdis	Gimtoji kalba	Užsienio kalbos
M1 (Rasa)	34	2 m., projektų vadovė	lietuvių	rusų, anglų
M2 (Gražina)	50	3 m., laidų vedėja	lietuvių	rusų, anglų
M3 (Liana)	31	9 m., laidų vedėja	lietuvių	rusų, anglų
M4 (Milda)	36	12 m., vadovė, vyr. redaktorė	lietuvių	rusų, anglų, vokiečių
V1 (Rimas)	34	10 m., laidų vedėjas	lietuvių	rusų, anglų, italų
V2 (Romas)	32	4 m., redaktorius, žinių vedėjas	lietuvių	rusų, anglų
V3 (Rimvydas)	43	9 m., laidų redaktorius	lietuvių	rusų, anglų
V4 (Rokas)	43	?, laidų vedėjas	lietuvių	rusų, anglų
V5 (Gediminas)	35	žurnalistas kitoje įmonėje	lietuvių	rusų, anglų
V6 (Donatas)	58	?, direktorius	lietuvių	rusų, anglų

⁵² Užėjo trumpam pakalbėti su kolege ir jo kalba buvo įrašyta. Gediminas vėliau pasirašė sutikimą dalyvauti tyrime.

#1 MEDIA aplinkoje mišri kalba daugiausia fiksuota spontaniškuose to paties hierarchinio lygmens (simetriškuose) darbuotojų tarpusavio pašnekesiuose darbo ir kitomis įvairiomis temomis. Mišrios kalbos asimetriškuose pokalbiuose su trumpam į patalpą užsukusiais vadovais rasta vos keletas epizodų. Įdomu, kad darbo tema šioje aplinkoje įrašytoje medžiagoje nėra pagrindinė. Vyrauja asmeniniai pokalbiai – draugiški kolegų pašnekesiai ne darbo temomis. Greičiausiai tai lemia žiniasklaidos darbuotojų darbo pobūdis: darbuotojai individualiai rengia savo atskiras laidas, o su kolegomis tik kartais pasitaria, kokias temas vertėtų rinktis ar kokius pašnekovus kviestis. Tai nėra komanda, kurios pastangos orientuotos į vieną bendrą veiksmą. Laidų vedėjai atsakingi už skirtingus sektorius (sporto, politikos, ekonomikos) ir kiekvienas atskirai prisideda prie bendros žiniasklaidos įmonės veiklos ir jos įvaizdžio.

Šioje aplinkoje tarpusavyje kalbėtis apie darbo reikalus, panašu, nėra būtinybės, todėl darbo reikalai dažniau tvarkomi telefonu: kalbama su kitais įmonės darbuotojais ir su pačiais įvairiausiais pašnekovais iš kitų sferų (politikais, ekonomistais, Seimo nariais), kuriuos norima pasikviesti dalyvauti laidose. Suprantama, kad kalbantis telefonu girdimas tik vienas pokalbio dalyvis, tad interpretacijos galimybės ribojamos. Kartu išvengiama etinio kazuso – juk sutikimą dalyvauti tyrime yra davę tik žiniasklaidos darbuotojai.

Pokalbių telefonu su asmenimis, esančiais už įmonės ribų (koduota kaip išorinė komunikacija), surinktoje medžiagoje yra, tačiau dažniausiai šie pokalbiai oficialūs, pabrėžtinai mandagūs, kalba kontroliuojama, atsižvelgiant į artimumo su pašnekovu lygį. Kitų kalbų intarpų minėtuose pokalbiuose beveik nepasitaikė⁵³.

Tolesniame poskyryje apžvelgsime, kokių kitų kalbų elementų rasta tiriamojoje medžiagoje.

3.1.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės

Tiriamojame medžiagoje vyrauja vienkaltis lietuviškas diskursas (neskaitant pavienių rusų kalbos kilmės slengo elementų), kuriame užfiksuota mišrios kalbos segmentų. Tokiais kalbos segmentais čia vadinami kitos kalbos (anglų ir rusų kalbų) elementų turintys diskurso fragmentai, išlaikantys tam tikrą temas ar žanro vientisumą. 22 val. įrašų nuo vienos iki kelių minučių trukmės

⁵³ Toliau darbe (žr. 3.1.4.1. poskyrį) pateikiamas išorinės komunikacijos telefonu pavyzdys, kuriame vartojama angliškų intarpų.

mišrios kalbos segmentų vidutiniškai pasitaiko kas 20 min.⁵⁴. Susumavus iš viso jie apytikriai sudaro apie 2 val. iš 22 val. visų įrašų trukmės.

Mišrios kalbos segmentuose, trunkančiuose iki kelių minučių, užfiksuota anglišių ir rusiškų intarpų bei rusų kalbos kilmės slengo ir keiksmažodžių. Pasitaiko akcentų imitacijų, tarmių stilizacijų.

Šiame skyriuje iliustruojamas atsakymas į tyrimo klausimą, kokių kitų kalbų elementų vartojama tiriamojoje darbo aplinkoje. Nebuvo siekiama vieno ar kitų intarpų dominavimą įvertinti kiekybiškai ar preciziškai juos suklasifikuoti – norėta tik pateikti apibendrintą jų apžvalgą. Vis dėlto tyrimas leidžia teigti, kad rusiški elementai sudaro šios aplinkos mišrios kalbos pagrindą – minėtos kalbos elementų aptikta ir daugiau, ir įvairesnių.

3.1.2.1. Angliški elementai

Angliški elementai galėtų būti santykinai suskirstyti į profesinį žodyną, IT srities žodžius ir bendrojo pobūdžio žodžius ir frazes. Angliški profesinės veiklos žodyno elementai ir IT srities žodžiai daugiausia morfologiškai pritaikyti prie lietuvių kalbos paradigmų, kiti bendrojo pobūdžio intarpai – tiek atskiri žodžiai, tiek frazės – dažnai lieka neadaptuoti. Toliau pateikiama tipiškų intarpų pavyzdžių iš tiriamosios medžiagos. Šie pavyzdžiai, kartu su diskurso ir situaciniu kontekstu, aptariami tolesniuose skyriuose.

Profesinio žodyno elementams santykinai skirtingi tokie angliški žiniasklaidos ir rinkodaros terminai kaip *ričas* <EN reach> ‘pasiekiamumas’, ‘transliuotojo auditorija’, *džinglas* <EN jingle> ‘melodijos ar dainos, naudojamos reklamai’, *laivtokas* <EN live talk> ‘gyvas, nesurežisuotas kalbėjimas’, *brendas* <EN brand>⁵⁵ ‘prekės ženklas’, *reportas* <EN (news) report> ‘reportažas’, *skriptai* <EN script> ‘laidų tekstai’.

IT srities pogrupį sudaro daugiau ar mažiau kasdienėje lietuvių vartosenoje pritapę ir morfologiškai adaptuoti, susiję su kompiuterija veiksmožodžiai (pavyzdžiui: *kopinti* <EN copy>, *seivinti* <EN save>, *šierinti* <EN share>, *gūglinti* <EN google>, *loginti* <EN log>, *klikinti* <EN click>) ir daiktavardžiai (pavyzdžiui: *noutpedas* <EN notepad>, *pasholdas* <EN pass holder>, *slešas* <EN slash>, *vordpresas* <EN Word Press>). IT ir kitų technologijų skoliniai, sudarantys didžiausią naujųjų skolinių dalį ir ganėtinai

⁵⁴ Taip kokybiškai tiriamo reiškinio (kokni (angl. *cockney*)) ir aukštuomenės akcentų stilizacijų dažnumą surinktoje medžiagoje iliustruoja Benas Ramptonas (Rampton 2010).

⁵⁵ Žodis čia vartojamas kalbant apie žiniasklaidą, todėl priskirtas prie profesinio žodyno, nors gali būti vartojamas ir ne darbo aplinkoje.

paplitę bendrojoje vartosenoje (plg. Vaicekauskienė 2013), tyrimo medžiagoje vartojami įvairiais morfologiniais variantais (pavyzdžiui: *persikopinti*, *prikopinti*, *pakopinti*, *įkopinti*, *paseivinti*, *pasiklikinti*)⁵⁶. Morfologiškai neadaptuotų šio pogrupio žodžių (pavyzdžiui: *edit*, *open*, *spausk yes*) pasitaiko, kai skaitoma tiesiai iš kompiuterio ekrano.

Kiti rasti angliški intarpai – ir pavieniai žodžiai, ir žodžių junginiai – daugiausia neadaptuoti. Tiesa, tarp jų beveik nėra kaitomų žodžių. Jiems įprastai nėra būdinga referentinė terminologinė reikšmė, kaip IT srities intarpams (nebent vienam kitam kaip *intellectual property* ‘intelektinė nuosavybė’). Tai įvairūs diskurso ir modalumo žymikliai ar nuorodos (pavyzdžiui: *OK / okay* (vartojamas sutikimui, pritarimui reikšti), *yes* (pasitenkinimui reikšti), *oh yeah* (pritariamui arba netikėjimui reikšti), *sorry* (atsiprašymui reikšti), *nice* ‘gražu, puiku’, *excited* ‘sujaudintas, susijaudinęs’, *come on!* ‘nagi, greičiau!’, *what the fuck is this?* ‘kas gi čia dabar?’, *lost* ‘pasimetęs, sutrikęs’), idiomatiniai pasakymai ar kiti junginiai (*fifty-fifty* ‘lygiomis, pusiau’, *all right* ‘gerai, tvarka’, *it depends* ‘kaip čia pasakius, dar neaišku, pažiūrėsim’), vienas kitas pavienis angliškas žodis ar junginys, primenantis kodų kaitos atvejį (*about* ‘maždaug’, *we can go* ‘galime eiti’). Neadaptuoti vartojami ir angliški pavadinimai. Pavyzdžiui, renkantis šaukinių melodijas, skaitomi jų pavadinimai *Wedding Dance*, *Ragtimes*, kalbant apie breiko šokius, minimas *Mister Machine* šokio stilius. Tarp tokių įvairių tarpų taip pat yra plačiau lietuvių vartojamų žodžių: *bukint* <EN book> ‘užsakyti’, *lūzeriai* <EN loser> ‘nevykėliai’, *čempas* <EN champ> ‘čempionas’, *bulshit* <EN bullshit> ‘nesąmonė’.

3.1.2.2. Rusiški elementai

Rusiški elementai, kaip ir angliški, galėtų būti priskiriami profesiniam žodynui ir kitiems įvairiems žodžiams ar žodžių junginiams. Tokios specifinės grupės, kaip IT terminai, čia, suprantama, nėra, tačiau rusiško slengo ir keiksmažodžių yra daugiau ir įvairesnių negu tokių pavienių angliško slengo elementų kaip minėtieji *what the fuck* ir *bullshit*, todėl čia jie išskirti į atskirą pogrupį.

Rusų kalbos kilmės **profesiniam žodynui** sąlyginai priskirtini šie žodžiai: *trioškė* ‘TV3 televizija’, *telikas* <RU телек>⁵⁷ ‘televizija’,

⁵⁶ Skolinių samprata trumpai aptarta 1.2.2 poskyryje.

⁵⁷ Čia vartojamas kalbant apie žiniasklaidą, todėl priskirtas prie profesinio žodyno, nors gali būti vartojamas ir ne darbo aplinkoje. Turima omenyje televizija, o ne televizorius.

spauduškė ‘spaudos konferencija’, *budkė* ‘garso įrašymo kabina’, *snimatj* <RU снимать> ‘filmuoti’, *prosmotras* <RU просмотр> ‘peržiūra’, *rašyti privodą* <RU привод> ‘trumpai pristatyti reportažo temą’, *garsinti per vieną zachodą* <RU заход> ‘vienu kartu garsinti’. Tai labiau specifiniai žiniasklaidos darbuotojų bendruomenės vartojami žodžiai.

Tarp kitų rusiškų intarpų esama visuotinai lietuvių kalboje paplitusių diskurso ir modalumo žymiklių, kaip *давай / davai* ‘lik sveikas, viso’ (vartojamas daugiausia draugiškai atsisveikinant), *всё / visio* ‘viskas, baigta, baigiam’, *ясно / jasna* ‘aišku’, *вообще / vabšče* ‘apskritai, išvis, šiaip jau’. Kaip ir anglų kalba, vartojama pastoviųjų žodžių junginių ar frazių. Kai kurie jų per sovietmetį paplito kaip popkultūrinės citatos, pavyzdžiui: *это видно* ‘matyti, aišku’, *больше вопросов нет* ‘daugiau klausimų neturiu’, *всем жить хочется* ‘visi nori gyventi’, *учись студент* ‘mokykis, studente’, *откуда такие деньги* ‘iš kur tokie pinigai’, *проходной двор* ‘pereinamas kiemas; vieta, kur renkasi visokie žmonės’ (neig.), *что за фигня?* ‘kokia čia nesąmonė / niekai?’, *бегемотик в розовом халатике* ‘begemotukas su rausvu chalatėliu’, *на вкус и цвет товарища нет* ‘dėl skonio nesiginčijama’. Neretai iš rusiškų ir lietuviškų žodžių konstruojamos mišrios frazės, pavyzdžiui: *каип семья / semja pradėjo gyventi* ‘pradėjo gyventi kaip šeima’, *нускай подавится, negaila* ‘tegu paspringsta, negaila’, *tada ilgai тошнит / tošnit* ‘tada ilgai pykina’, *разливалась dėl тų tiesioginių transliacijų* ‘gražbyliavo, emociškai kalbėjo’ (iron.). Kartais sulietuvinamos rusiškų intarpų galūnės, pavyzdžiui: *samotioku vyksta* <RU самотёк> ‘savaime vyksta’, *bezbožnai, neimovernai karšta* <RU безбожно, неимоверно> ‘neįtikėtinai, neįmanomai karšta’.

Jau iš šių, be platesnio konteksto pateiktų pavyzdžių matyti, kad rusiški intarpai būdingi kalbantis ne darbo temomis ir neformaliai. Tą patį galima pasakyti ir apie gana gausiai grupės tarpusavyje vartojamą rusiškos kilmės **slengą** (pavyzdžiui, *koroče, točnai, babkės, briedas, stavkė, svolačius, lochas, čiuvas, pitakas, dvadcokas, chalturkė, babajai, štatai, zachodas, velikas, afigienas, čiotkas, prativnas, krūtas, žostkas, pošlinti, stukalinti, chimičinti* ir pan.) ir **keiksmazodžius** (pavyzdžiui, *bliamba, bliacha, blin, oblia, jolki palki, pizdec, nafig, pofig*). Keikiamasi retai, stipresni rusiški keiksmazodžiai, tokie kaip *bliat* ir *nachui* rasti pavartoti tik po keletą kartų.

Be anglišių ir rusiškų elementų, įrašuose fiksuota ir kitokios stilistiškai konotuotos kalbos vartosenos atvejų: pamėgdžiojant kitus asmenis imituojami akcentai (rusiškas, Amerikos lietuvis), juokaujant, pasakojant istorijas vartojamas „kaimiškas“, „akademiškas“, „literatūrinis“ kalbėjimas. Sąmoningai, kaip stilistinė priemonė, vartojamos ir senos, tarmėse išlikusios

svetimybės (*batai šliūbiniai kvarbatkuoti, šliūbiškai apsirengęs*), išgalvojami nauji žodžiai (*kaip čia šiltù, iš Svedianijos*), dainuojama (rusiškai, ispaniškai). Įdomu, kad toks žaismingas diskursas būdingas ir paauglių kalbai (plg. Vilniaus mokyklose atliktus tyrimus, žr. įvade) ir viešajai, eterio kalbai (plg. šiandienės neformalėjančios žiniasklaidos tyrimus – Tamaševičius 2017).

Išskirtos kitų kalbų elementų grupės nevienodai socialiai reikšmingos. Galima teigti, kad labiausiai socialiai neutralūs yra angliški adaptuoti intarpai, vartojami dirbant kompiuteriu (IT srities terminai). Kaip matysime toliau, šių intarpų užfiksuota visose tirtose biuro aplinkose ir, galima manyti, jų vartojama visur, kur tik yra kompiuterių. Dėl šios priežasties minėti intarpai į tolesnę socialinių mišrios kalbos reikšmių analizę atskirai nėra įtraukti. Socialiai neutralus atrodo ir į pokalbius įsiterpiantis kitakalbis tekstas, skaitomas iš kompiuterio ekrano (kaip rodo kiti atlikti tyrimai, tai vienas iš darbo aplinkai būdingų žanrų; žr. 1.3.2 poskyrį), pavadinimai ir citatos (žinoma, priklausomai nuo konteksto, gali būti išimčių). Tai neabejotina šios aplinkos vidinio darbinio diskurso ypatybė, tačiau papildomų socialinių reikšmių ji veikiausiai neturi (tik „darbo kalba“). Minėtų intarpų fiksuota simetriškame kolegų bendravime grupės viduje, nesiekiant papildomai daryti įspūdį pašnekovui. Greičiausiai, apsiribojama pavadinimų (teksto) ir citatų referentine reikšme. Ryškesnį socialinio reikšmingumo atspalvį tokie pavadinimai gali įgyti pokalbiuose su „išore“ (žr. 3.1.4.1 poskyrį, 7 pavyzdį).

Socialiai reikšmingi kitų kalbų (ar stilių) elementų pavartojimo atvejai ir galimos jų socialinės reikšmės toliau analizuojant pateikiamos sustambintais blokais: pirmiausia aprašant kiekvienoje aplinkoje priimtina ir santykinai nusistovėjusį (mišrų) grupės kodą (3.1.3 poskyris), vėliau pereinant prie labiausiai išryškėjusių darbo aplinkoje profesionalumo (3.1.4 poskyris) ir santykių (kolegialumo) (3.1.5 poskyris) dimensijų. Kiekvienoje iš šių dimensijų kuriamas tarpusavyje giminųjų socialinių reikšmių laukas. Iš dalies taip suskirstyti socialines reikšmes padėjo išrašų kodavimas pagal aktualius sociopragmatinius parametrus, tačiau, reikia pripažinti, kad net toks sustambintas socialinių reikšmių kategorizavimas pasirodė problemiškas – natūraliai spontaniškai kalbai būdinga intensyvi temų kaita, žanrų neapibrėžtumas, susipynę įvairialypiai pokalbių tikslai. Net kalbėtojų fizinis judėjimas erdvėje labai apsunkina pokalbių priskyrimą vienai ar kitai kategorijai, todėl kai kurių epizodų kategorizavimas gali pasirodyti ambivalentiškas.

3.1.3. Grupės nario tapatybė

Kaip jau buvo minėta, grupės kodu tokio pobūdžio tyrimuose laikomas santykinai nusistovėjęs (mišrių) kalbos išteklių rinkinys (arba bendros veiklos bendruomenės kalbinis repertuaras, plg. Wenger, McDermott, Snyder 2002; Wenger 2004), vartojamas grupės narių jų kasdieniui veiklai ir bendrauti tarpusavyje. Įprastai jis yra nežymėtas (angl. *unmarked*), t. y. grupės nariams įprastas. Kalbant kodų kaitos terminais, tai yra „mes“ kodas, pats savaime reiškiantis priklausymą grupei ir buvimą jos nariu.

Kaip jau buvo galima suprasti iš aptarto bendrojo diskurso, #1 aplinkos darbuotojų vidiniam kodui būdingas laisvas, nesuvaržytas tarpusavio bendravimo stilius. Beveik visi įrašyti kalbėtojai (vieni daugiau, kiti mažiau) kalbėdami tarpusavyje vartoja mišrią kalbą, pirmiausia, su rusiškais intarpais, rusų kalbos slengu ar keiksmažodžiais. Tai grupės vidinio bendravimo stilius, kuriuo, manytina, išreiškiama grupės nario tapatybė. Kartais, bet daug rečiau, yra ir pavienių anglišku intarpų. Kaip minėta, tokia neformali grupės kodo raiška sudaro apie dešimtadalį užfiksuoto šios aplinkos kalbėjimo.

1 pavyzdyje pasakojama istorija yra tipiškas vidinio grupės kodo pavyzdys. Šiame draugiškame pokalbyje rusų kalbos intarpai ir slengas vartojami gana intensyviai. Pokalbio pradžioje Rimvydas (V3), įėjęs į kabinetą, pavartoja porą anglišku frazių, kurias užtvirtina rusišku *vsio, mano misija šiandien baigta* (1 eilutė). Kadangi niekas nereaguoja (taip pat ir iš intonacijos), galima numanyti, kad į nieką konkrečiai nesikreipiama. Vis tik Rimvydas veikiausiai žino (plg. Goffman 1981: 136), kad yra (arba gali būti) išgirstas (ar kas nors tuo metu yra kabinete, sunku pasakyti), todėl jo kalbėjimas „sau“ iš tiesų yra priderintas prie galbūt jį girdinčių žmonių galimo jo įvaizdžio vertinimo. Netikėtai susidūręs su Rasa, Rimvydas pasikeičia su ja rusiškais frazėmis, tuo veikiausiai parodydamas jai palankumą ir išreišdamas malonų nustebimą (5, 6 eilutės). Vėliau, Rimvydui pasakojant istoriją iš savo jaunystės laikų (jam 43 m.), rusiškas slengas, ypač žodis *pitakas* (‘penki’), kurį jis pabrėždamas pakartoja net kelis kartus, sustiprina komišką įspūdį ir perteikia „tų laikų“ atmosferą (21, 23, 25 eilutės). Rasa (jai 34 m.) reaguoja panašiu improvizuotu mišriu stiliumi (8, 10, 16 eilutės). Linksma istorija į pokalbį įtraukia ir Roką (V4), kurio darbo vieta yra nuošaliau.

- (1.) MD/WS 750143 01:13 [ND Vid Sim] Sveikinamasi ir pasakojama istorija.

(1) V3: *we can go* (.) *what the fuck is this?* (‘galime eiti (.) kas gi čia dabar?’) (tolumoje, artėdamas, gal pats sau) *ecė / vsio* (‘viskas’) (.) *mano misija šiandien baigta* (..) Rasa oi Rasa staiga iš kur tu Rasele

- (2) M1: *labas (.) tai aš tave jau girdėjau man atrodo ne?*
- (3) V3: *tai tu mane tai girdėjai bet aš tavęs tai ne* (žaismingai)
- (4) M1: *[tai ką jau dabar darysi]*
- (5) V3: ***а тут откуда не возьмись*** ('o čia kur buvus kur nebuvus')
- (6) M1: ***а тут откуда не возьмись*** <...> (kalba pasisuka apie kalbos ir kirčiavimo klaidas ir baudas už jas, taikomas žurnalistams)
- (7) V3: *man Xyra nulupęs nuo manęs penkis litus mano paskutinius (.) pietums studentiškiems*
- (8) M1: *[tai gal] tai čia tokių **stavkių*** ('įkainiai') *nėra (.) tai jam gal pačiam trūko iki pietų*
- (9) V3: *oi (.) tai buvo seni laikai (.) aš dirbau* (laidos pavadinimas) *dar tada*
- (10) M1: *tai gal pas jus ten kokios vidinės **stavkės** buvo*
- (11) V3: *ir jisai atėjo (.) bet jisai gudrus buvo (.) aš tau papasakosiu (.) išsikvietė mane į tą komisiją* (Kalbos komisiją)
- (12) M1: *ai tai tu važiavai*
- (13) V3: *aš atvariau supranti (.) sako padavė man srašą žiūrėk sako (.) nu sakau supratau aš dar jaunas žurnalistas buvau*
- (14) M1: *išsigandai?*
- (15) V3: *[studentas] ką sakau dabar man daryt (.) nu tai sako baudą reikia mokėt (.) kažkoks čekiukas kažką (.) sakau NETURIU sakau pinigų (.) tai sako aš tau va paskolinsiu tu tada man atiduosi*
- (16) M1: (abu juokiasi) ***BLIAMBА** parazitas nu*
- (17) V3: *tu įsivaizduoji? tais laikais*
- (18) M1: *[uhu]*
- (19) V3: *mokėt kai neturi tai ir neturi (.) o kai jis tau atseit PASKOLINA uždėsiu už tave baudą tai tada tu lieki*
- (20) M1: *[o kiek uždėjo neprisimeni?]*
- (21) V3: ***PITAKА** gi sakau (.) **PITAKА** aš išsitraukiau aš turėjau pietum (.) studentas buvau **PITAKА** suvalgyti dešrelių su garstyčiom tai žinai su **chebra** tai tą **pitaką***
- (22) M1, V4: (juokiasi)
- (23) V3: *galvoju jis uždės važiavau paskui aš dar važiuosiu jam tą **pitaką** atidavinėt (.) AI galvoju **было не было / bylo nie bylo*** ('bala nematė') (visi juokiasi)
- (24) V4: *xxx čekiuką paėmei?*
- (25) V3: *[ką?] gal ir paėmiau (.) **pitakas** prieš dvidešimt metų tai buvo <...>*

Panašūs pokalbiai grupės viduje būdingi ir kitiems jos nariams. Galima manyti, kad tai iš dalies lemia kai kurių kalbėtojų amžius (pavyzdžiui, Rimvydui (V3) – 43 m., Rokuui (V4) – 43 m., Gražinai (M2) – 50 m.). Rusų kalba – jau internalizuotas jų kalbinis išteklius ir jų jaunystės laikų jaunimo

kalbos sudedamoji dalis. Skirtingai nuo vilniečių lietuvių paauglių, kurie iš rusiškų kalbinių išteklių vartoja tik rusišką slengą ir keiksmazodžius (Vyšniauskienė 2014), suaugusieji dar įterpia ir rusiškų frazių ar sakinių, gali net pereiti į trumpą improvizuotą dialogą rusų kalba (tipiška kodų kaita), kaip kad jau pateiktame ir tolesniuose pavyzdžiuose.

Įdomu, kad ir jaunesni pašnekovai (pavyzdžiui, Liana (M3, 31 m.), kuri tirtroje žiniasklaidos įmonėje dirba jau 9-erius metus) vartoja, galbūt perėmę iš vyresniųjų, rusiškus ir rusiškos darybos elementus (**2 pavyzdys**):

- (2.) MD/WS 750140 03:30 [**D Vid Sim**] Liana (M3) kalbasi su Roku (V4) apie galimą laidos temą.

(1) M3: *jo jo jinai KTUškėj dirbo nu jo <...> nu jo iš tikrųjų aš truputėlį per vėlai pamačiau <...>*

(2) V4: *juos reikia kažkaip palaikyti (.) ir mums įdomu patiems nes čia gera tokia tema <...>*

(3) M3: *nu bet matai↓ aš savo laidoj daugiau jų nebegaliu kalbinti nes čia taip sakant pereboras* ('per daug')

(4) V4: *ane?*

Kaip jau minėta, klausantis pokalbių taip pat juntama galimai per daugelį metų susiklosčiusi žiniasklaidoje dirbančių asmenų tradicija vartoti rusiškus intarpus, susijusius su televizija, reklama, kinu. Tokie rusiški profesinės kalbos žodžiai, kaip *снимать* / *snimatj* ('filmuoti'), *просмотр* ('peržiūra'), *multikai* (kalbant apie garsinimą), *budkė* ('garso įrašymo kabina'), *zachodas* (apie garsinimą 'vienu ypu, iškart') ir kt. (minėti 3.1.2 poskyryje) atėjo į grupės vartoseną iš platesnio – žiniasklaidos, reklamos („reklamščikų“) – konteksto ir vartojami tik tarp savųjų. Įdomu, kad tai pastebima ir kitose aplinkose, pavyzdžiui, rinkodaros skyriuje (# 3 KOSM aplinka), kuris taip pat dirba su medijomis ir reklamos agentūromis ir kuriame paklausus apie kai kuriuos toje aplinkoje vartojamus žodžius, „reklamščikų kalba“ paminėta nestruktūruotame interviu telefonu su pagrindine tos aplinkos savanore. Panašu, kad šio pobūdžio intarpai perduodami iš kartos į kartą kaip vidinio žiniasklaidos darbuotojų kodo elementai, tradiciškai vartojami ir šiandien (žr. **3 pavyzdį**, kuris koduotas kaip nedarbinis, nes tai labiau asmeninis pokalbis, susijęs su prisiminimais).

- (3.) MD/WS 750132 [**ND Vid Sim**] Rasa (M1) ir Gražina (M2) kalbasi su Roku (V3) apie filmų garsinimą, jam dirbant TELE3 televizijoje.

(1) M1: *o kiek vienu metu gali prigarsinti serijų atėjęs vienu užėjimu?*

(2) V4: *kai mes garsindavom šitą (filmo pavadinimas) tai būdavo taip kad garsini vienąkart per savaitę*

(3) M1: *[visos savaitės?]*

(4) V4: *būdavo taip darydavom į priekį šešias septynias serijas*

- (5) M1: *oho*
 (6) V4: *darydavom per vieną **zachodą** (.) naktim ten visaip kaip*
 (7) M2: *[sunkus tas darbas]*
 (8) M1: *daug matai balsų dar ir čia gal*
 (9) V4: *ten tai buvo darbas kruopštus ir toksai sudėtingas (.) nes šešiese sėdim tokioj tokiam narvely tokiam <...>*
 (10) M1: *o sunkiai atrinko (.) ta prasme ten ilgas atrankos procesas buvo?*
 (11) V4: *aš atėjau ne į pradžią jo (.) aš patekau ten **multikus** garsinti*
 (12) M1: *[mhm]*
 (13) V4: *garsinu garsinu **multikus** vieną dieną garso operatorius tas režisierius sako (.) gal tu pažįsti kokį balsą panašų į tavo (juokas) sakau tai AŠ galėčiau žinai (.) nu **davaj** ateik pasibandyk <...> matai buvo kultūrinis toks įvykis (.) Amerikos milijonierių kasdienybė (.) **krutesnis** serialas*
 (14) M1: *taaaip (.) visi žiūrėjo*
 (15) M2: *tuo metu **trioškė** gi buvo toj senoj kino studijoj ane?*
 (16) V4: *[taip]*
 (17) M2: *nes aš atsimenu aš kai **trioškėj** xxx <...>*
 (18) M1: *matai kokios patirtys*

Pavieniai angliški intarpai #1 MEDIA aplinkoje būdingesni atskiriems kalbėtojams, tačiau kartą pavartoti jie perimami, pakartojami, įtraukiami į visos grupės vartoseną. Tai matyti **4 pavyzdyje**. Čia Gražinai (M2) pavartojo anglišką intarpą *laivtokas* (‘gyvas, nesurežisuotas kalbėjimas’) (10 eilutė), jos kolegė Rasa (M1) tuoj pat jį pakartoja, tik nebepridėdama lietuviškos galūnės (11 eilutė). Ji tarytum pacituoja Gražiną („kaip tu sakai – *live talk*“), o tai veikiausiai galima interpretuoti kaip pritarimo tokiam maišytam kalbos stiliui ženklą.

- (4.) MD/WS 750140 [**D Vid Sim**] Keturi kolegos, vienas per kitą emociškai aptaria, kaip buvo vedamos laidos.
 (1) M1: (pavardė) *daug žmonių mėgsta už tą jo vat tokį kažkokį (.) kitokį (..) aš pavyzdžiui negaliu pakęst xxx*
 (2) V2: *[man tai pats neįdomiausias]*
 (3) M2: *[patiko tau xxx?]*
 (4) M3: *nu kaip (.) aš galėdavau jo klausytis*
 (5) V2: *o aš ne! man tai PATS neįdomiausias*
 (6) M1: *matai! (.) matai matai (.) aš juk irgi ORGANIŠKAI negaliu pakęst*
 (7) M3: *[tos informacijos ten nieko nėra]*
 (8) M2: *o man tai kaip fonas*
 (9) M3: *[ne informacijos žmogus]*

(10) M2: *[ne: bet kaip laivtokas xxx]*

(11) M1: *jam va ta manipuliacija supranti (.) kaip tu sakai (.) live talk xxx*

(12) M2: *buvo specialistas iš NIEKO padaryt klausomą daiktą*

5 pavyzdyje angliškas intarpas *brendas* ('prekių ženklas') taip pat pakartojamas atsiliepiant į Romo (V2) repliką (2, 3 eilutės). Tai rodo, kad minėta vartoseną grupėje priimtina. Be to, šio pokalbio dalyviai nuoširdžiai piktinasi kito žiniasklaidos kanalo elgesiu. Žodis *brendas* čia įgyja socialinį krūvį – jis tarytum dar labiau sustiprina net tris kartus Romo pakartotus ir pabrėžtinai ištartus žodžius „niekad, niekada gyvenime, niekada“, galbūt implikuoja, kad aptariamas kanalas nepasiekia vakarietiško standarto, siejamo su tuo, kas versle įvardijama kaip „brendas“. Lietuviškas atitikmuo „prekių ženklas“ tokios asociacijos veikiausiai neturėtų.

(5.) MD/WS 750143 01:50 [**D Vid Sim**] Piktinamasi, kad vienas žiniasklaidos kanalas kopijuoja kitą.

(1) M1: *<...> mane NERVINA šitas principas (.) nu jūs apsispręskit kokiai jūs auditorijai esat skirti (.) gal galima palikti šitą radiją ramybėj ir eiti savu keliu (.) o tai kopijuoja žiūri stebi (.) nu gana!*

(2) V2: *tu gali ką nori daryti (.) niekad neturėsi tokio brendo (.) niekada gyvenime*

(3) M1: *nu aš nežinau brendo dėl brendo tai man*

(4) V2: *[sutinki Gediminai?]*

(5) V5: *laiko reikia*

(6) V2: *NIEKADA nepadarysi*

(7) M1: *tu turi turėti savo kelią (.) supranti (.) tu turi pats sugalvoti kaip tu nori (.) ką tu nori daryti (.) o dabar <...>*

Taigi #1 MEDIA aplinkoje su grupe identifikuojamasi vartojant rusų kalbos interpus (taip pat ir rusiškos kilmės profesinį slengą), šiek tiek yra ir angliškų interpų. Hipotetiškai galima teigti, kad angliškai interpai pereina į grupės vartoseną dėl sąsajos su profesine kompetencija.

3.1.4. Profesionalumo dimensija

Be to, kad mišri kalba žymi priklausymą grupei, atskiri jos elementų pavartojimo atvejai, priklausomai nuo konteksto, gali įgyti papildomų socialinių reiškinių. Šiame poskyryje aptariamas su profesionalumo dimensija susijusių socialinių reiškinių laukas: „modernus“, „kompetentingas“, „produktyvus“, „efektyvus“.

3.1.4.1. Modernumas, autoritetingumas

Šiuolaikinio žmogaus įvaizdis atsispindi **6 pavyzdyje**. Čia pateikiamas išorinės komunikacijos telefonu epizodas. Rimas (V1) ir jo pašnekovė ?M kalbasi gana neoficialiai (vyras kelis kartus pavadina moterį vardu ir kreipiasi į ją „tu“) ir, matyt, neblogai vienas kitą pažįsta, tačiau iš paslaugaus, malonesnio negu įprastai tono, o ypač iš Rimo replikos „o aš tada čia radijų“ (7 eilutė) aišku, kad pašnekovė nėra bendradarbė ir kad kalbamas su „išore“.

Pokalbio iniciatyva priklauso ?M, ji ir skambina. Ji kalba daugiau, jis labiau atsakinėja. Iš Rimo replikų galima spėti, kad pokalbis sukasi apie galimas būsimų laidų temas ir žmones, kuriuos vertėtų jose pakalbinti. Rimas labai malonus ir stengiasi pašnekovę įtikti – žodžiai „liuks“, „super“, „nesivargink“, „nepersistenk“, „luktelėk dienele kitą“ kartojami itin dažnai (1, 4, 5, 6 eilutės). Pokalbio metu vyras tris kartus pakartoja ir anglišką *OK* (1, 3, 7 eilutės) – *OK* yra jo mėgstamas, gal net įprastas vartoti žodis, jau tapęs stiliaus dalimi. Taip pat Rimas kelis kartus pakartoja veiksmažodį *gūglinti*, kas kasdienėje kalboje jau daugeliui tapę įprasta vartosena, kaip ir kiti angliški žodžiai, susiję su kompiuterija.

Pokalbiui įsibėgėjus (6 eilutė), Rimo balse pasigirsta susidomėjimas (pabrėžtinai pakartotas „aha“), nes tai, apie ką kalba ?M (o tai kažkaip susiję su privačių duomenų rinkimu) būtų aktuali tema klausytojams. Čia jis įterpia anglišką frazę *intellectual property* (‘intelektinė nuosavybė’), kuri anaipol nėra susijusi su privačių duomenų apie žmones rinkimu (6 eilutė) – tikėtina, kad Rimas turi omeny *privacy* (‘privatumas’). Greičiausiai nėra vienas iš pašnekovų šios klaidos nė nepastebi – angliška frazė, nors savo prasme ir ne visai tinka kontekste, ištariama originalo tarimu, justi, kad kalbėtojas pasitiki savimi. Rimas su geroka doze patoso baigia pokalbį konstatuodamas, kad „mūsų darbas – kalbėti apie tai, kas įdomu žmonėms“ (7 eilutė).

(6.) MD/WS 750139 [**D Iš Sim**] Pokalbis telefonu (Rimas (V1) kalba su pažįstama moterimi, vadina ją vardu).

(1) V1: <...> *mačiau* (.) *įdomi persona gal kas kitas pakalbins jį* (.) *kas ves* (.) *dar neaišku kas darys* (.) **OK** (.) *aha* (.) *luktelėk dienele kitą*

?M: xxxxxxxxxxxx

(2) V1: *kokią dieną jis atvažiuoja? kas jis toks? kokios tautybės? danas?* (mini pavardę) **pagūglinsiu** *vaizdą* (.) *apie šešiasdešimt* (.) *gal pažinojau* (.) *labai šviesus žmogus*

?M: xxxxxxxxxxxx

(3) V1: *dabar* **pagūglinau** (.) **OK**

?M: xxxxxxxxxxxx

(4) V1: *ai nesivargink* (.) *nepersistenk* (.) **pagūglinsiu** *pats persiųsiu*

?M: xxxxxxxxxxxx

(5) V1: *nu liuks (..) o kas tai yra?*

?M: xxxxxxxxxxxx

(6) V1: *aha (..) AHA (..) tema važiuojanti yra (..) tas skandalas (..) apie privačių duomenų rinkimą (..) intellectual property (..) privačių duomenų rinkimas apie žmones (..) super (..) charizmatiškas ne?*

?M: xxxxxxxxxxxx

(7) V1: *<.....> geras kalbėtojas (..) blogas kalbėtojas <...> jo jo jo (..) mūsų darbas dabar kalbėt apie tai kas įdomu žmonėm (..) nu OK tada bendraukim susikontaktuojam (..) tu man žinių o aš tada čia radijųj <.....>*

Hibridiškas kalbos praktikas tyrę autoriai teigia, kad anglų kalba asocijuojama su modernumu, išprusimu, progresu, atvirumu Vakarų kultūrai, savo šalies kaip pasaulio dalies suvokimu, ateitimi, sėkme (Leppänen 2007; Vaicekauskienė 2010; Androutsopoulos 2013; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019; Vaicekauskienė 2022). Gali būti, kad būtent tokios reikšmės siekiama ir čia cituotame diskurse. Be metapragmatinių anglišų intarpų (*super*, *ok* ir kt.), 6 pavyzdyje pavartotą anglišką frazę galima interpretuoti kaip poveikio priemonę, kuria siekiama padaryti gerą įspūdį pašnekovei. Labai galimas dalykas, kad Rimas taip kuria šiuolaikiško, išsilavinusio, apsiskaičiusio ir atviro pasauliui žmogaus ir žurnalisto įvaizdį. Tokia angliškais intarpais pajvairinta vartoseną būdinga toli gražu ne visiems grupės nariams vienodai, ja pasižymi trijų informantų vyrų – Rimo, Rimvydo ir Gedimino – kalbos stilius.

Kitas Rimo telefoninis pokalbis (7 pavyzdys), skirtingai nuo prieš tai pateikto pokalbio (6 pavyzdys), yra labai formalus. Formaliuose pokalbiuose su „išore“ mišrios kalbos nerandama. Čia pavartotas tik angliškas korupciją tiriančios organizacijos pavadinimas (4 eilutė). Galima manyti, kad pavadinimo, kurio verstinio varianto gal nėra neturime, vartojimas yra visiškai neutralus, tačiau pokalbio tikslas – pasikalbėti su ministru politiku arba pasiekti, kad jam perduota informacija pasirodytų verta reakcijos. Organizacijos pavadinimas ne tik perteikia informaciją apie tos organizacijos atliktą tyrimą, bet, įsiliedamas į pabrėžtinai mandagų Rimo kalbėjimą, sustiprina jo, kaip profesionalaus žurnalisto, prašančio paaiškinimo, poziciją, rodo, kad su šiuo prašymu vertėtų skaitytis. Intonacijos atžvilgiu intarpas neišsiskiria iš Rimo kalbos srauto, jis čia parodomas kaip įprastas jo, kaip žiniasklaidos atstovo, darbe, kuriame tokiais angliškais terminais ar pavadinimais dažnai operuojama. Organizacijos pavadinime slypi ir užuomina apie galimą korupcijos atvejį, dėl to intarpo poveikis dar stipresnis.

Taigi šio kalbėtojo stiliaus kontekste, minėtą intarpą galima interpretuoti kaip profesionalumo žymiklį.

- (7.) MD/WS 750139 [**D IŠ ?**] Formalus pokalbis telefonu, pašnekovas Rimui (V1) nėra pažįstamas.

(1) V1: *laba diena (.) dovanokit aš ieškau ponios* (vardas)

?: xxxxxxxxxxxx

(2) V1: *iš (įmonės pavadinimas) aš skambinu mano pavadė (pavardė) Rimas (.) norėčiau pasikalbėti dėl <...> (minima žinomo politiko pavardė) tų neskelbiamų pirkimų*

?: xxxxxxxxxxxx

(3) V1: *tai galiu palikt telefoną jum jeigu kada turės laiko tada* (diktuoja telefoną, pakartoja savo vardą, pavardę ir iš kur skambina)

?: xxxxxxxxxxxx

(4) V1: *čia **Transparency International** paskelbė, kad* (minima savivaldybė) *daugiausiai nuperka neskelbiamų derybų būdu (.) jie tokį tyrimą padarė aš galėsiu jum jį persiųst jeigu dar nematėt kad galėtumėt pasižiūrėt autentiškai (.) ir aš norėjau tiesiog komentaro paklaust (.) gerai (.) tai tuomet siunčiu (.) gerai (.) tai tada jeigu turėtų laiko dienos metu būčiau dėkingas kad perskambintų (.) ačiū↓*

Po minutės tuo pačiu klausimu Rimas skambina pažįstamam žurnalistui ir reikalo esmę suformuluoja paprasčiau: „Gal pažįsti žurnalistų, kurie tyrinėtų, ką (to paties žinomo politiko pavardė) daro?“ Čia apie minėtos organizacijos tyrimą nė neužsimenama, todėl, galima manyti, kad prieš tai organizacijos pavadinimas pavartotas kaip poveikio priemonė, užtvirtinanti Rimo ir jo atstovaujamos žiniasklaidos įmonės profesionalumą ir autoritetingumą.

3.1.4.2. Kompetentingumas

Profesionalumo ženklų, kurių pasitelkiant anglų kalbos intarpus, tiriamoje medžiagoje esama ir daugiau. Štai **8 pavyzdyje** pateiktame pokalbyje Gediminas (V5), žurnalistas iš kitos žiniasklaidos įmonės, diskurso žymikliu *OK* atkreipia dėmesį į tai, ką jis ruošiasi pasakyti, ir parodo, kad keičia temą (Gediminas apskritai vartoja daugiau angliško elementų negu kiti tyrimo dalyviai). Nors Gediminas, Rasa ir Rimas yra kolegos, o jų santykiai – simetriški, Gediminas prabyla kaip ekspertas, turintis patirties ir išmanantis televizijos kanalų strategijas. Šį išpūdį kuria jo gana ilgas monologas kalbamąja tema (2, 4, 6, 9 eilutės) ir tris kartus kalboje pavartotas angliškas intarpas *ričas* (angl. *reach*) – žiniasklaidos rinkodaros terminas, reiškiantis auditorijos pasiekiamumą. Kolegos Gedimino nepertraukia, o tik parodo, kad įdėmiai jo klausosi (3, 5, 7, 8 eilutės). Pastebėtina, kad Gediminas žodyje *ričas*

raidę *i* taria trumpai, nors originaliame angliškame žodyje *reach* ji yra ilga [ri:tʃ]. Tai leidžia daryti prielaidą, kad galbūt šio termino tarimas dar nėra nusistovėjęs, o pats terminas dar ne visiems aiškus ir įprastas – tai matyti ir iš Rasos (M1) reakcijos, kai ji tarytum pati sau bando paaiškinti žodžio prasmę (3 eilutė) ir vėliau (7 eilutė) replikuoja „supratau“. Gediminas galbūt nesieja žodžio *ričas* su konkrečiu anglišku žodžiu, o yra jį girdėjęs ir išmokęs vartoti iš kitų žiniasklaidos sferos žmonių (juo labiau, kad ir kitiems jo vartojamiems angliškiems intarpams kituose kontekstuose būdingas savitas, originalo neatspindintis tarimas).

- (8.) MD/WS 750142 [**D Vid Sim**] Su kolegomis diskutuojama apie televizijos kanalų strategijas, kodėl randasi vis daugiau specializuotų kanalų.

(1) M1: *o jiems ne per daug ten tų tuščių kanalų*

(2) V5: *ne nu **OK** (.) kam yra sukurti tie kanalai (.) kokia yra strategija tų šalių kurios uždarė ten tą analoginę televiziją (.) tu kai pereini nuo analogo prie skaitmens (.) tada labai sparčiai krenta didžiųjų tų per analoginę transliuotų kanalų (.) **ričas***

(3) M1: *[aha (.) tai vis dėlto kiekiai ne xxx]*

(4) V5: *ir dabar pavyzdžiui (.) **ričo** rodikliai kurie buvo (.) kai aš dirbau (vienoje iš televizijų) (.) du aštuntais metais (.) tai dabar sukritę dvidešimt trisdešimt procentų*

(5) M1: *[uhu]*

(6) V5: *tai yra NEREALŪS skaičiai (.) tada būtų atleidę direktorius už tokį **ričo** sumažėjimą (.) dabar tai viskas laipsniškai <...> tu gali kompensuoti paleisdamas segmentinius kanalus (.) moterims (.) vyrams (.) sportas*

(7) M1: *[supratau]*

(8) V1: *[žinias]*

(9) V5: *žinias (.) bet jie vis tiek susirenka tą bendrą (.) jo (.) lygiai taip pat masė (.) su savo tais kanalais (.) smulkiais*

(10) V1: *supranti (.) jie mus bendrą **ri:čą** (ilgina i) paėmus*

(11) M1: *[jo jo jo]*

(12) V1: *<.....> (pavardė) buvau į laidą pasikvietęs (.) tai jis labai aiškiai pasakė kokios tendencijos...NIŠINIZACIJA **telikų** ten vyksta (.) buvo masinis **telikas** <...> informacinis **telikas** (.) pramoginis **telikas** (.) nebus tokio kanalo kuris turės **ri:čą** pusę Lietuvos kaip anksčiau buvo*

Rimas perima pokalbio iniciatyvą (10 eilutė) ir papildo tai, ką pasakė Gediminas, toliau vartodamas tą patį terminą *ričas* (10, 12 eilutės), tik išvardamas *i* pailgintai – taip, kaip anglų kalboje, ir, matyt, asocijuodamas jį su originaliu veiksmazodžiu (iš surinktos informacijos apie kalbėtojus ir iš kitų įrašytų epizodų matyti, kad Rimas gerai moka anglų kalbą). Be to, Rimas

kelis kartus pavartoja kitą žiniasklaidos žmonių tarpusavio vartosenai būdingą jau rusiškos kilmės intarpą – *telikas* (televizija). Nors Rimas kalba neoficialiai ir tik „saviškiams“, vartodamas terminą *ričas*, jis remiasi kito autoritetingo žmogaus (12 eilutė), kurį buvo pasikvietęs į savo laidą, nuomone, kalba užtikrintai ir su užsidegimu, tarsi rodydamas, kad yra savo profesinės srities žinovas. Susidaro įspūdis, jog suprasti ir mokėti vartoti angliškų profesinio žodyno elementus šioje bendros veiklos bendruomenėje yra tam tikro prestižo, profesionalumo reikalas.

Tikėtina, kad, norint sėkmingai funkcionuoti grupės veiklos srityje ir produktyviai bendradarbiauti su kolegomis, grupėje randasi poreikis įtraukti angliškų profesinio žodyno elementus į bendruomenės kalbinį repertuarą, nes jie vartojami ne tik dėl referentinių priežasčių, bet ir kaip profesionalumo žymiklis. Minėti elementai kuria pažangaus specialisto, kuris ne tik išmano savo darbą, bet ir moka apie jį kalbėti šiuolaikiškais terminais, įvaizdį (plg. Leppänen 2007; Leppänen, Nikula 2007, nors autorės kalba ne apie darbo aplinką, o apie kompetenciją ir profesionalumą žaidžiant kompiuterinius žaidimus).

9 pavyzdyje pateiktame pokalbyje matyti, kad Gedimino (V5) poreikį apginti profesinę vertę paaštrina jam gresiantis atleidimas iš darbo. Pokalbio pradžioje Gediminas guodėsi Rasai (M1), kad, jeigu bus atleistas, vien iš žmonos atlyginimo šeima neišgyvens, gali tekti kreiptis ir į darbo biržą. Tačiau vyras turi ir kitų planų bei galimybių ateityje, nes ieško darbo kitur, taigi tolesnis pokalbis skamba optimistiškiau. Manytina, kad rusiškas *parašyt privodą* ('trumpai pristatyti reportažo temą', 3 eilutė) rodo, jog Gediminas yra patyręs savo srityje, savas žmogus žurnalistikos pasaulyje. Optimizmo, viltingumo atspalvį suteikia ir pozityvios anglų kalbos konotacijos – „lengva, nesunku, nedaug darbo“ (9 eilutė), kartu žyminčios ir profesionalumą (*easy managing*). Profesionalumą, išmanymą dar labiau pabrėžia Rasai dar nežinomas angliškasis terminas *skriptai*.

(9.) MD/WS 750142 00:52 [**D Vid Sim**] Gediminas (V5) pasakoja Rasai (M1) apie savo ateities planus ir galimybes, jei bus atleistas iš darbo įmonėje, kurioje dirba dabar.

(1) V5: (atsidūsta) *bus kaip bus*↓

(2) M1: *nu tai taip ką jau padarysi* (užjaučiamai)

(3) V5: *nu žinai (..) man tai dabar bus kaip atostogos (..) nes tokiam formate kaip ten jie papasakojo man tai (..) nueit į įvykį pakalbint žmonių ir parašyt **privodą***

(4) M1: *tau net garsint nereikia?*

(5) V5: *turi jiems nusiųst*

(6) M1: *tiktai parašyt?*

- (7) V5: *tris keturis sakinius apie xxx tai čia sakau nu atostogos nu*
- (8) M1: *kiek kartų per dieną? tris?*
- (9) V5: *tai ten nu ABOUT žinai (.) nu tai kiek ten tų svarbesnių įvykių žinai (.) kiek ten tokių gali prilakstyt (.) nu pagalvojau nu EASY MANAGING bent jau*
- (10) M1: *tai gerai gal galėsi kur nors kitur chaltūrint?*
- (11) V5: *tai sakau (.) man matai dar iš (televizijos kanalo pavadinimas) toksai dar vienas projektėlis kabo žadam pradėt nes tenai chebra suka vieną tokią laidelę apie (laidos tema)*
- (12) M1: *[mhm]*
- (13) V5: *ir taip toliau (.) man ten skriptus duos rašyt (.) ir už vieną duoda dvi štukes*
- (14) M1: *kas tas yra skriptas?*
- (15) V5: *nu aprašyt laidą (.) nu tekstą laidos*
- (16) M1: *aaa*
- (17) V5: *tai tą tekstą parašau ar ne aš esu rašęs tai pačiai (televizijos kanalo pavadinimas) tai jeigu ten mokėtų tai visai neblogai (.) laiko tam tikrai būtų panašu (.) tai jeigu viskas taip susidėlios tai bus labai gerai*
- (18) M1: *nu va↓*

3.1.4.3. Operatyvumas, efektyvumas

Angliškų elementų pastebėta ir pokalbiuose, orientuotuose į konkretų veiksmą ar rezultatą, susijusį su darbu. Tai sustiprina mišrios kalbos su anglų kalbos elementais socialinę reikšmę „profesionalus“ ir prideda jai papildomą atspalvį – „efektyvus“. Kadangi šioje įmonėje dėl darbo specifikos reikalai įprastai tvarkomi telefonu, toliau pateiksime ištraukas iš dviejų telefoninių pokalbių, kuriais siekiama greitai susitarti su kolegomis dėl tam tikrų veiksmų ar sprendimų.

10 pavyzdyje pateiktas vienas iš tokių konkretaus pašnekovo veiksmo siekiančių pokalbių. Pašnekovas Rimvydui (V3) gerai pažįstamas (Rimvydas kreipiasi į jį „tu“), pokalbis pradedamas neoficialiai, trumpai pasisveikinant („labà“, 1 eilutė) ir pavartojant rusišką intarpą *točnai* (‘tikrai’, ‘tiksliai’) (2 eilutė), lyg rodant tam tikrą grupės tapatybę, abiejų pašnekovų priklausymą tai pačiai grupei. Taupant laiką, kalbama trumpomis kapotomis frazėmis, paminint konkrečią datą ir kelis kartus primygtinai pakartojant anglišką intarpą *bukinti* (‘užsakyti’): „*bukint* reikia“, „*bukinam*“ (3, 4 eilutės). Pašnekovas, kaip galima spėti iš Rimvydo reakcijos (5 eilutė), perima žaidimo taisykles, taip pat pavartodamas anglų kalbą ir pasakydamas kažką panašaus į „tai nebus *easy*“ (‘nebus lengva’) ar „this is not *easy*“ (‘tai nelengva’). Į tai

Rimvydas (kiek pyktelėjęs) atrėžia, kad jam „nesvarbu *easy* ne *easy*, man datą reikia“ (‘nesvarbu, lengva ar nelengva’) (5 eilutė).

(10.) MD/WS 750139 [D Vid Sim] Rimvydo (V3) pokalbis telefonu.

(1) V3: *labà (.) klausyk o sekanti jūsų laida kada bus (.) aš čia bandau suprasti grafikuose ką nors*

? : xxxxxxxxxxxx

(2) V3: *točnai bus? sutarei su kažkuo? su kuo kalbėjai? su mūsiškiais kalbėjai su kuo nors?*

? : xxxxxxxxxxxx

(3) V3: *aišku (.) bet mums tada **bukint** reikia*

? : xxxxxxxxxxxx

(4) V3: *a tai jos nebėra (.) tai nežinau (..) tai tada **bukinam** dvidešimt pirmą dieną ar kaip?*

? : xxxxxxxxxxxx

(5) V3: *man nesvarbu kas ten **easy ne easy**, man DATA reikia (.) kad sau laidos kokios nepasidaryčiau (.) tai tu suderinai ta prasme <...> (išeina iš kabineto)*

Kitame panašus pokalbio telefonu epizode (11 pavyzdys), kuriame siekiama konkretaus veiksmo, Rasa (M1), beveik visą laiką kalbėdama liepiamąja nuosaka, pavartoja anglišką intarpą *džinglas* (‘šaukiniai’) – „leiskit tiktai *džinglq*“ (‘melodija, naudojama reklamai’) (3 eilutė), nors lietuviškas atitikmuo „šaukiniai“ irgi yra jos kalbiniame repertuare.

(11.) MD/WS 750139 [D Vid Sim] Rasos (M1) pokalbis telefonu.

(1) M1: *taip aš žinau (.) laikas netinka*

? : xxxxxxxxxxxx

(2) M1: *pasakyk kad paimtų tuos montažinius failus (.) man reikia tų tų montažinių failų tam kad mes galėtume ant jų uždėti savo įrašytą balsą*

? : xxxxxxxxxxxx

(3) M1: *aš šitą žinau (.) tai anonso jūs neleiskit tiesiog (.) o leiskit tiktai **džinglq** (.) kažkada pasitaisys*

Akivaizdu, kad abiejų pokalbių kalbos stilius gerokai skiriasi nuo kitų pavyzdžių. Būdingas aiškumas, lakoniškumas, operatyvumas, primygtinai reikalaujantis tonas („reikia“, „žinau“, „netinka“, „aišku“ ir pan.). Tai kalba, kuria veikiama. Tokių pavyzdžių surinktoje medžiagoje vos keletas, taigi tik hipotetiškai galima teigti, kad mišri kalba su angliškais intarpais veikia kaip profesionalų stilius. Taip tarytum atsiribojama nuo to, kas asmeniška, diskursas siejamas su objektyvia informacija ir didesniu kalbančiojo autoritetu (plg. Gumperz 1982: 80–83). Apskritai, angliški su darbu susiję intarpai ir rusiški intarpai labai retai vartojami kartu. Galima teigti, kad net ir tais

atvejais, kai jų randama viename pokalbyje, jie žymi kitokius dalykus. 10 pavyzdyje pokalbio pradžioje pavartotas *točnai* ('tikrai') dar žymi draugiškumą, bendrumą, o *perėjimas* prie anglų kalbos su darbu susijusiuose kontekstuose gali pasitarnauti kalbėtojų kaip kontekstinė užuomina, kad bus kalbama profesionaliai ir rimtai, apie faktus ar objektyvią būtinybę atlikti tam tikrus darbus ar užduotis.

Tokią anglišių intarpų socialinę reikšmę nesunku susieti ir su profesionalumu, ir su modernumu. Taigi, kai angliškai intarpai vartojami kalbant darbo temomis, jais konstruojamos reikšmės kuria tarpusavyje susijusių reikšmių – profesionalumo, modernumo, autoritetingumo, efektyvumo – lauką.

3.1.5. Santykių dimensija

#1 MEDIA aplinkoje, palyginti su kitomis tirtomis aplinkomis, tarpusavyje retai kalbama apie darbą. Grupės vidinis kodas labiau sietinas su grupės narių santykių palaikymu, draugiško kolegos tapatybės ir solidarumo tarp grupės narių konstravimu (angl. *small talk, relational talk*). Tai kitas tarpusavyje giminingų socialinių reikšmių laukas, būdingas darbo aplinkai apskritai. Minėtos socialinės reikšmės atsiskleidžia kalbantis ne darbo temomis, juokaujant, pasakojant istorijas, apkalbant kitus žmones.

3.1.5.1. Solidarumas, draugiškumas

Viena iš mišrių grupės kodu išreiškiamų kalbėtojų pozicijų yra pašnekovo palaikymas, solidarizavimasis su juo tam tikrose situacijose. Tai kuriama asmeniniais pokalbiais. Apkalbos darbe yra viena iš tokio vidinio bendravimo rūšių (žr. **12 pavyzdį**):

(12.) MD/WS 750140 [ND Vid Sim] Apkalbos (kalbasi Rimvydas (V3) ir Romas (V2)).

(1) V2: *nu bet ką jis ten toj laidoj (.) kosmosų neuždirba*

(2) V3: *ne nu kosmosų neuždirba (.) скажу товарищ / skaži tovarišč (.) jeigu už laidą moka štuką pavyzdžiui*

(3) V2: *[štuką litų]*

(4) V3: *keturi tūkstančiai litovų per mėnesį tai nėra taip blogai (.) nu sakykim telikas tiek turėtų mokėti*

(5) V2: *ir čia to darbelio ne prūdai* (pritaikyta rusų kalbos kilmės idioma *хоть нудь нуду* „daug, daugybė“)

(6) V3: *ne nu visai ne prūdai* (abu juokiasi) < ...>

(7) V3: *jo vardas ir parašas (.) manau kad ten samotioku viskas vyksta (.) savaime*

(8) V2: *tai va*

(9) V3: *nu nieko (.) неперезживай / nepereživaj (.) ta prasme darbas smegenų trenžas yra investicija į ateitį (.) nesvarbu kad nemoka*

12 pavyzdyje du bendradarbiai vyrai, Rimvydas (V3) ir Romas (V2) (43 m. ir 32 m.), kalbasi apie vieną pažįstamą laidų vedėją, svarsto, kiek jis uždirba, ir guodžiasi, kad patys uždirba per mažai. Intensyviai vartojamos rusiškos frazės (*skaži tovarišč* ('sakyk, drauge'), *nepereživaj* ('nesijaudink'), „*samotioku vyksta*“ ('savaime vyksta') (2, 7, 9 eilutės) ir rusų kalbos kilmės slengas (*litovcai* ('litai') (4 eilutė). Pokalbio tonas draugiškas, familiarus, beveik globėjiskas (Rimvydo), tema – delikati, nes apie tokius dalykus kalbama tik tarp savų. Kalbėtojo (V3) poziciją „aš savas“, „mes abu priklausom vienas ratui, suprantam, kaip čia viskas vyksta“ sustiprina mišrus grupės kodas. Rusiški intarpai, ypač kreipinys *tovarišč* ('drauge') ir paguodžiantis *nepereživaj* ('nesijaudink, nesisielok') nuskamba tarsi vyriškas paplekšnojimas per petį.

Grupės vidaus kode vyrauja rusiški intarpai, padedantys kurti nesuvaržytą, draugišką ir kolegiską bendravimo stilių, tačiau panašią funkciją kartais atlieka ir angliški intarpai. Štai **13 pavyzdyje** Rasa (M1), kalbėdamasi su ?V (neidentifikuotas vyriškas balsas), pereina prie angliškų frazių.

(13.) MD/WS 750140 [**D Vid Sim**] Renkama informacija, kokio dydžio marškinėlius užsakyti darbuotojams.

(1) M1: *kodėl neatsakei į meilę apie marškinėlius?*

(2) ?V: *kuri? (.) ai!*

(3) V4: *kokių dar čia svarbesnių reikalų gali turėt* (šaiposi)

(4) M1: (juokiasi) *taip (.) aišku jokių svarbesnių (.) tai tu sakyk (.) dar galiu pakeisti aš tave <...> tu kaip mano brolis dvyliktoj klasėj*

(5) ?V: *nu tai čia vat priklauso (.) reāliai* (kirčiuoja a)

(6) M1: *aš suprantu kad it depends (.) bet gal emas* (M dydis) (.) *tai tu sakyk*

(7) ?V: *nu tebūnie (.) aš nežinau (.) kartais būna toks kartais toks (.) fifty-fifty*

(8) M1: *fifty-fifty? (.) tu emą turėtum <...> nes mano brolis <...>*

Pokalbio tema – marškinėlių, kurie bus užsakyti visiems darbuotojams, dydis, todėl pokalbis sąlyginai priskirtas prie pokalbių apie darbą. Iš Rasos tono, kai kurių jos pasakymų („tu kaip mano brolis dvyliktoj klasėj“ (4 eilutė)), iš to, kaip kalba ?V („reāliai“ (5 eilutė)), galima spėti, kad ?V yra jaunesnis už Rasą (jai 34 m.) ir yra šiek tiek sutrikęs, nes neatsakė į Rasos elektroninį laišką. Be to, iš ?V dar draugiškai pasišaipto Rokas (V4), kuris seka pokalbį iš savo darbo vietos, esančios toliau nuo diktofono (3 eilutė). Galbūt norėdama sušvelninti situaciją ar dėl to, kad kalbasi su jaunesniu pašnekovu,

o gal norėdama padėti vaikinui greičiau apsispręsti, Rasa įterpia *it depends* („aš suprantu, kad *it depends*“ (‘suprantu, kad dar neaišku’) (6 eilutė)). Kaip atsakymas ?V replikoje (7 eilutė) iš karto atsiranda *fifty-fifty* (‘lygiomis, pusiau’) ir komunikacija toliau vyksta sklandžiau. Rasos iniciatyva vartoti angliškus intarpus šioje situacijoje greičiau intuityvi, tačiau akivaizdu, kad, panaudodama mišrios kalbos su anglų kalbos elementais stilių, ji mažina įtampą, rodo kolegiskumą. Tarp Rasos ir ?V, angliškiems tarpams padedant, šiame pokalbyje trumpam sukuriamas „mes“ kodas ir kartu išsprendžiamas įvaizdžio (angl. *face*) konfliktas, kad dalykinis pokalbis galėtų tęstis toliau. Gali būti, kad kitakalbiai intarpai čia tarnauja perėjimui diskurse sukurti (plg. su Gumperzo išskirtomis kitos kalbos intarpų funkcijomis pokalbyje (žr. 1.2.2 poskyrį). Galima manyti, kad kartu pereinama prie pokalbio, kuriuo siekiama objektyvios faktinės informacijos, lyg Rasa sakytų: „Palikim emocijas nuošaly ir išsiaiškinkim tą konkretų dydį.“ Panašią intarpų perėjimo funkciją, atlikusios socialinio tinklo „Facebook“ tyrimą, yra pastebėjusios ir Vyšniauskienė (2014), ir Vaicekauskienė (Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019; taip pat žr. lietuviškų mišrios kalbos tyrimų apžvalgą įvade).

Analizuojant surinktą medžiagą, susidaro įspūdis, kad tarpusavio supratimą reikšti angliškais tarpais labiau linkusios moterys. Tuo tikslu moterys vartoja tam tikrus angliškus žodžius, nebūdingus vyrų kalbai, kaip: *sorry* (atsiprašymui reikšti), *nice*, *cool* (teigiamam vertinimui reikšti), *surprise*, *excited* (nustebimui, susijaudinimui reikšti). Šis pastebėjimas iš dalies sutampa su Ingos Vyšniauskienės atliktų Vilniaus paauglių kalbos kiekybinių tyrimų rezultatais, kurie rodo, kad panašūs angliški intarpai (*sorry*, *cool*, *nice*) vartojami tik merginų (Vyšniauskienė 2014: 24). Minėtus intarpus Vyšniauskienė kategorizuoja kaip jaunimo slengo elementus, tačiau darbo aplinkos kontekste šie intarpai labiau primena popkultūrinės citatas, nes ištariai imituojant jų charakteringą intonaciją, girdimą filmuose ar reklaminiuose klipuose.

Štai viename iš epizodų Milda (M4) galimam netikėtumui išreikšti aukštu „moterišku“ balsu, pabrėždama skiemenis, išdainuoja anglišką intarpą *surprise* (24 pavyzdys)⁵⁸, o 14 pavyzdyje nustebimas ir susižavėjimas išreiškiamas abiejų pašnekovių pavartotu anglišku *nice* (7, 8 eilutės), kurį palydi suokalbiškas juokas. Taip pašnekovės kuria intymią, artimų draugių interakciją ir parodo, kad viena kitos atžvilgiu užima pozityvią kalbėtojo

⁵⁸ Milda yra vadovė. Minimas pokalbis asimetriškas, todėl pateiktas kiek toliau tekste, prie kito pokalbio tarp skirtingo hierarchinio lygio pašnekovų.

poziciją. Be to, iš intonacijos, pritildyto balso, abiejų kalbėtojų juoko susidaro įspūdis, kad šis angliškas žodis užtvirtina suokalbį ir yra indeksas kažko, kas nėra įvardijama ir žinoma tik pačioms pašnekovėms.

(14.) MD/WS 750140 [ND Vid Sim] Renkama informacija, kokio dydžio marškinėlius užsakyti darbuotojams (kalbasi Rasa (M1) ir neidentifikuota moteris).

(1) ?M: *labas (.) kaip gýva?* (įeina į kabinetą)

(2) M1: *la:bas (.) gý:va* (atsidūsta) *(.) čia svarstau (.) kur pasirašė X kad nešioja es* (S dydžio) *maikutę (.) o po to iks iks el (XXL) (.) [tai čia (.) ką reiškia?]*

(3) ?M: *[taip pasirašė kartu xxx?]*

(4) M1: *tai einu dabar paklausiu (.) iks iks el tai jis KRIS iš jos (.) maža ką*

(5) ?M: *aha (.) tai priklauso nuo situacijos (.) jeigu miegot tai iks iks el (.) jeigu nešiot tai es* (S) (abi juokiasi)

(6) M1: *tai va (.) matai (.) ar Y pavyks įrodyti kad jam reikia DVIEJŲ* (matyt, abi žiūri į kompiuterio ekraną)

(7) ?M: *a tai tu čia matai visus kas ką susirašė? (.) o: (.) tai (.) nice!*

(8) M1: *nice!* (abi juokiasi) *einu dabar pasitikslinkiu*

15 pavyzdyje Gražina (M2), likusi viena kabinete, dūsausdama tarškina klaviatūrą. Pasigirsta žingsniai ir įeina Liana (M3). Pokalbio kontekstas neaiškus. Tai pirmasis šioje aplinkoje įrašytas garso įrašas. Akivaizdu, kad Gražina ieško paguodos, norėtų išsišnekėti, pasitarti, bet sutrukdo telefono skambutis. Gražinos pavartotas ir kolegės pakartotas *excited* (2, 3) vėlgi turi tam tikrą intymumo atspalvį, pradedama kalbėti apie kažką, apie ką su visais nebūtų kalbama.

(15.) MD/WS 750132 01: [D Vid Sim]: Gražina (M2) bando pasiguosti Lianai (M3).

(1) M3: (girdėti žingsniai, matyt, M3 įeina į kabinetą ir pamato vieną M2 – visi kiti triukšmingai kalbasi gretimose patalpose, girdėti balsų gaudesys) *nu (.) kas čia vyksta?*

(2) M2: *(..) AI* (gilus atodūsis, ilga pauzė) *(..) esu **EXCITED***

(3) M3: ***excited?** dėl ko gi?*

(4) M2: *[dėl kažko] (.) nežinau gal kad* (pavardė) *beržinės košės davė* (liūdnei)

(5) M3: *dėl ko?* (išsiblaškęs, nes tuo metu, matyt, pamato, kad jai skambino)

(6) M2: *gal kad* (pavardė) *beržinės košės davė nežinau kaip čia sugalvot*

(7) M2: *laba diena↓ čia radau praleistą skambutį* (labai mandagiai, matyt, skambutis svarbus) <...>

Pastaruosiuose trijuose pavyzdžiuose (13–15) grupės narių vartosenoje pastebima tam tikra slinktis – galima manyti, kad į grupės tarpusavio

bendravimą – vidinį kodą – palaipsniui, pirmiausia kalbantis su jaunesniais pašnekovais ir tarpusavyje moterims, ateina anglišku intarpų. Jei anglų kalbos intarpus laikysime suaugusių lietuvių darbinio diskurso inovacija, jos lyderiais turėtume laikyti jaunesnius pašnekovus ir moteris.

3.1.5.2. Emocingumas

Neatskiriama intarpų funkcija kolegų pašnekesiuose yra šių intarpų vartojimas, siekiant pagyvinti perteikiamas emocijas. Tokią funkciją gali atlikti tiek rusiški (**16 ir 17 pavyzdžiai**), tiek angliški (**18 pavyzdys**) intarpai. Iš 16 ir 17 pavyzdžių matyti, kad Rasa (M1) jaučia poreikį nepakankamą lietuviškų frazių („nekenčiu“, „va man“) poveikį (vienu atveju dar greičiausiai pasitelkiamas ir gestas) sustiprinti rusiškais intarpais, perkeltiant į juos emocinį krūvį. Tai tipiškas pakartojimas (reiteracija) kitu kodu, skirtas teiginiui sustiprinti (Gumperz 1982). 18 pavyzdyje Gražina (M2) (jai jau per 50 m.) susierzinimą dėl problemos su kompiuteriu išreiškia anglišku šūksniu: *Come on!* Rasos toliau pavartotas *yes* (4) greičiausiai reiškia kompiuterio ekrane matomą komandą, nors drauge ir raginimą paskubėti.

(16.) MD/WS 750143 **D Vid Sim**] Kažkas vėluoja.

(1) M4: *bet tai jis pasakė dylyktą (.) bus pusė pirmos*

(2) M1: *nekenčiu (.) НЕХАВИЖУ! (.) niekinga visiškai*

(17.) MD/WS 750142 [**ND Vid Sim**] Aptariama, kokius kanalus kas žiūri namie (ilgokas Rasos (M1) monologas).

(1) M1: *kam man reikia tos kabelinės (.) ką tu laiką muši prie to durno teliko (.) mes vis tiek žiūrime <...> (.) man užtenka (..) bi bi si (BBC) yra nemokamas kanalas kur gali pasigauti (.) va man (.) **по горлу!** (greičiausiai parodo gestu) (.) daugiau nebereikia*

(18.) MD/WS 75042 [**D Vid Sim**] Stringa darbas kompiuteriu.

(1) M2: (ilgesingai) *kai nusipirkau pirmą kompą (.) tai kol kraudavosi (.) galėjai pasidaryt kavos (ilgina o) <...> (.) **COME ON!** (.) kodėl kai aš spaudžiu vėvėvė (www) pranyksta langas?!*

(2) M1: *o nenori mozila pasinaudoti?*

(3) M2: *nepatinka man mozila <...>*

(4) M1: *palauk palauk (.) nu NESIARDYK! (.) yes! (.) spausk yes*

Skirtingai nuo profesinės leksikos vartosenos ar kalbos, orientuotos į veiksmą, kur intarpai įsilieja į bendrą kalbos tėkmę iš jos neišsiskirdami ir taip susiliedami į mišrią kalbą, žodžiui ar frazei norint suteikti emocinį atspalvį, jie pabrėžiami ypatinga intonacija, pauzėmis ar lėtesniu tempu, t. y.

pabrėžiamas jų kitoniškumas (kitas kodas). Emocinį krūvį turinčius intarpus neretai lydi juokas.

3.1.5.3. Šmaikštumas, žaismingumas

Juokavimas – diskurso funkcija, kai gali būti vartojama ypač daug stilizacijų, kai imituojamas kažkieno kito „balsas“, kai kalbėtojai save pozicionuoja kaip kitą asmenį. **19 pavyzdyje** nuo kelių įterptų morfologiškai adaptuotų rusiškų frazių apie lauke tvyrantį karštį (įrašai surinkti gegužės ir birželio mėn.) – jos pavartotos karščio stiprumui perteikti (*bezbožnai, neimoviernai* (‘neįtikėtinai, neįmanomai karšta’) – pereinama prie improvizuoto pokalbio rusų kalba. Tikėtina, kad Romas (V2) nori kiek pralinksinti, pažvalinti Rasą (M1), kuri laukiasi ir, matyt, nelabai gerai jaučiasi. Jis tyčia kreipiasi į ją „jūs“ (3 eilutė), tarytum kažko klausdamas, bet iš tiesų norėdamas ją tik prakalbinti, kartu kalbėdamasis su pačiu savimi ir bandydamas įkelti (ar išsaugoti) informaciją kompiuteryje – čia jis pavartoja rusišką intarpą *stoprocentnai* (‘šimtu procentų’ (5 eilutė)). Rasa atsakinėja vangiai (4, 6 eilutės), todėl Romas žaidžia rusiškomis frazėmis toliau ir, komiškai „grėsmingai“ pažeminęs balsą, klausia jos: *Вы вообще что то знаете?* (‘Jūs išvis ką nors žinote?’). Taip Romas priverčia Rasą reaguoti – atsakyti taip pat rusiškai: *Ничего не знаю* (‘Nieko nežinau’) (7, 8 eilutės). Šis pokalbis, ko gero, vienas iš ryškiausių pavyzdžių, kaip žaidžiama kalba, vartojant kitų kalbų intarpus. Be to, pokalbis puikiai parodo, kad tai, kas pasakoma žodžiais (jų referentinė reikšmė), ir tai, kas tais žodžiais „daroma“, gali kardinaliai skirtis (Gumperz 2001). Šiuo atveju dirbtinai pastorintas Romo balsas ir tai, kad jis kreipiasi į kolegę „jūs“, ko įprastai niekada nedaro, pasitarnauja kaip žymikliai, rodantys, kad kalbama nerimtai, juokaujama. Taip pokalbyje sukurama nauja, pridėtinė indeksinė vertė (Silverstein 2003).

(19.) MD/WS 750140 03:04 [ND Vid Sim] Kalbasi Rasa (M1) ir Romas (V2).

(1) V2: *kaip karšta lauke* <...>

(2) M1: (silpnu balsu) *bet tikrai taip karšta?* (viduje įjungtas oro kondicionavimas)

(3) V2: **BEZBOŽNAI** (.) **NEIMOVIERNAI** (.) *мак – где этом?* (‘*taip, kur tas?*’) (.) *kaip čia dabar reikia šitą xxx* (.) *jūs nežinote?*

(4) M1: *ne*

(5) V2: *taip* (.) *pirmiausia reikia stoprocentnai įkelti šitą xxx* (.) *да или нем?* (‘*taip ar ne?*’)

(6) M1: *nežinau*

(7) V2: (storu, „grėsmingu“ balsu) ↓ **вы вообще что то знаете?** (‘jūs išvis ką nors žinote?’)

(8) M1: **ничего не знаю** (‘nieko nežinau’)

(9) V2: **dabar spaudžiam u es b (USB⁵⁹)** (.) *pataikiau*

20 pavyzdyje Romas (V3) irgi draugiškai kalbasi su Rasa (M1), tik šįkart jis žaidžia angliškų intarpų, vietoj lietuviško „supranti?“ klausdamas: *You understand?* (taria *juranderstand* su dviem ryškiomis priešakinėmis alveolinėmis *r*) (3 eilutė). Kad tokia vartoseną yra tik žaidimas, kad Romas juokauja, nori Rasą paerzinti, rodo keistas, apsimestinis akcentas, kuriuo ta frazė ištariama. Be to, frazė kaip klausimas yra gramatiškai netaisyklinga, nes trūksta pagalbinio veiksmažodžio *do*. Akcentas čia pasitarnauja kaip ženklas (indeksas), kad Romas parodijuoja žmogų, menkai mokantį anglų kalbą, iš akcento sprendžiant, atvykėlį iš Rytų ar arabų šalių. Rasa greitai improvizuoja atsakymą, kuris taip pat neatitinka gramatikos taisyklių: *stand stand* (4 eilutė). Tai tipiška stilizacija, kai kalba tyčia iškraipoma, imituojant kažkieno kito „balsą“, parodant, kad „tai netikra“, „mes čia juokaujame“ (plg. Silverstein 2003; Eckert 2008; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019).

(20.) MD/WS 750140 [ND Vid Sim] Laukiama skambučio.

(1) V2: *turi X skambint* (.) *sakiau už penkiolikos minučių* (.) *prieš valandą* (.) *kad perskambintų*

(2) M1: *kaip nemėgstu!* (.) *man turi tiksliai skambint*

(3) V2: *nu čia žinai* (.) *dažniausiai kaip būna* (.) *jeigu pasakai* (.) *pakeli maždaug tai perskambinsiu dažniausiai sakai o ne perskambink* (.) *aš norėjau gudriai pasielgt čia* (.) ***you understand?*** (taria *juranderstand*, su dviem ryškiomis priešakinėmis *r*)

(4) M1: *uhu* (.) ***STAND STAND!***

21 pavyzdyje du kolegos (Rimvydas (V3) ir Gražina (M2)) juokais vienas kitą erzina. Čia vėl trumpam atsiranda apsimestinis, žaidybinis „jūs“ (5 eilutė) ir kelis kartus pakartojamas rusiškos kilmės slengo elementas *pošlinti* (‘nepadoriai kalbėti’) (4, 5, 11 eilutės). Dėl rusiško slengo (pavartotas ir *vapšče* (11 eilutė)) šis pavyzdys yra ir tipiškas grupės kodo pavyzdys. Kad čia juokaujama, rodo ir Rimvydo žaidimai su lietuviška leksika („žodelyčio žodeliausko žodeliuoko“), ir jo dainuojanti intonacija (1, 9 eilutės).

(21.) MD/WS 750138 04:14 [ND Vid Sim] Gražinos (M2) ir Rimvydo (V3) rytiniai pajuokavimai.

(1) V3: (po pokalbio telefonu su minima ponija dainuoja sau po nosimi) *jeigu tavo pavardė ...inskienė tai nenustebk kad tave vadins* (remiasi asociacijomis tarp minimos pavardės ir necenzūrinio žodžio)

⁵⁹ USB – universalioji jungtis kompiuteriuose.

- (2) M2: *EIIIK TU!*
 (3) V3: *ko dabar čia? kažkas ne taip? kažką ne taip pasakiau?*
 (4) M2: **POŠLINI** iš pat ryto
 (5) V3: **pošlinu?** kurioj vietoj leiskit paklausti?
 (6) M2: *tai ne*
 (7) V3: *kokios tavo gauruotos mintys*
 (8) M2: *va (.) aš taip ir galvojau dabar aš kalta*
 (9) V3: *tu pati kaltaa (.) aš gi nei žodžio nepasakiau nei žodelyčio žodeliausko žodeliuko (dainuojanti intonacija)*
 (10) M2: *taip (ironiškai)*
 (11) V3: *o jinai o tu pati **supošlinai** ir dar ant manęs užpuoli brač nu vapšče!*
 (12) M2: *nu tu duodi*
 (13) V3: *Gražina mane užpuolė (.) negražu*

Analizė parodė, kad įmonės darbuotojai kūrybingai pasitelkia anglų ir rusų kalbų elementus įvairiems komunikaciniams tikslams realizuoti. Be kitų kalbų intarpų, jie vartoja ir kitas kalbines stilistines priemones, turinčias emocinį ar ekspresinį atspalvį: imituoja tarmes ar akcentus, mėgdžioja literatūrinę ar akademinę kalbą, tyčia vartoja senąsias svetimybes, išgalvoja savo žodžius, improvizuodami dainuoja (žr. **22 pavyzdį**).

(22.) MD/WS 750143 [ND Vid Sim] Prieš Jonines.

- (1) V5: **blin** (.) *jau pusė vasaros prabėgo*
 (2) M1: *nu kaip pažiūrėsi (.) ką aš žinau (.) dar tik mėnuo*
 (3) V5: *vis tiek labiau pusė negu mažiau (juokiasi)*
 (4) M1: *pagal tokią logiką (.) tai taip*
 (5) M3: *nežinia (.) gal jinai bus labai ilga*
 (6) V5: *žiūrėk (.) **žiū: tuōj javaĩ pradės siū:búoti** (juokiasi)*
 (7) M1: *jėzau (.) koks tu poetiškas! (visi juokiasi) (.) tau tik ūkininkų laidas tik daryt ir daryt*

22 pavyzdyje matyti žaisminga literatūrinės kalbos ir pabrėžtinai vadovėlinės lietuviškos tarties imitacija. Stilizacijoje nei anglišku, nei rusišku intarpų nėra, tačiau šis epizodas, viena vertus, iliustruoja analizuojamai darbo aplinkai būdingą neformalų žaismingą bendravimą, o, kita vertus, rodo, kaip mišrus grupės kodas kontrastuoja su normine lietuvių kalba (panaši juokaujančio grupės nario kalbinė raida pastebėta ir aplinkoje # INF, žr. 3.2.5.3 poskyrį). Stilizuota frazė „*žiū tuōj javaĩ pradės siū:búoti*“ (6 eilutė) diskurse atsiranda netikėtai. Gediminas (V5) ištaria ją dar labiau akcentuotai, negu reikėtų pagal bendrinės lietuvių kalbos fonetikos taisykles, ilgindamas ilguosius balsius ir dirbtinai aiškiai artikuliuodamas dvibalsius, taip parodydamas, kad tai stilizacija. Savo forma (jaustukas „žiū“), turiniu (sąsaja

su kaimu, javų laukais) ir tarimu frazė ryškiai kontrastuoja su darbo aplinka ir įprastu Gedimino kalbėjimo stiliumi (kad ir čia pat pavartotu *blin* (1 eilutė)) – taip sukuriamas komiškas efektas. Drauge kuriama ir draugiška, betarpiška darbo aplinka bei žaidžiančio su kalba, lengvai bendraujančio, atsipalaidavusio asmens tapatybė. Panašias stilizacijas radijo ir televizijos kalboje cituoja ir Tamaševičius (2017).

3.1.5.4. Galios skirtumų švelninimas

Tyrimo duomenis daugiausia sudaro draugiški ir neoficialūs, simetriškus kolegų santykius perteikiantys pokalbiai. Retas atvejis, kai pokalbio dalyvių santykiai yra stipriai asimetriški galios požiūriu, matyti **23 pavyzdyje**. Čia dvi kolegės (Rasa (M1) ir ?M) per ausines klausosi naujų šaukinių (melodijų, naudojamų reklamai), kurių siūloma keletas variantų ir iš kurių įmonės darbuotojai balsuodami renka labiausiai patikusius. Besikalbėdamos apie šaukinius, kolegės jau iš tolo pastebi ateinantį vieną iš įmonės vadovų – Donatą (V6) – ir pašnibždomis perspėja viena kitą („vilką mini – vilkas čia“ (1 eilutė) ir „ateina!“ (2 eilutė)). Tuo pat metu jos garsiai apsimeta tęsiančios pokalbį apie šaukinius. Iš kitų įrašų ir iš bendro konteksto žinoma, kad įmonėje jaučiamas nerimas dėl ateities – kitų žiniasklaidos kanalų darbuotojai atleidžiami ir ieško darbo, žmonės nesijaučia saugūs, nerimauja dėl savo darbo vietų. Galbūt kaip tik dėl to abi darbuotojos įsitempia prieš susitikdamos su viršininku.

(23.) MD/WS 750140 [**D Vid Asim**] Į pokalbį tarp dviejų kolegių įsiterpia vienas iš įmonės vadovų.

(1) M1: (tyliai) *vilką mini vilkas čia* (.) (daug garsiau) *tau nieko?*

(2) ?M: *jo* (.) *balsas fainas* (.) *šiaip tai niekam tikęs* (toliau imituoja pokalbį) (..) (šnibžda) *ateina!* < ... >

(3) V6: *ką čia žiūrit* (.) *kolegės?*

(4) M1: *šaukinius*

(5) ?M: *nelabai tokie* (.) *kai kurie visai nieko* (..) (nejauki pauzė)

(6) V6: *jeigu aš kaip ekspertas galėčiau išsakyti savo nuomonę*

(7) M1: *jūs tinkat tinkat!* (.) *jums reikia tokiu pačiu būdu kaip ir kitiems* (.) *va pieštukas* (.) *supliusuojat arba suminusuojat* (.) *neilgai užtruks* (..) *prisėskit* (.) *aš jums paleisiu* (.) *užsidedat ausines* (.)

(8) V6: *apsilažalinti* galiu aš čia

(9) M1: *ne!* (.) *čia tik nuomonė* (visi juokiasi) (.) *pasisiūlėt būti ekspertu* (.) *tai prašom*

Donatas (V6) pasisveikina ir pradeda pokalbį su darbuotojomis gana oficialiai („ką čia žiūrit, kolegės?“ (3 eilutė)), o ir toliau kalbasi su jomis kiek

iš aukšto, išlaikydamas atstumą, kaip labiau patyręs ir vadovaujantis asmuo („jeigu aš kaip ekspertas...“ (6 eilutė)). Įdomu pastebėti, kad Rasa (M1), kalbėdama su viršininku, pavartoja lietuvišką žodį „šaukiniai“, nors kitoje situacijoje ir su kitu pašnekovu (11 pavyzdys) vartojo anglišką intarpą *džinglas*. Stojus neįaukiai pauzei (5 eilutė), Donatas pasisiūlo dalyvauti apklausoje renkant šaukinius, kaip ir kiti darbuotojai, ir Rasa, džiugiai nustebusi, pradeda entuziastingai aiškinti, ką jam reikės daryti. Jos frazės („tinkat“, „kaip ir kitiems“ (7 eilutė)) rodo, kad dabar ji diskursyviai priskiria Donatą prie grupės narių, o jis netikėtai (8 eilutė) atsiliepia grupės stiliumi, pavartodamas slengą („*apsilažalint*“ (‘apsigėdint’, ‘nepataikyt’) galiu aš čia“). Šis netikėtas stiliaus posūkis sukelia juoko bangą, bent trumpam panaikinančią hierarchijos skirtumus ir suartinančią vadovą su darbuotojais (daugiau apie juoko funkcijas diskurse žr. Vaicekauskienė 2013b). Nelietuviškas slengas kardinaliai pakeičia Donato, kaip kalbėtojo, poziciją, įtvirtina draugišką bendravimo toną ir sumažina įtampą. Vargu, ar neutralūs lietuviški atitikmenys „nepataikyt“, „apsigėdint“ ar net stilistiškai artimesnis „susimauti“ galėtų sukelti panašų efektą, nes jie būtų per daug panašūs į Donatui įprastą bendravimo su darbuotojais toną. Taigi indeksinė slengo elementu kuriamo mišraus diskurso reikšmė šiame kontekste yra lygiaverčio pašnekovų santykio kūrimas. Tai patvirtina ir prapliuपęs pašnekovų juokas.

Kitas analizuojamoje aplinkoje labai retas, asimetriškus pašnekovų galios santykius iliustruojantis epizodas, kuriame rasta mišrios kalbos, – **24 pavyzdys**. Dviejų moterų – Mildos (M4), kuri yra vadovė, ir Rasos (M1) – pokalbio tikslas yra darbinis. Rasa išeina nėštumo ir gimdymo atostogų ir nėra aišku, kas perims jos darbus. Galios skirtumas tarp vadovės (M4) ir darbuotojos (M1) nėra toks ryškus, kaip Donato pokalbyje su darbuotojomis (23 pavyzdys), tačiau akivaizdu, kad Milda priima sprendimus, o Rasa klauso jos nurodymų (3, 4 eilutės). Rasos balse girdėti susirūpinimas (5 eilutė), kurį ji bando išsklaidyti juoku (7 eilutė). Mildos kalboje viršų ima moteriškas solidarumas, kalbėtojos pozicija keičiasi – plonu moterišku balsu išdainuotas angliškas *surprise* (8) turi švelninantį, raminantį efektą, išreiškia solidarumą, bendrumą⁶⁰. Pokalbis įgyja draugiškesnį toną ir, be reikalo neverčiant besilaukiančios kolegės jaudintis, pasiekiamas susitarimas.

(24.) MD/WS 750143 02: 31 [D Vid Asim] Rasa (M1) kalbasi su vyr. redaktore Milda (M4) apie tai, kas perims jos darbus.

(1) M1: *Milda ką reiškia Rasos darbų perėmimas?*

⁶⁰ Šis pokalbis minimas ir 3.1.5.1 poskyryje, kalbant apie moterų solidarumo raišką.

- (2) M4: *nu (.) ta prasme aš manau kad tau lieka kitą savaitę paskutiniai klausimai o mes aš pavyzdžiui net neįsivaizduoju nei kas perims nei ką*
- (3) M1: *aš irgi lygiai taip pat o man reikia čia šitam pasiruošti kažkaip?*
- (4) M4: *aš manau kad ne↓ nes tiesiog aš parašiau (pavardė) kad mes šitą klausimą iškeltume [po to eilinį kartą]*
- (5) M1: *[a gerai] nu šiaip tai pagal tas sutartis kur aš viską parašiau tai aš ten (vardas) įrašiau*
- (6) M4: *nu gerai bet (tas pats vardas)*
- (7) M1: *bet jinai tai aš nežinau ar žino aš tai jai nei sakiau nei ką (abi juokiasi)*
- (8) M4: *tai bus po to (.) ↑SURPRISE! (labai plonu balsu)*
- (9) M1: *ne tai va dėl to žinai kad*
- (10) M4: *aš užtat ir įrašiau kad*
- (11) M1: *gerai gerai (.) gerai!*

Pastebėtina, kad abiejuose pateiktuose epizoduose (23, 24 pavyzdžiai) kalbėtojo pozicijos pasikeitimą, santykio tarp pašnekovų perėjimą iš asimetriško į draugišką inicijuoja aukštesnį statusą turintys pokalbio dalyviai – Donatas ir Milda. Jie kontroliuoja interakcijos dalyvių santykį ir jos turinį. Ypač sunku įsivaizduoti, kad Rasa ar jos kolegė (23 pavyzdys), kalbėdamos su vadovu, būtų galėjusios savo iniciatyva pereiti prie mišraus vidinei grupei būdingo stiliaus (plg. Tannen 1999).

3.1.6. Apibendrinimas

#1 MEDIA aplinkoje mišrios kalbos randama laisvojo stiliaus, mažiau kontroliuojamame diskurse, skirtame tarpusavio bendravimui įmonės viduje, kai nesilaikoma formalumų. Kalbant su pašnekovais, esančiais už įmonės ribų (išorinė komunikacija), įprastai pereinama prie oficialaus kalbėjimo stiliaus, kuriame mišri kalba nevartojama (vyrauja grynai lietuviškas vienkaltis diskursas), išskyrus tuos atvejus, kai pašnekovas artimiau pažįstamas. Tuomet gali pasitaikyti angliško intarpų, kaip indeksuojančių kalbėtojo modernumą ir profesionalumą. Oficialiau bendraujant įprastai vengiama vartoti rusiškus intarpus.

Angliški intarpai įtraukiami į profesinį diskursą, kai operuojama šiuolaikinės žiniasklaidos, rinkodaros, telekomunikacijų, verslo sąvokomis, reikalingomis savo darbą išmanančiam specialistui ir žurnalistui. Tai tos srities ekspertų kalba, vartojama ne tik dėl referentinių priežasčių, bet ir kaip jų profesionalumo indeksas. Angliški intarpai būdingesni atskiriems kalbėtojams, o ne grupei, šių intarpų vartojimą stengiamasi perimti, pakartoti – atrodo, kad taip jie iš individualios vartosenos pereina ir į grupės

vartoseną. Anglišku elementų pasitaiko ir pokalbiuose, skirtuose reikalams tvarkyti, kai siekiama, kad būtų atliktas konkretus darbas ar veiksmas.

Vidiniam bendros veiklos bendruomenės kodui, ypač kai kalbama ne darbo temomis, būdingi rusiški elementai, rusiškas slengas ir (švelnūs) keiksmazodžiai. Rusiškas slengas ir keiksmazodžiai pasitelkiami kaip konsoliduojanti grupės kalbinė strategija. Gali būti, kad įtaką tokiai vartosenai daro vyresnis kai kurių kalbėtojų amžius⁶¹. Rusų kalba – jų jaunystės kalba, jau internalizuotas jų kalbinis išteklius. Kita vertus, tikėtina, kad rusiškų elementų gausą gali lemti ir nusistovėjusi tradicinė žiniasklaidos (ir reklamos, kino) sferai būdinga vartoseną, perduodama jaunesnei kartai. Pastebėta atvejų, kai draugiškumui su pašnekovu reikšti vartojami angliški elementai, ypač tarp jaunesnių žmonių ar kalbantis tik moterims. Manytina, kad angliški intarpai bent iš dalies pamažu iš rusiškų intarpų perima solidarizavimosi su pašnekovu funkciją.

Ir rusiški, ir angliški intarpai, citatos bei įvairios stilizacijos gausiai vartojama kaip stilistinė priemonė interakcijai pagyvinti, emocijoms perteikti, juokaujant, pasakojant istorijas, kai siekiama tam tikro efekto. Tuomet pabrėžiamas jų kitoniškumas, netikėtas radimasis diskurse. Vartosenai būdinga specifinė prozodija, kitoks ritmas ar tempas. Tokia raiška dažnai kelia juoką, taip pat leidžia juokais nuleisti tam tikras įtemptas situacijas, mažina socialinę įtampą, gali sušvelninti asimetriškus galios santykius. Kalbėtojai valdo kelis kalbėjimo būdus, kuriuos taiko lanksčiai ir kūrybingai, prisitaikydami prie pašnekovo ir situacijos.

3.2. Atvejis #2 INF: informacinių technologijų įmonė

3.2.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą

Įmonė #2 INF – nedidelė privati informacinių technologijų įmonė, kurianti lietuviškam švietimui skirtus skaitmeninius programinius produktus. Įmonė teikia programavimo ir konsultavimo paslaugas, specializuojasi ruošti mokymo medžiagą su garso ir vaizdo iliustracijomis, interaktyviomis užduotimis ir testais. Keturiems įmonėje #2 INF dirbantiems informacinių technologijų specialistams vyrams vadovauja direktorė moteris. Informacija apie dalyvius tyrimo metu (2014 m. gegužės–liepos mėn.) pateikta 3 lentelėje.

⁶¹ Šios aplinkos dalyviai, palyginti su kitomis aplinkomis (žr. 1 lentelę), yra vyresni. Rusų kalba, kaip internalizuotas kalbinis išteklius neformalumu reikšti, jų kalboje ryškesnė negu kitose aplinkose.

Įmonė buvo neseniai įkurta, todėl nė vienas iš tyrimo dalyvių nebuvo joje dirbęs ilgiau negu dvejus metus.

Kad būtų leista vykdyti tyrimą, pirmiausia kreiptasi į įmonės direktorę Aušrą. Direktorei pasitarus su darbuotojais ir pakeitus kai kurias sutikimo dalyvauti tyrime sąlygas⁶² dėl tyrimo konfidencialumo, gautas raštiškas darbuotojų sutikimas atlikti tyrimą. Pokalbiai buvo įrašomi etapais, per keturis kartus – nuo gegužės iki liepos mėn. Iš viso surinkta 32 val. (28 val., atmetus ilgesnes pauzes) pokalbių garso įrašų.

3 lentelė. Informacija apie tyrimo dalyvius įmonėje #2 INF

Kalbėtojų vardai ir kodai	Amžius	Darbo įmonėje trukmė ir darbo pobūdis	Gimtoji kalba	Užsienio kalbos
M1 (Aušra)	47	2 m., direktorė	lietuvių	rusų, anglų
V1 (Saulenis)	30	1,5 m., projektų vadovas	lietuvių	rusų, anglų
V2 (Vladislovas)	31	2 m., projektų vadovas	lenkų, lietuvių	rusų, anglų
V3 (Domas)	36	2 m., produktų vadovas	lietuvių	rusų, anglų, vokiečių
V4 (Deimantas)	33	2 m., IT projektų vadovas	lietuvių	rusų, anglų, lenkų

Be 3 lentelėje pateiktos informacijos, į tiriamąjį kontekstą norėta pažvelgti plačiau. Disertacijos autorė susipažino su įmonės internetiniu puslapiu, keliais įvykdytais projektais, išsamesnėmis dalyvių biografijomis. Interpretacijos, vartojamų žodžių reikšmės, santykių niuansai tikslinti susirašinėjant el. paštu ir kalbant telefonu su direktore Aušra. Kartais ji atsakydavo pasitarusi su „vyrukais“, kartais pati patvirtindavo arba paneigdavo kai kuriuos disertacijos autorės spėjimus.

Aplinkose #1 MEDIA ir #2 INF tyrimo dalyviai skirtingai reagavo į pokalbių įrašinėjimą diktofonu. Žiniasklaidos žmonės iš pat pradžių jautėsi laisvai (diktofonas yra jų darbo įrankis) ir dažniausiai nė nežinojo, kada diktofonas būdavo įjungtas, arba nekreipė į jį dėmesio. IT specialistai

⁶² Darbuotojai pageidavo, kad raštiškame sutikime būtų ne tik jų, bet ir disertacijos autorės – tyrėjos – parašas, patvirtinantis, kad įsipareigojama laikytis visų sutikime nurodytų konfidencialumo ir etikos reikalavimų.

diktofoną visada pastebėdavo (tai ypač akivaizdu pirmuosiuose įrašuose) ir, bent iš pradžių, labai varžėsi: neretai kuriam nors iš jų įjungus diktofoną, įsivyravdavo nejauki tylą arba vyrai pradėdavo demonstratyviai juokauti, šaipytis. Komentarai (pavyzdžiui, „septintas dublis važiuojam“, „lesson number eight“, „sustabdyk lesson number nine“, „дубль шесть“) skirti daugiau nematomai tyrėjai, negu jiems patiems (IT specialistai žinojo, kad įrašinėja moteriai, bet disertacijos autorės nebuvo matę; autorė bendravo tik su direktore Aušra). Minėtina, kad panašiai, tik įžūliau pirmųjų įrašų metu elgėsi ir Vyšniauskienės tirti Vilniaus paaugliai berniukai (2014: 8) – tyrėjos adresu laidė nepadorius juokelius ir keikėsi. Vėliau #2 INF aplinkos dalyviai prie diktofono priprato ir kartais net patys nusistebėdavo, kad dar įrašinėja. Taigi šioje aplinkoje didelis įrašytų valandų skaičius buvo naudingas tuo, kad ilgainiui leido sušvelninti „stebėtojo efektą“ ir gauti natūralią kalbą.

Skirtingai negu žurnalistai (aplinka #1 MEDIA), IT specialistai įmonėje #2 INF įprastai dirba kaip komanda, prie vieno bendro projekto. Kaip jau buvo matyti, žiniasklaidos žmonės retai kalbasi apie darbo užduotis, nes dirba individualiai, jų įrašuose vyrauja draugiški kolegų pašnekesiai ne darbo temomis. IT specialistų pokalbiuose vyrauja darbo tema, viena pati ar persipynusi su trumpai tuo pat metu aptariamomis šalutinėmis (pavyzdžiui, sporto, automobilių remonto, naujausių įvykių) temomis.

Dar vienas niuansas, bendrai apibūdinant šią darbo aplinką (#2 INF), – beveik visi gauti pokalbiai buvo vidiniai. Kontaktų su išore čia dar mažiau negu žiniasklaidos aplinkoje (#1 MEDIA) arba jie neįrašyti. Beveik nėra net pokalbių telefonu. Galima manyti, iš dalies todėl, kad, pradėjus kalbėti telefonu, ypač asmeninėmis temomis, išeinama iš kabineto. Šis nedidelis kolektyvas (bent įrašuose) daug laiko praleidžia toje pačioje nedidelėje erdvėje, glaudžiai bendrauja tarpusavyje, aptaria, kur važiuos pavalgyti, kartu draugiškai pietauja. Tyrimo metu darbuotojai vyrai dirbo prie kompiuterių vienoje patalpoje, o vadovė Aušra turėjo atskirą kabinetą, todėl ji tik kartais dalyvaudavo įrašytuose pokalbiuose. Pokalbiai su Aušra koduoti kaip asimetriški.

3.2.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės

Palyginti su žiniasklaidos tiriamąja aplinka (atvejis #1 MEDIA), kurioje buvo galima išskirti gana vientisus, tam tikros temos ar žanro apribotus mišrios kalbos segmentus, IT specialistų pokalbiai labiau padriki, fragmentiški, kartais, atrodytų, sudaryti iš tarpusavyje beveik nesusijusių frazių ar pokalbių nuotrupų. Sunku išskirti aiškius baigtinius epizodus. Galima manyti, kad tai

lėmė IT specialistų darbo specifika – jų dėmesys dažniausiai nukreiptas į kompiuterio ekraną, jiems dažnai tenka pereiti nuo vienos užduoties prie kitos arba atlikti kelias užduotis vienu metu⁶³. Susikačiuoti, nors ir labai apytiksliai, kokią dalį viso sakytinio diskurso čia sudaro mišrios kalbos epizodai (kaip #1 MEDIA atveju), beveik neįmanoma, nes vienokios ar kitokios mišrios kalbos formos vartojamos nuolat.

Didžiąją dalį kitų kalbų intarpų, kaip ir buvo galima tikėtis iš IT aplinkos, t. y. sferos, kuriai būdinga greita leksikos kaita ir skolinimasis (Ben-Rafael 2008; Vaicekauskienė 2013a; Kask 2016), sudaro angliški IT srities terminai, tačiau pasitaiko ir angliškų frazių, citatų, nesusijusių su IT. Be to, grupės tarpusavio bendravimui, ypač vien tarp vyrų, būdingas rusų kalbos kilmės slengas ir stiprūs rusiški keiksmažodžiai.

3.2.2.1. Angliški elementai

Rastus angliškus elementus santykinai galima suskirstyti į profesinį IT srities žodyną, iš ekrano skaitomą anglišką tekstą ir kitus žodžius bei frazes. Toliau pateikiama tipiškų tiriamos medžiagos pavyzdžių.

IT srities terminai ir sąvokos kalbamojoje aplinkoje dažniausiai įterpiami į lietuviškus sakinius kaip pavieniai žodžiai, todėl jie pavaldūs lietuvių kalbos gramatikai, morfologiškai adaptuoti, nežiūrint į tai, kaip dažnai jie vartojami ar kokie specifiniai jie bebūtų. Pavyzdžiui: *foltai* <EN fault>, *fontai* <EN font>, *tebsai* <EN tabs>, *bekgraundas* <EN background>, *tegai* <EN tag>, *skriptas*, *skriptukas* <EN script>, *boldas* <EN bold>, *buletai* <EN bullet>, *randomas* <EN random>, *breikas* <EN break>, *enteris* <EN enter>, *blekbokas* <EN blackbox>, *vordpresas* <EN wordpress>, *templeitas* <EN template>, *fyldsas* <EN field>, *fyčeriai* <EN feature>, *seksionai* <EN section>, *paternai* <EN pattern>, *reasesas* <EN reassess>, *maltilengvidžas* <EN multilanguage>, *maltidivaisai* <EN multidevices>, *printscreens* <EN print screen>, *bagai* <EN bug>, *softas* <EN soft>, *transferis* <EN transfer>, *landskeipas* <EN landscape>, *tūlsai* <EN tools>, *imidžas* <EN image>, *popapas* <EN pop-ups>, *imbedinimas*

⁶³ Remiamasi ne tik asmeniniais pastebėjimais, bet ir LRT radijo interviu su IT specialistu Donatu Kontrimu („Debesų žmonės: ar jiems priklauso ateitis?“; <http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013682544/pasnekesiai-apie-tave-ir-kitus-2017-12-05-14-05>). Interviu metu aptarta IT specialistų darbo specifika ir jiems būdingos asmeninės savybės. D. Kontrimo teigimu, IT specialistai dėl savo darbo pobūdžio yra greitai prisitaikantys, kūrybingi, nemėgstantys konvencijų ir taisyklių, ramūs stresinėse situacijose.

<EN embedding>, setapinimas <EN set up>, skrynšotinti <EN screenshot>, kropinti <EN crop>, zipinti <EN zip>, bridžinti <EN bridge>, setapinti <EN set up>, editinti <EN edit>, skorminti 'naudotis mokymo programa SCORM', Inkskeipe kropinti 'apkarpyti kraštus naudojantis Inkscape programa' ir pan. Šioje kategorijoje pasitaikė ir keletas neadaptuotų būdvardžių, citatų: „*featured* imidžai“, „*white* fonas“, „*classic* fonas“, „*plain* tekstas“. Įprastai tokios citatos vartojamos junginiuose.

Ekrane matomos komandos taip pat vartojamos kaip neadaptuotos citatos (pavyzdžiui, *spaudžiam view; galiu eiti per options; export*). Suprantama, kad tiesiog perskaitomas ir kitoks **ekrane matomas tekstas** – tai vienas iš tokio tipo darbo aplinkai būdingų stilių, įtraukiančių tekstą, brėžinius ar vizualizacijas (Koester 2010), pavyzdžiui, *battery is low; page not found; on the left pane; sorry we cannot find the exact location; invalid cells contain validation; script on this page might be fuzzy; touch the color between the options; drag the number to the middle* ir pan. Analizuojamoje aplinkoje skaitomo teksto pasitaiko dažniau negu kitose aplinkose, todėl jis čia išskirtas į atskirą grupę.

Kiti angliški žodžiai ir frazės yra įvairūs, pavyzdžiui: *trafikas* <EN traffic> 'eismas', *mytas* <EN meeting> 'susirinkimas', *feisas* <EN face> 'veidas', *frykas* <EN freak> 'keistuolis', *treileris* <EN trailer> 'filmo anonsas', *seilai* <EN sale> 'išpardavimai', *užsidžiojinęs* <EN joy> 'apsidžiaugęs', *easy, sorry, call ended, two weeks, for any reason, just name it, for fun, for free, it's all right; try it; what the fuck; good luck; season two: who came to us; I've got guts* 'turiu drąsos'; *I've got balls* 'turiu kiaušus' ir pan. Kai kurie iš šių intarpų yra popkultūrinės citatos, pavyzdžiui, *it's an illusion baby; music makes difference; life is short; let's go together; worst case scenario; shoulder to shoulder; my heart will go on* ir pan. Pasitaiko ir pavadinimų (pavyzdžiui, *Wall Street, Kentucky Fried Chicken*), filmų pavadinimų (pavyzdžiui, „*A New Beginning*“, „*Nightmare on the Elm Street*“) ir pan.

3.2.2.2. Rusiški elementai

Rusiškus elementus santykinai galima suskirstyti į profesinį IT žodyną ir kitus žodžius bei žodžių junginius. Atskirą grupę čia sudaro rusiški keiksmažodžiai ir slengas.

Aplinkos #2 INF diskurse pastebima rusiško **profesinio „aitišnikų“ žargono** elementų: *zastavkė* 'ekrano užsklanda, šaukinys'; *zapiskė* 'įrašas' (pavyzdžiui, „*failsuose padarysim zapiskę*“); *užžarinti* 'paryškinti' (pavyzdžiui, „*bagus užžarinti*“); hibridinis, su rusiška priesaga sudarytas

aplikucha (matyt, kilęs iš *application*) (pavyzdžiui, „parsisiųsti *aplikuchą*“); *nievladielinti* (pavyzdžiui, „aš to *nievladielinu*“ ‘nesu išmokęs, perėmęs’).

Kiti rusiški elementai daugiausia yra neadaptuotos rusiškos frazės (pavyzdžiui: *нет активного действия* ‘nevyksta veiksmai’, *в принципе* ‘iš principo’, *дело не в том* ‘reikalas ne tas’, *супер обложка* ‘super viršelis’, *подстрекнул бы* ‘paskatinčiau, pastūmėčiau’, *отвратительный* ‘bjaurus, atstumiantis’, *по партийной линии* ‘sekant partijos linija’, *всё / всё* ‘viskas, baigta, baigiam’) ir citatos, filmų ir rusiškų popdainų tekstai (pavyzdžiui: *ставка сделана господа присяжные; кто там?* (imituojama žinomo rusiško animacinio filmuko intonacija); *кто не работает, тот ест; пора пора порадуемся; села батарейка; я не твой лапушок; пей пиво; группа Жуки*⁶⁴ ir pan.).

Analizuojamoje aplinkoje, kai kalbasi tik vyrai, labai intensyviai vartojami stiprūs rusiški **keiksmazodžiai**, vadinamasis *matas*, pavyzdžiui: *bliat, nachui, zajabys, chuinia, chujova, da chuja, ochuenai, bliat sukos, pochui, pizda, pizdec*. Švelnesni jų eufemizmai (pavyzdžiui: *nafig, nacher, bliacha, bliamba, da figa, jobšikmat, jobštvaimat, jomajo, blin*) vartojami ir prie moters vadovės (kaip ir #1 MEDIA aplinkoje). Rusų kalbos kilmės **slengas** labai panašus į vartojamą žurnalistų, pavyzdžiui: *laža, lažakas / lažakėlis, žostkas / žostkai, briedas, davaj, šūstras, tipo, abidna, bajeriai, maladec, parkė, gruzas, bajavikas, maikė, stavkė, babkės, pitakas, krūtas, glucha, prikolas / prikolniausias, parintis, pakazucha* ir pan. Išskirtinis būtų *šucher* (*nekelkit šucherio, stovėti ant šucherio* ‘atsargiai’, ‘stovėti sargyboje, kad išpėtų bendrus’) į rusišką slengą, kaip žinoma, atėjęs iš kalinių žargono.

Kaip ir aplinkoje #1 MEDIA, iš kompiuterio ekrano skaitomas tekstas, įsimaišęs į sakinį diskursą (skaitomo teksto #2 INF aplinkoje daugiau negu #1 MEDIA aplinkoje), laikytinas socialiai mažai reikšmingu. Tai pasakytina ir apie, pavyzdžiui, filmų pavadinimus anglų kalba. Galimos socialinės mišrios kalbos reikšmės toliau pateikiamos ta pačia tvarka, kaip ir skyriuje, skirtame #1 MEDIA aplinkai tirti: pradedama nuo grupės kodo (3.2.3 poskyris) ir pereinama prie profesionalumo ir santykių dimensijų (3.2.4 ir 3.2.5 poskyriai).

⁶⁴ Originalo rašyba žymi ir originalo tarimą (žr. išrašų ženklus disertacijos pradžioje).

3.2.3. Grupės nario tapatybė

Grupės kodas reiškia priklausymą grupei ir buvimą jos nariu. #2 INF aplinkoje įprastas mišrus grupės tarpusavio kodas ryškiausias ir intensyviausias, kai bendrauja tik vyrai. Kai į patalpą, kurioje šie vyrai dirba ir kurioje įrašinėjama, iš gretimo kabineto ateina įmonės direktorė Aušra, kalbinis elgesys grupėje pakinta. Dalyvaujant Aušrai, santykis išlieka neformalus, tačiau skirtumas tarp galios ir vidinės hierarchijos požiūriu simetriškų pokalbių tarp vyrų, panašių savo pareigomis, amžiumi ir išsilavinimu, ir pokalbių, kuriuose dalyvauja įmonės vadovė Aušra (už juos gerokai vyresnė moteris, turinti edukologinį išsilavinimą), pastebimas. Galima teigti, kad grupės branduolį sudaro keturi vyrai, jie yra pagrindiniai grupės nariai (angl. *core members*). Aušra yra periferinis grupės narys (angl. *a peripheral member*) (plg. Zenner 2017). Taigi šiame poskyryje išskirtos dvi vidinio grupės kodo atmainos: grupės branduolio (vyrų) kodas ir visos grupės kodas, kai pokalbiuose dalyvauja ir Aušra.

3.2.3.1. Grupės branduolio (vyrų) kodas

#2 INF aplinkos vyrų vidiniam kodui būdingas savitas kalbinių išteklių derinys, kuriame gausu kitų kalbų elementų. Prieš analizuojant, kaip šioje aplinkoje dirbantys vyrai bendrauja tarpusavyje, tikslinga pateikti pavyzdį (**1 pavyzdys**), kuriame persipina atpasakota „išorės“ (labiau formali) lietuvių kalba ir mišrus grupės vidinis kodas.

- (1.) SP1/WS_3009 04:45 [**D Vid Sim**] Saulenis (V1) pasakoja Domui (V3) apie susitikimą su mokytojais. Kambaryje yra ir Vladislovas (V2).

(1) V3: *kaip tau Sauleni jausmas? su mokytojais (..) (žiovauja) apie trūkumus (.) technologijų*

(2) V1: *ką aš žinau nu tai (..) (su švietimu susijusi įstaiga) ką daro tai blaško visus iš aplinkui ir nemoka viešinti (.) dabar iš to kas yra (ta pati įstaiga) susirinkti tau kas naudinga (.) vienas ant flešo kitas ant xxx (.) nėra išvis strategijos chaosas (.) **nachui** (.) kažkas kažkur kažką vis tiek žinos (.) kam įdomu tas suras (.) tu turi atnešti ant lėkštutės ir skalambinti varpais (.) <...> šablona <...> bendrąsias programas (.) integruojant kažkiek pažinimą gali skatinti papildomai (.) šūduka duot (.) pavyzdžiui nu žaidimą vat radau kur galima vos ne nemokamai įjėm žaisti (.) jeigu dar surištum su rezultatais tą žaidimą (.) tai būtų išvis **ochuenai** (..) kur loginį mąstymą (..) ką jos kalbėjo tai (..) užsirašiau kelias vietas (.) ta mintis ką ir prieš tai buvo (.) apie tuos bankus kad jis reikalingas užduočių diferencijavimui*

(3) V3: [*mhm*]

(4) V1: *aš laisvai ką ruošiuosi įskaitai egzaminui **chuinia** darau aš pagal bendrąsias viską ką gaunu aš laisvai ką galiu (.) dalomą medžiagą pasiimt susikrauti sau (.) viską šiaip jau (.) mes darėm šitam šitam gamtamoksly (.) ten galėjai susikurti pamoką visą <...>*

(5) V3: *tai pamoką susikonstruot aišku KIETA žinai*

(6) V1: *tai ne tik (.) čia matai kas yra (.) dabar šituose (.) šūdukuose (.) tai ten susikonstruoja*

(7) V3: *bet diferencijavimui tas nepadeda*

(8) V1: *turėtų pirma susikonstruot kelias (.) jeigu ten kažkur video tai turėtų būt arba išsklotinė video arba tekstas tiesiog <...> paprasčiau būtų padaryti iš video **skrynšotus** dėt <...> nu ten tokių žinai šūdmalyščių duodi (.) bet mokytojam jei tas veikia (.) jeigu tą naudoja (.) jeigu tą struktūrą **afigieną** padaryt (.) vos ne savo mokinius galėtų susivesti ir išsiųsti jiems (.) per **mobilką** (.) prr prr prr (imituoja telefono garsą)*

(9) V3: *[mhm]*

(10) V1: *sprendžiu ir mokinuosi (.) kad mokytojus tą įpratint <...> čia kaip tik tas momentas kada jau mato kad šiknaskylė yra su mokytojais (.) ir visiems nu vat reikia aiškumo (.) aš sakau su (ta pati įstaiga) yra tiek prikurta*

(11) V2: *nu taip (.) **chuinia** va tas*

(12) V1: *tai vat (.) tokie tie svarstymėliai (.) bet iš karto matosi kad vienareikšmiškai matosi kad reikia padaryt kad sąsajos ryšiai standartizuoto testo tą išsprendžia šūdq (.) čia **BLIAT** reikia viską paleisti padaryt (.) čia daug darbo (.) kol kas nėra aišku kaip daryt supranti*

Sugrįžęs iš susitikimo su mokytojais, Saulenis (V1) dalijasi išpūdžiais su kolega Domu (V3). Domas, kuris įprastai labai kalbus, tik klausia, palaiko pokalbį ir garsais rodo, kad klauso (angl. *backchanneling*). Tai daugiau Saulenio monologas. Matyti, kad jam rūpi tema, o gal jis tebėra įsikarščiavęs po pokalbio su mokytojais ir jam reikia išsišnekėti. Pavyzdys įdomus tuo, kad girdėti perėjimas nuo formalių užsakovo terminų, kuriuos jis vartojo, kalbėdamas su mokytojais, į grupės vidinį kodą. Saulenio pasakojime išskirtinai gausu formalių frazių, būdingų edukologiniam kontekstui („užduočių diferencijavimas“ (2, 7 eilutės), „bendrosios programos“ (2 eilutė), „integruojant pažinimą“ (2 eilutė), „loginis mąstymas“ (2 eilutė), „dalomoji medžaga“ (4 eilutė), „standartizuotas testas“ (12 eilutė)), kurias jis, matyt, vartojo kalbėdamas su mokytojais. Minėtos frazės susipina su profesionalumo ir neformalumo, priklausymo grupei žymikliais – angliškais IT srities terminais (*skrynšotus* (8 eilutė)), lietuviška necenzūriniu leksika

(*šūduką, šiknaskylė, šūdą* (2, 6, 10, 12 eilutės)⁶⁵), rusiškais keiksmažodžiais ir slengu (2, 4, 8, 11, 12 eilutės). Iš teksto matyti, kad esama vienokio ir kitokio kodo ir kad kalbėtojai valdo abu.

Su darbu susijęs diskursas, palyginti su pašnekesiais ne darbo temomis, #2 INF aplinkoje dominuoja. Pokalbiuose vyrauja bendradarbiavimas, kai siekiama atlikti kokią nors užduotį (angl. *collaborative tasks*, plg. Koester 2010). Kaip matyti iš 1 pavyzdžio, kur Saulenis atpasakoja Domui pokalbį su mokytojais, perteikdamas jį grupės vidiniu kodu, pokalbiams būdinga anglišų IT terminų gausa ir stereotipiškai vyriškai intensyviai vartojama necenzūrinė leksika bei rusiški keiksmažodžiai. Pokalbiai darbo tema mišrios kalbos aspektu varijuoja nedaug – visos minėtos intarpų rūšys vartojamos nuolat, tai daugiau, tai mažiau, priklausomai nuo konteksto (**2 ir 3 pavyzdžiai**).

2 pavyzdyje vyrauja angliški morfologiškai adaptuoti IT terminai (*softu, peintu, džimpu, coupinti* (3–5, 11 eilutės)). Kai kurie angliški elementai skaitomi iš kompiuterio ekrano (*save* (10 eilutė), *show in folder* (11 eilutė)) – įprastai tokiais atvejais šie elementai morfologiškai neadaptuojami.

- (2.) SP4/WS_3003 00: [D Vid Sim] Saulenis (V1) padeda Domui (V3) pakoreguoti iliustraciją. Į pokalbį įsiterpia ir Vladislovas (V2).

(1) V3: *gali Sauleni pažiūrėti?*

(2) V1: *kreiva akim?*

(3) V3: *softu* koku nors

(4) V1: *koku aš tau softu pažiūrėsiu*

(5) V3: *nu PEINTU* kuo nors nežinau (nekantriai)

(6) V2: *gal liniuotę man pasimt (.) gulsčiuką* (erzinančiai, ironiškai)

(7) V1: *gulsčiuką (.) gulsčiuką (.)* (pusiau dainuodamas ir, sprendžiant iš ilgesnių pauzių, jau žiūrėdamas į ekraną)

(8) V3: (apie iliustraciją ekrane) *nes kai šypsosi biškį erzina*

(9) V1: *čia žinok aš nežinau kaip bendrai (.) žiūrint į detalę (.) o ne į visumą (.) o į foną ten žinok atsisėdę tiek xxx*

(10) V3: *paspaudei save?*

(11) V1: *tuoj aš išsaugosiu viską tvarkingai nes paskui nerasi (.) Domo (.) koreguota (.) teip (.) ceip (.) tai man reikia šitą coupinti* (tyčia taria c) *džimpu*⁶⁶ (.) *džimpu* galiu užmesti šitą *show in folder*

Toks dalykiškas ir kartu žaismingas, draugiškai erzinantis ir palyginti rišlus pokalbis, kuriame gausu anglišų IT terminų, gali tuojau pat įgyti kitokių stilistinių savybių. Kaip įprastinė vyrų grupės vartosena, diskurse

⁶⁵ Pabraukta kaip integralus grupės vidinio stiliaus elementas.

⁶⁶ Jimp – Jawa Script Image Manipulation Program.

atsiranda necenzūrinė lietuviška leksika ir rusiškos kilmės keiksmazodžiai bei slengas (3 pavyzdys).

- (3.) SP4/WS_3006 02: [D Vid Sim] Saulenis (V1) tvarko iliustracijos foną.
- (1) V3: gerai (.) greitai veikia gera paieška
- (2) V1: jis ieško bibys⁶⁷
- (3) V2: ką tu parašei?
- (4) V1: tuoj palauk pažiūrėsim gal čia daugiau bus (.) ai yra pavyzdys (.) viskas gerai (.) jįsai tvarkingai ieško
- (5) V3: bet pirma reikėjo pavadinti ane?
- (6) V1: šūdais (.) ai **bliat** (.) eik tu **nachui** (.) čia gi dar **inspektina** viską
- (7) V3: (džiugiai) sugadinai?
- (8) V1: buvau paruošęs Vladislavui darbą (.) dabar **KURVA** iš naujo reiks tau daryt (..) ai galvoju nedėsiu to **paterno**
- (9) V3: (kikendamas) aš galvojau tu jau baigai su tais **paternais**
- (10) V1: ne: **nachui** per daug bybiškai atrodo <...> ružavą spalvą uždėsim
- (11) V2: [raudoną]
- (12) V1: raudona bus per stipru (.) man ružava tai visai čia **pochui** (.) šablonas yra juoda su ružava labai gražu
- (13) V3: kaip apatiniai
- (14) V2: nu bet čia jau laižymas
- (15) V1: čia smaukymas ir laižymas tuom pačiu (.) bet ką aš norėjau pasakyti (visi kikeną) kad man reikia padaryt spalvą (.) aš **PYZDINSIU** iš **Google storo** (.) va (.) <...> reik atmušt svorio duot fonui (.) nes tada PYZĖ būna (.) supratai?
- (16) V2: atmušk nes bus PYZĖ (pamėgdžiodamas)
- (17) V1: išpyzdinau iš **Pinterest** ar iš **Google storo** (.) nes jie taip daro

Keiksmazodžiai čia ritualizuoti, praradę savo semantines reikšmes (angl. *semantically bleached*) (Hasund, Drange, Stenström 2014), labiau socialiai pozityvūs (angl. *positive social swearing*) (Stapleton 2003; Nelson 2014), negu išreiškiantys tikrą susierzinimą ar norą įžeisti. Net, atrodytų, emocingiausi Saulenio keiksmazodžiai (6, 8 eilutės), kaip rodo intonacija, pavartoti daugiau dėl smagumo, negu iš tikrųjų norint išsilieti. Pokalbyje gausu ir necenzūrinės lietuviškos leksikos⁶⁸, kuri dar labiau sustiprina rusiškus keiksmazodžius. Vis dėlto iš draugiško kolegų šaipymosi (7, 9, 13 eilutės) ir paties Saulenio reakcijos („čia ir smaukymas ir laižymas tuom pačiu“) bei

⁶⁷ „Lietuvių kalbos nenorminės leksikos žodyne“ pateikiamos trys formos: *bybis*, *bibys*, *bybys*. Čia užrašyta pagal tarimą.

⁶⁸ Pabraukta kaip integrali stiliaus dalis.

draugiško visų juoko matyti, kad čia tik žaidžiama žodžiais (apie tai, kaip kontekstas, balso tonas, grupėje priimtinos ribos lemia keiksmazodžių stiprumą ir poveikį žr. Holmes 2006: 142). Bendras juokas (Schnurr 2009) yra solidarizavimosi, ryšio, kuriamo (angl. *bonding*) tarp pokalbio dalyvių, indikatorius. Jis rodo, kad erzinimu, šaipymusi išreiškiamas noras tik lengvai „krimstelėti“ (angl. *nipping*), o ne iš tiesų įgelti (angl. *biting*) (Schnurr 2009). Keiksmazodžiais išreiškiamas kolegialumas, priklausymas vienai grupei (Nelson 2014), neatsisakant ir vyriškosios tapatybės (Holmes 2006). Pagrindinė pokalbio tema yra darbas, bet yra ir draugiško erzimo, ir juokavimo. Profesinis ir bendravimo stiliai persipina.

IT aplinkoje vyrų vartojamų keiksmazodžių repertuaras nėra platus (kartojasi tie patys), bet įgyja vis kitokių reikšmių atspalvių skirtinguose konkrečiuose kontekstuose. Socialinių variantų yra daugiau negu stilistinių variantų (Coupland 2007a: 75, 135). Štai **4 pavyzdyje**, atrodytų, nerišiomis, lakoniškomis ir stereotipiškai vyriškomis mišriomis replikomis ir guodžiamasi, ir guodžiama, ir išreiškiamos emocijos, ir perteikiama informacija.

- (4.) SP2/WS_30013 11:30 15:50 [**D Vid Sim**] Kontekstas neaiškus. Galima spėti, kad Saulenis (V1) kažką komentuoja ekrane.
 - (1) V1: *tą irgi reikia surinkt* (dūsaudamas)
 - (2) V2: *šūdai myžalai* (supratingu tonu, užjaučiamai)
 - (3) V1: *eik tu **nachui*** (atsidusdamas) (..) *xxx **negotiations***
 - (4) V2: *taigi va*
 - (5) V1: *eik tu **nachui** nu kas **bliat** čia **general** (.) nu **zajabys!** (.) čia* (įmonės pavadinimas) *darydavo šitokius dalykus?*
 - (6) V2: *jo (.) čia kursai **POCHUI** ten visiem*

Be rusiškų keiksmazodžių, šios vyrų grupės repertuare pasitaiko ir išskirtinai vyriškos angliškos leksikos (**5, 6 pavyzdžiai**). Tai tapatinimasis su agresyvoko, savimi pasitikinčio „mačo“ vyro arba su fizinį darbą dirbančio vyro persona. Tokiam vyrui būdinga nepriklausoma laikysena, agresyvumas ir pasitikėjimas savimi (Collinson, Hearn 1996). Pirmasis toliau pateikiamas pokalbis (**5 pavyzdys**) yra emociškai neutralus, Saulenis (V1) ir Vladislovas (V2) kalbasi ramiai. Iš antrojo toliau pateikiamo pokalbio (**6 pavyzdys**) matyti, kad vyrai iš tiesų įsiutę dėl įgyvendinamo projekto partnerių elgesio. Saulenio tyliai sumurmėtas vulgarus angliškas *jerk off* (5 eilutė) perimamas ir kitų grupės narių (8, 10 eilutės), taip išliejant neigiamas emocijas ir susikaupusią agresiją. Atvira priešiško raiška konfliktuose yra tipiška vyriška kalbinė strategija (plg. Holmes 2006).

- (5.) SP1/WS_30010 00:31 [ND Vid Sim] Kalbamasi apie įmonės veiklos rodiklius ir kreditavimo riziką.
- (1) V1: <...> *bet užtat kredito istorija ŽALIA įsiskolinimai Sodrai ŽALIA ekonominė būklė per vidurį (..) vidutinė būklė*
- (2) V2: *jau žaliuojam po truputį bliat žaliuojam žaliuojam*
- (3) V1: *bliat reikėtų peršokt į gera (..) kur yra tas kur trys padalos <...> vidutinė kreditavimo rizika <...>*
- (4) V2: *tikrai nepaskolina paskutinių pinigų (.) paskutinių tai neskolinčiau (kikena)*
- (5) V1: *nu aš nežinau kas turėtų skolint ypač dar verslo (.) šeimai tai gali paskolint*
- (6) V2: *jeigu matytum kad čia bliat zajabys viską daro ir geras pelnas nusimato tai gali ir paskutinius*
- (7) V1: *bet kaip tu gali matyt negali matyt*
- (8) V2: *gali jaust (.) your kaip ten? balls*
- (9) V1: *GUTS nu gali ir balls yra GUTS (.) I've got guts (.) I've got balls* ('turiu drąsos', 'turiu kiaušus')
- (6.) SP4/WS_30003 01:02 [D Vid Sim] Vyrai skaito, ką atsiuntė partneriai, su kuriais įvyko konfliktas dėl laiku neatliktų darbų.
- (1) V1: *neskaičiau aš*
- (2) V2: *ne nu tai vakar įvertino (suma) (.)*
- (3) V1: *nerašo kuriais (metais) tiksliai (.)*
- (4) V2: *nu ir kas iš to? (kikena)*
- (5) V1: *kur čia yra? jerk off* (vulg. 'masturbuotis') (tyliai, pats sau)
- (6) V2: *o jeigu pasakyt va taip va (matyt, rodo) tfffff* (su švilpimu) (juokas)
- (7) V3: *pasiūlytum palauk ką tu jam pasiūlytum kaip ten tas angliškas žodis?*
- (8) V2: *jerk off?*
- (9) V1: *[jerk off]* (kikena)
- (10) V3: (juokdamasis) *sakytum ...uti* (pašaipiai, mažybinė vieno iš partnerių vardo forma) *nueik nusidžerkink nes kitaip tau blogai bus bus*
- (11) V1: *nu↓*

Šalia IT srities terminų ir keiksmazodžių vyrų grupės repertuare matyti ir rusiško slengo elementų. Kartais pasitaiko ir rusiško „aitišnikų“ žodyno (žr. 3.2.2.2 poskyrį) pavartojimo atvejų (7 pavyzdys). Toliau pateikiamame epizode pašnekovai pavartoja rusišką žodį *zastavkė* ('ekrano užsklanda') (10, 13 eilutės) ir slengo elementą *prativna* ('bjauri', 'šlykšti') (1 eilutė), apibūdinantį kavos skonį. Tai, kad Domas pakartoja Vladislavo pavartotą žodį *zastavkė* (tai vadinamasis „atspindėjimas“, angl. *mirroring*, plg. Zenner et al.

2014; Zenner 2017), rodo, kad kai kurie rusiški IT terminai grupėje vis dar gajūs ir reikalingi.

(7.) SP3/WS_30011 00:09 [D Vid Sim] Domas (V3) ir Vladislovas (V2) kalbasi apie mokomuosius filmus.

(1) V3: *šiaip kava tai **prativna** (.) gera? (.) tai su pienu (..) (girdėti šaukštelio skimbčiojimas)*

(2) V2: *ačiū (..)*

(3) V3: *gal jau atvėso biškį (..) ai vakar panagrinėjau mokytojo tv (.) nu ten kur (su švietimu susijusi įstaiga) yra projektas kur filmuoja ten pastoviai visokius (.) šiaip labai kokybiškai padaryta yra į ką lygiuotis*

(4) V2: *mokytojo tv?*

(5) V3: *mhm **jutube** yra toks kanalas (.) ten (ta pati įstaiga) projektas kažkoks didelis <...> tuoj surasiu (..) mokomasis filmas aš tau surasiu (.) kokį nors **linką** <...> filmuoja viską **fotikais** dviem (.) stato dviem rakursais <...> vieną labiau pritrauktą kitą toliau (.) ir ištaisai filmuoti <...>*

(6) V2: *mhm mhm ir junginėji*

(7) V3: *tada iš tų dviejų čiuk čiuk sujungi ir viskas (.) lengvai darosi*

(8) V2: *čia tas kaip organizuoti modulinį mokymą?*

(9) V3: *jo iš esmės gali tą pasižiūrėt <...> ir su garsu žaidžia vienas garsistas yra vienas šnekėtojas ir du **fotikai** (.) viskas (.) aišku mum tokiame aukštam lygy nereikia bet geras pavyzdys (.) tikrai kokybiškas jų produktas <...>*

(10) V2: *(žiūri filmukus) ką sako mokytojo kūno kalba (skaito) **bliat** (įstaiga) kokią **zastavkę** ('ekrano užsklanda') turi!*

(11) V3: *gražiai ane?*

(12) V2: *aha*

(13) V3: *bet šiaip gražiai padarė (.) man irgi ta **zastavkę** užkliuvo <...> bet geras vaizdelis ne?*

(14) V2: *tai matai čia ne (įstaiga) darė (.) nu kaip jų užsakymu **bliat** <...>*

Kaip kalbama darbe ir apie darbą, priklauso ne tik nuo grupės narių savybių ir santykių, bet ir nuo profesijos bei veiklos, kuria šie nariai užsiima. Skirtingų profesijų grupėse vartojamas savitas, tik šioms grupėms būdingas žanrų repertuaras. Darbo aplinkos sakininiams žanrams būdingas ryšys su materialiaisiais ištekliais: laboratoriniais instrumentais, elektronine įranga, brėžiniais, įvairiais tekstais (žr. 1.3.2 poskyrį). Tiriamojoje IT įmonėje pagrindinis darbo įrankis yra žmogaus rankomis sukurtas artefaktas – kompiuteris ir jo ekrane matomas tekstas. Matomas tekstas (ar vaizdas) IT specialistams yra ir darbo ištekliai, ir produktas, todėl nestebina, kad tekstas iš ekrano integruojamas į pokalbius. Iš kompiuterio ekrano skaitomas tekstas

yra morfologiškai neadaptuotas, perskaitomas toks, koks yra⁶⁹. Toliau pateikiamame pavyzdyje (**8 pavyzdys**) itin gausu iš ekrano skaitomo teksto (1, 3, 4, 8, 13, 15, 17 eilutės), kuris, be to, kad yra būdingas grupės kodui, mažai socialiai reikšmingas.

(8.) SP1/WS_30014 07:30 [**D Vid Sim**] Saulenis (V1), Vladislovas (V2) ir Deimantas (V4) bando atlikti interaktyvias užduotis, komentuoja kompiuterio ekrane atliekamus veiksmus.

(1) V2: **page not found** (.) *kas čia? eik tu su savo prieiga*

(2) V4: *kas čia yra?*

(3) V2: **page not found** (kikena) *man dar netinka jų pasvordas*

(4) V4: *ta prasme jis ne tą atsiunčia* (.) *ai negalima prisijungt turbūt visiem* (.) *aš būsiu pirmasis kuris pasižiūrės* (.) **loading MathJaxes**⁷⁰ *OPA! turim mokymosi objektą*

(5) V4: *ge:ras* (.) *kas čia vyksta* (.) *jis neužlogino turbūt*

(6) V2: *ką man tas ką man tas duos?*

(7) V2: *gerai*

(8) V4: **was NOT GIVEN** (.) *gerai*

(9) V1: *negaliu pakęst* (.) *turi vieno peidžo būt viskas* (.) *negali taip būt bybiškai*

(10) V2: *tai įjunk*

(11) V1: *stilių reikia tvarkyt* (..) **OK OK!**

(12) V2: *gerai eik toliau*

(13) V1: **išsiloginau** <...> *va matai? aš nežinau ką jis rodo* (.) *va matai? čia yra more* (.) *ateini skaitai skaitai priskrolini iki čia reikia dabar atlikt užduotį* (.) *važiuojam tolyn* (..) **finished** blogai **finished OK electricity volts watts finished**

(14) V2: *pa:lauk*

(15) V1: *einam kur įdomesnė užduotis* (.) *va pavyzdžiui double the volume of the box OHO!*

(16) V2: *kiek dabar yra? <...>*

(17) V1: *ai va čia reikia susikirtimo tašką primest* (.) *biškutį suklydom* (.) *gerai* (.) **touch the color bars between the options** (.) *nieko nesupratau* (.) *gerai važiuojam toliau addition subtraction drag number to the middle* <...>

#2 INF aplinkos vyrų grupei (grupės branduoliui) būdingiausi mišrios kalbos ištekliai ir išteklių rinkiniai pirmiausia reiškia priklausymą grupei ir

⁶⁹ Nenorima to vadinti citatomis, nes citatos pasirenkamos subjektyviai, suteikiant joms tam tikrą prasmę, pritaikant konkrečiam kontekstui. Čia tekstas yra tiesiog darbo įrankis ir objektas.

⁷⁰ MathJax – atvirojo kodo "JavaScript" rodymo įtaisas, veikiantis visose šiuolaikinėse naršyklėse.

tapatinimąsi su grupe. Tai pagrindinės lietuvių kalbos ir anglišų IT srities terminų derinys su stipriais rusiškais keiksmažodžiais, papildytas slengo, teksto elementais, kitokiomis angliškais ir rusiškais frazėmis. Kai pokalbiuose dalyvauja įmonės direktorė Aušra, šiame derinyje įprastai nebelieka dviejų ryškių sudedamųjų dalių – stiprių rusiškų keiksmažodžių ir IT srities terminų.

3.2.3.2. Visos grupės kodas

Atėjus vadovei Aušrai, dažniausiai nebesikeikiama. Vadinamasis „rusiškas matas“, vadovei esant, nevartojamas, keičiamas švelnesniais ekspletyvais ar eufemizmais (plg. Tamaševičius 2014), tokiais kaip: *nafig, nacher, bliacha, bliamba, da figa, jomajo* ir pan. Aušra, kalbėdama su vyrais, kartais vartoja rusišką slengą. Jos kalboje pastebėta, pavyzdžiui: *vriedna, dušna, pakazucha, nafig, davaj, boršč, kreizovas* (angliška šaknis, rusiška galūnė), *kaip siemkas*. Vadovė kartais pavartoja ir anglišų intarpų, įprastai nesisijusių su IT sritimi. Aušra yra edukologė, jos darbas – vadovauti įmonei, palaikyti ryšius su leidyklomis ir mokyklomis, derinti sutartis ir pan. Taigi, jai dalyvaujant, įprastai kalbama apie organizacinius, o ne apie techninius (IT) dalykus ar tiesiog plepama.

Visi pokalbiai, kuriuose dalyvauja Aušra, koduoti kaip asimetriški, tačiau jos ir IT specialistų vyrų santykių galios asimetrija beveik nepastebima. Aušros (47 m.) vartojamas rusiškas slengas (greičiausiai atėjęs dar iš jos jaunystės laikų kaip neformalumo žymiklis) ženklina priartėjimą prie vyrų grupės, rodo, kad jie visi dirba kaip komanda. Vyrai grupės nariai už akių vadina ją „mama“, „mamyte“, o pati Aušra, kalbėdama su disertacijos autore, savo santykį su vyrais apibūdino taip: „Padedu jiems.“ Tai normatyviai moteriškas (angl. *normatively feminine*, žr. Holmes 2006) vadovavimo stilius, kai pozityvumu, palaikymu grupė sutelkiama bendram darbui, kai vadovas, visų pirma, siekia, kad grupės nariai sutartų. Galios skirtumų niveliavimas, suplokštėjusi hierarchija (angl. *flattened hierarchies*) apskritai būdingi šiuolaikinėms darbovietėms, ypač mažiems kolektyvams, dirbantiems kaip viena komanda (plg. Tannen 1999; Nelson 2014).

Minėtos savybės atsispindi ir **9 pavyzdyje**, kur vadovė Aušra, kalbėdama su vyrais ne darbo tema, pavartoja neformalų rusiškos darybos, bet angliškos kilmės slengo elementą *civiakas* ir patikslina, užakcentuoja gana oficialios lietuviškos frazės „specifinis požiūris“ prasmę, pakeisdama ją į kitu kodu išreikštą neformalų *draivas*, kuris tuoj pat perimamas pašnekovo (1, 2 eilutės). Kalbėjimas ne darbo temomis sietinas su santykių palaikymo darbe dimensija.

- (9.) SP3/WS_3004 01:16: [ND Vid Asim] Aušra (M1) pasakoja „vyrukams“, kaip jos pažįstama pildė CV. (Kalbama apie pareigas mokykloje.)

(1) M1: *paskui galėsim steigt mokyklą (.) (nerimtai) Saulenis galės būti pradinių klasių mokytojas (.) jė::zau vaikai kai fuotų (.) o tarp kitko valdoras (.) dar kažkokios pedagogikos tos visos mokyklos ar ne (.) tai (vardas) užvakar ar kažkada (.) pildė jau **civiaką** (.) ieško istorijos mokytojo žinai (.) žodžiu net išsilavinimo aukštojo nereikalauja (.) reikalauja specifinio POŽIŪRIO nu vat ten kažko (.) **DRAIVO** žinai kažkokio nu <...> motyvaciniam laiške reikia paaiškinti kad tu nesi sovietinės pedagogikos reliktas ir (.) žodžiu*

(2) V1: [turi **draivo** žodžiu]

10 pavyzdys iliustruoja vyresnės kartos lietuviams būdingą rusiško slengo, kaip draugiškumo, solidarumo žymiklio, vartojimą. Tiriamajai grupei pažįstamas trumpam į svečius atėjęs vadovėlių autorius (?V), vyresnis už Aušrą, pasakoja komišką istoriją apie savo penkiasdešimtmetį. Jam išėjus (15 eilutė), Aušra (M1) ir Vladislovas (V2) komentuoja išgirstą pasakojimą, vartodami rusiško slengo elementą *pakazucha* (17, 18 eilutės). Čia matyti visos grupės vidiniam kodui būdinga slengo vartoseną.

Svečio pasakojimas prasideda po to, kai grupė jį pasveikina. Po pauzės (6 eilutė) svečias keičia kalbėjimo tempą, jį kiek sulėtina ir pradeda kalbėti garsiau – taip parodydamas, kad jau prasideda „istorija“. Istorijos komiškumas sustiprinamas slengu: *pizdavoja, tipo, jomajo, pizdec, kaimynka, bliacha* (8 eilutė). Šiose vietose girdėti klausytojų juokas. Pasakojimo žanras ir jame gausiai vartojamas rusiškas slengas labai primena disertacijoje aptartą kitą istoriją, papasakotą vieno iš #1 MEDIA aplinkos žurnalistų (žr. 1 pavyzdį 3.1.3 poskyryje), kuris pagal amžių taip pat galėtų būti priskirtas vyresnei kartai.

- (10.) SP3/WS_3001 01:50 [ND Iš Sim] Įmonės kolektyvas sveikina su penkiasdešimtmečiu pažįstamą vadovėlių autorių (?V), su kuriuo bendradarbiauja.

(1) ?V: *sveiki vyrai (..) o ką jūs čia man darysit (.) jūs norit pasveikint mane (.) vyrai*

(2) V3: *mes džiaugiamės žinai kad tiek atlaikei*

(3) ?V: *aš taip ir galvojau žinai kad čia šūda mala (juokas) turėjau eit iš mašinos čia tai <...>*

(4) M1: *mes sveikiname tave sulaukus gražaus tokio jubiliejaus*

(5) V3: *tavo metus viena raide dabar jau galima užrašyt*

(6) ?V: (juokdamasis) *taip ir padarė viena **kaimynka** vakare <...> jinai iš saldinių L raide (..) bet šiaip tai (garsiau) aš visiems aiškinau aš nedarysiu jokio penkiasdešimtmečio <...> (pavardė) ten mane **pizdavoja** bet sakau per penkiasdešimtmetį aš būsiu sode↓ nu norit sode*

pasveikinkit nu ten alaus įpilsiu dar ko nors (..) tai NIEKAS nei vienas (..) pasveikino (vardas pavardė)

(7) M1: *mes būtumėm xxx*

(8) ?V: *ne PALAUK kai tu pasikvieti tai čia susirinks visi (..) žinoma (..) tu nori parodyt kaip visi tave myli ar ne (..) ir tada pamatai (..) tai paskambino (pavardė) iš serviso su kurio mašina aš važinėju nu taip suinteresuotas toks **biškį** asmuo **tipo** va (girdėti kikenimas) ir paskambino (vardas) viskas↓ mano giminė pusbrolių **JOOMAJO** (juokas) <...> tai vakare pasiėmiau telefoną praleista ten skambučių keli (..) žiūriu (vardas pavardė) čia tai **PIZDEC** galvoju (..) paskambinu pasiruošęs žinai nu ką čia ačiū ačiū (juokas) sakau laba diena laba diena sakau radau praleistą skambutį (..) nu (vardas) nepyk aš tau neskambinau (garsus juokas) **NEETYČIA** čia sako (..) nu tada gerai sakau (garsus visų juokas) <...> visi savi <...> uošvienė **kaimynka VISKAS!** va taip yra iš tikrųjų (..) jeigu nori pamatyti kaip tave myli ar ne visi tai kviesk visus sueis va tau gali net xxx užpildyt sueis tau rokenrolo koncertą padarys **bliacha** bet šiaip NIEKO (..) tai yra nulis bet taip ir turi būt <...> NEI VIENAS **BLIACHA** NEI VIENAS vat (vardas) jeigu tik (..) vienas žmogus atsiminė nuoširdžiai vat norėjo*

(9) M1: *aš sugalvojau ką tu galėtum veikt gyvenime (..) žinai ką tu motyvacinę kalbą rytais į darbą atėjus visiems galėtum sakyti*

(10) ?V: *OOOI galiu*

(11) V3: *čia ne motyvacinė (..) čia pamokslai kaip bažnyčioj*

(12) ?V: *bet aš ir atspėjau **BLIN** (apie dovaną)*

(13) V3: *atspėjai ką dovanosim? <...>*

(14) ?V: *gerai ate*

(15) M1: *<...> bet gerai ane pasveikinom*

(16) V3: *tai čia kad žmonės neatsimena gimtadienio tai čia nieko tokio taigi ne leninai ir ne hitleriai*

(17) M1: *ne bet jis akcentavo žinai tą esminį dalyką (..) yra žmonių kurie nori pasirodyt **pakazucha** žinai pasako va mano penkiasdešimtmetis va aš kviečiu į restoraną (..) ir jam ir visiems kitiems atrodo kad turim krūvą draugų ir artimųjų žinai bet tuo ir baigiasi tas spektaklis*

(18) V2: *dažnai daro ne dėl to kad **pakazucha** (..) o žinai kad atvažiuos sveikinti kad nereikėtų namie [tai dėl to ir darai]*

(19) M1: *aš suprantu↓*

Dėl fragmentiškumo, daugiasluoksniškumo spontaniškoje IT aplinkos kalboje temos, žanrai lengvai susimaišo tarpusavyje, persilieja vienas į kitą, todėl nepastebimai pereinama ir į kitas dvi darbo aplinkai būdingas mišrios kalbos socialinių reiškinių plotmes – kalbėtojų profesionalumą ir santykių tarp jų palaikymą. Kita vertus, tuose pačiuose pokalbiuose gali būti konstruojamas ir priklausymas grupei, ir profesionalumas, ir kolegialumas. Kalbinės strategijos yra daugiareikšmės ir neapibrėžtos. Tolesniame skyriuje analizuojami pokalbiai, kuriuose labiau išryškėja profesionalumo dimensija.

3.2.4. Profesionalumo dimensija

Vienas iš būdų suprasti, kas iš tiesų daroma kalbantis, – tai atsižvelgti į pokalbio tikslą ar tikslus (žr. 2.2. poskyrį). Manytina, kad kalbėtojai vartoja tik tas kalbos formas, kurios jiems pravarčios tikslui (ar tikslams) pasiekti. Šiame poskyryje pateikiamuose pokalbiuose siekiama labiau profesinių, su darbu susijusių tikslų.

3.2.4.1. Kompetentingumas, patikimumas

Įvaizdžio konstravimas išryškėja pokalbiuose, orientuotuose į „išorę“, kai pašnekovas nėra savas, kai kalbantis užsidedama tam tikra kaukė, persona. Tokių pokalbių #2 INF aplinkoje negausu arba jie neįrašyti. **11 pavyzdžiu** pateikiamas Saulenio (V1) pokalbis telefonu su specialistu, dirbančiu bendrame projekte dalyvaujančioje įmonėje. Pokalbis labai ilgas, trunka net 28 min., aiškiai struktūruotas. Pokalbio tikslas tik darbinis, čia vienas po kito aptariami techniniai ir veiklos derinimo klausimai (toliau pateikiamas pokalbio fragmentas).

Saulenis (V1) kalba labai neformaliai, galima manyti, su panašaus hierarchinio lygmens pašnekovu, tačiau kitaip, negu kalbėtų savoje grupėje. Tai liudija faktas, kad visai nevartojama keiksmazodžių. Diskurse atsiranda „jūs“ ir „mes“ („aš“) priešprieša. Saulenis mandagus, laikosi tam tikros diplomatijos, ieško pašnekovą įtikinančių argumentų, daro tam tikrų nuolaidų: „kur galėjau padariau“, „dar žiūrėk sekundę“, „gal tu tada galėtum“, „bet kadangi jūs atkalę“, tai „būtų sveikiau JUM pasidaryt tada šitą“, „jojojo reikia“. Profesinis Saulenio vartojamas žodynas ne tik angliškas (*bagai, popapai, imidžas*) (3, 4 eilutės), bet ir rusų kalbos kilmės (*užsižarint* (4 eilutė)). Veikiausiai taip demonstruojama profesinė kompetencija, gebėjimas kalbėti tinkamais savo srities terminais (plg. Leppänen 2007; Leppänen, Nikula 2007), profesinis bendrumas su pašnekovu.

- (11.) SP2/WS_3008 1:26 [D Iš Sim] Saulenis (V1) kalbasi telefonu su specialistu, dirbančiu bendrame projekte dalyvaujančioje įmonėje.

<...>

(1) V1: *dabar dėl šito įrankio struktūrinių formulių rašymui↓ dabar tą dokumentą atsidariau (.) dabar dėl tų formulių fragmentų (.) kažkada tu sakei kad mes pasikalbėsime ir kažką kažkur dalinsimės (.) tai (..) aha (..) mhm (..) nu (.) nes aš tas ten kur padariau kur galėjau tai padariau tas formules (.) jeigu tu dabar man iš naujo tai jeigu jūs atkalę tai aš pusę dienos aiškinsiuosi tau skambinėsiu (.) būtų sveikiau JUM pasidaryt tada šitą*

?: xxxxxxxxxxxx

(2) V1: *aš tau siunčiau netgi šituos (..) AI čia (.) ar nebus čia kas nors Google doksuose <...> formulės įrankis ane? taip taip taip tai čia turbūt ir bus šitas (..) AHA (.) dar žiūrėk sekunde aš pasižiūrėsiu <...> jo tai gerai (.) GERAI↓ durniausia vieta tai yra su tais atsakymų patikrinimais <...>*

?: xxxxxxxxxxxx

(3) V1: *mhm (.) mhm (.) aha (.) supratau↓ o šitą dabar galvoju jeigu tau nupiešt tą formulę kad teisingai pasitikrint pamatyt kurioj vietoj iš **imidžo** (.) tą sudėtinga būtų padaryt? man turėt kaip teisingo atsakymo galimybę (.) bet kokių atveju nu ar ten **linką** det į tekstą nu kaip iššoktų vos ne **popapas (pop up)** <...> tai va (.) tai gerai dėl šito*

?: xxxxxxxxxxxx

(4)V1: *jojojo reikia (.) mhm (.) jo aš dėl orbitalių dar nežiūrėjau kur jų tvarkėt (.) bet aš per tą dokumentą dar varau (.) kur neveikiančios rodyklės (.) dabar ten apačioj jau pasispaudžia bet <...> ten kažkokie dar yra likučiai **bagų**⁷¹ (angl. bug) kažkokių <...> gal pasimatytų kurioj vietoj ten išlenda tas **bagas** (.) <...> kitas dalykas dar atsiminiau kad neįrašiau vieno tokio **bago** kai triguba jungtis neužsimeta <...> taip gerai (.) iš PDFo generavimo nes aš buvau aprašinėjęs **bagus** visus (.) mhm (.) aha (.) tiktai gal tu tada galėtum nes aš turiu dokumentą tą **pašierinęs** su PDFu (.) generavimui (.) tai ar tu komentavai jį (.) pagal tuos **bagus** kas įrašyta buvo (.) ar ten viskas išsitaish sukomentuotum (.) tuoj aš į viršų ištrauksiu visus punktus kad **užsižarint** viską (.) bus tada rami galva*

Saulenis su partneriu aptaria daugiausia techninius dalykus. Vladislovas, kalbėdamas su tos pačios įmonės atstovu (**12 pavyzdys**, abu pokalbiai įrašuose eina vienas po kito), kalba ir apie atliktus darbus, ir apie projekto pinigus. Tai daug jautresnė ir atsakingesnė tema.

Panašiai, kaip ir Saulenis (11 pavyzdys), Vladislovas (V2) vartoja IT terminus (*bagas, suportas, softas, CSSas, SKORMas*) (7, 9 eilutės), nes tai patogu ir suprantama abiem pusėms. Be to, profesiniai terminai ir santrumpos žymi Vladislovo ir pašnekovo profesionalumą. Profesionalumą ir solidarumą tarp tos pačios profesijos atstovų veikiausiai žymi ir IT srities specialistų vartojamas lietuviškas IT profesinis žargonas („tampyti“, „maigyti“ (7, 9 eilutės)). Vis dėlto pagrindinis pokalbio tikslas daug subtilesnis – susitarti dėl atliktų darbų ir pinigų, todėl ir kreipiamasi į Vladislovą, nes jis pats autoritetingiausias asmuo įmonėje, Aušros dešinioji ranka, gebantis spręsti ir techninius, ir sutarčių klausimus. Vladislovas pasižymi santūrumu, diplomacija ir savo srities išmanymu.

Tuoj po to, kai Saulenis kategoriškai atsisako toliau kalbėtis su partneriais (2 eilutė), sustiprindamas atsisakymą fraze „CALL ENDED“

⁷¹ Bug / software bug – kompiuterinės programos klaida.

(‘pokalbis baigtas’) po neiginio „ne“ (tai tipiška kodų kaitai būdinga reiteracija kitu kodu (Gumperz 1982), žymėta ir intonacija), pokalbį perima Vladislovas (3 eilutė). Pakinta kalbėjimo tonas, formalumo lygis ir santykis su pašnekovu (angl. *change of social frame*). Vyksta derybos su partneriais, visa grupė tyliai (nebegirdėti foninio triukšmo) klausosi, kas kalbama. Iškilusią problemą Vladislovas diplomatiškai įvardija „vizualiniais trūkumais“, kuriuos pažada sutvarkyti („nematau problemų“), autoritetingai tai pabrėždamas anglišku *SUMERDŽINSIM* (6 eilutė) (vėl tipiška reiteracija kitu kodu). Angliškas intarpas pabrėžiamas ir intonacija (yra neįprastas, žymėtas), jis pavartojamas pirma lietuviško „šitoj vietoj susitvarkysim“ (6 eilutė). Gali būti, kad anglų kalba, kaip labiau susijusi su faktais, objektyvia informacija (Gumperzo teiginiais apie kodų kaitą žr. 1.2.2. poskyryje) sustiprina patikimo partnerio įspūdį, kurį Vladislovas siekia perteikti. Viso pokalbio metu vartojamos labai mandagios, vidiniam grupės bendravimui visiškai nebūdingos frazės („jeigu nesunku“, „būtų fantastika“, „tai būtų labai labai gerai“ (6 eilutė)) ir susitarimą užtvirtinantys „tai OK“, „viskas OK“, „jokių problemų“ (8, 9 eilutės) palydimi raminančia nuleista intonacija. Taip Vladislovui pavyksta pasiekti savo tikslo – susitarti su partneriais dėl likusių projekto pinigų. Angliški intarpai šiame kontekste žymi ne tik profesionalumą kalbantis su kitu profesionalu, bet ir, galima manyti, rodo, jog įmonė #2 INF yra patikima bendro projekto partnerė.

- (12.) SP2/WS_3008 1:48 [D Iš Sim] Pokalbio tarp Saulenio ir neidentifikuoto asmens, dirbančio bendrame projekte dalyvaujančioje įmonėje, tęsinys. Tik dabar jau kalbasi Vladislovas – Aušros dešinioji ranka. (Galios santykis neaiškus, bet, galima manyti, simetriškas, nes kalbama su bendro projekto partneriais.)

(1) V1: *Nesuprantu kas čia tam **skaipui** darosi. Tie **vindousai** derina **skaipą** (.) dabar **laptopą** xxx*

(2) V3: *[bet iš karto griuvo] (.) tai gal tu ir kalbėk?*

(3) V1: *NE (.) **CALL ENDED** (..)*

(4) V2: *klausau (.) žiūrėk aš tą laišką gavau (.) permečiau akim (.) dar ten neanalizavau labai giliai (.) tai kol kas atsakymo neturiu tik išgirdau kad Saulenis pasakojo apie tuos vizualinius trūkumus (.) sakykim taip*

?: xxxxxxxxxxxxxx

(5) V2: *mhm (.) o tu (.) dėl ko norėjai pakalbėti? (..) mhm (..) mhm (..) mhm? (.) mhm mhm*

?: xxxxxxxxxxxxxx

(6) V2: *tai aš pabandysiu žinok tada (.) pasimsiu jūsų tą standartinį (.) pažiūrėsiu (.) pažiūrėsime ką mes gauname ir ir (.) **SUMERDŽINSIM** (.) šitoj vietoj susitvarkysime (aiškiau, garsiau, pabrėždamas) nematau problemų (.) o (.) aha*

?: xxxxxxxxxxxx

(7) V2: *jo dar tą vieną jeigu nesunku padaryti pavyzdį (.) kaip su nuorodom apsirašyt **SKORM**⁷² (.) tai būtų fantastika (.) o su (.) tai aš paimsiu vieną iš puslapio (.) vieną du (.) susigeneruosiu įkelsiu į softą ir žiūrėsim kaip jis elgiasi (.) vakar maigiau vieną <...> tai nieko tokio naujo nepastebėjau (.) neskaitant to žalio fono (.) tai va (.) tai jeigu jums pavyks per **CSS**⁷³ jį nugesint tai būtų labai labai gerai (.) tai va↓*

xxxxx

(8) V2: *aha (..) aha (.) toks (.) mhm (.) mhm (.) supratau↓ (.) mhm (.) tai (.) supratau (.) MHM tai žiūrim šiandien turim trečiadienį (..) jūs iš savo pusės mes iš savo (.) susitinkam ir jeigu viskas **OK** tai nieko prieš tuos pinigų paskutinius (.) sutvarkyt (.) ir manau gal tada pirmadienį pakalbam ta tema <...> aha (.) gerai gerai (.) gerai (.) tai jeigu <...> tai jokių problemų↓*

?: xxxxxxxxxxxx

(9) V2: *mhm (.) gerai (.) supratau (.) gerai tada lauksiu↓ (.) tai **OK** tada dėl šito reziumuojant tai dėl pinigų pakalbėsime konkrečiom datom <...> kaip ir tada būtų viskas↓ <...> ai tai vakar maigydamas pamačiau vieną bagą vienoj tampymo užduoty (.) sekos atkūrimo (.) bet aš ją parašysiu į supportą nes aš tik vienoj vietoj radau (.) tai va↓ tai parašysiu (.) nu gerai (.) supratau (.) dėkui iki↓*

(10) V3: *[aš šiandien jam paskambinsiu] (prislopintu balsu)*

Abu pokalbiai telefonu, iliustruojantys įmonės bendravimą su „išore“, yra neformalūs, vyksta tarp, panašu, hierarchiškai artimo lygmens, pažįstamų pašnekovų, tos pačios srities (IT) specialistų. Kalbamasi su „išore“, tačiau tai „artima išorė“, nedaug kuo besiskirianti nuo „vidinės“ įmonės aplinkos. Angliškas profesinės srities žodynas, tokiose situacijose vartojamas greitai susikalbėti ir traktuotinas kaip profesionalumo žymiklis, gali būti pasitelkiamas ir patikimumui, įtaigumui stiprinti. Greta angliškų intarpų kartais pavartojama ir rusiškų IT srities žodžių (*užžarinti*, *nievladielinu*⁷⁴), kurie, galima manyti, leidžia labiau solidarizuotis su profesine „gildija“ ir palaikyti draugiškumą.

3.2.4.2. Profesionalo savigarbos išsaugojimas

Dar vienas pateikiamas pokalbis telefonu su „išore“ (**13 pavyzdys**) su pirmais dviem pokalbiais nesusijęs. Šįkart telefonu kalba Domas – „plurpalius“ (anot

⁷² SCORM – *Sharable Content Object Reference Model* (techniniai standartai kompiuterinei elektroninio mokymo įrangai (*a set of technical standards for e-learning software products*)).

⁷³ *Counter-Strike Source* arba *Cascading Style Sheets* (IT terminai).

⁷⁴ Žr. 13 pavyzdį.

Aušros⁷⁵) ir didžiausias keikūnas. Sprendžiant iš reakcijos ir irzlios intonacijos suskambėjus telefonui (prieš atsiliepiant riebiai nusikeikiama (1 eilutė)), skambutis Domą erzina⁷⁶. Pokalbio pradžioje replikos trumpos, kapotos, perteikiančios nekantravimą („nu?“), pokalbio tonas gana arogantiškas, pašaipus. Kai paaiškėja, ko pašnekovas norėtų, Domui tenka pripažinti, kad jis nemoka padaryti, ko prašomas (konvertuoti failą iš vieno formato į kitą), tačiau siekiama išsaugoti savo profesinę savigarbą, nes susidariusi padėtis gresia profesiniam įvaizdžiui (angl. *a face-threatening situation*). Domas pavartoja ne tik kelis angliškų IT srities terminus, kurie, be savo referentinės reikšmės, dar yra ir profesionalumo žymikliai (net kreipdamasis į Vladislovą, Domas kalba aiškiai ir garsiai, kad pašnekovas girdėtų telefonu), bet ir rusų kalbos kilmės veiksmažodį su sulietuvinta galūne – *nievladielinu* ('neišmanau', 'nesu įsikirtęs', 3 eilutė). Šiuo žodžiu tarp pašnekovų trumpam sukuriama „mes“ kodas – „mes, seni savo profesijos vilkai suprantame, kad, neturėdamas reikalingų *tūlsų* ar *softo*, negali to padaryti“. Čia Domo tonas jau pasikeitęs: sušvelnėjęs, vis dar šiek tiek globėjiškas, bet jis nebėra jau toks užtikrintas tuo, ką sakė anksčiau. Kad Domas buvo ne visai teisingas, rodo ir tolesnis jo pokalbis su Vladislavu (čia nepateiktas), kai jie išsiaiškina, jog, *atseivinus* failą (jei tai *plain* tekstas), konvertacija vis dėlto galima.

- (13.) SP4/WS_3001 2:48 [D Iš Sim] Pokalbis tarp Domo (V3) ir neidentifikuoto asmens, taip pat IT specialisto, kuris kreipiasi į Domą pagalbos dėl techninės problemos.

(1) V3: (suskamba telefonas) o *bliat!* (.) klausau↓ (.) labas (.) nu?

xxxxxxxxxxxx

(2) V3: *Hahaha* (pašaipiai juokiasi) *pajuokavai turbūt* (.) *ką reiškia nebaisiai sudėtinga* (.) *mhh* (.) *iš PDFo padaryt į vordą* (.) *tai čia* (.) *aš žinok neradau tokios technologijos* (.) *o dėl slaptažodžio* (vardas) *turi ten kažkokių tūlsus / tools* (.) *bet šiaip žinok*

xxxxxxxxxxxx

(3) V3: *nu ta prasme aš to nievladielinu bet iš tikrųjų tai konvertavimas iš PDFo į vordą tai beveik nevykstantis <...> nes aš tai žinok nee* (dvejojamai) (.) *ne tas* (.) *nu palauk aš Vladislavo paklausu* (.) *Vladai tu turi nuo PDFo slaptažodį nulaužti turi*

⁷⁵ Informacija pateikta disertacijos autorei interviu telefonu metu.

⁷⁶ Keiksmažodžių funkcijų klasifikaciją (socialiai pozityvūs (solidarumui, ryšiui kurti); susierzinimui, stresui išlieti; socialiai negatyvūs (siekiant užgauti, įžeisti)) pateikia Nelson (2014).

softą kokį (.) kuris slaptažodis? ar atidarymo slaptažodis ar redagavimo? atsiųsk Vladislovui *emeilą* (.) jis pabandys (.) aha (.) nu iki↓

Pokalbis šiek tiek primena pokalbį iš #1 MEDIA konteksto, kur Gediminas vartojo mišrią kalbą profesinei savivertei stiprinti (žr. 9 pavyzdį 3.1.4.2 poskyryje).

3.2.4.3. Efektyvumas ir greitumas bendradarbiaujant

Skubant ir jaudinantis grupės repertuaras išlieka panašus – angliški IT srities terminai persipina su necenzūrine lietuviška leksika ir vis dažniau vartojamais keiksmazodžiais, tačiau jie čia ištariami emociingiau, o tai rodo, kad grupės nariai įsitempę. Nebegirdėti juoko, nebelieka žaismingo erzinimo, vartojamos trumpos lakoniškos frazės, kuriose akivaizdžiai rodomųjų įvardžių gausa. Greitėja pokalbio tempas. Grupės interakcijos tikslas – kiek įmanoma greičiau ir efektyviau pasiekti reikalingą darbo rezultatą.

Veiksmo kalba pateikiama **14 pavyzdyje**. Vyras skuba, nes laukiama atvažiuojant leidyklos atstovės, kuriai reikia parodyti jau paruoštą produktą. Pirmenybė interakcijoje teikiama atliekamai užduočiai, o ne pokalbiui. Dalyvių, teksto (ar vaizdo) ekrane ir veiksmo sąveika lemia sakinio žanro savitumą: fragmentiškumą, nerišlumą, pauzes, nutylėjimus, skaitomo teksto intarpus diskurse. Gausiai vartojama vietos deiksė, rodomieji įvardžiai, kartojamas žodis „matai“ (1, 3, 4, 13, 22 eilutės, pabraukta tekste). Tai vienas iš tipiškiausių ir autentiškiausių vidinio grupės kodo darbo tema pavyzdžių, kuriame išryškėja grupės bendradarbiavimas, susitelkus į bendrą tikslą.

(14.) SP4/WS 3006 01:22 [D Vid Sim] Skubama, nes turi atvažiuoti leidyklos atstovė.

(1) V2: tada ta pilką bybi kuris čia yra (.) jį reikės padaryt (.) tas nušokęs

(2) V4: ką reiškia nušokęs?

(3) V3: nes šitas (.) nušokęs pavadinimas (.) tai dėl to skaičiuoti simbolius yra taipas yra ekserptas (.) jis tada skaičiuoja ekserptais

(4) V4: bet čia tas ekserptas yra vordpreso funkcija

(5) V3: reikia pagalvot nes kai baigiasi vidury sakinio irgi bibys ne?

(6) V1: visiškai BIBYS

(7) V2: [taip] pastraipą reikia

(8) V3: bet kaip tu pastraipą apibrėši programiškai

(9) V4: nežinau gal galim (.) paragraph (.) paragraph n (.)

(10) V1: [bliat xxxx]

(11) V2: reik sakyt ne programiškai o kaip tu vordpresiškai apibrėši

- (12) V3: **nachui** išmest tą **vordpresą** ir programuoti
- (13) V2: **bliat** čia toks lengvas gaunasi **saitas** <...> čia kažkoks bibys buvo sugalvotas jis ir karmo viską xxx matai
- (14) V4: pabandom pažiūrėt mozaikoj (.) (vardas) reiks duot išsirinkt
- (15) V1: šūdas tas **ekserptas bliat chuinia** kažkokia
- (16) V2: gal **zajabys** bus šita naujausia knyga (.) pabandyk naujesnį įdėt
- (17) V3: į **randomus**
- (18) V2: ne į **randomus** <...>
- (19) V3: ne
- (20) V2: taip
- (21) V3: ne
- (22) V2: taip (.) pažiūrėk čia matai
- (23) V1: o jūs su paragrafu dedat ar su **breiku**? kas ten gaunasi (.) nauja kai atsiranda pastraipa
- (24) V3: [kur]
- (25) V1: bibys **bliat** klausiu su **breikais** ar su paragrafais
- (26) V2: pažiūrėk per tekstą
- (27) V1: aš neturiu prisijungimo **bliat** (.) eik tu **nachui**
- (28) V2: pažiūrėk matai
- (29) V3: oi **bliat** tuoj xxx
- (30) V1: bibys **bliat**

14 pavyzdys artimas #1 MEDIA aplinkoje pateiktiems dviem pokalbiams telefonu, kuriuose greitai ir įsakmiai buvo siekiama susitarti dėl konkretaus pašnekovo veiksmo (žr. 10 ir 11 pavyzdžius 3.1.4.3 poskyryje), t. y. panašus buvo pokalbių tikslas – greitai pasiekti darbo rezultatą. Vis dėlto #1 MEDIA aplinkoje tai buvo tikri pokalbiai, kuriuose visa informacija buvo perteikiama žodžiu, o nagrinėjamu atveju interakcijos turinys, apie ką konkrečiai kalbama, žinomas tik interakcijos dalyviams, nes dominuoja ne kalba, o veiksmas. Toks veiksmo kalbos žanras, kaip bus matyti toliau, pastebėtas ir #3 KOSM, ir #4 BIO aplinkose.

Dalykiškuose pokalbiuose, kuriais siekiama darbo tikslų, vartojami tie patys grupės būdingi mišrios kalbos ištekliai deriniai, kurie lanksčiai derinami prie situacijos ir pašnekovo. Štai kalbantis su „išore“ (11 ir 12 pavyzdžiai) visiškai atsisakoma keiksmažodžių, bet ne anglišku IT srities terminų ar anglišku frazių. Panašiai, kaip ir #1 MEDIA aplinkos 6 ir 7 pavyzdžiuose (žr. 3.1.4.2 poskyrį), naudojamosi pozityviomis anglų kalbos konotacijomis, jos prestižu. Grupės viduje, kur laikomasi vidinių taisyklių (14 pavyzdys), tokie apribojimai negalioja.

3.2.5. Santykių dimensija

3.2.5.1. Draugiškas erzinimas

Jau analizuojant bendrąją grupės vidinį stilių (3.2.3 poskyris) pastebėta, kad dirbdami vyrai linkę trumpam nukrypti į draugišką šaipymąsi vienas iš kito, vienas kito erzinimą (žr. 2 ir 3 pavyzdžius 3.2.3.1 poskyryje). Erzinimas yra humoro rūšis, kuriai būdingas dviprasmiškumas: balansuojama tarp juokavimo ir galimybės įžeisti, t. y. egzistuoja galima grėsmė pašnekovo įvaizdžiui. Tarp pašnekovų kyla tam tikra įtampa, ypač jeigu šaipymasis priartėja prie užgauliojimo. Erzinimas, kai tarytum rungtyniaujama, kas ką pralenks šmaikštumu, būdingesnis vyrų grupėms (Schnurr 2009).

15 pavyzdyje pateikiama grupės vidinio diskurso atkarpa iš pirmo žvilgsnio galėtų būti palaikyta darbinio pokalbio, atliekant su darbu susijusius veiksmus (kaip ir 14 pavyzdyje). Tai toks pat nerišlus, fragmentiškas epizodas, kuriame gausu deiksės ir įprastos grupės vidinės kalbos. Iš tiesų čia kalbama apie tai, kaip disertacijos autorei (tyrėjai) persiųsti įrašytus didelius įrašų failus, juos susegant. Darbo tikslas nėra darbinis ir vyrai nejučia įsitraukia į žaidybinį lenktyniavimą, kuris greičiau susigaudys, kaip tai padaryti. Tarpusavyje labiausiai varžosi Vladislovas (V2) ir Deimantas (V4), kiti du užima stebėtojų ir komentuotojų vaidmenis. Bendras grupės entuziazmas išsprogsta emocingu šūksniu (10 eilutė), kai Deimantui (V4) tai pavyksta, o draugiškas erzinimas, nukreiptas į Vladislovą, išreiškiamas beveik vaikišku Deimanto *bebebebebe* (17 eilutė), kurį palydi nevaldomas kvatojimas. Erzinimu čia nėra siekiama įgelti (angl. *biting*, Schnurr 2009), tai daugiau draugiška, solidarumą išreiškianti strategija. Vienas iš to indikatorių yra prapliupęs bendras juokas (ibid.). Šiame epizode rungtyniavimui, erzinimui pasitarnauja ir terminas *zipas*, *zipinti* ('susegti'), kuris kartojamas itin dažnai. Jo paskirtis, suprantama, yra visų pirma referentinė, bet tuo pačiu juo ir žaidžiama, kartojant jį pačiomis įvairiausiomis formomis (tai ypač ryšku antroje epizodo pusėje, pavyzdžiui, replikose 14 ir 23). Plonu balsu Saulenio (V1) (Saulenis grupėje dažnai imasi juokintojo vaidmens) išdainuotas *žiipink* (.) *suziipinsi* skamba komiškai ir sukelia juoką (14 eilutė), o Vladislovas fraze *nezipina zipo* (23 eilutė) taip pat, matyt, siekia komiško efekto.

- (15.) SP2/WS_3003 02:00 [ND Vid Sim] Bendradarbiaujant sprendžiama, kaip geriau susegti didelius failus (dalyvauja Saulenis (V1), Vladislovas (V2), Domas (V3) ir Deimantas (V4)).

(1) V3: *nu čia aš supratau*

(2) V2: *viskas gerai* (.) *viskas gerai* (.) *taip taip taip* (.) *prie*

- (3) V1: *o žinai kaip aš darydavau? aš siųsdavau ne per šitą šūdą (.) aš siųsdavau tą **linką** (.) nusikopindavau ir tada normaliai persiųsdavau (.) čia jis kažkaip susimakaluoja*
- (4) V2: **bliat** septyni (.) įsivaizduoji jinai va tokį gaus
- (5) V1: *negaus tokio*
- (6) V3: nu **BLIAT** Sauleni (.) va (.) spaudi (.) gauni **linką** atskirai (.)
- (7) V4: *tas pats (.) viskas **download** (.) spausti mygtuką **download***
- (8) V2: *ir visi septyni dabar važiuos?*
- (9) V4: *ir važiuos visi septyni (.) matai jį **suzipina***
- (10) V2, V1 (kartu, entuziastingai): **AAJAJAI JAJAI!** (labai garsiai)
- (11) V3: *kaip **suzipina**?*
- (12) V2: **suzipina** ką tu jam **aploudini**
- (13) V3: *tai teisingai (.) šaunuolis*
- (14) V2: **ziipink** (.) **suziipinsi** (prodainiu, paplonintu balsu) (juokas)
- (15) V4: *kam tau papildomai **zipint** (.) **suzipins** pagal jau turimą*
- (16) V2: *[nes aš pavadinsiu taip kaip aš noriu] o ne taip*
- (17) V4: **bebebebebe** (erzina) (visų kvatojimas)
- (18) V1: *jinai tada galės atskirai*
- (19) V2: *[negalės atskirai]*
- (20) V1: *jos **softas suzipins** man atrodo ne? ar **zipina** čia kieno tas **softas**?*
- (21) V3: **transfersas zipina**
- (22) V1: *nu ir ką tu dabar nori pasakyti? nu ką tu **suziipinsi**?*
- (23) V2: **nezipina zipo**
- (24) V4: *nu tai varyk kaip tau patinka*
- (25) V3: oi **BLIAAAT**
- (26) V1: *nu viskas čia paprasta*
- (27) V4: **download** (.) o koks ten **pointas zipas** padaryt
- (28) V2: *kad nebūtų palaidi failai*
- (29) V4: *kodėl negali būt palaidi failai? aš tikrai (.) provokuoju*
- (30) V2: *nes tau tada reikės dvidešimt kartų spaudinėti **download** naršyklėj visada iššoka langas kur nori saugoti pagal nustatymą **default***
- (31) V1: *tuoj mes tave biškutį (.) nuraminsim šiek tiek (.) pabandom <...> a jis vis tiek **zipą** daro ką bedaryčiau (.) viskas tvarkoj*

16 pavyzdyje taip pat matyti vyrų grupei būdingas erzinimas. Kolegos draugiškai (girdėti kikenimas) šaiposi iš Deimanto (2, 4 eilutė), tačiau priešprieša tarp jo ir kitų („bliat aš jum surasiu“ (5 eilutė)) trunka neilgai. Domas (4 eilutė) ir Vladislovas (jo tęsimas angliškas *try it* (6 eilutė)) draugiškai erzina Deimantą tik tol, kol jam iš tikrųjų nepasiseka ir „viskas užlūžta“ (9 eilutė). Replikoje (9 eilutė) pasigirsta neapsimestinis Deimanto

susierzinimas, kai nusikeikiama dėl nesėkmės ar įtampos (angl. *swearing due to frustration and stress*) (Nelson 2014). Čia iš karto pakinta Domo kalbėtojo pozicija (angl. *stance* arba *footing*) – jo tonas virsta guodžiančiu ir palaikančiu (10 eilutė). Deimantas pereina prie palengvėjimą išreiškiančių mažybinių formų („saitukas“, „bybukas“ (11 eilutė)).

- (16.) SP4/WS_3006 02: [D Vid Sim] Deimantas (V4) dirba prie fono spalvos.
- (1) V4: *nepagaunu kampo (.) bliat su pipete dar reik pakartot*
- (2) V2: *[su pipete]*
- (3) V4: *ne visi konverteriai vienodai konvertuoja*
- (4) V3: *nusišneki (.) kaip gali bliat tris skaičius sukonvertuoti į KITAIP?*
- (5) V4: *buvau suvedęs RGB⁷⁷ spalvų kodus (.) bliat aš jum surasiu (kikenimas)*
- (6) V2: *TRY IT* (erzinančiai nutęsia dvibalsį ai)
- (7) V4: *nesvarbu (.) uoj (.) nu va konvertuoja (.) dabar patobulėjo*
- (8) V2: (kikena)
- (9) V4: *užlūžo viskas BLIAT tas fonas su tarpais (.) bliat (pašnibždom, sau) (.) bliat nu kas čia yra užlūžo visai užlūžo (.) eik tu na:chui (tyliai sau po nosim) (.) nu va dabar šviesiau biškį (.) Pinterestas šviesesnis*
- (10) V3: *šviesesnį dabar padarei? nu tai visai fainas (.) jisai nėra toks niūrus*
- (11) V4: *gerai lengvas toks saitukas (.) tą bybuką pilką reiks priešingai daryt*

3.2.5.2. Solidarumas, palaikymas

#2 INF aplinkoje įprastai tik trumpam nukrypstama nuo darbo temos. Kalbamasi apie automobilių remontą, biržų akcijų kursus, futbolą, kompiuterinius žaidimus, kas ką veikė savaitgalį, kur ir kada bus važiuojama kartu pavalgyti ir pan. Su darbu nesusiję kolegų pašnekesiai darbo aplinkoje (angl. *small talk*) laikomi būtina pokalbių darbe dalimi, nes tokiais pokalbiais kuriami ir palaikomi kolegų santykiai, konstruojamas solidarumas (žr. 1.3.2 poskyrį). Solidarizavimosi funkcija galėtų būti priskirta ir trims 3.2.3 poskyryje pateiktiems pavyzdžiams, nes jų tikslas koduotas kaip nedarbinis (plg. 5, 9, 10 pavyzdžius iš 3.2.3.1 ir 3.2.3.2 poskyrių) – jie pateikti kaip grupei būdingo mišraus kodo iliustracija. Pateiksime dar du pokalbius, nesusijusius

⁷⁷ RGB color value (red, green, blue) (IT terminas).

su darbu. Viename iš jų kalbama apie maistą (17 pavyzdys), kitame (18 pavyzdys) – apie kompiuterinius žaidimus.

17 pavyzdžio epizode grupė išgirsta, kad grįžta Vladislovas (V2) ir nevykusiai bando apsimesti, kad jam nesant jie nevalgė. Paskubomis suslepamos servetėlės, išpėjant vienam kitą kalinių slengo žodžiu *šucher* ('atsargiai') (1 eilutė), tačiau vyrus išduoda rūkytos skumbrės kvapas. Pasisveikinimas *zdorov* čia pasitarnauja kaip neformalumo, solidarumo žymiklis. Išdaigai nepavykus, Domas (V3) klausia Vladislavo, kur jis valgęs (9 eilutė). Vladislavo atsakymas – tipiška stilizacija imituojant žemą balsą ir amerikietišką akcentą (10, 12 eilutės) – sukelia veidrodinę (angl. *mirroring*) Saulenio reakciją: jis pavartoja anglišką *happy hour* ir net peržaidžia jį į *happy ORINI*, kuris greičiausiai turėtų priminti italų kalbą (Saulenis yra gyvenęs Italijoje, žr. 3 lentelę).

(17.) SP4/WS_3005 00:36 [ND Vid Sim] Kalbamasi apie maistą.

(1) V4: *šucher! Vladislovas! šucher! nieko neišsiduodam (.) servetėlę servetėlę* (visą laiką pašnibždom)

(2) V1: *zdorov* (tylus juokas)

(3) V2: *nevalgot? [jau ne?]*

(4) V3: *mes nevalgėm dar (.) dar ne* (kikena)

(5) V4: *[valgykloj] matai koks kvapas (.) skumbrės*

(6) V2: *kas dar?*

(7) V3: *kas dar* (prapliumpa juoktis)

(8) V2: *[xxx skanumėlis] (.)*

(9) V3: *ką tu?*

(10) V2: *kentucky*

(11) V3: *kaaas?*

(12) V2: *KENTUCKY FRIED CHICKEN* ('žemas balsas', amer. 'akcentas')

(13) V1: *aaa (.) šian ne ketvirtadienis*

(14) V3: *šian penktadienis*

(15) V1: *[xxx] happy hour (...) happy ORINI (..) o yra happy hour Kentucky? nėra (.) picai tiktai*

(16) M1: *kvepia ne?*

(17) V2: *uhu*

(18) V3: *perkandom visi (.) žinok visas koridorius kvepia* (juokiasi visi)

18 pavyzdžio epizodo nuotaika panaši. Čia pavartotos rusiška (1 eilutė) ir angliška (5 eilutė) citatos pakartoja ne tik cituojamą tekstą, bet ir jo intonaciją. Saulenio išdainuota replika (5 eilutė), kaip įprasta, taikli ir sukelia juoką. Kaip ir 17 pavyzdyje, čia įmaišoma ir rusiškų, ir angliškų frazių (7, 13

eilutės). Ypač įdomiai skirtingais kodais žaidžia Domas (13 eilutė): su kompiuteriniais žaidimais asocijuojama anglų (*geimas, man power*, kiek anksčiau ir *frykai* (7 eilutė)), su santykiais – rusų kalba (*подстрекнул бы* ‘paskatinčiau’). Epizodo pabaigoje (14–18 eilutės) tampa akivaizdu, kad Saulenis (jam 30 m., o Domui 36 m.) nemoka rusų kalbos taip gerai, kaip Domas. Tačiau tai netrukdo Sauleniui žaisti rusiškais intarpais, jis net suimprovizuoja *подстрекнул бы он на ух* (16 eilutė), pridėdamas *на ух* (‘į ausį’), matyt, sumaišęs pasakymą su *подушенный бы он на ух* (‘pašnibždėčiau į ausį’). Rusų kalba Saulenio frazė skamba gana keistai, todėl Domui juokinga.

(18.) SP2/WS_30013 00:22 [ND Vid Sim] Domas (V3), Vladislovas (V2) ir Saulenis (V1) kalbasi apie kompiuterinį žaidimą.

(1) ?V: (dirbama nesikalbant, kažkas pastuksena, greičiausiai į stalą) **кто там?** (kažkuris atsiliepia pakeistu balsu, per nosį, imituodamas intonaciją iš animacinio filmuko) (..)

(2) V3: *nu gražiai padaryta (.) kaip filmas*

(3) V2: *drama tokia pavaizduota (.) šiaip pasaulis keičiasi (.) išgelbėsi jį*

(4) V3: *[bet ta prasme čia]*

(5) V1: **it's an illusion babyyy** (dainuojamai) (juokas)

(6) V2: *reik neturėti ką veikt daugiau gyvenime*

(7) V3: *nu tu turi DAUG laiko čia (..) bet jeigu pavyzdžiui tavo draugai frykai tokie pat (.) tu bendrauji taip su jais*

(8) V2: *taip*

(9) V3: *susitinki prie portalo ir šaudai (.) man tie šaudymai kažkaip*

(10) V2: *kažkaip veikia (.) ginklai kažkokie (imituoja šaudymo garsą)*

(11) V3: *nesupratau bet gal čia viskas gerai*

(12) V2: *aš nematau truputį tikslo nu gerai aš atidarau portalą ateina pašaudo <...> rytoj vėl pašaudo tai man reikia tada pagaut kas šaudo į mano portalą ir žudyti juos (..) kaip nors nežinau neutralizuoti juos*

(13) V3: *jo reikia žinai ant durniaus paklaust (.) jeigu aš dabar žaisčiau tą **geimą** tikrai būčiau prieš Deimantą (juokiasi) ir dar ką nors **подстрекнул бы** (juokdamasis) kad daugiau **man power** būtų ir tuos užimčiau taškus*

(14) V1: **подстрекнул бы** (lėtai mėgdžioja)

(15) V3: *nesinervuok Sauleni*

(16) V1: **подстрекнул бы (.) он на ух**

(17) V3: (springsta juoku) *prieš rusų kalbą ką nors turi?*

(18) V1: *nieko neturiu*

Kvailiojimas, žaidimas žodžiais – ryškūs šios vyrų grupės tarpusavio bendravimo bruožai, neretai išreiškiami mišria kalba. Tuo labiausiai pasižymi Saulenis (V1) ir Domas (V3). Domas net yra sugalvojęs žaismingą

naujadarą – „durnavavimas“ (viename iš įrašų jis apie save pasako *durnavavau*).

3.2.5.3. Šmaikštumas, žaismingumas

Rusų kalba labai panašiai vartojama ir juokaujant. Štai **19 pavyzdyje**, trumpam nukrypstant nuo darbo, klausomasi rusiškų dainų (2, 3, 5–7 replikose minimi šių dainų tekstai ar pavadinimai). 12 replikoje Domas (V3) pakartoja Vladislovo (V2) repliką *įvertink* (11 eilutė) kitu kodu: *оцени* (12 eilutė). Tai pastūmėja Saulenį dar vienai (kaip ir 18 pavyzdyje) komiškai rusų kalbos stilizacijai: *Vladislavas будем танцевать? где же ручки ваши ручки?* (‘Vladislovai, einam pašokti? Kur tavo rankutės?’). Erzindamas Vladislovą (jis yra Lietuvos lenkas), Saulenis (V1) tyčia ištaria jo vardą ir visą sakinį su stipriu rusišku akcentu, tyčia, kaip rusų kalboje, kreipdamasis pavartoja vardo vardininko galūnę (13 eilutė). Tuo improvizuota stilizacija nesibaigia. Kaip ir 18 pavyzdyje, Saulenis toliau žaidžia rusiškėmis frazėmis, čia pat pavartodamas, matyt, iš rusiškų pasakų ar filmų prisimintą kreipinį į moterį *уди веселись Василиса красивая* (‘eik, linksminkis, Vasilisa gražioji’). Tai, kad šiuo improvizuotu kreipiniu (beje, netikslu, turėtų būti *Василиса прекрасная*) kreipiamasi į vyrą, kad kreipinys tariamas lėtai, skiemenuojant, komišką efektą sustiprina. Taip Saulenis konstruoja savo kaip grupės juokintojo socialinį vaidmenį. Toje pačioje Saulenio replikoje (13 eilutė) matyti ir IT aplinkai būdingas kelių dalykų atlikimas vienu metu – tarp rusiškų frazių įsiterpia trumpas komentaras darbo tema su tyčia netinkamai (*pa:ges*) iš ekrano perskaitoma fraze (*pages from*).

- (19.) SP2/WS_3009 00:09 [ND Vid Sim] Deimantas (V4), Domas (V3), Vladislovas (V2) ir Saulenis (V1) dirbdami klausosi rusiškų „bumčikų“. Saulenis rusų kalbą moka prasčiau už kitus, kalba lėtai, skiemenuodamas. Gal kaip tik dėl to jis atlieka juokintojo vaidmenį.

(1) V4: *kitą dainą dabar (.) paskutinę (..) bliamba* (įjungia kitą dainą)

(2) V3: (mėgdžioja dainuodamas) *тааааю* (‘tirpstu’)

(3) V2: *taip таю*

(4) V4: *va šitą*

(5) V3: *пятнадцать полей (..) žinai kas?*

(6) V2: *aha солнышко? не? это ваши ручки*

(7) V3: *это ваши ручки? čia labai graži dainaa*

(8) V1: *nu nepikta bent jau (lia lia lia lia lia)*

(9) V3: *čia Zvonkė visiškai*

(10) V4: *čia paauglių visai*

(11) V2: *įvertink kokybę*

(12) V3: **О-ЦЕ-НИ** (įvertink‘)

(13) V1: *Vladislavas будем танцевать?* (taria būdziem, Vladidislavas, su dz) *где же ручки ваши ручки? kas čia per pavadinimas? pages from xxx du* (taria, kaip būtų tariama lietuviškai (pa:ges)) (juokas) (.) *ant manęs pyksta kad nesąmones vaidinu o pats ten иди веселись (.) Василиса красивая* (skiemenuodamas, lėtai)

Rusiškas elementas (pazoras ‘gėda’) pavartojamas ir Vladislovui juokaujant būsimo konkurso tema (**20 pavyzdys**). Dalykiškame diskurse intarpas randasi netikėtai, jis ne tik prajuokina kitus grupės narius, bet ir nuramina juos. Problema, kad konkurso laimėti, matyt, nepavyks, juokaujant atrodo ne tokia reikšminga.

(20.) SP1/WS_3009 04:45 [**D Vid Sim**] Kalbama apie dalyvavimą konkurse.

(1) V1: *negaliu patikėt (.) tai koks čia švietimas (.) mokymas švietimas (.) trys paršeliai*

(2) V2: *čia finalistai?*

(3) V3: *nes yra šeši dalyviai (.) tai natūralu kad negali išeit vienas (.) dabar iš (pavadinimas) trijų nesąmonių ką mes galim paimt <...> man atrodo tie visi keturi ir pateko į finalą vienareikšmiškai*

(4) V2: *pirmadienį pakalbėsime gerai (.) nes matai iš vienos pusės jeigu jau pradėjome gal galim pabandyt iki iki galo nueit (.) nieko neprarasim (..) šimtą dešimt sekundžių **pazoro** ir viskas (visi juokiasi)*

Įdomu, kad #2 INF aplinkoje, panašiai kaip ir aplinkoje #1 MEDIA (žr. 22 pavyzdį 3.1.5.3 poskyryje) komiškomis stilizacijoms vartojama ir neutralaus stiliaus lietuvių kalba. Kartais taip juokauja grupės juokintojas Saulenis. Vartoti norminę lietuvių kalbą grupės viduje taip neįprasta, kad, pridėjus šiek tiek nenatūralaus tarimo ir dirbtinio rimtumo, ji perteikia ironišką Saulenio poziciją kalbos norminimo atžvilgiu ir įgyja pridėtinę „įsakmaus mokytojo, eksperto“ socialinę reikšmę (arba n+1 indeksinį laipsnį). Kad tai stilizacija, rodo specifinė intonacija ir kontrastas su mišriu grupės vidaus kodu, taip pat ir pakitęs tonas, sulėtėjęs tempas (1 eilutė, kur plonu balsu ištariamas o:). Gali būti, kad **21 pavyzdyje** Saulenis (V1) imituoja mokytojos kalbėjimą prieš klasę. Tai rodo jo „pasidainuojam“ (1 eilutė). Kai Saulenis grįžta prie savo įprasto kalbėjimo (2 eilutė), grįžta ir jo balsius ilginanti tartis (jis kilęs iš Panevėžio), ir nenorminis kirčiavimas.

(21.) SP1/WS_30011 01:21 [**ND Vid Sim**] Grupėje kyla klausimas dėl frazės „daugiaplatformis sprendimas“, kuri, matyt, įrašyta į įmonės dokumentą ar interneto puslapį.

(1) V1: *tuo metu buvo taip parašyta (.) galima (..) (keičia tempą ir toną) o: labai įdomu* (laibu balsu, manieringai, kiek lėčiau, pabrėždamas trumpą u) *kaip turėtų **multipla::tform*** (taria e::, ilgina) *verstis į lietuvių kalbą* (juokas, kikenimas) (..) *nu tikrai↓ ane? (..) (kikenimas) arba*

crossplatform (.) *pasidainuojam* **CROSSPLATFORM** (.) (kikenimas) *daugiaplatforMIS? ar daugiaplatforMĖ? (.) ar daugiaplatformis sprendimas? ar daugiaplatformė aplinka?* (visos trumposios balsės tariamos trumpiau, negu kad kalbėtojas įprastai taria (jam būdinga Panevėžio tartis)) *KAS?* (juokas, beveik kvatojimas) *štai klausimas koksai mane neramina* (ilgai juokiamasi)

(2) V1: *ne nu tikrai pavyzdžiui ką dabar daryt NĖ:ra lietu:viško* (kirčiuoja *ė*, ilgina *u* – grįžta į įprastinį kalbėjimą, girdėti Panevėžio tartis) *atitikmens (.) daugiaplatformė (.) bet skamba tai taip UHHH*

3.2.5.4. Lyderystė kritinėje situacijoje

Vladislovas yra neformalus grupės lyderis. Taip teigia ir įmonės vadovė Aušra. Ji juo labiausiai pasitiki, klauso jo nuomonės (informacija iš interviu medžiagos). Vladislovu pasitiki ir jo klauso ir kiti grupės nariai. Jis savo srities profesionalas, anot Domo, „IT guru“ (iš įrašų), puikus strategas ir derybininkas (plg. 12 pavyzdį 3.2.4.1. poskyryje). Šios savybės dar labiau išryškėja, kai įmonė patenka į konfliktinę situaciją. Konfliktas kilo su kita įmone, dalyvavusia bendrame projekte. Konflikto eigą galima atsekti per kelis įrašus, disertacijos autorei žinoma nesutarimo priešistorė ir tai, kad konfliktas baigėsi šalims taikiai susitarus. Vis dėlto tuo metu, kai buvo daromas įrašas (22 pavyzdys), konfliktas buvo pasiekęs apogėjų ir situacija atrodė kritinė. Ta kita įmonė dėl laiku neatliktų sutartyje numatytų darbų atjungė savo serverį ir grasino surašyti oficialią pretenziją, o vėliau kreiptis ir į teismą. Serveris buvo atjungtas staiga, neperspėjus. Apie atjungtą serverį buvo pranešta Aušrai, su ja jau kalbėtasi (nevarojant mišrios kalbos). Jai išėjus, vyrai aptaria susidariusią situaciją tarpusavyje. Jie susirūpinę ir įsitempę.

(22.) SP2/WS_30011 50:00 [D Vid Sim] Konfliktas su įmone, su kuria dalyvaujama bendrame projekte.

(1) V3: *kaip čia dabar padaryti (..)*

(2) V2: *dar kartą pabandau*

(3) V3: *žiūrėk aš jam parašysiu skaipu dabar (.) gerai?*

(4) V2: *[rašyk neskambinu tada]*

(5) V3: *norėčiau nufilmuoti neaiškias SMP⁷⁸ klaidas tačiau man neatveria matematika du (.) sako **not found** (.) (rašydamas, lėtai) gal žinai kame bėda? (sako, ką rašo)*

(6) V2: (juokiasi, kikeną) *gerai (.) tada neskambinu*

(7) V3: *neskambink (..) atrašė iš karto SVEIKAS! (balse viltis)*

(8) V2: *parašė?*

⁷⁸ Skaitmeninės mokymo priemonės.

(9) V3: *uhh tuoj žiūrėsim (.) nesislepia bent jau (..) UOJ (.) pastabos turėjo būti pateiktos penktadienį (.) eik tu NACHUI! viskas aišku specialiai išjungė*

(10) V4: *kažkaip nenu nenustebau*

(11) V3: *bet vaikiška eik tu nachui (.) darbai turėjo iki gegužės pirmos būt padaryti (.) tai ką dabar ką dabar daryt?*

(12) V2: **ČP** (..) **ČP**⁷⁹ (lėtai, pabrėždamas) (..) *OCH* (gilus atodūsis, beveik dejonė)

(13) V3: *vaikų darželis (.) gal taip ir parašyt?*

(14) V2: (dalykiškai, ramiau) *kiek čia pinigų yra likę? <...>*

(15) V4: *tai bybis tada reik susitart (.) ką darom (..) surašom BLIAT vėl pagal tą dokumentą kas mūsų manymu dar yra trūkstama*

(16) V3: *[nu]*

(17) V1: *<...> ką man jam ašarą pašluostyt (.) nu bliat čia (.) jis VIENĄ vaizdą mato gi jis nebekalba nedalyvauja (.) ką jam pasako tuo ir tiki (.) viską darė čia bliat vėl išsipisinėja nu tai žinai (..)*

(18) V2: *tokie reikalai (..) tai aišku kad daug kas negerai (.) kažkas ir liks negerai o kažką dar galiu pats taisyti*

(19) V3: (nervingai kikeną) *atsiprašau kad juokiuosi bet man biškį toksai (.) nedidelis (.) nestipriai nervinis (..)*

(20) V1: *tiesiog reikės nekalbėt ir viskas*

(21) V4: (juokiasi) *nu bliat (.) net neatsiliepia skaipu neatsakinėja nu bliat kaip maloniai*

(22) V3: *tai mes irgi galim*

(23) V1: *o pala kas yra pretenzija?*

(24) V2: *prieš paduodant į teismą tu turi surašyt pretenziją (.) ir duot laiko atsakyt*

(25) V3: *[o gal parašom]*

(27) V2: *nu negali iš karto paduot į teismą (.) turi surašyt oficialią pretenziją ir tada jeigu tave netenkina atsakymas arba atsakymo išvis nėra tada jau eini į teismą (..) nu*

(28) V3: (kikeną) *ką pasakysi?*

(29) V2: *eina NACHUI*

(30) V1: *neįmanoma (.) neįsivaizduoju*

(31) V3: *eeik tu nachui (.) vaikų darželis*

(32) V1: *mes dar įrašinėjam? (išjungia diktofoną)*

Grupės vartosenai įprastos mišrios kalbos formos, tvyranti įtampa išliejama nervingu kikenimu ir keiksmazodžiais, kurie ištariai emocingiau, labiau juos pabrėžiant negu įprastai (9, 15, 29 eilutės). Kai pasitvirtina, kad serveris išjungtas specialiai (9 eilutė), Vladislovas (V2) įvertina susidariusią

⁷⁹ ЧП / ČP – чрезвычайное положение ('ypatingoji padėtis')

situaciją rusišku dukart pakartotu ČP ('ypatingoji padėtis') (12 eilutė). Taip jis parodo, kad padėtis iš tiesų rimta, net pavojinga, ir sutelkia grupę tolesniems veiksams. Susitvardęs, kol kiti dar apimti panikos, Vladislovas pradeda ieškoti problemos sprendimo, pragmatiškai apsvarto, kiek projekto pinigų dar likę (14 eilutė), ką dar galima spėti pataisyti (18 eilutė), išaiškina grupei, kas yra pretenzija (24, 27 eilutės) ir solidarizuojasi su grupe stipriu *nachui* (29 eilutė). Kad vyrai susirūpinę ne juokais ir kad pokalbis neskirtas pašalinio ausims, rodo ir paskutinė Saulenio (V1) replika „mes dar įrašinėjam?“ (32 eilutė), po kurios diktofonas išjungiamas.

23 pavyzdyje matyti to paties konflikto tęsinys. Grupės nariai jau aprimę, bet partnerių serveris vis dar neįjungtas. Vladislovas vėl imasi situacijos vertintojo ir lyderio vaidmens, pavartodamas anglišką *worst case scenario*, kurį dar sustiprina šalia pakartoti rusiški keiksmažodžiai ir lietuviški necenzūriniai žodžiai (8 eilutė). Taip jis kviečia grupę pasitarti, ką daryti toliau, kokius sprendimus priimti.

(23.) SP4/WS_3001 04:45 [D Vid Sim] Konflikto tęsinys.

(1) V4: **bliat** (žiovauja) *parašyk* (vardas)

(2) V3: *ką aš tau rašysiu jai*

(3) V3: *jeigu gali apie visus tris projektus parašyk apibūdink*

(4) V2: *bet jinai rašė konkrečiai kas dabar padaryta (.) kas bus padaryta*

(5) V3: *ne keliais sakiniiais situaciją apibūdinkit*

(6) V2: *aš noriu sulaukt kad bent jau atrašytų šitie (.) jeigu sakys ne neįjungsim tada (.) ką?*

(7) V4: *nu (parašyk) tik* (vardas)

(8) V2: **bliat** *jeigu ten prasideda visokie ŠŪDAI bliat ten užsiblokavę nepavyks išspręst problemos (.) čia **WORST CASE SCENARIO** (..) jei aš parašysiu jai kad dirbam (.) bliat atrodys tai (..) tai va (..) nežinau*

3.2.5.5. Priešiškumas, negatyvumas

Kalbinė strategija, priešinga solidarumui ir palaikymui, – atvira priešiškumo, neigiamo nusistatymo raiška⁸⁰. Darbo aplinka apskritai yra konkurencinga ir ne visada komfortiška. Psichologinėse lyčių skirtumų studijose (pavyzdžiui, Collinson, Hearn 1996; Edley 2001) teigiama, kad šiuolaikiniai vyrai darbo aplinkoje yra draskomi prieštaraivimų – dirbdami kartu, jie priversti bendradarbiauti ir solidarizuotis vienas su kitu, tačiau jiems taip pat būdinga

⁸⁰ Vienas pavyzdys jau pateiktas skyriuje apie vyrų grupės kodą (plg. 5 pavyzdį 3.2.3.1 poskyryje).

konfliktuoti, varžytis ir siekti būti pripažintiems dėl savo išskirtinių asmeninių savybių. Labiausiai pripažinti dėl savo vaidmenų #2 INF grupėje yra Vladislovas ir Saulenis (tai interviu metu disertacijos autorei patvirtino ir vadovė Aušra). Jie, vadovės teigimu, atlieka didžiąją dalį darbo, be to, Saulenis dar populiarus ir dėl grupės juokintojo vaidmens. Deimantas įrašuose niekuo ypatingu nepasižymi ir yra girdimas retai. Kas kita Domas. Jis reiškiasi labai intensyviai ir garsiai, daug ir emociškai keikiasi (vienne iš įrašų apie jį sakoma: „Jei *bliai* girdisi, reiškia, kad Domas darbe“). Tai kūrybingas, apsiskaitęs ir smalsus žmogus, geras komunikatorius, tačiau susidaro įspūdis, kad jis jaučiasi neįvertintas, savęs nerealizavęs šioje darbo grupėje (anot Aušros, jis „protestuoja prieš viską“, „tinka ten, kur reikia papliurpt“). Įspūdį patvirtina ir faktas, kad po metų, kai buvo įrašyta tiriamoji medžiaga šiam darbui, Domas išėjo dirbti į kitą įmonę.

Negatyvi Domo pozicija ypač išryškėja jo santykiuose su vadove Aušra. Jis vienintelis iš visos grupės kartais leidžia sau keiktis jai esant (**24 pavyzdys**), taip pažeisdamas vidinę grupės normą ir, veikiausiai, norėdamas pelnyti lyderio taškų. Nežiūrint į tai, kad Aušra šiek tiek jam nuolaidžiauja, bando paversti situaciją juokais, Domui būdinga išžuloka, provokuojama laikysena, tarytum siekiama atviro konflikto. Net vadovės bandymai pajuokauti (4, 5 eilutės, 24 pavyzdys) jį erzina, jis gali pradėti su ja vaidytis dėl niekų, kad ir dėl jos negražintų jam pinigų, kai grupė valgė kartu (**26 pavyzdys**). Kartais Aušra jam atsikerta, pavartodama slengą (**25 pavyzdys**), tačiau dažniausiai ji stengiasi išlikti rami arba jį ignoruoja. Domo pasakymai „aš tau dar kartą sakau“ (24 pavyzdys, pabraukta), „jeigu tu manai, kad nuo stovėjimo čia kas nors pasikeis“, „nebetrink lazankių“, „gal eik iš čia“ (26 pavyzdys, pabraukta) tarytum apverčia grupės hierarchiją aukštyn kojom. Tai išskirtinė, maištingą nepasitenkinimą reiškianti, tik jam vienam būdinga pozicija, kurią gali padėti išreikšti ir mišrus kodas. Domo vartojami mišrios kalbos ištekliai yra tie patys, kaip ir kitų, bet jis jų vartoja daugiau, tirščiau ir su kitokiomis intonacijomis, tuo (kartais) išsiskirdamas iš bendro grupės fono. Tai veda prie kitokios tų pačių išteklių interpretacijos – galima manyti, kad Domas jaučiasi nuvertintas, nepakankamai svarbus ir taip nori pakeisti savo statusą.

(24.) SP4/WS_30015 00:36 [ND Vid Asim] Trintis tarp Domo (V3) ir Aušros (M1). (Domas yra mokęsis vokiečių kalbos.)

(1) V3: *kur yra veidrodis **tulike** tiktais?*

(2) M1: *kas tau į akį įkrito kas nors (..)*

(3) V3: *nieko nesimato bet skauda **ŽOSTKAI** (.) pravirkdyk*

(4) M1: *aš Kärcherį (taria kiorcherį) turiu (juokiasi) (matyt, drėgno valymo dulkių siurbį) galim atsinešti*

(5) V3: *[kiorcherį] tai gal iš karto **bliat** VINIŲ ir prakalam ir **pochui** (susierzinęs) nėra akies nėra problemos*

(6) M1: (juokiasi) *atsivežiau iš (vardas) galim išbandyt <...>*

(7) V3: (įjungia kompiuteryje žodžio Kärcher tarimą) *(.) klausyk (.) a su dviem taškais yra é (.) aš tau dar kartą sakau (.) vokiečių kalboj a su dviem taškais yra é (.) pavyzdžiui **mädchen girl mädchen** matai? Jie lango neuždarė ir tipo išėjo **bliat***

(8) V3: *NĖ ŽODŽIO NESIGAILIU* (komentaras disertacijos autorei prieš išjungiant diktofoną)

(25.) SP4/WS_30001 00:51 [D Vid Asim] Domas (V3), Aušra (M1) ir Vladislovas (V2) kalbasi apie konkurso rezultatus. Aušra atsikerta Domui, nes, matyt, jau praranda kantrybę, – Domas ką tik erzino Aušrą, kalbėdamas apie jos mašinos kainą.

(1) V2: *reik naują nuo nulio sukurt kažkokį*

(2) M1: *ką nuo nulio? ane? konkursas žlugo? [xxx] (toliau kažką sako Vladislovui, nekreipia dėmesio į Domą)*

(3) V3: *o parodysit man to konkurso rezultatus? mūsų nepriima **tipo lažakai*** (‘nevykėliai, žiopliai, mulkiai’) *(.) mes **tipo lažakai***

(4) M1: *tai kad tu **lažakas** tai aš žinau!*

(26.) SP4/WS_30004 00:26 [ND Vid Asim] Domas (V3) ir Aušra (M1) pykstasi dėl atsiskaitymo už bendrai pirktą maistą. Paprastai visi surašo matomoje vietoje, kas, kada ir kiek mokėjo valgydami kartu.

(1) M1: *aš čia tau neskolinga Domai?*

(2) V3: *ką? taip↓ jeigu tu manai kad nuo stovėjimo čia kas nors pasikeis tai [ne]*

(3) M1: *aš tai manau kad aš neskolinga čia atvirkščiai turėtų pasikeisti*

(4) V3: *ATVIRKŠČIAI netgi?*

(5) M1: *aš dar kartą kai mes penktadienį valgėm tenai aš mokėjau su kortele↓*

(6) V1: *tu man dabar **nebetrink lazankių*** (‘nemeluok, neišsisukinėk’) *(.) ką tu pasakoji dabar pasakas*

(7) M1: *kas mokėjo tada? kai sakiau kad jūs nieko neužrašėt parėję*

(8) V3: (pradedą šaukti) *tai ateini ir užsirašai o ne ieškai kaltų! vis ateina nu aš neatsimenu <...>*

(9) M1: *aš supratau kad aš mokėjau (lyg ir teisinasi)*

(10) V3: *oho!*

(11) M1: *kai mes buvom penktadienį (.) ot pasiginčykim*

(12) V3: *gal EIK iš čia! ginčytis jinai nori ateik pasitarti geriau o ne ginčytis!*

(13) M1: *gerietis atsirado!*

Dar vienas epizodas, kuriame matyti neigiama vadovės Aušros pozicija, išreikšta anglišku intarpu, pateiktas **27 pavyzdyje**. Tai vienas iš retų atvejų kai Aušra, pokalbyje su darbuotojais, pavartoja anglišką intarpą, kalbėdama apie projekto partnerį, su kuriuo konfliktuojama. Nors ji ir stengiasi grupę nuraminti, bandydama pasijuokti iš susidariusios konfliktinės situacijos, tačiau pati išsilieja monologu, kuriame pasigirsta susierzinimas ir pyktis. Tai, kad ji pabrėžtinai ištaria gerai žinomą frazę *know how* netinkamai (*nau chau chau nau*) gali būti traktuojama dvejopai. Gali būti, kad kalbėdama įsijautusi ji tiesiog nepastebi šios klaidos, bet gali būti ir taip, kad ji ironizuodama imituoja kritikuojamo asmens akcentą, taip ji dar labiau pašiepdama ir parodydama, kad nemokėti anglų kalbos yra neprofesionalu, kad jo patirtys nieko nevertos (4 eilutė).

(27.) SP3/WS_3002 5:00 [D Vid Asim] Aušra (M1) kalbasi su vyrais apie buvusį projekto partnerį.

<...>

(1) V2: *jaučiasi nuskriaustas (.) dviejuose projektuose*

(2) M1: *žinai dėl ko jis labiausiai nuskriaustas jaučiasi? jisai suvokia kad jis padarė įdirbį o jis daugiau neis su mumis (.) kad MES su juo neisim (.) jis nuo tam tikro momento suvokė kad mes su juo NEBEISIM (.)*

(3) V2: *čia JO žodžiai (.) mes neįdėjom jam į burną šitų žodžių*

(4) M1: *tai jo bet jisai suprato iš mūsų elgesio su juo (.) jisai gi visą laiką apie šitus projektus kalbėjo kaip apie pasidarymą kažkokios bazės (.) patirties įgijimą kad ateityje (.) žinai (.) su savo **KNOW HOW HOW KNOW** (taria *nau chau chau nau*) žinai (.) galėtų keliauti tolyn (.) ir dabar supranta kad jis nebereikalingas (.) tai panaudos tas savo patirtis kitus durdamas (.) čia ne bėda <...>*

3.2.6. Apibendrinimas

Tiek #2 INF, tiek #1 MEDIA aplinkoje mišrios kalbos randama grupės vidinio bendravimo diskurse, kur nėra suvaržymų. Taip kuriama mišri grupės norma. Kalbant su pašnekovais, esančiais už įmonės ribų (išorinė komunikacija), įprastai pereinama prie formalesnio kalbėjimo stiliaus. Kai pašnekovas artimai pažįstamas (ypač kalbantis su tos pačios profesijos atstovais), į „artimą išorę“ gali patekti angliškų frazių, kurios indeksuoja profesionalumą ir patikimumą, bei techninių angliškų IT srities terminų. Kalbantis su IT specialistais iš kitų įmonių, kartais pasitaiko ir rusiško programuotojų žodyno elementų, žyminčių bendrumą, priklausymą vienai profesinei „gildijai“.

Grupės branduolio (tik vyrų) ir visos grupės (kai prie vyrų grupės prisijungia vadovė moteris) mišri norma skiriasi. Mišrus vyrų grupės kodas – tai pagrindinės lietuvių kalbos ir angliškų IT srities terminų derinys su stipriais rusiškais keiksmažodžiais, papildytas slengo, teksto elementais, kitokiomis angliškais ir rusiškais frazėmis. Keiksmažodžiai čia ritualizuoti, vartojami kaip vyrų grupę konsoliduojanti strategija. Kai pokalbiuose dalyvauja įmonės direktorė Aušra (visos grupės mišrus kodas) šiame derinyje paprastai nebelieka dviejų ryškių sudedamųjų dalių – stiprių rusiškų keiksmažodžių ir IT srities terminų. Skirtingai nuo #1 MEDIA aplinkos, kur anglų kalba buvo labiau pastebima individualiajame stiliuje, #2 INF aplinkoje anglų kalbą vartoja visi grupės nariai, tiesa, daugiausia kaip IT terminus. Mišri grupės norma, visų pirma, žymi priklausymą grupei ir grupės nario tapatybę.

Profesionalumo dimensijoje išskirtos ne tik profesionalumo, autoritetingumo, bet ir patikimumo (derantis su partneriais), ir profesinio įvaizdžio išsaugojimo mišrios kalbos socialinės reikšmės. Grupės vartojamas mišrus kalbos išteklų rinkinys darbinuose kontekstuose išlieka toks pat, jo prasmės priklauso nuo pokalbio tikslo ar tikslų. #2 INF aplinkoje išryškėjo savitas veiksmo kalbos (angl. *language in action*) žanras, reikalingas, kai koncentruojamasi į veiksmą ir rezultatą, o ne į informaciją, perteikiamą žodžiais. Šis žanras atspindi pagrindinį darbo aplinkos aspektą – čia turi būti atliekamas darbas. Greitas ir efektyvus komandinis darbas šioje aplinkoje ypač svarbus, nes dirbama kartu, intensyviai bendradarbiaujant.

Kalbantis ne darbo temomis arba tik trumpam nukrypstant nuo darbo (tai šiai aplinkai būdinga), priklausomai nuo konteksto įmaišoma ir angliškų, ir rusiškų elementų. Mišrus kodas vartojamas juokaujant, pasakojant istorijas, draugiškai erzinant vienas kitą, plepant. Kuriant komiškas stilizacijas, gali būti pavartota ir specifiniu tarimu perteikta norminė lietuvių kalba. IT terminų norminimas – net ir už IT bendruomenės ribų žinomas reiškinys, neretai pasiepiamas. Santykių plotmėje išskirtos solidarizavimosi, palaikymo, santykių kūrimo, neformalios lyderystės socialinės reikšmės. Šioje aplinkoje taip pat pastebėta atvira priešiško nusistatymo pašnekovui arba nesančiam asmeniui raiška mišriomis kalbos formomis.

3.3. Atvejis #3 KOSM: kosmetikos įmonės rinkodaros skyrius

3.3.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą

Įmonė #3 KOSM yra kosmetikos gamintoja, turinti savo laboratoriją, pardavimų, kokybės ir rinkodaros skyrius, parduodanti savo gaminius ne tik

Lietuvoje, bet ir užsienyje. Tyrimo metu (2014 m. gruodžio mėn.–2015 m. sausio mėn.) įmonėje dirbo apie 50 žmonių, apie 20 iš jų dirbo administracijoje. Tyrimas vykdytas tik rinkodaros skyriuje, kuriam vadovauja įmonės akcininkė Donalda. Toje pačioje patalpoje dirba Guostė ir Gytautė, atsakingos už atskirų prekių ženklų rinkodarą ir naujus pardavimus. Į patalpą kartais užsuka Artūras ir Olga iš gretimo pardavimų skyriaus, užaina merginos iš laboratorijos. Už durų savo darbo vietą turi jauna mokinė administratorė Felicija. Informacija apie dalyvius pateikta 4 lentelėje. Padedant pagrindiniam savanoriui, iš viso surinktos 23 val. įrašų, iš kurių atmetus ilgesnes pauzes tiriamąją medžiagą sudaro 22 val. garso įrašų.

Taigi rinkodaros skyrius – tai nedidelė grupelė kartu dirbančių moterų. Palyginti su #1 MEDIA ir #2 INF darbo aplinkomis, įmonėje #3 KOSM daug labiau juntama galios asimetrija, nes įmonės akcininkė ir rinkodaros skyriaus vadovė Donalda dirba toje pačioje patalpoje. Gal dėl jos buvimo, o gal dėl atmosferos, kuri vienos iš dalyvių buvo apibūdinta kaip „kultūringa, bet konkurencinga, nenuoširdi ir neparemta komandiniu darbu“, čia daug kalbama apie darbą, o pokalbių ne darbo temomis pasitaiko labai retai ir jie yra trumpi. Iš interviu su dalyviais žinoma, kad darbo krūviai įmonėje dideli, o darbuotojai dažnai išeina iš darbo ir pakeičiami kitais.

4 lentelė. Informacija apie tyrimo dalyvius įmonėje #3 KOSM

Kalbėtojų vardai ir kodai	Amžius	Darbo įmonėje trukmė ir pareigos	Gimtoji kalba	Užsienio kalbos
M1 (Donalda)	38	8 m., akcininkė, skyriaus vadovė	lietuvių	rusų, anglų, vokiečių
M2 (Guostė)	26	2,5 m., prekių ženklų vadovė	lietuvių	anglų, rusų (silpnai)
M3 (Gytautė)	35	3 mėn., kosmetologė, naujų pardavimų vadovė	lietuvių	rusų, anglų, vokiečių
V1 (Arūnas)	36	2 m., pardavimų vadovas	lietuvių	rusų, anglų, vokiečių
M4 (Olga)	31	1 m., eksporto vadybininkė	lietuvių, rusų	rusų, anglų
M5 (Felicija)	21	mokinė administratorė	lietuvių	anglų

3.3.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės

#3 KOSM aplinka labai skiriasi nuo #1 INF ir #2 MEDIA aplinkų, nes įrašytuose pokalbiuose beveik visai nevartojama rusų kalbos ir rusiško slengo.

3.3.2.1. Angliški elementai

Užfiksuotus angliškus elementus santykinai galima suskirstyti į profesinį rinkodaros (reklamos) srities žodyną, kosmetikos produktų pavadinimus ir bendro pobūdžio žodžius ar frazes. Toliau pateikiama tipiškų pavyzdžių iš tiriamosios medžiagos.

Angliški **rinkodaros srities terminai**, kai jie vartojami kaip pavieniai žodžiai, dažniausiai morfologiškai pritaikyti prie lietuvių kalbos paradigmos: *(leading) brendas* <EN brand>, *subbrandas*, *brendo distribjušonas* <EN distribution>, *koubrendingas* / *koubrendinti* <EN cobranding>, *baneris* <EN banner>, *bryfas* / *bryfinti* <EN brief>, *prerolas* <EN pre-roll>, *targetai* / *targetinti* <EN target>, *ričas* <EN reach>, *beksteidžas* <EN back-stage>, *kešflouai* <EN cash flow>, *konceptai* <EN concept>, *kastingas* <EN casting>, *skautingas* <EN scouting>, *marketas* <EN market>, *apseilas* <EN upsale>, *kontribjušonas* <EN contribution>, *promoušionalas* <EN promotion>, *breinstormingas* <EN brainstorming>. Iš kelių žodžių sudarytos frazės, sudurtiniai būdvardžiai vartojami morfologiškai neadaptuoti, pavyzdžiui: *core value*, *point of parity*, *point of difference*, *client-based*, *emotion-based*, *business case*, *sales managing perspective*, *export strategy*, *sales department*, *business-to-business*, *business client*. Kaip angliški intarpai vartojami ir rinkodaros srities akronimai: *CRM* (*customer relationship management*), *GRP* (*gross rating point*), *SKU* (*stock keeping unit*), *KPIsai* (*key performance indicators*), *SMART objectives* (akronimas, nusakantis rinkodaroje keliamų uždavinių savybes).

Kosmetikos produktų pavadinimai vartojami panašiai: *antieidžas* <EN anti-age>, *foumeriai* <EN foamer>, *bodikieras* <EN body care>, *touneris* <EN toner>, *bjutidropas* <EN beauty drop>, bet: *face wash*, *gel creme*, *acne creme*, *dermatology*, *anti-acne*, *two in one*, *three in one*, *multicorrectional*.

Kiti rasti angliški intarpai – tai ir atskiri adaptuoti žodžiai (pavyzdžiui: *gepas* <EN gap> („kad nebūtų ten to gepo“), *slepas* <EN slap> ‘antausis’, *keisas* <EN case> ‘atvejis’, *e-šopas* <EN e-shop>, *multitaskinimas*, *lable*, *table*, *pušinti* <EN push> ‘paskatinti’, *frilanceriai*, *gedžetai* <EN gadgets>, *mečintis* <EN mach>), ir neadaptuotos frazės ar būdvardžiai (pavyzdžiui: *fixed*, *tested*, *limited*, *unbelievable*, *measurable*, *Inspired* (reklamos agentūros

pavadinimas), *makes sense, no problem, in short, on top, short-term* („short term laimėjimas“), *non-stop, future plans, on site, know how, how are you, millenial generation, come on!, Jesus!, oops, OK*. Pasitaiko ir anglišų citatų: *we have all possibilities to choose, show must go on, success story*. Kaip ir kitose aplinkose, tekstas iš kompiuterio ekrano neadaptuojamas, pavyzdžiui, *click view, format text, apply to all, insert*.

3.3.2.2. Rusiški elementai

Rusiškų elementų ir rusiško slengo pasitaiko itin retai. Rasta vos keletas pavartojimo atvejų, o ir jie dažnesni atskirų vyresnių kalbėtojų (Donaldos, Arūno) kalboje: *a вдруг / a vdruk* ‘o jeigu’; *мне неположено* ‘man nepriklauso, negalima’; *молодец / maladec* ‘šaunuolis’; *fig znajet* (1 kartas), *chebra* (2 kartai), *bajeris, fotikas, mobiliakas, bičas, čirinti* („čirinti prancūziškai“), *chimičintojai, fūlia, davaj, tipo, bliamba* (2 kartai). Rasti ir du iš #1 MEDIA aplinkos jau žinomi „reklamščikų“ vartojami žodžiai: *telikas, trioškė*. Pavartotas ir žodis *reklamščikai*.

Iš interviu su pagrindiniu savanoriu sužinota, kad net jaunos merginos, kurios jau nebemoka rusų kalbos, iš įmonės darbo aplinkos buvo perėmusios du rusiškus pasakymus: *какой-то позор* ‘kokia gėda’ ir *в печку* ‘tinka tik išmesti’. Tai rusiškų filmų citatos. Vis dėlto disertacijai surinktoje medžiagoje šie kalbiniai intarpai nė karto nepavartoti. Galima daryti prielaidą, kad kituose įmonės skyriuose (išeinant už rinkodaros skyriaus ribų) darbuotojų vartojamas mišrus stilius yra kitoks, laisvesnis.

3.3.3. Grupės nario tapatybė

Mišrus grupės kodas – tai įprastas kalbinių išteklių rinkinys, vartojamas grupės daugumos arba visų jos narių. Kalbamuoju atveju grupelę rinkodaros skyriaus vadybininkų sudaro tik trys moterys: Donaldą, Guostė ir dar tik tris mėnesius įmonėje dirbanti Gytautė. Kadangi Gytautė dar naujokė, o už durų sėdinti administratorė Felicija yra mokinė ir prie grupės prisijungia tik kartais, tiriamąją grupę sudarė tik Donaldą ir Guostė. Minėtina, kad du asmenys gali sudaryti grupę (plg. Zenner 2017). Abi moterys kartu dirba daugiau kaip dvejus metus, tačiau gali būti, kad šioje bendros veiklos bendruomenėje dėl nelygaus statuso tarp pagrindinių dalyvių bendrasis kalbinis repertuaras (ypač bendrosios mišrios kalbinės praktikos), gali būti dar nenusistovėjęs. Kriterijus, leidžiantis nuspręsti, ar vartojami kalbos ištekliai yra bendri, yra jų perimamumas, t. y. būtina atsižvelgti į kalbos išteklius, kurie interakcijoje atspindimi, pakartojami kitų grupės narių.

Štai **1 pavyzdyje** angliško kosmetikos produkto pavadinimas *beauty dropas* kelis kartus pakartojamas abiejų pašnekovių. Pavadinimas, anot Guostės, įprastas, pažįstamas ir „fainai skamba“ (8 eilutė, pabraukta). Tikėtina, kad angliški produktų pavadinimai yra vartojami bendrai. Tai pagrindžia ir **2 pavyzdys**. Čia angliškų produktų pavadinimų vartojama daugiau ir įvairesnių. Tiesa, jie perskaitomi iš produktų etikečių, t. y. įsiterpia į diskursą teksto pavidalu. 2 pavyzdyje matoma interakcija paremta ir veiksmu – produktai apžiūrimi, dėliojami, todėl diskurse randasi veiksmo kalbos žanrui būdinga vietos deiksė (*čia, ten*), žodžiai *matai, žiūrėk*.

- (1.) BK3/WS_210027 22:00 [D Vid Sim] Gytautė (M3) tariasi su Guoste (M2) dėl produkto pavadinimo.
 - (1) M3: (Guostė dirba prie kompiuterio) *Guoste galiu paklaust?*
 - (2) M2: *mhm*
 - (3) M3: *ee dabar (įmonės pavadinimas) **beauty dropas** vadinasi intensyvus drėkinimas*
 - (4) M2: *nu gerai↓ tai reikia parašyt atskirą (.) intensyvus odos maitinimas (.) intensyvus odos drėkinimas įsijungia tie kremas (.) intensyvus odos maitinimas įsijungia tiesiog švarus tas **beauty dropas** vadinamas*
 - (5) M3: *nu tai taip (.) tai tegu būna vienas **beauty dropas**?*
 - (6) M2: *tegu būna vat aiškus vienas kremas nes*
 - (7) M3: (vardas) *sako **beauty drop**↓ tai ir tą ir tą nereik?*
 - (8) M2: *bet vat vėl tada sugriausim tą esmę kad (.) nes žinai vat klausimas kai atidaro vartotojas (.) MUM čia fainai skamba **beauty drop** (.) ir mum čia fainai tas **beauty drop** mes jį atpažįstam mes jį kiekvieną dieną girdim (.) vartotojas turi problemą o ne turi galvoj prekės ženklą (.) **SUBbrendą** o net ne prekės ženklą↓*
- (2.) BK6/WS_210030 01:21 [D Vid Sim] Guostė (M2) ir kolegė iš laboratorijos (?M) skaito produktų pakuočių etiketes.
 - (1) ?M: *taip **two in one** ir **three in one** ar kaip čia (.) **acne cream** ne palauk*
 - (2) M2: *ai tai čia*
 - (3) ?M: *o **acne cream**? ir **gelcream***
 - (4) M2: *ne čia jau **face wash toner** (.) čia **gelcream***
 - (5) ?M: *kremas gelis↓ o tas **acne cream** reiškia?*
 - (6) M2: *ten nušokę (.) matai?*
 - (7) ?M: *mhm*
 - (8) M2: *kas čia per **acne žiūrėk** prausiklis (.) kremas gelis tai gerai (.) kremas nuo spuogų (.) **face wash toner***
 - (9) ?M: *nu?*

(10) M2: *acne cream* brūkšniukas (.) tada čia ne joks *acne cream* o

(11) ?M: čia *two in one*

(12) M2: čia yra nuo spuogų (.) ir tada *two in one*

(13) M?: gerai (.) *ok*↓

Atrodo, kad grupės repertuare gausu ir anglišių rinkodaros terminų. Pavyzdžiui, juos vartoja skyriaus vadovė Donalda (M1), kalbėdamasi apie būsimą susitikimą reklamos agentūroje su Gytaute (M3), naujai priimta pardavimų vadove (**3 pavyzdys**). Gytutė įmonėje dirba dar tik kelis mėnesius, o Donaldą – ir savininkė, ir senbuvė. Galios ir autoriteto asimetrija šiame pokalbyje gana ryški. Nors Donaldą kalba maloniai („gal dar spėsi“⁸¹ (10 eilutė)), tarytum priartina pašnekovę prie savęs kartojamu „žinai“ (16, 18 eilutės), diskursyviai įtraukia ją į bendrą veiklą žodžiais „mes“, „planavom“, „galim“, net pavartoja neformalumą žymintį *tipo* (18 eilutė), akivaizdu, kad visi atsakymai į Gytutės klausimus – Donaldos. Ji duoda nurodymus („tai pasiimk biudžetus“ (8 eilutė)), turi savo nuomonę („aš manau, kad mes“ (16 eilutė)) ir priima sprendimus („galima“ (10 eilutė), „vis tiek mes keliam visą bendrą“ (18 eilutė)). Su pasididžiavimo gaidele balse Donaldą pasakoja Gytutei apie pavykusią reklamos kampaniją, jos tonas kiek pamokantis, o angliškai rinkodaros terminai suteikia jos kalbėjimui svarumo. Donaldą tarytum moko Gytutė ne tik rinkodaros gudrybių, bet ir grupės (profesinės) kalbos – čia mes „taip kalbame“, „tokius terminus vartojame“. Be įmonėje įprastų rinkodaros ir reklamos terminų (*brendas, bryfas, baneris, prerolai*), Donaldą dar pavartoja ir trumpą, įtaigų žodį *gepas* (*gap* ‘atotrūkis, tarpas’ (18 eilutė)), o vietoje *televizija* vartoja reklamos ir žiniasklaidos žmonių mėgstamą žodį *telikas*. Gytutė, nors ir „atspindi“ tuos pačius intarpus (*bryfas, telikas*), kalba nedaug ir nedrąsiai, kreipiasi į Donaldą „jūs“ (17eilutė) ir su viskuo sutinka. Jos specialybė – kosmetologija, kaip rinkodaros specialistė ji neturi patirties. Klausantis pokalbio, sunku patikėti, kad abi moterys yra beveik bendraamžės. Angliškai intarpai, būdingi grupės (o gal ir visos įmonės ar net platesnės rinkodaros ir reklamos srities) „mes“ kodui, čia žymi ne tik priklausymą tai pačiai grupei, bet ir profesinę kompetenciją, autoritetą ir patirtį reklamos srityje.

(3.) BK1/WS_210025 1:02 [**D Vid Asim**]: Donaldą (M1) (skyriaus vadovė) su Gytaute (M3) ruošiasi susitikimui reklamos agentūroje.

(1) M3: *ar mums ką nors susitikimui su Inspired* (reklamos agentūra) dabar reikėtų pasiruošti?

⁸¹ Tipiškai moteriškas netiesioginis, sušvelnintas paliepinimas (Holmes 2006).

- (2) M1: *umm (.) turbūt tiesiog turėti biudžetą X (produkto pavadinimas) po ranka ir bryfą*⁸²
- (3) M3: *[ir bryfą] (.) ir bryfą tą Y (produktas)?*
- (4) M1: *mes palauk apie X (produkto pavadinimas) tik šnekėsime*
- (5) M3: *AI tai bryfą tiktai šito*
- (6) M1: *tai galim pasiimti tą Y bryfą gal jinai turės kažką tiesiog aptart (.)*
- (7) M3: *Y pasiėmiau o tada X (kitas produktas)?*
- (8) M1: *tai pasiimk X ir Z (dar vienas produktas) biudžetus (.) ten matosi tos medija pinigai ir kampanijos (.) [pakalbėsime]*
- (9) M3: *o tv ?(.) teliko gi irgi buvo bryfas pasižiūrėsiu*
- (10) M1: *galima <...> gal dar spėsi padaryti bryfą iš tos (produkto pavadinimas)?*
- (11) M3: *pasižiūrėsiu kaip pavyzdį ar kažką tai darėm (.) pritaikyt (..) o kada buvo paleistas tas pirmasis (.) filmukas?*
- (12) M1: *tryliktų metų vasarą (..)*
- (13) M3: *va kaip tik radau tą prieš tai buvusio bryfą (..)*
- (14) M1: *o jiems ir buvo tiktai tokia užduotis? tv? klipuką?*
- (15) M3: *[taip]*
- (16) M1: *taip TELIKAS (.) ir jie po to (.) paprastai dar iš to sukuria banerių*⁸³ *bet tai čia žinai tą ir padarys (.) aš manau kad X (produktas) mes koncentruosimės į teliką, internetą, mobiliąją reklamą ir ten jau spaudos praktiškai nebereikia (.) mums tada geriau žiūrėti žinai visas priemonės kur vaizdas (.) visokie jutubai prerolai*⁸⁴ *ekranai (.) pardavimo vietose ir kokiam transporte (.) visur kur brendus xxx (.) mes kažkada darėm kampaniją ligoninėse poliklinikose <...>*
- (17) M3: *čia va tiek kiek yra biudžete tiek ir galvot ar dar pasilikti koki rezerviuką? (.) medijai (.) sausis vasaris mūsų pasislinks kovas (.) galit pasižiūrėti*
- (18) M1: *uhu (.) čia mes ir planavom (.) o čia planavom padaryti xxx (.) nu ir aišku rudenį reikėtų kažką tai pasikartoti kad nebūtų ten to gepo*⁸⁵ *bet šiaip tai galim su ja pasitarti (.) pinigai yra paskirti ir turbūt nepadidės (.) ar daryti tris išėjimus per metus ar pavyzdžiui padaryti du koncentruotus (.) ir mes tada žinai neišsitaškytumėm o matytumėm tuos niuansus <...> tai gal čia paslinkus čia kažkur pridėti <...> vis tiek mes keliam VISĄ brendą (.) taip varom varom varom tokį žinai kaip ir visus kitus tarkim asortimentą varai (.) nes mes prieš tai tokį tipo klipuką rodėm daugiafunkcinį (.) tokį leading brendą nors populiariausia yra balinamoji (.) visą brendą ir visa kita o tada po Velykų jeigu po kokius*

⁸² Brief – suvestinė arba užduotis reklamos agentūrai.

⁸³ Banner – reklaminis skydelis.

⁸⁴ Pre-roll / pre-roll ad – bendrovės paslaugų vaizdo reklama, demonstruojama prieš vartotojo pasirinktą turinį.

⁸⁵ Gap – nepatenkinti vartotojų poreikiai arba potencialūs vartotojai.

*dvidešimt penkis tūkstančius eurų tai tada ir **BE:NERIŲ** ir internetu ir viską ir tada <...>*

Viena vertus, Donaldos vadovavimo stilius yra tipiškai „moteriškas“ – jis išreiškia solidarumą, palaikymą, juo kuriama „bendradarbiavimo erdvė“ (angl. *collaborative floor*) (Eppler 2011), tačiau, kita vertus, Donaldda veikia kaip labiau patyrusi profesionalė ir lyderė, kuri pokalbyje dominuoja, kalba tiesiai ir aiškiai, yra orientuota į veiklą ir rezultatą, o tai tipiškos „vyriško“ vadovavimo stiliaus savybės (Holmes 2006: 4).

Kad Donaldda gausiai vartoja angliškų rinkodaros terminų kalbėdama su Gytaute, matyti ir kituose darbo pokalbiuose (**4 pavyzdys**). Kaip ir 3 pavyzdyje, galios asimetrija tarp abiejų moterų ryški – tai daugiau Donaldos monologas, kuriame ji aiškina Gytautei rinkodaros strategijas, ją moko. Donaldda pavartoja žodį *media*, kuris, kaip ir anglų kalboje, reiškia žiniasklaidą (3 eilutė) ir, kaip anglų kalboje, vartojamas nekaitant galūnės.

(4.) BK3/WS_210026 00:00 [**D Vid Asim**] Donaldda (M1) aiškina Gytautei (M3), kokios rinkodaros strategijos reikėtų laikytis.

(1) M1: <...> *vertina ar sėkminga buvo kampanija ar nesėkminga* (.) *tai šiuo atveju vis tiek mes turim **targetą*** (‘tikslas’)

(2) M3: *tai dėl* (produkto pavadinimas) *pasikalbėsime xxx patikslinsiu*

(3) M1: *tokiu atveju gali būti netgi tiesiog pats turinys maksimizuoti ryčą* (‘auditorijos pasiekiamumas’) *ar ne?* (.) *mes žinom savo **TARGETĄ** ir norim atsikartot ant tų kompleksinių priemonių kad vat kuo didesnė auditorija matytų* (.) *galvoju kad vis tiek naujam produktui tai svarbu, ne tada žinai KALTI kad žinai xxx o plėsti auditoriją kad tai padėtų jiems planuoti tada jie pagal tai ir **media** priemonės parinktu xxx didesnės auditorijos nes tiem kurie jau žino tai jiems tiesiog priminimas didės didės didės* (.) *o reikia daugiau kad žinotų*

Visiškai kitaip vyksta Donaldos ir Guostės bendravimas. Guostė yra rinkodaros vadybos magistro studijų anglų kalba Lietuvoje absolventė, įmonėje dirba jau trečius metus, yra ambicinga, siekia karjeros, yra sėkmingai vadovavusi kelių prekių ženklų reklamos kampanijoms. Jos kalboje ypač gausu angliškų intarpų.

Tai matyti ir **5 pavyzdyje**, kuriame Guostė (M2) pristato Donaldai (M1) savo sukurta rinkodaros strategiją. Gerą išrašo dalį sudaro Guostės „pasirodymas“, jos asmeninis „šou“, kuriuo ji siekia gauti Donaldos pritarimą. Guostei labai svarbu, kad Donaldda pritartų strategijai įgyvendinti reikalingoms išlaidoms, intensyviai vartoja angliškus rinkodaros ir reklamos terminus (*GRP, targetas, beksteidžas, prerolai, bryfas, baneris*) (1–13 eilutės) ir angliškus produktų pavadinimus (*anti age, anteidžas* (1, 3 eilutės), *BB* (*beauty balm*) (9 eilutė)). Toks kalbėjimas yra individualus Guostės stilius, jos, kaip rinkodaros specialistės grožio srityje, „vizitinė kortelė“. Kelis kartus

pavartojamas reklamos ir žiniasklaidos žmonių žodis *telikas* (7, 17 eilutės), taip pat *mobiliakas* (11, 13 eilutės). „Paimt mobiliaką“ čia reiškia, kad norima reklaminę kampaniją skleisti internetu (mobiliuoju telefonu), jog ji būtų pasiekiamą ir jaunesnei auditorijai – toms merginoms „kurios žiūri žmonės.lt naujienas ir tikrina“ (11 eilutė). Guostės kalboje „mes“ (žymintis bendrumą su Donaldą ir jos įmone) kaitaliojasi su „aš“ („mano idėja tokia“ (5 eilutė), „aš palaikau“ (7 eilutė), „aš tikrai labai noriu“ (11 eilutė), „man irgi atrodo“ (21 eilutė)), liudijančiu, kad jos asmeninis įvaizdis, gebėjimai ir pasiekimai yra labai svarbūs. Minėtina, kad, kalbėdama su Donaldą, Guostė pavartoja žodį *nice* (13 eilutė), žiniasklaidos kontekste (#1 MEDIA aplinka, 14 pavyzdys) traktuotą kaip „moterišką“ anglišką intarpą, kuriuo reiškiamas moterų palaikymas. Ar vartodama šį žodį Guostė siekia solidarizuotis su Donaldą, pasakyti sunku. Gali būti, kad *nice* žymi tapatinimąsi su jaunų moterų, besidominčių grožio produktais, auditorija.

Viso ilgo Guostės monologo metu (1–18 eilutės) Donaldą išlieka klausytoja, ji tik parodo, kad klausosi, kartais ko nors paklausia (4, 8 eilutės). Iš trumpų atsakymų matyti, kad palaipsniui ji leidžiasi Guostės įtikinama. Tai liudija replikos: *gerai*, *OK* (18, 20, 24 eilutės). Abi pašnekovės susitarimą užtvirtina nuleista intonacija (18, 19 eilutės). Likusioje pokalbio dalyje Donaldą tarytum pradeda „atspindėti“ prieš tai išklausytą Guostės kalbą, pavartodama tuos pačius interpus (*media*, *bryfai* (28 eilutė)). Angliškais žodžiais kalbama ir apie Guostės reklamai reikalingų finansinių srautų, grynųjų pinigų (*cash*, *kešflow* (*cash flow*) (22, 28 eilutės)) perskirstymą. Neformalumą, galimą intenciją priartėti prie pašnekovės čia žymi Donaldos atsainus *fig znaet* (26 eilutė). Pokalbio pabaigos dialogas panašesnis į grupės kodą negu jo pradžia, kur vyravo Guostės monologas. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad grupės mišriam kodui būdingi angliški rinkodaros terminai, angliški kosmetikos produktų pavadinimai ir kai kurie rusiški reklamos srities žodžiai (*telikas*, *trioškė*).

- (5.) BK1/WS_210025 01:00 [D Vid Asim] Guostė (M2) pristato Donaldai (M1) savo sukurtą rinkodaros strategiją.

(1) M2: nuo vasario vidurio mes startuotumėm su (produkto prekės ženklas) **anti age** (.) turime vienuolikos tūkstančių eurų biudžetą ir tikslas būtų dėti į (televizijos laidą) rėmimą (.) tai yra penkios ir dešimt sekundžių LNK virš septynių šimtų **GRP**⁸⁶ (taria dži ar pi)↓ sakė atsiųs tau tas kainas

(2) M1: mhm?

⁸⁶ *Gross rating point* (reklamos kampanijos masto matavimo būdas).

(3) M2: *kad sakė stipriai gaunasi geresnės žinai (.) šitas pasiūlymas jiems labai patinka nes dabar LNK **targetas** beveik pasivijo tv **trioškę** <...> o čia žiūrint pagal mūsų **antieidžą** (laidos pavadinimas) laidos ir konceptualiai tinka ir pagal **targetą** labai tinka ir labai gera kaina gaunasi ir virš septynių šimtų **GRP** ir tai plius yra vienintelė priemonė kurios mes dar nenaudoję **antieidžui** (.)*

(4) M1: *o tai tau čia reikia suruošti klipą?*

(5) M2: *aš turiu jį iš to **beksteidžo** tai aš susiesiu ir tikrai pažiūrėsim kaip integruoti produktą (.) grynai su tuo žaisim (.) mano idėja tokia*

(6) M1: *mhm mhm*

(7) M2: *nes pavyzdžiui **antieidžo** tas **beksteidžo** klipas yra vienintelis tas kuris gerai buvo neišsitransliavęs <...> **antieidžo** buvo naudojama internetas ir spauda tuos **prerolus** darė nu bet **prerolai** nėra xxx nu tai va↓ <...> tai aš palaikau labai šitą pasiūlymą nes pati **bryfe** parašiau kad vienintelis kanalas nenaudotas ir pagal tikslinę auditoriją tikrai tikslinis (.) tai būtent **telikas***

(8) M1: *ir visas biudžetas sueina?*

(9) M2: *jo biudžetas sueina ir nieko daugiau mes nedarom (.) tada vasario pabaigoj iššauna (produkto pavadinimas) **BB**⁸⁷ (taria *bé bé*) <...> dėl **ryčo** tai pažiūrės pagal visus kriterijus kaip sudėliot <...> mes **targetinsim** į tuos moteriškus internetus visokius kad tiesiog įeit <...> kai neturi to biudžeto užvaryti su **baneriais** tai čia toks žinai aiškus įlindimas ir palaikymas tos spaudos nes internetas nu labai reikalingas **BB** pagal **targetą**↓*

(10) M1: *mhm nu jo vis tiek čia jaunesnės moterys*

(11) M2: *taip <...> tai spaudą mes paleidžiam vėl kad būtų **ryčas** paimtas didelis o internetinė auditorija mum yra labai svarbi pagal **targetą** <...> tai projektas šiuo atveju būtų penkiolika minučių nes jie pasiūlė labai geras tas sąlygas mums ir pagal **targetą** atitiko kodėl yra gerai penkiolika minučių <...> jeigu tu tik **praskrolini** tas žodis dingsta šitam lape (.) atsiranda arba čia **baneris** arba čia **baneris** tai vadinasi jeigu tu tik atsidarei naujienas iš karto radai (.) realiai tai (produkto pavadinimas) auditorijai tikrai tinkantis dalykas <...> aš tikrai labai noriu **mobiliaką** paimt tom merginom kurios žiūri žmonės taškas lt naujienas ir tikrina*

(12) M1: *aaha*

(13) M2: *<...> jau atėjo laikas kai mes turime adaptuoti savo tą puslapį tam **mobiliakui** tuo labiau kad pasidarę esam tuos specialius puslapius kur vartosi ir taip toliau <...> dėl video tai mes dar nežinom tiksliai tai priklausys nuo to kokį mes **banerį** dėsime pačiame rėmime <...> emocionaliai sakė jeigu tu matai maketą ir tas maketas juda yra **nice** bet turi judėti labai labai mažai*

(14) M1: *taip*

⁸⁷ Beauty balm.

(15) M2: *nes žmogus nusivilia nes tu DAR VIENĄ reklamą jam pakišai po reklamos o jisai nori jau informacijos (.) tai va tai toks vat reikalas↓ tai bendram vaizde mes gaunam televiziją su septyniais šimtais **džiarpų (GRP)** gaunam internetą ir spaudą <...>*

(16) M1: *nu šiaip logiškai viskas susideda*

(17) M2: *AI ir dar ką norim paimti būtinai tai (prekių ženklas) **teliką** <...> ir tas **targetas** labai gerai atitinka kur buvo mūsų tos senutės (matyt, kalba apie antieidžą) labai geri rodikliai buvo <...>*

(18) M1: *gerai↓*

(19) M2: *tai va tai pakolkas vaizdas yra toks↓*

(20) M1: *n:u šiaip gerai viskas čia atrodo*

(21) M2: *nu žinok man irgi atrodo kad gerai (.) taip labai tikslingai (.) neišsitaškant <...> tai žinai dėl mūsų pačių vidinės tvarkos dabar paprastint kampaniją*

(22) M1: *čia ne dėl tvarkos čia dėl **cash flow** žinai pagrinde visokių*

(23) M2: *<...> apsimaino mėnesiai pagal sąskaitų dydį realiai*

(24) M1: **OK**

(25) M2: *nu tai va tai aš dar pagal sąskaitų dydį tau **summary** atsiųsiu kaip ten su tom sumom*

(26) M1: *<...> sakė Arūnas turi padaryti pamėnesiui (.) kada jisai padarys **fig znajet** bet ten toks techninis reikalas <...> daugmaž vis tiek reikia orientuotis į ketvirtį (.)*

(27) M2: *į ketvirčio galutinę sumą*

(28) M1: *va pavyzdžiui į ketvirtį turim **cash** penkiasdešimt tūkstančių eurų <...> tavo tas svyravimas vis tiek gali būti bet jei tu sueisi į tuos penkiasdešimt tūkstančių <...> didžiosios išlaidos vis tiek yra **media** pagal **bryfus** atsidarius ten tą ką tu man rodei <...>*

Taigi Donaldai ir Guostė yra dvi stiprios moterys profesionalės. Donaldai, kaip įmonės akcininkei, labiau rūpi įmonės sėkminga veikla, o Guostei – jos pačios profesinė sėkmė. Mažoje grupelėje tarp abiejų moterų randasi įtampas. **6 pavyzdyje** galima išvelgti tokių besirandančių įtampų ženklų. Tai pasireiškia ironiškais Guostės (M2) replikomis, išreikštomis angliškais intarpais, jai kalbantis su Gytate (M3). Donaldai pokalbyje nedalyvauja, jos nėra kabinete.

- (6.) BK1/WS_210025 01:47 **[D Iš Sim]** Guostė (M2) ir Gytutė (M3) kalbasi apie pardavimų strategijas, su kuriomis Guostė nesutinka. Ji bando patraukti Gytutę į savo pusę.

(1) M3: *ką aš čia rašau (.) reikia pavyzdžiui produktą išvardint iš grupės (pavadinimas) ar tai neskaičiuojami tie limitai?*

(2) M2: *ne jeigu yra tai yra (.) kam tu čia?*

(3) M3: *tiesiog aprašyme apie produktą*

(4) M2: *ne tai rašyk tikrai tas kurie yra*

(5) M3: *kurie yra rašau*

(6) M2: *nes jau juodai ir baltai nebėra limitų (.) ką tik tai vakar kalbėjom (.) mes biškį NE TAIP čia traktuojam (.) pas mus (produkto pavadinimas) ne **LIMITED** leidžia o **TESTED** (juokiasi) **edition***

(7) M3: *tested* (juokiasi)

(8) M2: *tipo **we have all possibilities to choose!*** (ironiškas juokas)

(9) M3: *tai kai pradeda pirkti kaip Donaldas komunikavo tai varom toliau ir*

(10) M2: *taip bet tai nėra gera praktika↓ nežinau aš vakar per prezentaciją xxx žinai turėjau savo pusę atlaikyt (.) ta prasme tu VIENĄ EFEKTYVIAUSIŲ **brendo** sujudinimo vartotojų dėmesio atkreipimo priemonių (.) sugadini↓ ir tai yra labai **SHORT TERM** (imituoja amerikiečių tarimą, pabrėžia abi r) laimėjimas*

(11) M3: *grynai tuo metu net nesikėlė toks klausimas <...>*

Šiuo konkrečiu atveju Guostės nepasitenkinimą kelia Donaldos taikoma produktų pardavimo taktika, kai (užsigulėjęs) produktas pradedamas reklamuoti kaip *limited edition*, t. y. kaip produktas, kurio pagaminti tik riboti kiekiai, taip suteikiant jam išskirtinumo atspalvį ir paskatinant norą jį įsigyti. Guostės nuomone (ji, matyt, yra ją išsakiusi ir per čia minimą prezentaciją (10 eilutė)), tokia taktika yra trumparegiška. Tai ji parodo ironišku juoku ir pabrėžtinai ištartais *limited*, *tested* (6 eilutė), taip pat ironiška angliška citata *we have all possibilities to choose* ('galime rinktis iš daugelio galimybių'), ją sustiprindama ir slengo elementu *tipo* (8 eilutė). 10 replikoje Guostė jau atvirai išsako savo nuomonę, anglišku intarpu *short time* (10 eilutė) pabrėždama, kad Donaldos taktika yra tik trumpalaikis laimėjimas. Intarpas ištiriamas imituojuojant amerikiečių tarimą, su ryškia alveoline *r*, t. y. greičiausiai apeliuojama į anglų kalbos simbolines sąsajas su pažanga, modernumu, sėkme. Guostė tarytum stengiasi patraukti Gytautę į savo pusę ir tai jai (bent jau diskursyviai) pavyksta – Gytautė atsiliepia juoku ir pakartoja anglišką formą *tested* (7 eilutė). Guostė šiame pakalbyje atsiskleidžia kaip profesionalė ir stipri asmenybė, turinti savo nuomonę („žinai turėjau savo pusę atlaikyt“ (10 eilutė)).

7 pavyzdyje pateikiamas Guostės (M2) ir Donaldos (M1) pokalbis apie vyrus, išeinančius tėvystės atostogų. Šis pokalbis koduotas kaip nedarbinis. Pokalbį girdi ir administratorė Felicija, sėdinti kiek toliau. Guostės replika (3 eilutė) skamba kandokai, tai gali būti suprasta kaip užslėptas priekaištas vadovei Donaldai, kad ji nesugeba kontroliuoti padėties. Visiems darbuotojams žinoma, kad įmonėje labai dažna kadrų kaita.

- (7.) BK1/WS_210025 20:00 [ND Vid Asim]: Pokalbis tarp Guostės (M2) ir Donaldos (M1) apie vyrus, išeinančius tėvystės atostogų. Pokalbį girdi ir Felicija, sėdinti kiek toliau.

- (1) M2: (ateina) o (vyriškas vardas) nėra darbe gal gimdo?
 (2) M1: taip netyčia neatėjo ir net nepranešė ane?
 (3) M2: nu↓ vat nėra žmogaus ir nieks nežino kur (kandokai)
 (4) M1: galėtų atsiųsti sms paaiškint (..)
 (5) M5 (iš tolo) [galėtų paaiškint]
 (6) M1: nu jo↓ pas mus vyrai gimdo masiškai dabar (..) čia vienu metu buvo sekretorės kėdė apkrėsta (susijuokia) viena po kitosėjo (..) žinai net nejuokinga buvo (..) vos ne **bajerius** pradėjo **chebra** laidyti kaip čia dabar ar tu čia žiūri **sivi (CV)** ar ne (..) atsirenka vieną išeina atsirenka vieną ir vėl išeina (..) viena spėjo du vaikus net pagimdyt čia sėdėdama tame tarpe kita dar pasikeitė
 (7) M2: (girdėti atodūsis)

Donalda lyg ir nori pasiteisinti, paaiškinti, kokia padėtis yra įmonėje, bandydama suartėti su klausytojomis neformalumą žyminčiu slengu (*chebra*, *bajerius*), kuris jau skamba kiek senoviškai. Ji bando net pajuokauti, tačiau trumpai susijuokia tik pati (6 eilutė). Ilgos Donaldos pauzės tarytum rodo, kad ji laukia atsiliepiant, bet į jos pasakojimą beveik nereaguojama – girdėti tik Guostės iškveptas atodūsis, kuris gali būti vertinamas ir kaip neutralus, ir kaip susierzinimo išraiška. Moterų kolektyvuose apskritai vengiama atvirai reikšti neigiamus vertinimus. Jie gali būti subtiliai paslepiami nutylant, atsiribojant. Tai vadinama *neverbaliniu pasyviai agresyviu elgesiu*. Dūsavimas yra viena iš tokio pasyviai agresyvaus elgesio formų (Mancl, Penington 2011).

Taigi grupės #3 KOSM pagrindas – Donaldą ir Guostę, naujokę Gytautę kol kas atlieka tik šalutinį vaidmenį, Gytautė retai girdima ir taip pat yra naujokė. Donaldą ir Guostę kalbasi ir susikalba, vartodamos panašų, su profesija susijusių angliškų terminų ir produktų pavadinimų repertuarą, bendrauja ir bendradarbiauja tiek, kiek reikia darbo reikalams aptarti, tačiau tarp jų tvyranti įtampa, neišsakyti neigiami vertinimai, apsimestinė pagarba bei mandagumas (iš Guostės pusės) ir išsiskiriantys veiklos tikslai leidžia įtarti, kad bręsta konfliktas. Konfliktai darbo aplinkoje nėra retenybė (Holmes 2006: 140). Čia galima prisiminti ir neseniai aptartą (plg. 3.2.5 poskyrį) vidinį konfliktą #2 INF grupėje tarp Aušros ir Domo. Mišri kalba, kaip bus matyti toliau, ypač kalbant apie santykių dimensiją, gali būti pasitelkiama ir konfliktinėse situacijose.

3.3.4. Profesionalumo dimensija

Visuose 3.3.3 poskyryje pateiktuose pavyzdžiuose, koduotuose kaip darbiniai (išskyrus 2 pavyzdį, nes jame dominuoja tekstas), mišrios kalbos socialinės reikšmės sietinos ir su kalbėtojų profesionalumu. Šiame poskyryje analizuojami pavyzdžiai, kuriuose, disertacijos autorės nuomone, mišrios

kalbos keliamos asociacijos labiausiai susijusios su profesionalumo dimensijos reikšmių lauku.

3.3.4.1. Kompetentingumas, kūrybingumas, iniciatyvumas

Kaip ir #1 MEDIA ir #2 INF darbo aplinkose, kosmetikos įmonėje #3 KOSM dauguma pokalbių su „išore“ (pokalbiai telefonu) yra oficialūs, pabrėžtinai mandagūs, mišrios kalbos juose nerasta. Angliškų intarpų pasitaiko pusiau neformaliuose pokalbiuose su „išore“, kai pašnekovas yra pažįstamas arba kai galima manyti, kad siekiama sukurti profesionalumo ir modernumo įspūdį. Labiausiai linkusi įterpti angliškus žodžius į pokalbius su nepažįstamais ar neartimais pažįstamais žmonėmis yra Guostė. Čia pateikiami du jos pokalbių telefonu pavyzdžiai.

8 pavyzdyje pateikiamas gana neformalus pokalbis (į pašnekovę Guostė kreipiasi „tu“), kuriame vis tik išlaikomas tam tikras atstumas ir tam tikras etiketas. Išklausoma, vartojamos įmantrios frazės, mandagiai ir argumentuotai pateikiama alternatyva kariuomenės tematikai reklamoje – futbolo tematika, kuri yra populiareesnė, nes turi daugiau *fanų* (2 eilutė). Čia diskurse atsiranda ir *marketo brendas* (‘rinkos prekių ženklas’), nors toliau pokalbyje atsikartoja ir daug oficialesnis „prekės ženklo vystymas“ (2 eilutė). Pokalbio pabaigoje Guostė keliskart pabrėžtinai padėkoja.

(8.) BK5/WS_210029 01:22 [D Iš Sim] Guostė (M2) kalbasi telefonu su kita moterimi (vadina ją vardu).

(1) M2: klausau↓ sveika (.) taip↓ taip (.) taip (.)

?M: xxxxxxxxxxxxxx

(2) M2: mhm (.) mhmm (.) pasikeitė žinai tos strateginės kryptys (.) apie kurias bus kalbama ketvirtadienį susitikime (.) bet pasirenkant tą kryptį (.) jinai reikalauja savarankiškų investicijų pati iš savęs (.) kariuomenė jokių komunikacijos priemonių nenaudoja kas ypatingai svarbu **marketo brendui** (.) dėl to mes priėjom prie futbolo tematikos, kuri turi savo labai aiškią **fanų** (.) bazę ir taip toliau (.) komerciškesnį reikalą prasukt <...> o tai manęs nedžiugina kai eina kalba apie ilgalaikį prekės ženklo vystymą (.) tai va (.) taip (.)

?M: xxxxxxxxxxxxxx

(3) M2: gerai (.) tai labai tau ačiū kad yra dar kažkoks kitoks variantas <...> tai va tai labai ačiū tau kad tu informavai mane aš būtinai turėsiu tai omenyje bet turėkim mintyje kad ketvirtadienį aptarsim dar kitą kryptį (.) gerai (.) gerai ačiū tau (.) nu (.) iki

9 pavyzdyje matyti daug oficialesnis pokalbis, kuriuo Guostė mandagiai, bet gana kategoriškai atsisako priimti skambinančiojo pasiūlymą. Nei pokalbio pradžioje, nei pabaigoje ji neparodo jokio susidomėjimo ar ketinimo

tęsti santykius – ir jos pasisveikinimas, ir atsisveikinimas nuskamba sausai ir trumpai. Vis dėlto atsisakymas – žodingas ir įmantrus („konceptualiai“, „strateginiame lygmenyje“ (2 eilutė)), jame Guostė atsiskleidžia kaip jauna, kūrybinga ir veržli prekių ženklų vadovė („mano norimą prekės ženklo keitimo strategiją“, „mano planus“ (3 eilutė)). Tokiam įvaizdžiui kurti praverčia ir angliškas intarpas *bryfinimas* (‘tikslus ir trumpas reklamos strategijos įvardijimas’ (2 eilutė)), juo labiau, kad mišriu stiliumi Guostė tarytum atsiliepia į pašnekovo *pasišierint* (‘pasidalinti’). Šio trumpo pokalbio metu Guostė net tris kartus pavartoja žodį *media*, kuris, kaip ir anglų kalboje, čia reiškia žiniasklaidą („media sprendimus“, „media agentūrai“ (2 eilutė), „media ekspertai“ (3 eilutė)) ir, kaip anglų kalboje, vartojamas nekaitant galūnės. Nors ir vartodama sušvelninimus („vis tik“, „kaip ir“, „tokio kažkokio“ (3 eilutė)), jaustuką „oi“ (2 eilutė), kas laikoma „moteriška“ strategija, Guostė gana arogantiškai („jūsų tas lygis“, „jeigu bus vertas dėmesio“ (3 eilutė)) atmeta pašnekovo pasiūlymą, perleisdama jį reklamos agentūrai ir leisdama suprasti, kad vargu, ar kas išeis.

- (9.) BK5/WS_210029 28:30 [D IŠ] Guostė (M2) kalbasi telefonu su vyriškiu, kuris skambina, turėdamas pasiūlymų reklamai.

(1) M2: *klausau↓ labai dieną (.) taip↓ (.) taip*

?V: xxxxxxxxxxxx *pasišierint man reikia xxx* (girdėti vyriškas balsas)

(2) M2: *mhm (.) oi kad žinokit mes dabar visiškai pilnai strateginiame lygmenyje dar konceptualiai labai (.) ir prekės ženklo vystymo kažkokiu pavienius **media** sprendimus tai būtų gerai kad perduotumėte mūsų **media** agentūrai (.) ee (vardas) yra mūsų projektų vadovė (.) tiesiog jai siųskite tai va nes šiuo metu aš labai strateginiame tokiaime bryfinime daugiau negu dar tokių mažesnių priemonių pasirinkime (.) tai va↓*

?V: xxxxxxxxxxxx

(3) M2: ***Inspired** (agentūros pavadinimas) (.) taip (.) **Inspired** (...) nu kaip jinai žino visą mano norimą prekės ženklo keitimo strategiją (.) žino mano planus (.) aš abejoju žinokite ar jūsų tas lygis vis tik jau būtų tarp rimtai svarstomų remiantis pačių metų strategija (.) tai kaip ir labai daug nu tokio kažkokio (.) tikimybės negalėčiau duoti↓ nu bet maža ką (.) vis tiek žinot **media** ekspertai <...> ir jeigu pasiūlymas bus vertas dėmesio jinai tikrai nieko neišmes↓*

? V: xxxxxxxxxxxx

(4) M2: *ačiū↓ iki*

3.3.4.2. Profesionalo savigarbos išsaugojimas

Darbo aplinkoje esama situacijų, kai profesiniam įvaizdžiui kyla grėsmė (tai jau matėme # 1 MEDIA (9 pavyzdys 3.1.4.2 poskyryje) ir #2 INF (13 pavyzdys 3.2.4.2 poskyryje) aplinkose). Tokiose situacijose angliški

intarpai gali pozicionuoti kaip įvaizdį išsauganti kalbinė strategija. Tai taip pat galima įžvelgti **10 ir 11 pavyzdžiuose**.

10 pavyzdyje pateikiamas epizodas įrašytas, kai Guostė rinkodaros gerinimo tikslais apklausė kitų įmonės skyrių darbuotojus. Šiame epizode Guostė klausinėja Arūną (36 m.), pardavimų skyriaus viršininką. Situacija nėra įprasta – vyrą viršininką apklausia dešimčia metų už jį jaunesnė mergina. Be to, Arūnas žino, kad pokalbis įrašomas ir tai, ką jis pasakys, gali tapti žinoma įmonės vadovams. Manytina, kad šioje situacijoje jam reikia save ir savo skyriaus veiklą atskleisti kuo pozityviau.

(10.) BK2/WS_210026 04:50 [**D Vid Sim**] Guostė (M2) apklausia įmonės darbuotojus, kalbasi su Arūnu (V1), pardavimų skyriaus viršininku.

(1) M2: *o turit nusistatę kažkokiątais fazę su tais klientais su kuriais dar nėra jokių santykių bet turit kontaktą galbūt kažkada kalbėjot nu tokie kaip **opportunities** kategorijoj?*

(2) V1: *nu sakyčiau dabar kad mes labiau pasislinkom nuo tos fazės į kitą pusę (.) mes labiau dirbam su tais su kuo išsigrįninom (.) todėl kad mes anksčiau žiūrėjom plačiau į tas eksportines rinkas (.) dabar susikoncentravom supaprastinom <...> gyvus pardavimus palaikyt reikia (.)*

(3) M2: [*mhm*]

(4) V1: *naujų klientų bazės vystymas arba **targetai** mes jos neturim (.) turim iš seniau <...> dabar prioritetas kitos rinkos ↓ <...>*

(5) M2: *nu **client-based** tu man jau atsakei į šitą (.) kaip dažnai jūs bendraujate su klientu?(skaito klausimą iš klausimyno)*

(6) V1: *ten kur vyksta derybos tai aš ten dalyvauju kada reikia mano **inputo** (.) su distributoriais tai aš kartą į savaitę su jais komunikuoju <...>*

(7) M2: *kokia yra jūsų motyvacinė sistema? (skaito toliau) kas jus motyvuoja?*

(8) V1: *mano motyvacinė kaip ir visų darbuotojų ta struktūra <...> ten labai smulkiai prarašyta (.) **KPIsai** prarašyti su skaičiukais visais <...> ir yra tos trys kartelės (.) labai gerai gerai ir neatitinka lūkesčių (.) nulis (.) **super** gerai nėra (.) ir **super super** gerai nėra o jeigu padarysi ten **unbelievable** (..) tai irgi nėra (juokiasi) (..)*

(9) M2: *o eksporto merginos dirba pagal tą patį principą?*

(10) V1: *eee (.) eksporto merginos ligi šiol dirbo taip pat BET mes jau šioms metams turim įsidėję į biudžetą ir gavę naujai motyvacinei sistemai (.) **ON TOP** šitų visų reikalų ↓ bet dar neturiu aiškios struktūros*

(11) M2: *bet kaip įsivaizduoji (.) jeigu **in short** (.) žinai?*

(12) V1: *reikia išskirti tam tikrus **KPIsus** (.) tam kad skatinti tą visą procesą <...> ta kartelė motyvacinės dalies nebus **fixed** (.) gal biudžetas yra **fixed** bet galimybės iki to **fixed** judėti bus plačios*

(13) M2: *supratau <...>*

Guostės klausimai trumpi, dalykiški. Vartojami jai įprasti angliški intarpai (*opportunities* (1 eilutė), *client-based* (5 eilutė), *in short* (11 eilutė)). Arūno atsakymai atspindi Guostės stilių. Beveik kiekviename atsakyme įterpiama anglišų žodžių: *targetai* (4 eilutė), *inputas* (6 eilutė), *KPIsai* (8, 12 eilutės), *on top* (10 eilutė), *fixed* (12 eilutė). 8 replikoje, kalbėdamas apie piniginių darbuotojų paskatinimą, Arūnas net pajuokauja, pavartodamas anglišką *unbelievable*. Tokiu atsipalaidavusiu, laisvu mišriu stiliumi jis nori parodyti, kad jam ši situacija nekelia įtampos, kad viskas jo skyriuje gerai.

Panašiai, vartodama anglišką intarpą *multitaskinimas* (4 eilutė), **11 pavyzdyje** pateikiamoje diskurso atkarpoje savo užmaršumą ar išsiblaškytą pateisina ir Guostė.

(11.) BK6/WS_210030 01:23 [D Vid Sim] Guostė (M2) ir Felicija (M5).

(1) M5: *o Guoste gali atspausdinti?*

(2) M2: *taigi atspausdinau*

(3) M5: *kad nedavei*

(4) M2: *(..) žinok (..) man tas **multiTAASkinimas** (..)*

(5) M5: *ne į naudą*

(6) M2: *palauk paleidžiu dar kartą*

3.3.4.3. Ambicingumas, konkurencingumas

Guostė turi savo poziciją rinkodaros klausimais ir geba ją apginti. Tai buvo matyti 5 pavyzdyje (3.3.3 poskyris). **12 ir 13 pavyzdžiuose** ji atsiskleidžia kaip konkurencinga ir ambicinga rinkodaros specialistė.

12 pavyzdyje Guostė įtikinėja Donaldą (M1) pasirašyti sutartį dėl prekių ženklų *kobrandinimo* – bendro prekių ženklų kūrimo – su galimais partneriais, su kuriais Guostė dirbo ir tarėsi. Donaldos netenkina finansinės sutarties sąlygos („jie daugiau kaip ir uždirba“ (6 eilutė) ir dar kelia papildomų reikalavimų – „duokit jiems *konceptą*“ (6 eilutė)), todėl ji dvejoja. Guostė suinteresuota, kad sutartis būtų pasirašyta. Tai jos projektas, prie kurio ji ilgą laiką dirbo, todėl yra priversta laviruoti: vartodama angliškus interpus, Guostė piešia Donaldai gražią galimo bendradarbiavimo ateities perspektyvą (3 eilutė) ir aiškina, kad su partneriais reikėjo elgtis griežčiau, nepasiduoti jų spaudimui. Angliškas intonacija žymėtas intarpas *slepas* (‘antausis’) (9 eilutė) vaizdžiai perteikia Guostės konkurencingą, kovingą poziciją.

(12.) BK5/WS_210029 21:00 [D Vid Asim]: Guostė (M2) įtikinėja Donaldą (M1) pasirašyti sutartį su naujais partneriais.

(1) M2: <...> *bet aš manau kad mes privalom pasirašyt (.) man kaip jau žiūrint iš nuojautų (..) tooookia konkurencinė aplinka (.) aš bijau su tuo nauju prekės ženklu (.) bus labai sunku pavežti patiems (.) ir plius jei mes eisim savarankiškai po tokių derybinių ilgų procesų tai jie mus tenai (.) MUM jie bus NE-GAI-LES-TIN-GI*

(2) M1: [mhm] <...> *mes padarysim viską (.) taip nebrangiai (ironizuoja)*

(3) M2: *žinai bet mum tas taip nebrangiai neskamba (.) su (pavadinimas) kad kobrandintume (.) kobrandinimas Lietuvos rinkoje ir Baltijos šalyse <...> (pavadinimai) tai vat trys tokie partneriai šiai dienai (.) kas yra fainiai (.) turėsiu aš su tuo amerikonu onsaio konferenciją (.) tai padariau visą business case marketing (.) business case tipo užduotį (.) kad tie amerikonaai pagalvotų (.) kaip jie žiūrėtų į tą bendradarbiavimą (.) tai va dar tokių minčių*

(4) M1: *būtų tikslinis pavyzdys Lietuvos rinkoje <...> bet susitarti tai pasirodo niekaip*

(5) M2: *žinai kur pinigai <...> ir tas ir tas nori labai daug uždirbt (.) bet mes biškį nusileidžiam ane aš manau mūsų ta įmonė labai IDĖJINĖ kartais būna*

(6) M1: *xxx paskaičiavom (.) jie daugiau kaip ir uždirba [dar tamposi tipo] duok jiems KONCEPTĄ dar kažką tai]*

(7) M2: *TAIP taip mes tokie geraširdžiai (.) bet žinai ką aš tau Donaldą pasakysiu (.) su tokiais partneriais aš manau kad MES buvom per geri <...> stengėmės labai gražiai (.) iš visos verslo kultūros (.) o JIE taip labai buvai (.) jie be jokių kompromisų tipo jūs nusileiskit nusileiskit nusileiskit*

(8) M1: *mes jau jiems vienkąrt pasakėm ačiū viso gero mes su tokiais nedirbam*

(9) M2: *ir pargrįžom (.) <...> mes jau taip labai gražiai tikrai kai jiems duodi tokį SLEPĄ jie tada nu gerai gerai tipo apsiraminsim <...> nu gerai kai būsim pasirašę sutartį jau tai aš jiems parodysiu (kikena)*

13 pavyzdyje Guostė (M2) atsiskleidžia ne tik kaip rinkodaros, bet ir kaip viešųjų ryšių žinovė. Ji pasakoja Felicijai (M5) savo įspūdžius iš prabangaus renginio, susijusio su grožio industrija. Felicija vos spėja įsiterpti į emocingą, greitą Guostės pasakojimo srautą. Iš pasakojimo akivaizdu, kad Guostė renginyje atsiskyrė nuo Donaldos (3 eilutė) (tai galimai patvirtina, kad jų tikslai ne visada sutampa) ir mezgė naudingas pažintis (*networkino* (5 eilutė)) atskirai. Pasakodama ji mėgaujasi renginyje patirta sėkme, pripažinimu, tuo, kad ją pažįsta ir vertina žymūs žmonės. Grožio industrijos rinkodaros srityje atliktų darbų svarbą Guostė pabrėžia angliškais intarpais (9, 13 eilutės). Epizodo pabaigoje (15 eilutė) Guostės mintys nukrypsta į ateitį – kelionę į kosmetikos produktų laboratoriją Prancūzijoje, į kurią ji vyks kartu su dar keliomis įmonės merginomis. Ten viešieji ryšiai, *piaras* (15 eilutė) irgi bus stilingai palaikomi.

(13.) BK7/WS_210032 16:00 [D Vid Sim] Guostė (M2) pasakoja Felicijai (M5), kaip dalyvavo renginyje.

(1) M2: *Susipažinau su (firmos pavadinimas) visom mergom (.) buvo efektyvu (.) EFEKTINGA pats procesas (.) nes stovėjo ten (kitos firmos pavadinimas) rinkodaros vadovė (vardas pavardė) ir mus ten supažindino tarpusavyje žinai*

(2) M5: *[aha] bet tu su Donalda buvai kartu ar ne?*

(3) M2: *mhm žinai buvo kad aš atsiskyriau*

(4) M5: *aha*

(5) M2: *tai žinai (.) nu ir va su (vardas) ten žinai (.)*

NETWORKINOM (.) stipriai

(6) M5: *aha*

(7) M2: *ir stovim abidvi mane su ta (firmos pavadinimas) rinkodaros vadove supažindino ir ateina toks žmogus KALNAS (.) tokia aukšta garbiniuota (.) ir jos ten šneka ir dar man kaip ir nespėjo supažindint (.) ir aš girdžiu supratau kad jinai iš (firmos pavadinimas) iš kalbos (.) galvoju nu aš NEGALIU nesusipažint (.) ir aš taip pati žžžch (imituoja staigų judesį garsu) ranką atkišau (.) aš jau sakau žinokit negaliu nesusipažint čia vis tiek mūsų konkurentas aš iš kosmetikos prekės ženklų (pavadinimai) (.) bet tu būtum mačius net (vardas) ta nutilo rinkodaros vadovė ir taip žinai žiūri ir taip isteriškai pradėjo žvengt sako tai jūs čia ta (pavardė) sakau TAIP malonu kad atpažįstat pavardę ir jinai taip OK nu sako BRAVO nu AČIŪ (kikena)*

(8) M5: *(sukikena, parodydama, kad klauso)*

(9) M2: *nu čia labai didelis darbas dar su xxx kobrendint <...> čia sakau tokia vieta (.) konkurentai šypsosi vienas kitam į akis (kikena) <...> tikrai verta buvo (.) ta prasme TIEK suėjo*

(10) M5: *nu mažiau ten nuotraukų daug (.) įdomių*

(11) M2: *aš ten tiktai ne visus spėjau pagaut <...> bet labai daug ir pats renginys tai BRAVO BRAVO BRAVO nes nu tikras šampanas austrės Valdovų rūmai gėlės nominacijos <...>*

(12) M5: *tai sakai (firmos pavadinimas) tave myli (juokiasi)*

(13) M2: *aš būčiau nusifilmavus tą vaizdą (juokiasi) <...> čia ta vieta iš ko reikia mokytis Lietuvoj (.) mass marketui (.) tai čia tik bravo bravo bravo <...> kai antieidžą paleidom pradžioj antieidžui labai gerai sekėsi o dabar reikia pajudint (.) nu bet reikia taikytis kad antieidžui jau reikės atnaujinimo kitais metais (.) tokia rinka (.) todėl ji ir graži ir nuostabi (kikena) <...>*

(14) M5: *fantastika*

(15) M2: *o mes gi trečiadienį išskrendam jau į tą Prancūziją <...> man tai vienintelis reikalavimas tai su juodom kelnėm būt ir palaidais plaukais apačioj juoda maikutė ir (firma) chalatais ir aš fotkinsiu kad aš turėčiau ką viešiesiems ryšiams parodyti piarui kad mes buvom tenai visi (.) interviu aš jau dėliosiu emeilais kaip stipriai galim bendradarbiaut iš kobrendingo pusės tai va↓*

3.3.5. Santykių dimensija

Skirtingai nuo #1 MEDIA ir #2 INF įmonių, įmonės #3 KOSM rinkodaros skyriuje beveik nejuokaujama ir kartu nesijuokinama. Pokalbiai ne apie darbą, kuriais mezgami kolegų santykiai, čia retenybė. Vienintelis su solidarumu darbo aplinkoje sietinas žanras, užfiksuotas šioje aplinkoje, – apkalbos.

3.3.5.1. Solidarumas

Apkalbos darbe, ypač neutralios (apie kino žvaigždes, įžymybes), laikomos ryši kuriančia, solidarizuojančia strategija (plg. Holmes 2006). Jos #3 KOSM darbo aplinkoje pasitaiko itin retai. **14 pavyzdyje** draugišką paplepėjimą inicijuoja Donaldas (M1). Guostė (M2) atsiliepia rezervuotai, trumpomis frazėmis, tačiau, Donaldai parodžius apkalbamo žinomo asmens nuotrauką, kartu juokiasi. *Reklamščikas* (11 eilutė) Donaldos kartai dar gerai pažįstamas žodis, nors iš kitų įrašų matyti, kad šį žodį yra perėmusi ir Guostė. Donaldos pavartotas jaustukas *oops*, reiškiantis, kad buvo padaryta klaida ar padaryta kas nors netinkama ir gėdinga, būdingas moterų pokalbiams (plg. Vyšniauskienė 2014, taip pat žr. 14 ir 15 pavyzdžius 3.1.5.1 poskyryje) ir čia gali reikšti, kad Donaldas bando priartėti prie pašnekovės, užmegzti šiltesnį, neformalų santykį „tarp mūsų, mergaičių“.

(14.) BK3/WS_210026 06:00 [ND Vid Asim] Donaldas (M1) ir Guostė (M2) apkalba žinomus žmones.

(1) M1: *aš vakar išsiaiškinau kad aš* (žinoma pavardė) *sesė xxx*

(2) M2: *ane?*

(3) M1: *aha (.) man ji visiškai skiriasi nuo jo*

(4) M2: *ane (.) [faina?]*

(5) M1: *veidu panaši bet xxx gyvenimo būdu*

(6) M2: *ką jin daro? aš žinau pasakodavo jis man apie tą sesę*

(7) M1: *aš tau galiu parodyt jos nuotrauką tai pažiūrėk kokia (.) ant kiek jis stengiasi būt MISTERIS ŽAVUSIS (.)* (abi juokiasi)

(8) M2: *eik tu! (.) toks jau moterų mėgėjas ir taip stengtis xxx*

(9) M1: *menininkė tiesiog (.) jinai kai buvo jauna (.) teko susidurt jinai buvo labai GRAŽI plaukai garbanoooti tokia visa nai nai nai xxx buvo menininkė tada nuvarė į rinkodarą (.) vienu metu buvo rinkodaros direktorė (įmonės pavadinimas) varė eksportą*

(10) M2: *tai irgi rinkodaristė?*

(11) M1: *jinai šiaip reklamos agentūrose dirbo (.) bet nu tokia buvo nu žavi viską o po to kažkaip tai ŠNAI susimetė su dabar su tokiau (.) MENINIKU bet irgi reklamščikas*

(12) M2: *aha*

(13) M1: *nusiskuto plaukus (.) ir bohemių bohema (.) tai žinok aš kai suvedžiau kad jie brolis ir sesuo galvoju (.) **OOPS!** (.) kai pradėjo krauti nuotraukas iš to apdovanojimo tėvo jų*

(14) M2: *mmm (.) o jo tėvas kas*

(15) M1: *[su savo uniforma] xxx marškinėliais (.) jų tėvas ten kažkoks chorvedys*

(16) M2: *jo jo jis ten labai savo tą tėvuką (.) giria↓*

Solidarizavimasi, palaikymą galima išžvelgti ir **15 pavyzdyje**. Olga (M4), atėjusi iš kito skyriaus, pasakoja Gytautei (M3) ir Donaldai (M1), kad gavo iš moters, dirbančios reklamos agentūroje, piktą laišką („su *boldais* ir *keplokais*“ (7 eilutė)), kuriame Olgai prikašiojama, kad ji nesuderino vaizdo su tekstu. Donaldas ramina Olgą sakydama, kad su minima moterimi reikia geležinės kantrybės, kalbėdama pavartoja ir anglišką *OK* (9 eilutė). 14 ir 15 pavyzdžiuose solidarizavimosi, palaikymo iniciatyvą rodo Donaldas.

(15.) BK10/WS_210035 05:05 [D Vid Sim] Guostė (M2), Gytutė (M3), Donaldas (M1) ir Olga (M4) kalbasi apie moterį iš reklamos agentūros, kuriai buvo duotas užsakymas.

(1) M3: *o ką (vardas) buvo siuntusi anksčiau tą xxx polapį su infografiku? (.) nes aš tokio nemačiau*

(2) M1: *reiks tuoj pažiūrėt xxx tai labai daug*

(3) M4: ***banerius** tai (.) o prie tų **banerių** turėtų būt tekstai derinami (.) dabar jinai aiškina kad būtų gerai kitą kartą susiderinti tą vizualiką ir tada tekstus (.) tai aš jai galėčiau dabar (.) šito aš nemačiau tos vizualikos (susijuokia) (.) nes nu vienu žodžiu susinervavus moteriškė*

(4) M1: *jo infografikus ji siuntė ir tada xxx nu neteisingai **NELOGIŠKAI** jinai viską surašė*

(5) M4: *bet vaizdelis jau buvo (.) su vaizdeliu tikrai tekstą*

(6) M1: *tu ne (.) nekreipk dėmesio sakau (.) jinai yra tokia specifinė*

(7) M4: *jau čia aišku iš laiško kompozicijos kad taip susinervavus (.) viską punktais **BOLDAIS** ir **keplokais** (juokiasi)*

(8) M2: *trūksta kad dar pasakytų **SUPRATAI** ane?*

(9) M1: *(vardas, Gytutė atėjo dirbti į jos vietą) su ja dirbo (.) reikia geležinės kantrybės **OK** bet*

(10) M2: *bet kažkaip sutarė jos (.) aš manau kad įsivažiuos dar (.) atrast komunikacijos sprendimą*

(11) M1: *bet (.) ji **NEGALI** nepaauklėti↓ (.) tas tai yra (susijuokia)*

3.3.5.2. Priešiškumas, negatyvumas

Kitokio pobūdžio apkalbų iliustracija matyti **16 pavyzdyje**. Iš interviu su pagrindiniu savanoriu žinoma, kad įmonėje didelė konkurencija ir moterų pavydas, ypač tarp moterų, užimančių vadovaujamus postus. Pašnibždomis

apkalbėdama naująją prekybos skyriaus vadovę, Guostė (M2) mėgaujasi būsima kova (*faitu* (7 eilutė)) ir išreiškia negatyvią poziciją apie padėtį įmonėje, kur vis keičiasi personalas ir kur tyliai šnibždamasi pakampėmis. Angliškas intarpas *faitas* ištariamas ypatinga, pabrėžiančia, paslaptinga intonacija, kuria užsimenama apie kažką, kas žodžiais neįvardijama. Visas pokalbis vyksta labai tyliai, beveik pašnibždomis, vadinasi, svarbu, kad Donalda jo neišgirstų. Tokio tipo apkalbos, kai už akių apkalbami kartu dirbantys žmonės, laikomos pasyviai agresyviu elgesiu, būdingu moterims (Mancl, Penington 2011).

(16) BK9/WS_210034 38:00 [ND Vid Sim] Guostė (M2) kalbasi su Felicija (M5) apie naujai priimtą į darbą vadovę moterį (anksčiau tas pareigas ėjo vyras).

(1) M2: *Felicija! (..) kitaip dar pala (daug tyliau) o tu matei tą naują prekybos vadovę?*

(2) M5: *kur išrinko?*

(3) M2: *taip (.) mo:teris kažko:kia (paslaptingai) (.)*

(4) M5: *ne (.) aš mačiau kieme*

(5) M2: *(pereina į kuždesį) nu ir kaip?*

(6) M5: *(pašnibždom) xxx mo:teris xxx*

(7) M2: *tai dabar žinai koks vėl FAITAS vyks? (kikena)*

(8) M5: *man kažkaip biškį primena (..) aš kažkada atėjau (..) užėjau biškį į gamybą tai iš karto visi aaaa o kas čia o kas čia xxx nebent žinai xxx*

(9) M2: *tai vis tiek (.) vis tiek bus blogai (.) čia kad daugiau veltųsi (.) ta prasme su tokiais pliu pliu pliu pliu pliu pliu (imituoja plepėjimą, apkalbas?)*

Sutartis dėl prekių ženklų „kobrendinimo“, kurios taip ilgai ir atkakliai siekė Guostė (žr. 12 pavyzdį 3.3.3 poskyryje), lieka nepasirašyta. Guostė labai nusivylusi ir įskaudinta. **17 pavyzdyje** ji savo nusivylimą išlieja Felicijai (M5). Bendradarbiavimas su kita įmone, kuriam ruošiasi pusę metų, atmestas (5 eilutė). Nors atrodo, kad iš dalies Guostės planai vis tik buvo patenkinti (5 eilutė), ji vadina tai „trumpalaikiu lūkesčiu“ ir nemato tolesnių savo, kaip kylančios rinkodaros specialistės, perspektyvų įmonėje (13 eilutė). Guostė kandžiai už akių kritikuoja Donaldą, kaip negebančią dirbti su savo komanda, išsigalvojančią nereikalingų užduočių („kad darytume *brainstormą out of the office*“), nepelnytai kuriančią įvaizdį Gytautei (5 eilutė). Kas svarbiausia, Guostė sakosi nesutinkanti su Donaldos rinkodaros koncepcija, jos vertybėmis versle (*core values, core points in the marketing* (9, 11 eilutės)). Šie angliški intarpai ištariami ypač emociškai, pabrėžiant juos intonacija, tempu. Įrašė jau nebeironizuojama, nekalbama užuominomis, neigiamos emocijos ir kritika

reiškiamą atvirai (bet tik tarp abiejų moterų). Angliškai intarpai negatyvumą, priešiškusumą dar labiau sustiprina.

(17.) BK8/WS_210033 22:00 [**D Vid Sim**]: Guostė (M2) guodžiasi Felicijai (M5), kad sutartis, kurios ji ilgai siekė, nebuvo pasirašyta.

(1) M2: (dūsauja, šniurkščioja nosimi)

(2) M5: (ateina) *atrodai pavargus*

(3) M2: *nu žinai kaip aš sakau (.) (šniurkščioja, kalba tyliai) nu (.) kad būčiau išsipildžius (.) buvo panašu kad vienintelis geras dalykas xxx tai vat ir viskas*

(4) M5: *sutiko?*

(5) M2: *nu jo (.) šitoj vietoj biškį nustebino xxx nes matai xxx nediskutuojama (.) iš karto sakau arba sutariam ar tęsiam bendradarbiavimą (.) tipo NE (.) xxx bet palyginus patenkino tą trumpalaikį (.) bet žinai nu trumpalaikis labai tas lūkestis xxx tai vat (.) čia tame esmė aš pasiderinu tipo žinai (.) nu bet čia tik tarp mūsų xxx sukūrėm per pusę metų xxx taip (.) nes aš puikiai jį suprantu (.) aš irgi nenorėčiau dirbti savo komandoj kaip jinai dirba (sukrizena) (.) tiktai žinai (.) kažkas pasikeis (.) o tai čia dabar žinai (.) siunti NĖĖja (.) kad po tyrimo darytume ten (.) breinstormą out of the office žinai (.) tai man tik pikčiausia kad ir Gytautė xxx labai short term momente (.) jai sukurs įvaizdį mane tik sunervins*

(6) M5: *JO*

(7) M2: *tai vat aš manau kad jai tik sukurs įvaizdį (.) mane tik sunervins*

(8) M5: *[aš manau kad jai] xxx*

(9) M2: *TAIP (.) ir dar kitas dalykas (.) kur jinai dēlioja rinkodaroj tuos CORE (.) VALUES (.) tai aš nesutinku (.) ir čia yra nepakeičiamas dalykas*

(10) M5: *mhm*

(11) M2: *tu gali padaryti out of the office breinstormą bet aš nesutinku su CORE (.) POINTS in the marketing (pabrėžia alveolinę r) tai čia vat supranti (.) ČIA VAT YRA*

(12) M5: *[nuo pagrindų]*

(13) M2: *nuo pagrindų ir čia niekad tu xxx pinigų OK (.) bet man jau laikas kilt karjeroj (.) čia dabar vat yra tas naujo brendo tapimas tai tuos metus aš matau xxx bet po to (.) PO TO ką daryt*

(14) M5: *bet pavyzdžiui vis tiek (.) tu vis tiek negali neišleisti visų produktų ir išeit*

(15) M2: *nes po to norėsi pažiūrėt kaip jam einasi (.) taip tu nori xxx šitam visam procese ir po to arba spręst problemą arba pasiimti šlovę (.) suPRANti (.) čia yra tik labai trumpalaikiai sprendimai kur <...>*

Dar vienas epizodas, kuriame išryškėja Guostės nepasitenkinimas ir ironija, matyti **18 pavyzdyje**. Tai vienas iš paskutinių #3 KOSM aplinkos įrašų, t. y., jis įrašytas jau po to, kai Guostės ambicingi planai bendradarbiauti

(*kobrendinti*) su kitomis kompanijomis sužlugo. Guostė tyčia erzindama praneša Donaldai (M1), kad dar viena darbuotoja išeina iš darbo (1 eilutė). Donaldai, nieko neatsakiusi, skubiai išeina iš kabineto, Guostė (M2) ir Gytutė (M3) lieka vienos. Jos tyliai, pasijuokdamos apkalba Donaldą. Guostės angliškas klausimas *who is next?* ir atsakymas „aš“ (5 eilutė) nuskamba labai ironiškai. Guostė sakosi juokaujanti, tačiau jos replika pasirodo pranašiška – po pusės metų ji išeina iš šios įmonės.

(18.) BK10/WS_210035 02:22 [D Vid Sim] Guostė (M2) pasako Donaldai (M1) ir Gytutei, kad dar viena įmonės darbuotoja išeina iš darbo.

(1) M2: *ir* (buhalterijos darbuotojos vardas) *išeina* (džiugiai, gal net norėdama paerzinti)

(2) M1: *kas?*

(3) M2: (vardas) *išeina* (.) *į kompiuterius* (Donaldai neatsako ir, matyt, išeina iš kambario, nes girdėti žingsniai, Guostė lieka su Gytute)

(4) M3: (barška šaukšteliai) *Donaldai pyksta* (tyliai, tylus abiejų juokas)

(5) M2: *kaip* (.) *aš dabar galvoju netyčia pasakoju who is next?* (.) *jinai* (.) *tai AŠ* (kikena) *juokauju*

3.3.6. Apibendrinimas

#3 KOSM aplinkos vartojamoje mišrioje kalboje galima išvelgti panašumų su kitų dviejų anksčiau aprašytų darbo aplinkų mišria kalba, ypač profesinėje plotmėje. Čia, kaip ir #1 MEDIA ir #2 INF įmonėse, profesionalumą indeksuoja lietuviškų ir angliškų kalbos išteklių kombinacija, kai į lietuvių kalbą įterpiami su tam tikra darbo sritimi susiję angliški terminai ir bendresnės frazės. Šiuo atveju tai daugiausia rinkodaros terminai ir angliški kosmetikos produktų pavadinimai. Kaip ir kitose tirtose darbo aplinkose, #3 KOSM aplinkoje kalbantis su pašnekovais, esančiais už įmonės ribų (išorinė komunikacija), gali būti vartojamas lietuviškas diskursas su angliškais intarpais.

Bene ryškiausias skirtumas tarp #3 KOSM aplinkos ir kitų jau aptartų aplinkų yra tai, kad #3 KOSM aplinkoje rusų kalba nevartojama nei kalbant apie darbą, nei bendraujant ne darbo temomis, nors rinkodaros skyriuje dirba gerai šią kalbą mokančių tyrimo dalyvių⁸⁸. Vengiama vartoti ir rusų kalbos kilmės slengą ar keiksmažodžius (arba jų nebuvo įrašyta). Taigi mišrus grupės kodas, palyginti su kitomis dviem aplinkomis, #3 KOSM aplinkoje

⁸⁸ Įrašuose yra epizodas, kai įmonės vadovė Donaldai (M1) telefonu laisvai kalba rusiškai su įmonės partneriais užsienyje. Rusų kalba vartota siekiant susikalbėti, todėl epizodas laikytas socialiai nereikšmingu ir į analizę neįtrauktas.

konstruojamas vartojant mažiausiai įvairius kalbinius išteklius, apsiribojama tik anglų kalbos intarpais.

Veikiausiai taip yra dėl keleto priežasčių. Lietuviškame kontekste rusų kalba siejama su neformaliu bendravimu ir dideliu artimumu tarp pašnekovų laipsniu. Tai rodo ir pastebėjimai #1 MEDIA ir #2 INF aplinkose. #3 KOSM aplinkos darbuotojų moterų tarpusavio santykiai paremti pavaldumu aukštesnes pareigas užimančiai vadovei ir akcininkei, o aplinka charakterizuojama kaip labai konkurencinga. Minėtina, kad dvi grupės narės įmonėje dirba visai neseniai. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad moterims labiau negu vyrams būdinga plepėti darbe, tačiau tirtoje moterų grupėje bendravimas ne darbo temomis yra retas reiškinys. Tai daugiausia apkalbos, o neretai ir priešiško, negatyvumo raiška. Kita vertus, galima būtų daryti prielaidą, kad lietuviškuose moteriškuose profesiniuose kolektyvuose galbūt vengiama neprestižinių kalbos formų, ypač keiksmažodžių, kurie siejami su agresyvia vyriška laikysena.

Bendroji #3 KOSM grupės atmosfera atsispindi ir santykių dimensijoje identifikuotose socialinėse reikšmėse: išskirtos ne tik palaikančios ar neutralios, bet ir užslėptai ar atvirai kritiškos kalbėtojų pozicijos, reiškiamos per mišrų stilių, įtraukiant anglišką leksiką. Tais retais atvejais, kai tarp moterų išreiškiamas solidarumas (panašiai kaip ir #1 MEDIA aplinkoje), rasta charakteringų moterims angliško žodžių ir neformalumą žyminčio rusiško slengo.

3.4. Atvejis #4 BIO: biomokslinė laboratorija

3.4.1. Bendroji informacija apie tiriamą kontekstą

Įmonė #4 BIO – nedidelis septynių mokslininkų kolektyvas, atliekantis mokslinius tyrimus gyvybės mokslų srityje. Tuo metu, kai buvo renkami įrašai, dirbta šešiese, nes Barbara, jaunesnioji mokslo darbuotoja, studijavo doktorantūroje ir laikinai buvo išvykusi į stažuotę Šveicarijoje. Prieš Kalėdas ji trumpam grįžo, apsilankė darbovietėje ir viename įrašė yra įrašyta. Informacija apie dalyvius pateikta 5 lentelėje.

5 lentelė. Informacija apie tyrimo dalyvius įmonėje #4 BIO

Kalbėtojų vardai ir kodai	Amžius	Darbo įmonėje trukmė ir darbo pobūdis	Gimtoji kalba	Užsienio kalbos
M1 (Vitalija)	54	25 m., vyr. mokslo darbuotoja, vedėja	lietuvių	rusų, anglų
V2 (Adomas)	37	5 m., mokslo darbuotojas	lietuvių	rusų, anglų
M2 (Nida)	42	17 m., mokslo darbuotoja	lietuvių	rusų, anglų
V3 (Martynas)	38	7 m., vyr. mokslo darbuotojas	lietuvių	rusų, anglų
V1 (Michal)	27	3,5 m., jaun. mokslo darbuotojas, doktorantas	lenkų	anglų, vokiečių lietuvių
M3 (Barbara)	27	? jaun. mokslo darbuotoja, doktorantė	lenkų	anglų
M4 (Kristina)	25	? jaun. mokslo darbuotoja, magistrantė	lietuvių	anglų

Prieš pradėdant daryti įrašus, disertacijos autorė nuvyko į laboratoriją pristatyti projekto ir susipažinti su darbuotojais. Dauguma darbuotojų sutiko dalyvauti tyrime, tačiau viena laborantė kategoriškai atsisakė. Su ja sutarta, kad tada, kai bus įrašinėjama, ji bus įspėta ir galės pasišalinti.

Mokslininkai dirba keliuose patalpose: yra laboratorijos patalpa (su pelėmis), į kurią disertacijos autorė nebuvo įleista, ir dar dvi patalpos. Įrašinėjama buvo didesnėje iš jų, kurioje stovi darbuotojų kompiuteriai. Laboratorijos vedėja Vitalija turi atskirą kabinetą, bet dažnai būna tame pačiame kabinete, kaip ir kolegos. Įrašai rinkti 2014 m. gruodžio mėn.–2015 m. balandžio mėn., per du kartus. Pirmą kartą surinktos apytikriai 4 val. įrašų, kurie, skirtingai nuo kitų aplinkų, kai įjungtas diktofonas buvo paliekamas kelioms valandoms, čia daugiausia trumpi. Ilgiausio įrašo trukmė – 1 val. Įrašuose nėra ilgų pauzių. Minėtina, kad kiek vėliau (kovo ir balandžio mėn.), disertacijos autorei paprašius, papildomai įrašytos dar 4 val. garso įrašų.

Aplinka labai skiriasi nuo #1 MEDIA, #2 INF ir #3 KOSM aplinkų tuo, kad vienas jaunesnysis mokslo darbuotojas yra užsienietis lenkas, jau gerokai pramokęs lietuvių kalbą, tačiau negalintis išsiversti be anglų kalbos. Michalas (pseudonimas) šioje laboratorijoje ne tik dirba, bet ir renka medžiagą savo

būsimai disertacijai. Pokalbiai, kuriuose dalyvauja vadovė Vitalija, koduoti kaip asimetriški, bet pokalbiai tarp kitų mokslo darbuotojų, nežiūrint jų pareigybės, koduoti kaip simetriški.

3.4.2. Mišraus diskurso bendrosios ypatybės

Šiame poskyryje pateikiami intarpų į lietuvių kalbą pavyzdžiai daugiausia rinkti iš pokalbių, kuriuose užsienietis kolega nedalyvauja. Jam dalyvaujant, tiek intarpų, tiek sakinių anglų kalba įprastai labai pagausėja, taigi juos laikyti atskirais pavyzdžiais netikslinga.

3.4.2.1. Angliški elementai

Rastus angliškus elementus santykinai galima suskirstyti į žodžius, susijusius su profesija, ir bendro pobūdžio žodžius ar frazes.

Angliški **žodžiai, susiję su profesine veikla**: *tumorai* <EN tumor> ‘auglys, navikas’, *remuvalai / remuvinimas* <EN remove> ‘pašalinimas’, *survaivalas* <EN survival> ‘išgyvenamumas’, *goustai* <EN ghosts> (ląstelių tipas), *abstraktai* <EN abstract> ‘mokslinių straipsnių anotacijos’, *nukilint* <EN kill> ‘užmušti’ (apie peles), *išsortinti* <EN sort> ‘išsortiruoti’, *subline* ‘genomo sekos dalis’.

Kiti rasti angliški intarpai: *sufeilinti, deliverinti, užkomplytinti, who knows, one way ticket, lazy mode, wow; shit; in short*.

3.4.2.2. Rusiški elementai

Rusiški elementai – tai rusiškas slengas ir kiti rusiški pasakymai. **Slengui** priskirtini: *vsio, taks, davaj, babkės, bliacha mucha, karoče, o bože, šestačiokas, chana, chernia, zašibys* („zašibys metodas“), *svolačiai* („nestimpa svolačiai“), *pramazinti* ‘pražiopsoti, praleisti’ („vėl pramazinau ką nors“), *zdrastie* („nu zdrastie mes čia visur suspėsime“).

Kitos rusiškos frazės: *тоже мне; по барабану* ‘vis viena, nesvarbu’ („ar tau po barabanu“); *запросто* („zaprostu nupaišysim tą schemą“), *на пальцах покажет* ‘parodysim pirštais’; *не дай боже* ‘neduok Dieve’; *роковая женщина* ‘fatališka moteris’; *решено* ‘nuspręsta’, *кому интересно* ‘kam įdomu’; *вдруг* („o vdrug išgyvens“), *откинуться* („tu čia prabangiai nori atkinutisia“); *возникает* („vienas vznikajet keiksmas, kitas išsidirbinėjimais“), *посмотрим* ‘pažiūrėsime’; *раз плюнуть* ‘nesunku, lengva’.

Yra epizodas, kuriame rusiškai pasakojamas anekdotas. Rasta pavartota ir *dendritkės* (dendritinės ląstelės) ir „kiek *točkę* monologinių“ (‘kiek monologinių taškų’) – tai rusiški ir rusiškos darybos žodžiai profesiniame kontekste.

3.4.3. Grupės nario tapatybė

#4 BIO aplinkoje galima išskirti dvi pokalbių rūšis: pokalbius, kuriuose užsienietis kolega Michalas nedalyvauja arba kalba labai nedaug, ir pokalbius, kuriuose Michalas dalyvauja ir aktyviai bendrauja.

3.4.3.1. Lietuvių grupės kodas

Kalbantis lietuviams mokslininkams, mišrios kalbos randama nedaug, tai pavieniai morfologiškai adaptuoti angliški intarpai, rusiškas slengas ir kartais vartojamos rusiškos frazės. Toks mišrus kalbinių išteklių derinys galėtų būti laikomas lietuvių grupės mišria norma, pirmiausia žyminčia tapatinimąsi su grupe.

1 pavyzdyje pateikiamas įrašytas grupės susirinkimas. Susirinkimo žanras būdingas darbo aplinkai (Koester 2010), tačiau nė vienoje iš kitų disertacijoje tirtų aplinkų susirinkimų metu nebuvo įrašoma, nes įprastai susirinkimuose svarstomi konfidencialūs klausimai. Taigi žanro prasme šis įrašas unikalus. Mišrinimo aspektu jis blankokas: lietuviškas diskursas tik retkarčiais pajvairinamas viena kita rusiška fraze (*раз плюнуть* ‘nesunku, lengva’ (25, 26 eilutės)) ar slengu (*karoče, davaj* (36, 37 eilutės)). Tai, kad ir rusiška frazė, ir slengas tuojau pat perimami pašnekovo (vadinamasis „atspindėjimas“), rodo, kad tokia raiška – grupei įprasta vartoseną. Panašiai perimamas ir sulietuvintas angliškas veiksmažodis *išsortinti* (44, 45 eilutės). Michalas (V1) susirinkime dalyvauja, bet pateikiamame epizode beveik nekalba. Tik kartą jis pateikia klausimą lietuviškai (20 eilutė), kitą kartą įsiterpia angliškai, kreipdamasis į kolegę Nidą (40 eilutė).

(1.) IM2/WS_30023 00:01 [D Vid Asim] Susirinkimas, kuriam vadovauja Vitalija (M1).

(1) M1: *gerai (.) tai dabar (.) pirmiausiai tai aš nežinau apie tuos projektus mes norėjom pasiaiškinti gal (.) Nida pradėkim tada nuo (projekto pavadinimas)*

(2) M2: *[mhm]*

(3) M1: *iš mūsų visų...yje (projektas) dabar dirba tiktai Adomas (.) Kristina jau irgi užbaigė ar ne?*

(4) V2: *aš pasirodo dar dirbu ...yje (projektas)?*

- (5) M2: [taaaip]
- (6) M1: *tu pasirodo dar dirbi ir ant tavęs dabar galima visus velnius kabinti (.) (pavardė) dar turi neišnaudotų pinigų kur šitą (.) tai palauk tu išklausk kam (.) komandiruotei (.) nori dar pasivažinėti kur nors?*
- (7) M2: *į Norvegiją*
- (8) V2: *aš jau gert nebenoriu (juokiasi visi)*
- (9) M1: *o kai vienas nuvažiuoji irgi geri?*
- (10) M4: *ne ta kompanija ten*
- (11) M1: *vienu žodžiu dabar yra dar vieni mokymai su IT <...> kiekviena laboratorija turim sugalvoti atsarginį momentą ką padaryti (.) bet realiai važiuoti iš mūsų laboratorijos gali tiktai Adomas*
- (12) V2: *aš važiuoju*
- (13) M1: *jis važiuoja*
- (14) M2: *o KUR jisai važiuoja?*
- (15) M1: *čia turi būti su kažkokiu tai bioinformatika susiję (.) dabar jeigu jūsų jūsų Adomai šitas konferencija Amsterdame*
- (16) V2: [ne Amsterdame Utrechte]
- (17) M1: *nu Utrechte bet kuriuo atveju Olandijoje (.) ten bioinformatikos niekur negalima pripašyti?*
- (18) V2: *nuu (.) labai norint (..) ne! (garsus visų juokas) <...>*
- (19) M1: *<...> mums reikia va tokių visokių atsarginių variantų↓ <...> kita konferencija kurią galim pavadinti kad tai yra su bioinformatika susiję*
- (20) V1: *o jeigu nevažiuojam kas bus?*
- (21) M1: *tai iš ŠMM⁸⁹ nebus kažkas įvykdyta*
- (22) V2: *su ŠMM nejuokaukim*
- (23) M1: *<...> visi turim kažką pamąstyti <...> tai va↓ <...> tai dabar iš mūsų rezultatų reikia tokių (pabrėžia, susumuoja) kad mes įsipareigoję vieną patentinę paraišką ir vieną xxx*
- (24) M2: [patentinę paraišką?]
- (25) V2: *taigi čia **раз плюнуть***
- (26) M1: ***раз плюнуть** bet pasirodo už juos irgi reikia mokėti <...>*
- (27) V2: *o tai turim ką patentuoti?*
- (28) M1: *(..) NE↓ (visi juokiasi)*
- (29) V2: *apie ką ten mes dirbam? (juokas) <...> imunoterapijos monitoringas įeina į tai?*
- (30) M1: *galim įkišti (.)*
- (31) V2: [nu vat ir viskas]

⁸⁹ Galima numanyti, kad tai Švietimo ir mokslo ministerija.

- (32) M1: *BET buvo mąstyta kad tam tikrų dendritinių ląstelių žymenų koks tai kompleksas kuris rodo jų aktyvumą (.) rašant projektą buvo mąstyta taip <...> mes nežinom bet realiai tas tas tas teoriškai gali būt*
- (33) V2: *nu tai šitas geriau šitas (.) patentabilu absoliučiai (.) absoliučiai patentabilu (.) prikursi kokių nors rezultatų (Nidai)*
- (34) M2: *tai gerai mes išanalizuojam <...> kas padaryta padaryta žymenys visi yra padaryti (.) paimtas kraujas (.) suvedėm <...>*
- (35) V2: *tu neburk tu sakyk kada bus rezultatai*
- (36) M1: **karoče**
- (37) V2: *laba diena užeikit mes čia turim alkoholio <...> nu tai imkit tą xxx už ausų ir **davaj** nu tai gerai tai **davaj** kažką reikia išspausť (.) jegu yra skirtumas reikia užpatentuot (Michalui)*
- (38) V1: *o jeigu nėra skirtumo?*
- (39) V2: *sugalvok*
- (40) V1: **if you don't find anything Nida then you can transport the data to me**
- (41) V2: *kai nebus skirtumo tada ir galvosim↓ išanalizuokit tada žiūrėsim jeigu nebus to skirtumo nu tada patentuosim kad nėra skirtumo*
- (42) M2: (Vitalijai) *<...> padarytas su žymenų nustatymu o dabar kompiuteravimas dendritinių ląstelių subrendusių su leukocitais*
- (43) M1: *o kada čia dabar?*
- (44) M2: *kur mes išsortinom*
- (45) M1: *gerai↓ išsortinot (.) tie kurie užšaldyti ar ne?*
- (46) M2: *jo penki yra užšaldyti nesortiruoti o visi kiti išsortiruoti*

Susirinkimas neformalus, tai žymi ir slengo elementai, ir kartais nuskambantis visų juokas (atrodo, kad susirinkimo metu vaišinamasi ir alkoholiu (37 eilutė)), tačiau tai ritualizuota, aiškiai struktūruota procedūra, kai laikomasi tam tikros tvarkos. Kalbama po vieną, klausimus svarstyti pateikia vadovė Vitalija (1 eilutė). Ji ir veda pokalbį, perklausdama, informuodama, apibendrindama (15, 19, 23, 32, 45 eilutės). Vadovės kuriamą artimą santykį su darbuotojais pabrėžia iš Adomo (V2) perimta rusiška frazė (26 eilutė), jos pačios inicijuotas slengas (*karoče* (25 eilutė)), juokavimas („o kai vienas nuvažiuoji, irgi geri?“ (9 eilutė)). Manytina, kad Vitalija diskursyviai priklauso grupei, tai matyti ir kituose įrašuose, o jos vadovavimo stilius panašus į IT vyrų grupės vadovės Aušros #2 INF aplinkoje.

Lietuvių mokslininkų grupės mišrų kodą iliustruoja ir kitas to paties susirinkimo epizodas (**2 pavyzdys**). Adomas (V2) čia įterpia du sulietuvintus angliškus veiksmažodžius *užkomplytint* ir *užseivint* (2 eilutė), o Vitalija (M1), pusiau juokais kalbėdama apie peles, pavartoja *nukilit* (12 eilutė). Michalas šiame epizode tik išreiškia sutikimą lietuviškai (8 eilutė).

(2.) IM2/WS_30023 40:00 [D Vid Asim] Susirinkimo metu.

- (1) M1: *taip (.) dabar priėjom prie serumų*
- (2) V2: *kol kas šitas klausimas mes nusprendėm su (bendras projektas su užsieniečiais) kad jį kol kas reik užseivint reikia tą užkomplytint eksperimentą iki galo*
- (3) M1: *ir tada serumą ar ne?*
- (4) V2: *jo ir tada serumą daryt*
- (5) M1: *bet tai neišsprendžia to reikalo kad <..>*
- (6) M4: *mes šito eksperimento dalį su serumu esam pabaigę mes serumą galim siųsti (.) melanoma eee su melanoma tai kada mes pabaigsim už pusės metų*
- (7) M1: *matai Kristina tą serumą galima būtų pakartoti tiems kurie (.) nu vis tiek reikėtų baigiamojo taško pas mus gi yra taškas iki IKI ir savaitę PO vakcinų ar ne?*
- (8) V1: *mhm (.) nu buvo taip*
- (9) M1: *nu jūs nepagaunat pelių kurios ruošiasi stipti nei vienai kraujo nenuleidot?*
- (10) V2: *nu yra dar tokios (.) kontroliniai tokie*
- (11) M4: *čia laimės reikalas rasim nerasim*
- (12) M1: *nu tai bent jau tada reikėtų kaip sakant į eksperimento pabaigą nukilint bent jau kelias iš tų kur tikrai išgyveno daug*

3.4.3.2. Grupės kodas, dalyvaujant kolegai užsieniečiui

Pokalbiuose, kuriuose dalyvauja Michalas, anglų kalbos intarpų pagausėja, gali būti kalbama tik anglų kalba. Nors Michalas jau gerai supranta lietuvių kalbą ir neblogai ja kalba, į jį įprastai kreipiamasi angliškai arba įterpiant angliškus žodžius. Štai ir **3 pavyzdyje** Vitalija (M1), kreipdamasi į Michalą (V1), įterpia *in short* (1 eilutė) ir Michalas su Vitalija pasikeičia angliškomis frazėmis (2, 3 eilutės). Tada Adomas (V2) perima pokalbio iniciatyvą, pavartodamas tą patį *in short* (4 eilutė). Michalas Adomo nustumiamas į šalį, toliau pokalbis vyksta tarp Adomo ir Vitalijos, o Michalas įsiterpia tik kartais, lietuviškai patvirtindamas arba papildydamas tai, ką sako Adomas (7, 10, 13, 15, 17, 20 replikos). Vėl kreipdamasi į Michalą (21 eilutė), Vitalija klausimą pateikia pusiau angliškai, pusiau lietuviškai („*maybe this is subline*”⁹⁰ kur tu rašei?“), į kurį atsakoma irgi mišria lietuviška ir angliška fraze („*maybe this is gali būti subline*“). Toks kalbų maišymas, kalbantis su Michalu (tai bus matyti

⁹⁰ (Pelių?) genomo seka, jos dalis.

ir kituose, toliau pateiktuose pavyzdžiuose), nėra vien tik lingvistinė būtinybė susikalbėti. Galima manyti, kad duomenyse pastebima pasikartojanti tendencija kreipiantis į kolegą užsienietį vartoti anglų kalbos intarpus arba kalbėti angliškai sietina su mandagumu, su palankumo, draugiškumo jam išraiška. Tą patį diskursyviai daro ir Michalas – kur tik gali, įterpia lietuvių kalbos žodžių.

- (3) IM2/WS_30023 25:00 [D Vid Asim] Epizodas iš susirinkimo.
- (1) M1: *dabar dabar su šitom pelēm↓ tu rezultatus turi ar gali in short?* (Michalui)
- (2) V1: *in short? in short we have plenty of results*
- (3) M1: *plenty of results*
- (4) V2: *iš tikrųjų rezultatų turim daug (.) aš galiu in short pasakyti aš (.) bus paprasčiau (.) tu klausyk ar nemeluoj* (Michalui, girdėti merginų juokas) *mes gi darēm du etapus (.) vienas etapas survaivalas melanoma llc (.) pirminė kur buvo*
- (5) M1: [mhm]
- (6) V2: [ta skysta] (.) turim nu išsigaubusių kreivę kaip ir nu melanoma **fuckable** viskas tvarkoj llc ten **negotiable** (kalba apie tyrimo rezultatus)
- (7) V1: jokio skirtumo nebuvo
- (8) V2: *tai va↓ dabar*
- (9) M1: *pala jokio skirtumo nebuvo lyginant su kontrole ar ne?*
- (10) V1: taip
- (11) V2: *melanoma tipo dirba (.) ta pirminė bet mes po to gavom tų vakcinų paskutinę injekciją*
- (12) M1: *bet tada metastazių neskaičiavot taip?*
- (13) V1: [nee]
- (14) V2: *nelabai galėjom prisirišt mes skaičiavom svorius matavom bet skirtumo mes neradom*
- (15) V1: turim svorį turim svorį
- (16) M1: *kieno svorį?*
- (17) V1: pelės ir naviko
- (18) M1: *pirminio?*
- (19) V2: *mhm (.) o metastazuot melanoma nemetastazuoja šiaip <...>*
- (20) V1: [ne]
- (21) M1: *maybe this is **SUBLINE** kur tu rašei?* (Michalui)
- (22) V1: [*maybe this is gali būti **subline***]
- (23) V2: *gali būti **subline** kuri nemetastazuoja (.) tai va↓ tai šiuo atveju mes turim pirminį eksperimentą <...> iš esmės užtenka nes yra du modeliai pelių ir vakcinacija ir viskas paskaičiuota <...> ten silpna vieta yra metodologija <...> vakcinų gaminimo metodą įdėsime*
- (24) M1: *o kokia ten vakcina buvo?*

(25) V2: (vakcinos pavadinimas)

(26) M1: *ne slapta?*

(27) V2: *ji užpatentuota buvo (.) ten slapta ne slapta кому интересно*

(28) M1: *nu gerai↓*

Pokalbio kontekstas – jau minėtas susirinkimas, tik dabar svarstomas kitas klausimas ir prie dalyvaujančiųjų prisijungė dvi studentės bakalaurantės (jos čia neįrašytos). Adomo noras pertraukti Michalą ir toliau kurį laiką dominuoti pokalbyje gali būti, bent iš dalies, paskatintas noro pasirodyti prieš studentes – jis jas juokina (girdėti kikenimas) ir kalbėdamas pavartoja ne tik angliškų profesinių intarpų (*survivalas* (4 eilutė), *negotiable* (6 eilutė)), bet ir necenzūrinį *fuckable* (6 eilutė). Adomui apskritai būdinga agresyvoka, savimi pasitikinti laikysena ir „vyriška“ leksika. Vėliau jo kalboje randasi ir rusiškas intarpas *кому интересно* (27 eilutė) (‘kam įdomu’).

4 pavyzdyje pateikiamas pokalbis taip pat iš dalies iliustruoja individualią Adomo (V2) laikyseną, tačiau pokalbyje dalyvauja dar trys grupės nariai (Vitalija (M1), Michalas (V1) ir Kristina (M4)), iš kurių reakcijų galima spręsti ir apie tai, kas grupėje toleruojama, o kas ne. Pokalbyje derinami kelių dienų veiksmai ir darbai, kai Michalas ir Adomas bus išvykę. Vitalija (M1), panašiai kaip ir susirinkimo metu, kontroliuoja pokalbio eigą užduodama klausimus. Michalas visą laiką atsiliepia trumpomis lietuviškomis replikomis (4, 6, 13 eilutės). Pagrindinis pokalbio personažas yra Adomas. Įterpdamas rusišką leksiką, necenzūrinius lietuviškus žodžius ir stiprius keiksmažodžius (8, 14, 16 eilutės), jis atsiskleidžia kaip „mačo“ vyras, nepriklausomas, pasitikintis savimi, grubiai juokaujantis, laisvas kalbėti taip, kaip jam patinka. Jis ir juokauja, ir erzina Michalą („lenkas“ (5 eilutė), „Varšavoja“ (5 eilutė)), ir informuoja Vitaliją apie savo kelionės planus. Į tai grupė, ypač Vitalija, reaguoja juoku. Tačiau kai kuriems grupės nariams Adomo elgesys kelia susierzinimą. Pavyzdžiui, Kristina (23 eilutė) atsikerta Adomui ironiška replika „va, žiūrėk, ten šimtas dvidešimt moterų laukia tavęs“ (23 eilutė), turėdama omenyje peles. Palyginti su #2 INF specialistų vyrų grupe, šioje mišrioje grupėje priimtinos ribos dar platesnės (Adomas gali rusiškai keiktis ir prie vadovės). Tiesa, tokia išlyga galioja tik „bliuzniui“ (kaip jį yra pavadinusi Vitalija) Adomui, niekas kitas grupėje taip nesieltgia.

(4.) IM2/WS_30019 02:00 [D Vid Asim] Derinami tų kelių dienų, kai Michalo ir Adomo nebus laboratorijoje, veiksmai ir darbai.

(1) M1: *gerai↓ dabar kiek dienų tiksliai jūsų nebus?*

(2) V1: *visą savaitę*

(3) M1: *kada tu išvažiuoji?*

(4) V1: *pirmadienį*

- (5) V2: *pirmadienį kartu su mumis (.) mes jį paliekam Varšavoje <...> mes visi išvažiuojam kartu (.) aš (du vardai) ir lenkas*
- (6) V1: pirmadienį
- (7) M1: *mhm*
- (8) V2: *pirmadienį (.) prieš pietus kažkada tikriausiai <...> mum reikia būt antradienį Brno <...> mes važiuojam pas JI (.) **непемеметь** (.) ir tada <...> vežu Houmerį į Vieną (.) Houmeris iš Vienos skrenda į Paryžių **к чертовой маме** [nes jam ten reikia]*
- (9) M1: *mhm (.) o kas tas Houmeris?*
- (10) V2: (prunkšteli) (pasako vardą)
- (11) M1: (prapliumpa juoktis) *kodėl jis Houmeris? (kvatojasi)*
- (12) V2: *ką nepanašus?*
- (13) V1: truputį panašus (M1 juokiasi toliau)
- (14) V2: **da chuja** vaikų turi plikas storas **blit** (juokiasi visi)
- (15) M1: *gerai <...>*
- (16) V2: *aš jau galvojau šutint namo dvi penktą BET kadangi tas bybis slovakas parašė kad (vardas) dvi penktą **zabitas** negali ten jam kažkoks susitikimas <...> tai mes dvi šeštą varom su jais **apsipizdielinam** per dvi tris valandas tai aš dvi šeštą naktį būsiu Lietuvoje*
- (17) M1: *<...> ge-rai↓*
- (18) V2: *tai penktadienį aš jau grįsiu (.) nebent ten kokią mergą nukelnėsime su (vardas) dviese jei įmanoma taip (kikena) tai pas ją ir nakvosim*
- (19) M4: *taip! taip apsieisi (..)*
- (20) V2: *va kaip teisingai šneka (ironiškai)*
- (21) M4: *nu tai darbus reik daryt ne ant mūsų vien*
- (22) M1: *kokios gali būt mergos kai projektas vyksta*
- (21) V2: **bo / vo!** auksiniai žodžiai
- (22) V1: kas yra auksiniai žodžiai?
- (23) M4: (Adomui) *tau va žiūrėk ten šimtas dvidešimt moterų laukia tavęs (matyt, apie peles, pašaipiai)*
- (23) M1: **gold words** (.) (Michalui, juokdamasi) **without any woman during the project**
- (24) V2: **no fucking during the project!** (juokas) žodžiu **no sex no jerking no nothing** (.) absoliučiai (.) pimpalo net nelieti sisioji va taip va
- (25) V1: **too late too late** (plonu balsu)
- (26) V2: (krizendamas) *vakar jau smaukei och tu išdykėlis*
- (27) V1: *neee*
- (27) M1: *gerai↓ (pati krizendama)*

Pokalbio pabaigoje Michalas perklausia, ką reiškia „auksiniai žodžiai“ (22 eilutė) ir Vitalija su Adomu, kiekvienas savaip, jam angliškai paaiškina, kas buvo turėta omenyje (23, 24 eilutės). Erzindamas Michalą, Adomas balansuoja ant įžeidimo ribos. Michalui nieko kito nelieka, kaip tik priimti žaidimo taisykles, viską nuleisti juokais ir atsiliepti į Adomo provokuojamą kalbinį elgesį angliška fraze (25 eilutė).

3.4.4. Profesionalumo dimensija

3.4.4.1. Profesinis mobilumas

#4 BIO aplinkoje, kaip ir #1 MEDIA ir #2 INF aplinkose (žr. 3.1.3 ir 3.2.3 poskyrius), kai kalbamasi ne darbo temomis, užfiksuotas pasakojimo žanras. **5 pavyzdyje** pateikta ilga Barbaros (M3), trumpam grįžusios iš stažuotės Šveicarijoje, pasakojimo ištrauka, kurios, vaišindamiesi fondu ir šokoladu, klausosi grupės nariai. Barbara yra jauna (27 m.) Lietuvos lenkė, baigusi biochemijos specialybę Vilniaus universitete. Viso jos pasakojimo metu grupės nariai ją pertraukinėja, klausinėja, juokauja. Pasakojimo tema – Barbaros stažuotė molekulinės biologijos laboratorijoje, todėl jos kalboje gausu su darbo tema susijusių angliškų intarpų: *clinical trials*, *lymphatics*, *labė*, *technišenai*, *mytai* (12, 23–25, 27–29 eilutės), taip pat ji pavartoja keletą angliškų frazių (29, 33 eilutės), angliškai cituoja savo šveicarą darbo vadovą (tipiška kodų kaita). Šie intarpai galėtų būti siejami ir su profesionalumo dimensija, o konkrečiau – su jauno, mobilaus šiuolaikinio mokslininko tapatybe. Kita vertus, solidarizuodamasi su grupe, ji vartoja ir rusišką slengą, ir rusiškas frazes (*šestačiokas* (25, 27 eilutės), *chachajet* (33 eilutė), *no бapaбaнy* (5 eilutė)). Grupė, savo ruožtu, vartoja panašius interpus: *kileriai* (17 eilutė), *obana* (16 eilutė), *no бapaбaнy* (4 eilutė), *šestačiokas* (26 eilutė), o Michalas užduoda klausimą angliškai (22 eilutė). Įdomu, kad ir Michalas, ir Barbara įterpia po frazę lenkiškai: *to tak* („to tak vėžys nužudė“ (19 eilutė)) ir *pšyjemni* ‘malonūs’ („kurie nelabai pšyjemni“ (27 eilutė)).

- (5.) IM2/WS_30011 12:30 [ND Vid Asim] Barbara (M3) po septynių savaičių stažuotės Šveicarijoje grįžta Kalėdoms į Lietuvą, vaišina kolegas fondu su šokoladu ir pasakoja savo įspūdžius.

(1) M1: *o tau Barbara pavyzdžiui norėtusi likti ar ne? iš to kiek tu čia septynias savaites buvusi*

(2) M3: *LABAI prieštarinti jausmai (susijuokia) nes kai pažiūri tai tikrai jeigu nori dirbt tai iš ko dirbt ten tikrai yra tik skaityk straipsnius ir galvok ką nori daryt (.) nu ir šiaip niekam aš ten atsiskaityt realiai neturiu niekam neįdomu ką aš darau*

(3) M1: *tai tu kažkokią tau ar temą ar dar kažką tai*

- (4) V2: *tai ar tau bus koks atsiskaitymas ar tau **no барабану**?* (juokiasi)
- (5) M3: iš tikrųjų tai beveik **no барабану** nu jo↓ iš tikrųjų visiem **no барабану** žinokit nu mano vadovas jis irgi toks
- (6) M1: *kaip Adomas*
- (7) M3: *nu blogiau* (visi juokiasi)
- (8) V1: *dar blogiau?*
- (9) V2: *DAR blogiau?*
- (10) M3: *nu ne blogiau bet jis toks žmogus keistas jis visų pirma daugumą laiko dirba ligoninėj aš galvojau ten labai rimta žodžiu ligoninė visa kita*
- (11) V2: *o jis ten valytojas* (juokiasi visi)
- (12) M3: *pradėjau jo daugiau klausinėti kaip ten ligoninėj sako ne sėdi GRANDAI onkologai kuriems prestižas yra turėti kuo daugiau pacientų ir jis neduoda jaunesniam gydytojui nieko net anamnezės surašyti nes nepasitiki dar tai mano vadovas ant **clinical trials** sėdi ir ten labiau su vaistų kompanijom bendradarbiauja*
- (13) M1: *pinigus pramuša*
- (14) M2: *tu žadėjai su pelėm kažką*
- (15) M3: *darau (.) žinokit esu ir pelę jau nužudžius [nesigiriant labai]*
- (16) V2: **obana!** *o mes kiek nužudėm pelių!*
- (17) M2: *išvis **kileriai***
- (18) V2: *mes nežudėm vėžys nužudė*
- (19) V1: ***to tak** vėžys nužudė <...>*
- (20) M1: *šitie **kileriai** tai ne viską studentam gali atiduoti (.) jie gi su tom pelytėm*
- (20) M3: *Kristina jau nužudei pelę?*
- (21) M4: *nei vienos! ir nesiruošiu nei vienos nežudžiau ir nežudysiu (.) man gaila (.) o tu žudei? (Barbarai) (Kristina ką tik atėjo)*
- (22) V1: *o **how? with hands right?***
- (23) M3: *ne mes darėm (.) ten toks eksperimentas <...> išpjauai limfmazgį <...> jie kaip tik žiūri **lymphatics** visą vėžį **lymphatics** <...>*
- (24) M2: *bet tai **labė** didelė (.) dvidešimt žmonių vienoj **labėj**?*
- (25) M3: *jo bet čia aš suskaičiavau su sekretorėm su tuo didysis bosas mūsų tai aš vienkart mačiau pro **labę** ėjo <...> realiai tai visi arba mokslininkai arba jų **technišenai** nu vos ne kiekvienas mokslininkas turi savo tokį **šestačioką** kuris jam viską daro nu tai mano vadovui pasisekė jis dabar turi du dvi*
- (26) M1: *tai tu vietoj **šestačioko** vieno*
- (27) M3: *aš **šestačiokas** jo aš **šestačiokas** (.) nu ir jie ten viską už juos daro (.) nu ir tie mokslininkai irgi patys ten daro nu kurie nelabai **pšyjemni** (.) studentų yra vienas ar du magistras tai tų tokių vadinamų **technišenų** tai gal penki arba šeši*
- (28) M1: *pas mus studentai už **technišenus***

(29) M3: <...> o vadovas tai sakau irgi toks atvaro kokius dukart per savaitę po kelias valandas (.) atsigeria kavos ten kažką paskaito atsistoja ir neaišku kur jis eina į kokius **mytus** vaikšto <...> nu nežinau nelabai aš dar perprantu jų tikslo gyvenimo ir šiaip <...> buvo **bajeris** <...> viena sėdėjau aišku vadovas sutartu laiku neatėjo nu jisai sako nu tai tu man palik aš nuskaitysiu kada nors <...> nu tai tada jau **biškį tipo** kartu darėm (.) jis atvaro ketvirtą tada kažką su manim padaro tada sako aaa jau pusė septynių **my wife gonna kill me can you finish it** (visi juokiasi) nu va <...> jis toksai žmogus nu jis toks netvarkingas jam einant marškiniai kyšo apatiniai baltiniai čia skylė megztinyje atsisėda ten irgi vos ne užpakalio griovys matosi toks aukštas storas nu kaip meška (girdėti kikenimas) kartais taip norėčiau **unsee some things**

(30) M2: siaubas

(31) M3: nu bet nieko jis geras mokslininkas <...> ir aš save ir ten iš to konteksto tai labiau tuos doktorantus prie **technišenų** priskiria (.) darbo jėgai <...> sveikinom su gimtadieniu vieną kartą vieną žmogų ir dėl to kad jam gal keturiasdešimtmetis buvo <..> ir įsivaizduok iki tokio lygio kad tas **labo menadžeris** sako einam dabar pasveikinsim visi o viena mergaitė **technišen** ant kurios jis tą savaitę buvo užsisėdęs sako tai aš galiu eit kartu NE tu dirbi

(32) M2: aaa siaubas!

(33) M3: vėliau visi **chachajet** pažvengė cha cha nu nieko nu gali ateiti **what the fuck!**

6 pavyzdyje Adomas (V2) ir Michalas (V1) per mišrią kalbą, kurioje dominuoja profesinė anglų kalba, atsiskleidžia kaip šiuolaikiniai, pasaulio jau matę, gebantys tinkamai ir laisvai bendrauti savo srities profesionalai. Abu jie turi tarptautinės patirties: Michalas yra baigęs magistro studijas Belgijoje, o Adomas yra gyvenęs ir dirbęs Didžiojoje Britanijoje. Adomo anglų kalba, kai jis nustoja „bliuznyti“, pasirodo esanti daug aukštesnio lygio negu panašaus amžiaus ir vyresnių jo kolegų. Tai dviejų lygiaverčių profesionalų pokalbis tarpusavyje susirinkimo metu. Tiesa, vienas iš jų, Michalas, dar tik doktorantas. Kaip jau anksčiau pastebėta, Michalas, kalbėdamas su lietuviais, yra linkęs replikas pradėti lietuviškai, taip parodydamas draugiškumą pašnekovui ir norą priklausyti grupei, būti visateisis jos narys (plg. Chui et al. 2014). Michalas ir užbaigia šį trumpą pasikeitimą informacija lietuvišku „gerai“ (1, 5 eilutės).

(6.) IM2/WS_30023 39:00 [D Vid Sim] Michalas (V1) ir Adomas (V2) kalbasi tarpusavyje susirinkimo metu.

(1) V1: *man žiūrėk Adomai do we plan to repeat this (.) with melanoma or something (.) or is it the END of it because i am thinking about MY dissertation now (.) so we will HAVE* (matyt, Adomas atsako gestu ar linktelėjimu)

(2) V2: *we will repeat it with melanoma (.) also with new adjuvant (.) one is for beta cells another for cellular response (.)* nu kur (vardas) pasakojo (.)

(3) V1: **OK**

(4) V2: *we just need i just need to go to (vardas) and take additional lung vaccine because i have only one viable*

(5) V1: gerai↓ *tada*

(6) V2: *[it will be done until two three weeks]*

(7) M1: *tai čia tau dar ne ne ne galas disertacijos tu dar turėsi paprakaiuot*

3.4.4.2. Lankstumas, gebėjimas prisitaikyti

Jaunesnioji karta ir gerai mokantys anglų kalbą gali bendrauti su užsieniečiu kolega angliškais baigtiniais sakiniiais ar kurį laiką kalbėti anglų kalba, tačiau vyresnės kartos atstovams, pavyzdžiui, Vitalijai (54 m.) ir Nidai (42 m.) (7 pavyzdys), tenka prisitaikyti prie Michalo įsitraukimo į grupę kitaip. Paprastai kolegės išsisuka iš padėties maišydamos lietuvių ir anglų kalbas viename sakinyje arba įterpdamos angliško intarpą į lietuvišką sakinį. Čia matyti, kaip Vitalija (M1), Nida (M2) ir Michalas (V1) bendradarbiauja darbo tema. Įterptinė kodų kaita (maišymas), pakartojimai kitu kodu ypač ryškūs Nidos kalboje, kai ji kreipiasi į Michalą (1, 8, 14, 22, 39, 41 eilutės). Vitalija irgi maišo abu kodus, nors jos kalboje daugiau ilgesnių frazių, sakinių (8, 20, 33, 38 eilutės). Kalbėdama angliškai ji užsikerta, ieško tinkamo žodžio, gramatinės formos. Taigi abi moterys diskursyviai įtraukia Michalą į grupę (plg. Chui et al. 2014), parodo, kad laiko jį visateisiu grupės nariu ir prie jo prisitaiko, o mišri kalba virsta nauju įgūdžiu, reikalingu darbo aplinkoje.

(7.) IM2/WS_30010 1:02 [D Vid Asim] Nida (M2), Vitalija (M1) ir Michalas (V1) bendradarbiauja.

(1) M2: *Michalai xxx calculate survival xxx tu žinai kada tos pelės gimę when were they born and when they died (..) ne taip pasakiau Michalai (.) iš MIRTIES datos (.) you should know (.) when they died (.) you should atimti tyrimo datą*

(2) V1: *[mhm] aha how long they (.) yes yes (.) tyrimas yra (.) from the moment i injected cancer? or from the moment i started therapy?*

(3) M2: *eee*

(4) M1: (įsiterpia) **NO↓ from therapy**

(5) M2: *[tyrimo data tai] aš nežinau*

(6) M1: *čia tu pacientams*

(7) M2: *[o pelėm kaip]*

(8) M1: *bet for mice is from injection i think*

- (9) V1: *of cancer? starting the experiment?*
- (10) M1: [mhm]
- (11) V1: nu gerai (.) taip taip taip gerai gerai gerai
- (12) M2: *jo*
- (13) V1: *for each mouse?*
- (14) M2: *yes*
- (15) M1: *for each* (tvirtai)
- (16) V1: *for each mouse (.) in days or in what?*
- (17) M2: *nuu*
- (18) M1: *better in days*↓
- (19) V1: [in days] gerai
- (20) M1: *for patients we calculated in months*
- (21) V1: *comforted with the other shot (.) mice*
- (22) M2: *nes žmonės ilgiau gyveno (.) people survived longer than mice* (juokas)
- (23) V1: nu gerai (.) padarysim↓ <...>
- (24) V1: (po kelių minučių) nu aš jau žinau Nida kiek ten dienų buvo
- (25) M2: *jau žinai? o dar tu turi žinoti (.) ar jos pas tave visos mirusios?*
- (26) V1: [visos]
- (27) M2: [all died]
- (28) M1: *eee bet tau reikėtų įvesti dar vieną stulpelį nes (.) cenzūra vadinama*
- (29) M2: *mhm*
- (30) V1: *o kaip bus cenzūra?*
- (31) M1: *cenžūra is information about eee*
- (32) M2: *status*
- (33) M1: *nu status ne status for the people (.) if at this day (.) are they alive or or dead*↓ *because we calculate survival*
- (34) M2: [mhm]
- (35) V1: [mhm]
- (36) M1: *nu in some some concrete date (.) yes?*
- (37) V1: *yes*
- (38) M1: *and we know how long they lived till till this (.) but somebody of them are died or somebody are alive*↓ *and* (programos pavadinimas) *could calculate this nu we could include this censoring data*
- (39) M2: *jo*↓ *is neccessary this this cenžūra*
- (40) M1: *for all it's zero*
- (41) M2: *zero nulis nuliukas*
- (42) V1: *for all my mice i need to put zero*
- (43) M1: *because two zero for dead*

(44) V1: *and one for alive*

(45) M1: *mhm*

(46) V1: *nu gerai*↓

Michalas diskursyviai taip pat stengiasi priartėti prie pašnekovių: kalbėti apie techninius dalykus lietuviškai jam dar per sunku, tačiau, kur tik galėdamas, jis įterpia diskurso žymiklių, bendrų frazių lietuviškai („nu, gerai, taip taip taip, gerai gerai“ (11 eilutė), „gerai, padarysim“ (23, 46 eilutės), grįžta prie temos, pradėdamas lietuviškai (24 eilutė) ir pan. Tai abipusis solidarizavimosi su pašnekovu žaidimas, taip pat ir būdas kartu, bendradarbiaujant atlikti darbą. Jei koks nors žodis ar terminas kelia problemų (kaip 30 eilutėje), abi moterys, viena kitai padėdamos, viena kitą pataisydamos (31–33, 38 eilutės), mišria kalba Michalui jį paaiškina.

3.4.4.3. Techninis darbas su laboratorijos įranga

Veiksmo kalba (žr. 1.3.2 ir 3.2.4.3 poskyrius), kai kalbamasi kažką fiziškai veikiant, #4 BIO aplinkoje pasitaiko retai. **8 pavyzdyje** matyti vienas toks epizodas. Čia Michalas ne tik demonstruoja studentams, kaip dirbti su įranga, bet ir aiškina jiems, kaip aparatas veikia. Skirtumas tarp šių dviejų skirtingas funkcijas atliekančių kalbėjimo būdų aiškiai matyti: veiksmo (operacinė) kalba yra lakoniška, frazės trumpos, taupios, nesudėtingos, dalykai ne įvardijami, o į juos tiesiog parodoma (1, 5 eilutės). Michalas čia išsiverčia su lietuvių kalba ir keliais angliškais tarpais, vietoje *kontrolė* pavartoja ir lenkišką *kontrola* (1 eilutė). Įdomu, kad kalbėdamas jis įterpia ir iš šnekamosios kalbos išminktą *davaj* (5 eilutė). Vis dėlto, kai Michalui reikia paaiškinti studentams aparato veikimo principą, t. y. kalbėti apie sudėtingus techninius dalykus, jis, panašiai kaip ir 7 pavyzdyje, pereina prie anglų kalbos (12, 14 eilutės)

(8.) IM1/WS_30006 08:00 [D Vid Asim] Michalas (V1) dirba su centrifuga, rodydamas ir aiškindamas BA studentams (ST1 ir ST2), kaip dirba aparatas. Fone girdėti triukšmas.

(1) V1: *čia kontrolė* (.) *čia pas Nidą* (.) *prašom* (.) *kodėl taip nežinau* (.) *a žinau* (.) *tada mes imam šitą eksperimentą ir mes darom duplicate without data* (.) *dabar turim eksperimentą šiandien* (.) *o buvo taip* (.) *čia yra kontrolė* (.) *čia yra leukocitai* (.) *čia yra šiukšliai* (.) *kontrolė ten nebuvo antibodies* (.) *čia negative signal* ir (.) *čia false* (.) *o čia yra jau geras signalas* (.) *nu ir čia yra negeras* (.) *čia yra negative ir kontrola* (lenk.) (..) *amm čia yra monocitai* (.) *gerai* (.) *mum reikia šituos šituos*

(2) ST1: *aštuoniasdešimt trečias?*

- (3) V1: *trečias? kokis trečias? trečias (.) oi pamiršau yra trys **eighty eighty three and eighty six and two of them are secondary activation centres [but]***
- (4) ST1: ***eighty three and eighty six**↓*
- (5) V1: ***davaj** (.) važiuojam su vanduo (.) važiuojam? tu važiuok (.) palauk palauk tuoj (.) į šoną (.) vanduo (.) **davaj** aha (.) dabar galima **prime** (.) dukart reikia (.) ir čia žiūrėti burbuliukai (.) taip dabar*
- (6) ST1: *išeiti į kitą pusę ir atgal*
- (7) ST2: *atgal **in the other side** (.) **it's blowing in the other side***
- (8) V1: ***yes he is***
- (9) ST1: *srovė*
- (10) V1: *pučia (.) jis pučia*
- (11) ST: *kodėl?*
- (12) V1: *kodėl pučia? nu **he's he's blowing through his measurement chamber** (.) **where the cells go through** (.) **he's pushing air through it** (.) **so he cleans it from all water that is already there making sure there is absolutely nothing** (.) **and then takes new water fresh water back**↓*
- (13) ST1: *aaa*
- (14) V1: ***just to clean itself nothing else** (.) **makes sure that nothing remains in the measurement chamber** (.) **chamber like kambarys***
- (15) ST1: *kamera*
- (16) V1: *kamera↓*
- (17) ST2: *aišku*
- (18) V1: *ir dabar galim palaukti vanduo (.) Nida ateis ir ir darys↓*

3.4.5. Santykių dimensija

Lietuvių, anglų ir rusų kalbų sąveika, matoma mišrioje grupės normoje, jos profesinėje veikloje, pastebima ir tuose kontekstuose, kurie labiau susiję su grupės narių santykių kūrimu ir palaikymu.

3.4.5.1. Draugiškas erzinimas

Adomo išskirtinis elgesys ir kalbėjimo stilius – „vyriškas“, „šaunus“, „kietas“ (žr. 3, 4 pavyzdžius 3.4.3 poskyryje) – lemia, kad šioje mišrioje vyrų ir moterų grupėje tarp vyrų kartais atsiranda draugiškas erzinimasis. Erzinimo iniciatorius įprastai yra Adomas, o jo erzinimo objektas dažniausiai būna už jį jaunesnis Michalas. Iš kelių užuominų įrašuose galima daryti prielaidą, kad dar vienas vyras šioje grupėje – Martynas – yra atvirai konfliktavęs su Adomu dėl jo kalbėjimo manieros.

9 pavyzdyje pateiktame pokalbyje Michalas (V1) kalba su Adomu (V2) telefonu. Adomo nesigirdi, bet iš to, kaip Michalas atsiliepia telefonu, matyti, kad ir jis nori draugiškai Adomą paerzinti („labas, zuika“ (2 eilutė)). Iš Michalo replikų matyti, kad jam priekaištaujama, kad jis kažko nepadarė, neatsiliepė į skambučius ar pan. Gindamasis nuo jam pažertų priekaištų, Michalas pereina į agresyvesnę („kandantį“, angl. *biting*) stilių, būdingą vyrų grupėms, ir pavartoja anglišką ir rusišką keiksmažodžius (4 ir 6 eilutės). Jei toks erzinimas yra grupėje priimtina diskursinė norma, tai, nors ir agresyvokas, jis laikomas solidarizuojančia grupės strategija (plg. Schnurr 2009, taip pat su #2 INF aplinka). Kad Michalas neišsižeidė, rodo ir jo tuoj pat ištartas *sorry* (6 eilutė), ir tolesnė pokalbio eiga, kur pradedama angliškai kalbėtis apie organizacinius dalykus.

(9.) IM2/WS_30021 26:30 [D Vid Sim] Michalas (V1) kalbasi telefonu su Adomu (V2).

(1) M2: *Michalas čia?(.) imk tavęs Adomas labai nori*

(2) V1: *labas zuika*

(3) V2: xxxxxxxxxxxx

(4) V1: *because no one's fucking calling!*

(5) V2: xxxxxxxxxxxx

(6) V1: *o bliat two times indeed yes i see (.) sorry*

(7) V2: xxxxxxxxxxxx

(8) V1: *no they are where they are coming? to (įstaigos pavadinimas)
ok↓ so what i am supposed to do with them actually?*

(9) V2: xxxxxxxxxxxx

(10) V1: *ok so i will talk to them and see what they want (.) i see↓ gerai
at two o'clock so in twenty minutes (.) gerai↓*

10 pavyzdyje Adomo asmeninis stilius – Michalo erzinimas, šaipymasis iš pažįstamos moters (1 ir 5 eilutės) – irgi labai ryškūs. Niekas grupėje panašiu stiliumi nešneka. Atrodytų, tiesiog užgaulu, bet niekas nereaguoja arba reaguoja juoku. Adomas pažeidžia grupės normą, bet, kol tai vyksta grupės viduje, nieko labai nepiktina.

(10.) IM2/WS_30019 02:00 [ND Vid Asim] Adomo (V2) stilius.

(1) V2: *išlįsk tu **BLIAT** iš to Feisbuko! ką tu dirbi (.) jis čia BOBAS apžiūrinėja (.) mes čia rimtai žiūrim o čia jis*

(2) V1: *žiūrėk (.) tavo vadovė*

(3) V2: ***BLIAAT!** jai dar durnumas nepraėjo nuo gimdymo*

(4) M1: *o ką jinai čia dabar?*

(5) V1: (vardas) *durnumas nepraėjo?*

(4) M1: *jau jai pavasaris galvoj (.) tuoj žiūrėk vėl išeis gimdyti*

- (5) V2: **ČP** bus ir užlėkė (juokiasi pats Adomas ir Vitalija) **use the condom please** (.) šitą (.) surašei lenkas?
- (6) V1: ką surašiau?
- (7) V2: kaip darysim (.) **всё / vsio? запечатали?**
- (8) M1: dabar kiek
- (9) V1: tai dar kalendario nėra aš padarysiu
- (10) M1: gerai
- (11) V2: **pochui** tas kalendarius žinai kaip geriau būtų padaryt aš suprantu tu technokratinis **bičas** visa kita viskas tvarkoj
- (12) V1: nu?
- (13) V2: geriausia būtų **ATSPAUSDINTI bliat** ant popierių ir užklijuoti keturiose vietose
- (14) M1: ant kaktų visiems
- (15) V2: taip (.) čia pyst atsisuki čia pyst atsisuki čia pyst atsisuki
- (16) V1: bet aš negaliu spausdinti <...>
- (17) V2: nepisk proto
- (18) M1: Aš galiu
- (19) V1: gerai (.) **technokratas** (tyliai susijuokia) nu gerai
- (20) M1: o įdomu ką tu be **technokrato** (irgi juokdamasi) to darytum? (Adomui)
- (21) V2: ar aš sakiau kad čia blogai (pats juokiasi) aš tik sakiau <...>

Kitaip grupė reaguoja, kai Adomas tokį mišrų stilių vartoja ne įmonėje, o kituose, išoriniuose kontekstuose. Įrašuose pasakojama, kad net nuvykęs į oficialų susitikimą, būdamas komandiruotėje Baltarusijoje, jis viešai keikėsi. Tai jau kelia grupės pasipiktinimą. **11 pavyzdyje** Vitalija (M1), Nida (M2) ir Michalas (V1) aptaria Adomo elgesį ir analizuoja galimas jo priežastis. Michalas bendrauja su kolegėmis lietuviškai, tik vėliau, nesupratęs lietuviško Nidos pasakymo „burną išsiplauti“ (7 eilutė) netiesioginės reikšmės, jis, pasakodamas apie Adomą, pradeda kalbėti angliškai (21 eilutė). Svarstymai ir įvairūs Adomo elgesio aiškinimai baigiasi tuo, kad Vitalijai (M1) belieka tik atsidusti: „Nu, žinai, sunku su tokiais“ (24 eilutė). Į Adomą grupėje žiūrima kaip į aikštingą vaiką.

- (11.) IM2/WS_30011 12:30 [ND Vid Asim] Vitalija (M1), Nida (M2) ir Michalas (V1) analizuoja, kodėl Adomas keikiasi.
- (1) M2: o Adomas labai serga stipriai? kas jam yra?
- (2) M1: ką aš žinau vakar užsisnarglėjo jisai iš pat ryto
- (3) V1: o šiandien jis bus?
- (4) M1: tai jis turėtų būt sakė noriu išsikaipalioti kad
- (5) M2: vakarėlyje? vakarėlyje ar bus
- (6) V1: per visą dieną gal jam geriau bus (.) jam reikia LOVOJ būti

- (7) M2: *jam reikia BURNĄ su muilu išsiplauti (.) ūkišku*
- (8) V1: *burną nusiplauti reikia?*
- (9) M2: *nu taip*
- (10) V1: *what do you mean burną nusiplauti?*
- (11) M1: *jam reikia **bacilolio**⁹¹ nešiotis*
- (12) M2: ***bacilolio** (.) nes labai jau keikiasi*
- (13) V1: *(juokdamasis) aaa burną nusiplauti*
- (14) M2: *burną su muilu išsiplauti*
- (15) V1: *aaa mhm*
- (16) M1: *nes jau Minske jis VISĄ savo archyvą*
- (17) M2: *panaudojo↓*
- (18) M1: *ir į priekį ir ir atgal*
- (19) M2: *kažkoks tai užsistovėjimas pas jį turbūt*
- (20) M1: *užtemimas*
- (21) V1: *but (.) it was very interesting because mmm before everyone came to (vardas) was his name right? <...> so we went to (vardas) with Adomas and me and (vardas) (.) for like half an hour we were sitting just three of us talking (.) well mostly THEY were talking (susijuokia) (.) and Adomas didn't use a SINGLE swearword! all this time↓ we were talking VERY normally (.) and once EVERYONE came*
- (22) M1: *jis pradeda išsidirbinėti*
- (23) M2: *jam DĖMESIO maybe he need attention <...>*
- (24) M1: *nu žinai (.) sudėtinga su tokiais (atsidūsta)*
- (25) M2: *sudėtinga (.) jeigu jis ir namie taip tai jomajoo*
- (26) M1: *<...> bet jeigu aš nesikeikiu namuose aš nesikeikiu ir šičia nebent Adomo poveikyje ten vienas kitas išlekia (juokiasi visi)*
- (27) M2: *nu taip <...>*
- (28) M1: *kad jis toj pačioj kompanijoj pasikeičia kaip diena ir naktis*
- (29) M2: *priklauso čia kokia kompanija jeigu sava kompanija tai viskas normaliai bet jeigu (.) nu jam reikia kažkokį įspūdį palikti kad ir BLOGĄ nesvarbu*
- (30) M1: *bet kad prisimintų (.) nu antireklama irgi reklama (.) bet kam to reikia <...> nu tai va kai pradeda viens prieš kitą (apie Martyną ir Adomą) va du gaidžiukai kapotis ir vienas **voznikajet** vienas keiksmiais kitas išsidirbinėjimais (Nida juokiasi)*

3.4.5.2. Solidarumas

⁹¹ *Bacillol* – dezinfekcinis skystis.

Michalui kalbantis apie darbą su vyresnėmis kolegėmis (žr. 7 pavyzdį) abi pusės stengėsi įterpti pašnekovui labiau suprantamų žodžių ar frazių (lietuvis mokslininkės – anglišku į lietuvių kalbą, o lenkas doktorantas – lietuvišku į anglų kalbą), tačiau Michalui kalbantis su jaunesne kolege Kristina (M4) (**12 pavyzdys**) šis dvipusis solidarizavimosi su pašnekovu žaidimas vyksta kiek kitaip. Michalas kreipiasi į Kristiną lietuviškai (1 eilutė), ji jam atsako angliškai (2 eilutė) ir kalba su juo daugiausia angliškai. Lingvistinės būtinybės tai daryti nėra – kalbama kasdienėmis temomis, Michalas tikrai ją suprastų ir lietuviškai. Atsakęs jai angliškai, Michalas vėl grįžta prie lietuvių kalbos (8 eilutė), bet ji vėl atsako jam angliškai (9 eilutė); toks pats elgesys dėsningai vis kartojasi (12, 13 eilutės). Duomenyse tokių Kristinos ir Michalo bendravimo pavyzdžių gausu. Vyresniosios kolegės, kalbėdamos su Michalu (7 pavyzdys), siekė susitarti su juo dėl bendrų veiksmų darbe, tačiau Kristinos ir Michalo tarpusavio bendravime ryškesnis santykio kūrimo ir palaikymo aspektas.

(12.) IM1/WS_30003 1:02 [ND Vid Sim]

(1) V1: *Kristynka o kiek tu dar čia darbe būsi? kiek laiko*

(2) M4: *two hours*

(3) V1: *o parodyk tu man kur yra (.) reikia atšaldyt vieną mėgintuvėlį*

(4) M1 ir M4 kartu: *atšildyt!* (juokas)

(5) V1: *atšildyt*

(6) M1: *[jos ir taip užšaldytos]* (kikena)

(7) M4: *OK OK I'll go some time to hamsters because i have to freeze navikas <...>*

(8) V1: *I'll go with you but can I go now to eat <...> aš galiu dabar eiti valgyti ar nespėsiu?*

(9) M4: *you can go but I am tinking about going after*

(10) V1: *going to eat?*

(11) M4: *yes*

(12) V1: *oh OK tai galiu palaukti tavęs*

(13) M4: *it's in after an hour maybe*

(14) V1: *nu gerai (.) galim!*

#4 BIO aplinkoje pastebėtas ir jau kitur (#1 MEDIA ir #3 KOSM aplinkose) matytas tam tikrų anglišku intarpų (pavyzdžiui, *nice, cool, excited, oops*) vartojimas, kalbantis dviem moterims. Kaip ir panašiuose kitų aplinkų epizoduose (žr. 14, 15, 23 pavyzdžius 3.1.5 poskyryje ir 14 pavyzdį 3.3.5 poskyryje), kur angliškiems intarpams būdinga specifinė ištęsta intonacija, paaukštintas balsas, čia taip „maldaujamai“ išdainuojamas angliškas *please* (6 eilutė, **13 pavyzdys**).

- (13.) IM2/WS_30010 1:00 **[D Vid Sim]** Kalbasi Vitalija (M1) ir jos pažįstama teisininkė iš kitos įmonės – Milda (M, 27 m.).
- (1) V1: (girdėti žingsniai) *labas rytas*
 - (2) M: *labas rytas (.) jūs kai išsiunčiate laiškus nuo penkioliktos dienos kur yra galūnė xxx jums visi laiškai grįš atgal*
 - (3) M1: *o aš tau ką išsiunčiau į (el. pašto adresą)?*
 - (4) M: *o pas mane neatėjo tai aš maniau <...> kadangi negavau darau prielaidą kad yra <...>*
 - (5) M1: *gerai (.) dabar tu jau eini?*
 - (6) M: *can you repeat please?* (maldaujamai)
 - (7) M1: *gerai aš **ripytinsiu** bet man (.) kavą galiu išgerti dabar?* (irgi maldaujamai)
 - (8) M: ***yes!*** (girdėti juokas)
 - (9) M1: *ateik duonos duosiu paragauti atsinešiau duonos iškeptos*

3.4.5.3. Šmaikštumas, žaismingumas

4 BIO aplinkoje daug juokaujama ir daug juokiamasi. **14 pavyzdyje** Vitalija (M1) bando „išdurti“ Michalą (šiltą jos santykį su juo rodo ir mažybinė jo vardo forma), **15 pavyzdyje** iš Michalo draugiškai šaiposi Adomas (V2) ir Kristina (M4), o **16 pavyzdyje** grupė pradeda juokauti įpusėjus susirinkimui. Žaidžiama rusiškais frazėmis apie peles (3–6 eilutės). Šių frazių Michalas nesupranta (jis nėra mokėsis rusų kalbos), bet po angliško dialogo apie peles su Adomu jis sugeba prisijungti prie bendros žaismingos nuotaikos, pats savo angliška replika sukeldamas juoką (23 eilutė). Prie bendros atmosferos prisijungia ir Vitalija, pavartodama žodį *nukokošinkit* (28 eilutė).

- (14.) IM2/WS_30003 07:00 **[D Vid Asim]** Vitalija (M1) bando Michalą apgauti.
- (1) M1: *kas nori atsiskaitinėti (.) Martynai tu pirmadienį gali atsiskaityti už Baltarusiją?*
 - (2) M4: *o Dieeeve jau*
 - (3) M1: *Michaliuk gal tu nori? atsiskaitinėti nori už Baltarusiją pirmadienį?*
 - (4) V1: *ką? (suskamba telefonas) Adomas! **tak***
 - (5) M1: ***tak?***
 - (6) M4: ***tak?***
 - (7) V1: ***i can not work on monday?***
 - (8) M1: *nu ne **work** o aštuntą valandą būti darbe ir atsiskaityt su*
 - (9) V1: *aaa **NE!** nenoriu!* (juokiasi visi)
 - (10) M4: *vos neišdūrė Michalo*

- (11) V1: *nu↓ ne ne ne*
- (10) M1: *noriu ne* (juokiasi)
- (15.) IM2/WS_30010 1:02 [D Vid Sim] Kristina (M4) erzina Michalą (V1).
- (1) V1: *aš dar bliamba alkanas! aš taip alkanas (.) aš nežinau kodėl aš normaliai valgiau šiandien pusryčius*
- (2) V2: *o ką tu valgei pusryčiam?*
- (3) V1: *Nesquick* (juokas) *cereal on milk and a coffee always the same*
- (4) V2: *paukščių maistą tą*
- (5) M4: *i wonder why you remind me a rabbit* (garsus juokas)
- (6) V1: *are you serious? this is going to be a blow to my manhood (.) i look like a rabbit (.) nice (.) thank you (.) i won't tell you what you remind me of*
- (7) M4: *i know a rabbit with glasses?*
- (8) V1: *yes* (kikena)
- (16.) IM2/WS_30023 34:00 [D Vid Asim] Įpusėjęs susirinkimui. Juokaujama.
- (1) M2: <...> *kiek dar tos pelės gyvens aš nesuprantu (.) kiek dar gali gyvent? metus gal gyvens*
- (2) M1: *tai va tai kiek jos gyvens tos pelės? kada mes baigsim eksperimentą?*
- (3) M2: [живучие xxx] *живучие мыши умные*
- (4) ?M: *хитрые* (kikena)
- (5) V2: *бестии мыши* (kikena visi)
- (6) M2: *бестии мыши*
- (7) V1: *what do you do?* (nesupranta rusiškai) *mmm (.) how old are the mice now? actually?*
- (8) V2: *which ones?*
- (9) V1: *the ones in big experiment*
- (10) V2: *those were young*
- (11) V1: *they were↓*
- (12) V2: *forteen weeks eighteen forteen eighteen weeks*
- (13) V1: *they were or they are now?*
- (14) V2: *were taken (.) so we have plenty of time*
- (15) V1: *so we*
- (16) V2: *ai tas kur arbatai* (eksperimentas su arbata) *tai senas paėmėm*
- (17) M1: *bet jau šitam eksperimentui su llc (.) jaunos?*
- (18) V2: *jaunos (.) keturiolikos aštuoniolikos*
- (19) V1: *so they are half way their life span*
- (20) V2: *yeah yeah they won't die out of (.) [old age]*

- (21) V1: *old age ok↓ so*
- (22) V2: *[so]*
- (23) V1: *we can keep them!* (girdėti kikenimas) *and then for the results we just take (.) arbitrarily we pick a date*
- (24) M1: *kaip mes nuspręsim <...> mes tada buvom nusprendę kad mes laukiam kiek mes mėnesių?*
- (25) V2: *o kontrolė pasimirė šiandien vakar?*
- (26) V1: *ne (.) dar keturi*
- (27) M?: *keturios likę*
- (28) M1: *nukokošinkit (.) katiną įleiskit galų gale* (visi juokiasi)
- (29) M?: *jis visas išpjaus tenai*
- (30) V1: *maybe she was just sleepy*

3.4.5.4. Politikavimas

Visiškai kitoks pokalbių ne darbo tema žanras, neužfiksuotas jokioje kitoje iš tirtų aplinkų, matyti **17 pavyzdyje**. Martynas (V3), kalbėdamasis su Kristina ir Nida, emociškai išreiškia savo socialinę ir pilietinę poziciją apie įvykius Ukrainoje, vartodamas rusų kalbą. Manytina, kad rusų kalba čia galėtų būti asocijuojama su „regresyvia ir agresyvia Rusija“ (Vaičekauskienė, Vyšniauskienė 2019), su Rusijos politika Ukrainos atžvilgiu.

(17.) IM2/WS_30008 12:00 [ND Vid Asim] Martynas (V3) politikuoja, kalbasi su Nida (M2) ir Kristina (M4).

- (1) V3: *o ten dabar irgi supranti žmonės pensininkai tuose Luhanske ir Donecke ot Ukraina gudriai padarė jaučiu irgi Amerikos patarta (.) gerai! liaudies respublikos PYST ir nutraukė visą pensijų nemoka nieko tegu moka Rusija tada atsiskyrėt ir*
- (2) M4: *o!? aš tokio negirdėjau*
- (2) V3: *jo! visos valstybinės institucijos iš tų okupuotų kur dabar yra separatistai teritorijų Ukraina viską nutraukė pensijas algas VISKĄ (.) nieko (.) nu davaj*
- (3) M4: *tipo norit likit ane*
- (4) V3: *jo tai ten dabar žmonės aha jie gudrybes dabar padarė <...> perbėga į Ukrainos teritoriją ir ten prisiregistruoja kad gyvena (.) NAUJĄ įstatymą priėmė kad jei nori tu turi atsivesti iš tikrųjų gyvenantį žmogų kuris LAIDUOJA kad tu tikrai čia gyveni ne tik fiktyviai prisiregistravęs (.) jeigu meluos ABIEM pensijas atims*
- (5) M4: *aaa cha cha! eik tu sau*
- (6) V3: **VOT TAK!**
- (7) M4: *o gerai*
- (8) V3: *teisingai dabar varo žinok viskas sėdi žmonės jau po kelis mėnesius algų negauna motinos pašalpų negauna vaikai alkani viską*

- (9) M2: *vaikų tai gaila*
 (10) V3: *NIEKO negaila (.) nieko negaila*
 (11) M2: *MAN tai vaikų gaila (.) vaikai nekalti*
 (12) V3: *jeigu tėvai DURNI vaikai kalti netiesiogiai*
 (13) M2: *blogai netiesiogiai netiesiogiai*
 (14) V3: *senukai viskas ot Ukraina gerai čia padarė ir ką dabar Rusijos ekonomika žlunga ir ką dabar <...> nu **davaj davaj** **посмотрим** Krymas irgi ŽAGSI jau (.) sake atkursim padarysim nu nu nu nu laukiam↓*

3.4.6. Apibendrinimas

#4 BIO aplinka dalyvių skaičiumi, lyties pasiskirstymu (vyrų ir moterų daugumą po lygiai) ir neoficialumo lygiu bendraujant tarpusavyje iš dalies primena #1 MEDIA aplinką. Mišriam grupės kodui, kaip ir #1 MEDIA aplinkoje, būdingi tiek angliški, tiek rusiški elementai, rusų kalbos kilmės slengas. Išskirtinė #4 BIO darbo aplinkos savybė – čia dirba užsienietis lenkas, kuris ne visada gali susikalbėti lietuviškai. Skirtingo amžiaus lietuviai darbuotojai geba prisitaikyti prie kolegų užsieniečio vartodami mišrią kalbą ir daro tai skirtingai, priklausomai nuo to, kaip gerai jie moka anglų kalbą. Tai leidžia brėžti takoskyrą tarp dviejų amžiaus grupių: vyresnieji grupės nariai anglų kalbą vartoja minimaliai, dažniausiai įterpdami pavienių adaptuotų angliško žodžių ar frazių, rečiau – sakinių; jaunesnieji lengvai kalba angliškai. Kai kalbamasi su užsieniečiu, rusų kalba nevartojama, nes jis jos nemoka.

Lietuvių vartojama anglų kalba, be to, kad yra būtina darbui atlikti, #4 BIO aplinkoje sietina ir su mandagumo, palankumo, draugiškumo pašnekovui išraiška. Į kolegą lenką kreipiamasi vien angliškai arba įterpian angliško žodžių net ir tada, kai tai nebūtina, taip padedant jam integruotis minėtoje darbo aplinkoje. Savo ruožtu kolega užsienietis, kalbėdamas su lietuviais, stengiasi įterpti kuo daugiau lietuviškų žodžių į anglų kalbą, kur tik galėdamas replikas pradeda lietuviškai, taip parodydamas draugiškumą pašnekovui ir norą priklausyti grupei, būti visateisiu jos nariu. Tokia abiejų pusių konstruojama diskurso strategija reikalinga ir bendram darbui, ir užsieniečio kolegų, kaip grupės nario, socializacijai grupėje (plg. Chui et al. 2014).

Apskritai, #4 BIO aplinka, palyginti su kitomis tirtomis aplinkomis, bene labiausiai atsipalaidavusi ir draugiška. Hierarchijos skirtumai čia beveik nejuntami, o tolerancijos ribos labai plačios. Mišri kalba pasitelkiama juokaujant, pasakojant istorijas, per specifinę anglišką leksiką išreiškiant moterų palaikymą, o per draugišką erzinimą, stiprius rusiškus ir angliškus keiksmažodžius – solidarumą tarp vyrų. Tai buvo matyti ir kitose tirtose

aplinkose. Čia pastebėta kitose aplinkose nefiksuota sociopolitinės pozicijos raiška per mišrią kalbą.

#4 BIO aplinkoje, kaip ir visose kitose tirtose įmonėse, profesionalumą indeksuoja lietuviškų ir angliškų kalbos išteklių kombinacija. Palyginti su kitomis aplinkomis, kur angliški ištekliai, be profesionalumo, žymėjo ir šiuolaikiškumą, modernumą, kūrybingumą ir iniciatyvumą, #4 BIO aplinkoje atsiranda ir kiek kitokių, bet panašių socialinės reikšmės atspalvių – šiuolaikinio mokslininko mobilumas pasaulyje ir gebėjimas prisitaikyti prie kintančių sąlygų darbo aplinkoje.

3.5. Rezultatų aptarimas

Tirta medžiaga – didžiulis masyvas chaotiško sakytinio diskurso, kurį reikėjo susisteminti ir per tai priartėti prie mišrios kalbos socialinių reikšmių. Būtent todėl pradinei įrašų analizei palengvinti, koduojant išrašus, kuriuose rasta mišrios kalbos, taikytos darbo aplinkai charakteringos dichotomijos: *išorės / vidaus kalba*, *darbo / ne darbo tema*, *simetriškas / nesimetriškas kalbėtojų galios santykis*. Visos dichotomijos pasiteisino, tačiau bene labiausiai paranki pasirodė esanti skirtis tarp darbo ir ne darbo temų ar pokalbio tikslų. Ši dichotomija vėliau peraugo į socialinių reikšmių klasifikavimą į du stambius pogrupius: profesinę ir santykių dimensijas.

Labiau priartėti prie mišrios kalbos socialinių reikšmių per sąsajas tarp skirtingų kontekstų leido smulkesnis kontekstų klasifikavimas į žanrus (veiklos rūšis, žr. 6 lentelę). Išskirti specifiniai, daugiausia darbo aplinkai būdingi (plg. Koester 2010; Vyšniauskienė 2014), ne vien verbaline veikla paremti žanrai *kalba + veiksmas*, *kalba + tekstas*, *kalba + tekstas + veiksmas*. Kiti profesinėje plotmėje nustatyti žanrai, kuriuose rasta mišrios kalbos, buvo: *bendradarbiavimas*, *pokalbiai telefonu*, *susirinkimas*, *derybos*, *apklausa*. Santykių darbe palaikymo plotmė (*pašnekesiai ne darbo temomis*, *apkalbos*, *erzinimas*, *juokavimas*, *pasakojimas*) taip pat pasirodė esanti turtinga mišrios kalbos.

Kaip matyti iš 6 lentelės, tokie žanrai kaip bendradarbiavimas, pokalbiai telefonu, veiksmo kalba, pašnekesiai ne darbo temomis, juokavimas, pasakojimas fiksuoti visose arba beveik visose tirtose darbo aplinkose; kiti – susirinkimas, derybos, apklausa, piktos apkalbos – pastebėti tik pavieniais atvejais.

Žanrų repertuaras, būdingas grupei (taip teigiama, nors, reikia pripažinti, kad tai tik tie žanrai, kuriuose rasta mišrios kalbos), be abejo, ją vienaip ar kitaip charakterizuoja ir darbo pobūdžio, ir grupės narių santykių požiūriu.

Štai, pavyzdžiui, #1 MEDIA aplinkoje bendradarbiaujama mažiau, nes žurnalistai atsakingi už savo individualias laidas, o #2 INF aplinkoje dėl jos darbo pobūdžio ypač gausu su kompiuterio ekrano tekstu ir veiksmu susijusių žanrų. Stipriai hierarchizuota ir suvaržyta #3 KOSM aplinka išsiskiria tuo, kad joje beveik nesišnekama ne darbo temomis ir nejuokaujama. Be to, tai vienintelė aplinka, kurioje piktai apkalbami nesantys kolegos. #1 MEDIA ir #4 BIO aplinkose, kurios panašios viena į kitą dalyvių skaičiumi, dalyvių lyties pasiskirstymu ir neformalumo laipsniu bendraujant, žanrai, kuriuose rasta mišrios kalbos, taip pat yra panašūs.

Reikia pastebėti (tai buvo matyti jau išrašant pokalbius), kad kai kuriuose žanruose mišri kalba yra socialiai mažiau reikšminga. Tai ypač išryškėja pokalbiuose, kuriuose gausu iš kompiuterio ekrano skaitomo (angliško) teksto (*kalba + tekstas, kalba + tekstas + veiksmai*). Be to, kad tokie mišrios kalbos intarpai būdingi mišriam grupės kodui kaip integrali jo dalis, papildomo socialinio krūvio jie įprastai neturi. Tekstas čia tarnauja kaip darbo įrankis ir objektas. Kompiuterio ir juo atliekamų veiksmų įtaka kalbai pastebėta ir paauglių kalbos tyrimuose (Vyšniauskienė 2014), bet darbo aplinkose ji ypač ryški.

6 lentelė. Darbo aplinkos žanrai (veiklos rūšys), kuriuose rasta mišrios kalbos

Žanras (veiklos rūšis)	#1 MEDIA	#2 INF	#3 KOSM	#4 BIO
Profesinė dimensija				
Bendradarbiavimas	+ –	+	+	+
Veiksmo kalba (kalba + veiksmas)		+	+	+
Kalba + tekstas	+	+		
Kalba + veiksmas + tekstas		+	+	
Pokalbiai telefonu su pažįstamaisiais	+	+	+	+
Pokalbiai telefonu su nepažįstamaisiais	+		+	
Susirinkimas				+
Derybos		+		
Apklausa žodžiu			+	
Santykių dimensija				
Pašnekesiai ne darbo temomis	+	+	+ –	+
Juokavimas	+	+	+ –	+
Pasakojimas	+	+		+
Erzinimas	+ –	+		+
Neutralios apkalbos	+		+	+
Piktos apkalbos už akių			+	

Taigi, detaliai analizuojant diskursą konkrečiose komunikacinėse situacijose skirtingose darbo aplinkose ir ieškant pasikartojančių sąsajų tarp mišrios kalbos formų ir žanrų, juose išryškėjančių pokalbių tikslų, išskirti trys pagrindiniai socialinių reikšmių blokai (apibendrinta 7 lentelėje).

Pirmajame bloke (1) (7 lentelė) ties kiekviena tiriamąja aplinka skaitytoji santrumpomis primenama, kokia mišrių išteklių kombinacija sudaro kiekvienos aplinkos įprastą mišrų grupės kodą, kuris pirmiausia reiškia priklausymą grupei ir grupės nario tapatybę. Tai pirmoji ir pamatinė mišrios kalbos grupėje socialinė reikšmė. Aplinkoje #2 INF, kur vadovės moters prisijungimas prie vyrų grupės branduolio keičia grupės kodą, ir #4 BIO, kur pokalbiai, kuriuose dalyvaudavo kolega užsienietis, įgydavo kitokių savybių, matyti du vidinio grupės kodo mišrių kalbinių išteklių kombinacijų variantai. Mišrus grupės kodas papildo visų šių veiklos bendruomenių kalbinių išteklių repertuarus dar vienu kalbėjimo būdu, taip prisidedamas prie jos narių „iš apačios“ kuriamos vidinės grupės normos.

Visose tirtosiose grupėse kaip kitakilmiai ištekliai kartojasi tai darbo sričiai būdingi angliški profesiniai terminai (ENprof), bendresni angliški (EN) ir rusiški (RU) intarpai ir rusų kalbos kilmės slengas (RUsl). Išimtis sudaro tik #3 KOSM aplinka, kur rusų kalba visiškai nevartojama, ir visa #2 INF grupė, kurioje, prie IT specialistų vyrų grupės branduolio prisijungus vadovei vadybininkei, nebekalbama apie informacines technologijas, todėl šios srities terminai eliminuojami. #2 INF grupės vyrų branduolys išsiskiria tuo, kad tarpusavyje intensyviai vartoja stiprius rusiškus keiksmažodžius (RUkeiksm). Rusiškas arba rusų kalbos darybos profesinis žargonas (RUprof) pastebėtas pirmosiose dviejose aplinkose, bet vartojamas retai.

Kaip savotiška antitezė mišriam grupės kodui, pirmajame 7 lentelės bloke išskirtos ir dvi aplinkos (#2 INF ir #4 BIO), kuriose atskiriems kalbėtojams (Domui ir Adomui) būdingas individualus stilius, nesutampantis su mišriąja grupės norma. Taip šie kalbėtojai konstruoja atskiro individo tapatybę arba kelis savojo „Aš“ (personos) aspektus, kurie padeda jiems grupėje išsiskirti kaip asmenybėms.

7 lentelė. Mišrios kalbos socialinės reikšmės tirtose aplinkose

Socialinės reikšmės	#1 MEDIA	#2 INF	#3 KOSM	#4 BIO
(1) Grupės / individo kodas:	ENprof RU EN RUsl RUprof	Vyrų grupė: ENprof RU EN RUkeiksm RUprof	ENprof EN RUsl	Lietuvių grupė: ENprof RU RUsl
„priklausantis grupei“		Visa grupė: EN RU RUsl		Visa grupė: ENprof EN RUsl
„išsiskiriantis kaip asmenybė“		+		+
(2) Profesionalumo dimensija:				
„kompetentingas, autoritetingas“	+	+	+	+
„bendradarbiaujantis“		+	+	+
„šiuolaikiškas, modernus“	+			
„kūrybingas, iniciatyvus“			+	
„greitai ir efektyviai dirbantis“	+	+		
„saugantis profesinę savigarbą“		+	+	
„ambicingas, konkurencingas“			+	
„patikimas partneris“		+		
„mobilus profesionalas“				+
„prisitaikantis prie naujovių“				+
(3) Santykių dimensija:				
„draugiškas, palaikantis“	+	+	+ –	+
„palaikanti tarp moterų“	+		+	+
„palaikantis tarp vyrų“	+	+		+
„juokaujantis, žaidžiantis“	+	+		+
„demokratiškas vadovas“	+	+	+ –	+
„lyderiaujantis, sutelkiantis“		+		
„priešiškas, ironiškas“		+	+	
„turintis sociopolitinę poziciją“				+

Kituose tyrimuose taip pat fiksuota anglų kalbos savybė indeksuoti profesionalumą, kompetenciją, išmanymą nuosekliai pasikartoja kiekvienoje iš keturių tirtų darbo aplinkų, nežiūrint į jų skirtumus. Visos kitos su profesionalumu susietos reikšmės, išvardytos 7 lentelėje (2), yra tik niuansuoti profesionalumo atspalviai, kurie tirtosiose aplinkose išryškėja kiek skirtingai. Profesionalumo, kompetentingumo socialinės reikšmės sąsaja su anglų kalba pereina per visas keturias darbo aplinkas kaip pagrindinė gija ir yra bene svarbiausias šio tyrimo rezultatas. Tuo mišri kalba darbo aplinkose išsiskiria iš kitų lietuvių tyrėjų anksčiau tirtų mišrios kalbos kontekstų. Tirdama suaugusiųjų mišrųjų stilių socialiniuose tinkluose, Vaicekauskienė (2022) yra pastebėjusi, kad anglų kalbos ištekliais gali būti žaismingai įtvirtinama profesionalo tapatybė ir kompetencija. Neformalios paauglių, jaunimo kalbos tyrimuose minėta anglų kalbos socialinė reikšmė nebuvo identifikuota (plg. Vaicekauskienė 2014a, 2014b; Vyšniauskienė 2012, 2014; Čekuolytė 2017; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019) ir tai suprantama, nes profesionalumas šių amžiaus grupių ar socialinio tinklo nariams nėra aktualus. Vis dėlto artima profesionalumui anglų kalbos socialinė reikšmė nustatyta Vyšniauskienės (Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019), kalbant apie tarp paauglių berniukų pastebėtą tendenciją vartoti angliškus terminus parodant savo kompetenciją (angl. *expertise*) žaidžiant vaizdo žaidimus ir konstruojant patyrusio žaidėjo tapatybę. Labai panašią anglišką vaizdo žaidimų terminų vartojimo reikšmę suomių kalboje yra išskyrusi ir Leppänen (2007).

Kalbant apie platesnį, globalųjį anglų kalbos kontekstą, anglų kalbos sąsajos su profesionalumu yra jau ne kartą atskleistos (plg. Vaicekauskienė 2020). Pavyzdžiui, Japonijoje, kur buvo tirtas susirinkimų tarptautinėje įmonėje diskursas, nustatyta, kad anglų kalba indeksuoja profesionalumą ir artimą jam autoritetingumą. Tai pastebėta net tais atvejais, kai pokalbyje dalyvavo vien japonai (Saito 2020). Panašūs tyrimo rezultatai gauti ir Rusijoje tiriant dvi tarptautines įmones, kuriose į rusų kalbą įterpiama daug angliško profesinio žargono (Gritsenko, Laletina 2016). Tyrimo autorių teigimu, toks kalbinis elgesys žymi ne tik rusų profesionalų profesinę tapatybę įmonėse, kur anglų kalba vartojama kaip *lingua franca*, bet ir profesionalumą apskritai (*ibid.*, 454).

Rusų kalbos ir rusų kalbos kilmės slengo kaip išteklių socialinėms reikšmėms kurti galimybės atsiskleidžia antrojoje – santykių – dimensijoje (3) (7 lentelė). Tai neoficialumo, draugiškumo, solidarizavimosi su pašnekovu žymikliai, kurie, skirtingai nuo anglų kalbos, kurios elementai kartais patenka ir į išorinę komunikaciją, lietuvių kalbėtojų vartojami išskirtinai tik grupės viduje. Grupę konsoliduojantį vaidmenį rusų kalba atlieka visose tirtose aplinkose, išskyrus #3 KOSM aplinką, kur rusų kalba nevartojama – čia šią

funkciją yra perėmusi anglų kalba. Apie visas tirtas aplinkas galima pasakyti, kad santykių dimensijoje greta rusų kalbos randasi anglų kalba, o kai kada ją ir visai pakeičia.

Per mišrią kalbą kuriama „juokaujančio, linksmo, žaidžiančio“ grupės nario tapatybė santykių dimensijoje identifikuota trijose darbo aplinkose, išskyrus tik #3 KOSM aplinką. Tai konstruojama per slengo, anglų ir rusų kalbų intarpus kuriant įvairias stilizacijas, imituojant akcentus. Žaismingas mišrus diskursas pasirodo esąs gana universalus neformaliai bendraujančiose grupėse: jis būdingas ir paauglių kalbai (plg. Vyšniauskienė 2014), ir komunikacijai socialiniame tinkle „Facebook“ (Vaicekauskienė, Vyšniauskienė 2019; Vaicekauskienė 2022). Būtent per įvairias stilizacijas ir imitacijas išryškėja mišrios kalbos potencinės galimybės perkurti socialines reikšmes, pakeisti jas naujomis asociacijomis.

Pastebėta, kad anglišų ir rusiškų išteklį vartojimas priklauso nuo kalbėtojų amžiaus. Vyresni informantai vartoja daugiau rusų kalbos ir ji yra įvairesnė (pavyzdžiui, #1 MEDIA ir #4 BIO aplinkose). Palyginti su vilniečiais lietuviais paaugliais, kurie iš rusiškų kalbinių išteklį vartoja tik rusišką slengą ir keiksmažodžius (Vyšniauskienė 2014), suaugusieji dar įterpia ir rusiškų frazių ar sakinių, gali pereiti į trumpą improvizuotą dialogą rusų kalba. Atvirkštinė priklausomybė nuo kalbėtojų amžiaus pastebima vartojant anglų kalbą. Jei jaunesnioji karta gali, reikalui esant, bendrauti angliškai baigtiniais sakiniais ar kuriam laikui pereiti į anglų kalbą, tai vyresnės kartos atstovai įprastai tik įterpia anglišų intarpų į lietuvišką sakinį. Tai buvo ypač akivaizdu #4 BIO aplinkoje.

Tyrime pastebėta ir su kalbėtojų lytimi susijusių mišrios kalbos vartojimo skirtumų. 7 lentelėje įvardyta „palaikymo tarp moterų“ socialinė reikšmė net trijose darbo aplinkose (#1 MEDIA, #3 KOSM, #4 BIO) perteikiama per angliškus moterims būdingus interpus (*nice, surprise, oops, please*). Įdomu, kad analogišką *sorry, nice* ir *cool* vartoseną tarp paauglių mergaičių yra pastebėjusi ir Vyšniauskienė (2014). Taigi, jei anglų kalbos interpus laikysime suaugusiųjų lietuvių darbinio diskurso inovacija, tai jos lyderiais (santykių dimensijoje) turėtume laikyti jaunesnius pašnekovus ir moteris.

Visai kitokia kalbinių išteklį kombinacija pastebima vyrų grupėje (#2 INF). Čia, analogiškai lietuviams paaugliams vaikinams (Vyšniauskienė 2014; Čekuolytė 2017), gausiai vartojant stiprius rusiškus keiksmažodžius ir rusų kalbą konstruojamos asociacijos su solidarizavimusi vyrų grupėse, vyriškumu ir galia. Tai, visų pirma, tapatinimasis su vyrų lyties grupe, taip pat ir su agresyvoko, „kieto“, savimi pasitikinčio vyro ar su fizinį darbą dirbančio vyro persona. Tokiam vyrui būdinga nepriklausoma laikysena, agresyvumas

ir pasitikėjimas savimi (individuali Domo #2 INF ir Adomo #4 BIO kalbinė raiška).

Apibendrinant 7 lentelėje pateiktus tyrimo rezultatus ir įvertinant juos ankstesnių mišrios kalbos tyrimų Lietuvoje kontekste, atrodytų, kad suaugusiųjų darbo aplinkose tirta mišri kalba, jos vartojimo motyvai, funkcijos ir socialinės reikšmės iš esmės labai nesiskiria nuo kitų tirtų amžiaus grupių ir veiklos bendruomenių mišrios kalbos. Labai panašūs rezultatai gauti ir lyginant biuro ir prekybos centro, kur dominuoja fizinis darbas, aplinkas mišrios kalbos aspektu (Ivanovas 2022). Tyrimu nustatyta, kad tiek biure, tiek fizinį darbą dirbančių asmenų aplinkose tik angliški ištekliai indeksuoja profesionalumą ir modernumą. Palyginti su biuro aplinka, fizinį darbą dirbančių žmonių grupė vartojo daug daugiau rusų kalbos ir rusiškų keiksmažodžių (*ibid.*). Tai labai primena #2 INF vyrų grupės vidinę normą.

DISKUSIJA

Atlikto tyrimo rezultatų reikšmė negali būti aptariama, neapsvarsčius papildomų aplinkybių ir veiksnių. Reflektuotini trys dalykai: tapatybės konstravimo reiškinių kompleksiskumas ir du su teorinėmis perspektyvomis susiję aspektai: empirijoje išskirtas struktūrine prasme dvejopas mišrios kalbos vartojimas ir socialinės reikšmės indeksiškumo konceptas.

Analitiniais tikslais šiame tyrime operuota tokiomis pavienėmis socialinėmis kategorijomis kaip lytis, amžius, etniškumas. Atliekant tyrimą, išryškėjo, kad tapatybės (ar tapatybių) kūrimo reiškinys yra gerokai sudėtingesnis, nes socialiniai požymiai – amžius, lytis, profesija, pareigos, lyderystė, išsilavinimas, kalbų mokėjimas, etniškumas – suaktyvinami, „įveiklinami“ po kelis. Persiklodami jie sudaro susipynusį įvairių dedamųjų raizginį, kuriame didžiulę svarbą turi ir konkreti pokalbio situacija, ir jos platesnis kontekstas. Darbo aplinkoje, be dalyvių amžiaus ir lyties, kaip svarbesni išskirtini ir kiti du veiksniai – profesija ir darbuotojų hierarchiniai ryšiai. Tyrimo dalyvių kalbinius pasirinkimus konkrečiose situacijose gali lemti ir grupės ar visos organizacijos psichologinis klimatas, dalyvių asmeninės savybės, jų gyvenimo patirtys, užduoties, kurią reikia atlikti, pobūdis ir pan. Skirtingi tapatybės ir konteksto aspektai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir nevienodai svarbūs interakcijos tėkmėje. Kalbėtojų tapatybės tam tikru pokalbio momentu yra sudėtinės ir daugiamatės.

Antra, nors tyrime akcentuota mišrios kalbos kaip vientiso mišraus stiliaus samprata, tiriamojoje medžiagoje pastebėta, kad kalbėtojai kartais skirtingai operuoja kitų kalbų išteklių deriniais su lietuvių kalba (mišriais stiliais) ir kai kuriais atskirais kitų kalbų intarpais. Taigi išskirti du, struktūriškai kitokie mišrios kalbos vartojimo būdai. Pagrindinis tyrime identifikuotų socialinių reikšmių šaltinis yra ne atskiri kitų kalbų žodžiai ar pasakymai, o platesnės jų kombinacijos, kalbėtojų pasitelkiamos kaip kalbinės strategijos, parankios tam tikrose darbo aplinkų situaciniuose kontekstuose, t. y. kalbama apie mišrius stilius. Mišrus stilius – tai tarsi audinys, kuriame kaip atskiros spalvotos gijos sublyksi atskirų intarpų spalvos. Efektą sukuria visuma, o ne pavieniai elementai, kurie yra tik integrali stiliaus dalis. Vis dėlto tiriamojoje medžiagoje pasitaikė ir atvejų, kai pabrėžiamas atskirų kitų kalbų intarpų išskirtinumas, kitoniškumas. Minėtais atvejais intarpai nebesusilieja su kalbos srautu. Konkretaus intarpo vartojimo priežastis galima paaiškinti tam tikra papildoma lokalia diskursine ar socialine funkcija, kaip ir kodų kaitos atvejais. Tokiems perėjimams į kitą kodą pabrėžti, be to, kad pasirenkama ne visiškai įprasta grupės kasdiniame stiliuje leksika, dar

pakinta balso moduliacijos, intonacija ar tempas, kartais pailgėja pauzės (išrašuose tai pažymėta išskiriant intarpą didžiosiomis raidėmis, pavyzdžiui, 15 pavyzdyje #1 MEDIA aplinkoje ar 16 pavyzdyje #3 KOSM aplinkoje). Toks performatyvumas laikytinas labai svarbia neverbaline diskurso dedamąja. Apskritai, interpretuojant pokalbius, šie du skirtingų lygių pasirinkimai – leksiniai ir fonetiniai – visada interpretuojami greta. Leksika gali išlikti ta pati, tačiau kitame kontekste ji gali reikšti kitus dalykus, o net ir nežymiai pakitusi intonacija gali padėti tą kitokį reikšmės atspalvį užčiuopti.

Ir trečia, aptariant šio tyrimo rezultatus norėtusi sugrįžti prie šio tyrimo teorinio pagrindo – socialinės reikšmės kaip reiškinių prigimties. Tyrimo medžiagoje ieškota socialinių reikšmių. Paaikškėjo, kad socialinės reikšmės – ypač sudėtingas, daugialypis ir nepastovus fenomenas. Kaip jau ne kartą minėta, jos priklauso nuo įvairių tarpusavyje susipynusių socialinių ir situacinių parametrų, yra tik numanomos, bet neišvardijamos, aktyvuojamos po vieną ar po kelias, kyla ne tik iš konkretaus konteksto, bet ir iš dalyvių interakcijos jame ir iš to, kaip dalyviai pokalbio metu jas interpretuoja ir perinterpretuoja. Patys pasakymai socialinių reikšmių neturi, nes jos slypi ne pasakymuose, bet formos ir socialinio konteksto sąveikoje. Todėl socialinių reikšmių negalime nei iškasti kaip „architektūrinio radinio“ iš jų kultūrinio sluoksnio, nei sudaryti jų formos ir reikšmės „žodyno“. Galimų socialinių reikšmių yra gerokai daugiau negu kalbos formų ar jų derinių, galinčių reikšmes indeksuoti. Negana to, tai trapūs ir takūs dariniai, turintys savyje potencinę galimybę naujai kylančioms asociacijoms kurti. Konstruktyvistinėje paradigmoje kalbiniai ištekliai nuolat naujai konstruojami ir perkonstruojami. Socialinės reikšmės – tai daugiau dinamiškas procesas, negu nusistovėjęs tyrimo objektas, ir jų reinterpretacijos galimybės nėra baigtinės.

Taigi, gali susidaryti įspūdis, kad socialinės reikšmės yra vos ne kiekvienu atveju unikalios, eklektiškos ir efemerinės ir kad tyrime bandoma sugauti ir kažkaip susisteminti tai, kas nesugaunama ir nesusisteminama, o tuo labiau perkeliama į kitus kontekstus kaip dėsniai pasikartojantis reiškinys. Tai primena architektūrinį ar geologinį zondą, kai keliuose nedideliuose ploteliuose ar taškuose atidengiami spalvinio deko ar geologiniai sluoksniai, bet negaunamas patikimas rezultatas platesniame kontekste. Ir, žinoma, kuo daugiau tokio zondo taškų turima, tuo objektyvesnis, tikimasi, bus vaizdas. Tai, be abejonės, galioja ir šio kokybinio tyrimo atveju – kuo daugiau darbo aplinkų būtų tiriama, tuo reprezentatyvesni būtų tyrimai.

Tačiau, nežiūrint to, kad socialinės reikšmės yra momentinės ir, atrodytų, nenusipėjamos, jų prigimčiai būdingas dualumas, išreikštas per indeksiškumo

principą. Viena vertus, socialinės reikšmės randasi konkrečioje interakcijoje per kalbėtojų, kaip aktyvių veikėjų, pasirenkamus kalbos variantus; kita vertus, šie pasirinkimai suvaržyti to, ką būtų galima pavadinti sociokultūriniais lūkesčiais, tam tikromis ideologizuotomis konvencijomis ar stereotipais. Tam, kad kalbos formos būtų atpažintos kaip galinčios indeksuoti tam tikrus dalykus, jų potencialios socialinės reikšmės turi įsitvirtinti kalbėtojų sąmonėje kaip asociacijos su konkrečiomis savybėmis ar tapatybėmis – kitaip socialinės reikšmės iš viso nefunkcionuotų. Konkreti kalbinė situacija nėra realizuojama „vakuume“, ji prisotinta kalbėtojų patirtimis, ištekliais, informacija, cirkuliuojančiais kituose kontekstuose.

Indeksiškumo pincipas remiasi ideologizuotu išankstiniu kalbinio elgesio vertinimu, kuris neįmanomas be bent kokio nors sociokultūrinio bendrumo tarp kalbėtojų, suteikiančio interpretacijoms vieningesnį pagrindą. Tokiam socialinių reikšmių sutartinumui rasti reikia laiko, vadinasi, joms būdingas ir tam tikras (nors ir laikinas) pastovumas. Tai, kad mes vertiname kalbos savybes ir stilius žvelgdami į juos per tą pačią sociokultūrinę prizmę, suteikia interpretacijai tam tikro stabilumo ir universalumo, ją įrėmina tam tikrų galimybių ribose ir leidžia tikėtis, kad tyrimo rezultatai, kaip potencialios galimybės, gali reprezentuoti ir kitus, dar netyrinėtus kontekstus ar aplinkas.

Dvilypėje socialinės reikšmės prigimtyje slypi paradoksas: socialinės reikšmės turi būti suprantamos jų platesniame kontekste, dalis – iš visumos, o visuma – iš dalies. Jei iškeltume klausimą, ar šio tyrimo rezultatai yra reprezentatyvūs, atsakymas taip pat būtų paradoksalus: ir taip, ir ne. Tyrimo rezultatai jokių būdu negali parodyti, kokios socialinės reikšmės konstruojamos kitose darbo aplinkose ar veiklos bendruomenėse, bet pateikia galimus kalbinio elgesio motyvus ir tendencijas.

IŠVADOS

1. Tyrimas parodė, kad suaugusieji darbo aplinkoje valdo ir kaitalioja įvairius stilius. Mišri kalba yra vienas iš galimų variantų, o tai, ar juo bus pasinaudota ar ne, priklauso nuo konkrečios situacijos ir konteksto, nuo to, kas toje situacijoje yra priimtina, ko iš interakcijos dalyvių tikimasi ir kas jiems patiems yra pragmatiškai ir socialiai naudinga. Šia prasme mišri kalba darbo aplinkoje niekada nėra atsitiktinis pasirinkimas.

2. Mišri kalba, taip pat ir atskiri prozodija pabrėžti intarpai, kuriuos būtų galima laikyti kodų kaita, daugiausia vartojama neformaliuose, taisyklių ir reikalavimų mažiau suvaržytuose darbo aplinkos kontekstuose, kai bendraujama grupės ar įmonės viduje, tarp savųjų. Už grupės ribų (pokalbiuose telefonu) mišrios kalbos vartojimas priklauso nuo kalbėtojų artimumo lygio – kai socialinis nuotolis tarp kalbėtojų yra didesnis, mišri kalba įprastai nevartojama, nors kartais pasitaiko anglišių intarpų.

Galios ir statuso skirtumai darbo aplinkose gali būti suaktyvinami arba, atvirkščiai, sunivelijuojami vartojant mišrią kalbą pagal poreikį. Perėjimą į kitą kodą ar stilių įprastai inicijuoja aukštesnį statusą turintis pokalbio dalyvis. Be to, mišri kalba gali prisidėti prie darbo aplinkose neretai pasireiškiančios neformalios lyderystės konstravimo, kai vienas iš grupės narių, esant reikalui, imasi vadovauti grupei.

Mišrios kalbos analizė diskursiniu pragmatiniu lygmeniu atskleidė darbo aplinkos, kaip tiriamojo konteksto, specifiškumą. Tai pragmatiškai angažuotos ir hierarchizuotos veiklos bendruomenės, sukurtos išskirtinai darbiniais tikslais, – jose daugiau negu kituose kontekstuose įsitraukiama į veiksmą, orientuotą į konkretų rezultatą ar produktą. Darbinių tikslų siekimas ypač ryškus profesinėje plotmėje, bet tas pats pasakytina ir apie santykių plotmę darbe – juk grupės narių bendradarbiavimas, solidarizavimasis taip pat būtini darbinei veiklai atlikti kartu su kitais grupės nariais. Negalima teigti, kad mišri kalba tampa būtina siekiant darbo tikslų, tačiau darbo aplinkose išskirtose veiklose (žanruose) matyti, kad mišri kalba juose dalyvauja, o galbūt ir prisideda prie bendro darbo rezultato. Savo išskirtinėmis ypatybėmis darbo aplinka praplečia ir pajvairina sociolingvistinių tyrimų kontekstų lauką.

3. Tarp kalbėtojų savybių, pozicijų ir tapatybių, kurias darbo aplinkoje indeksuoja mišri kalba, pirmoji ir pamatinė socialinė reikšmė yra grupės nario tapatybė. Tirtų darbo aplinkų mišrios kalbos lingvistinė kompozicija skiriasi, tačiau grupės viduje tarp jos narių vartojamo mišraus grupės kodo elementai yra panašūs. Mišrus grupės kodas pats savaime žymi priklausymą grupei.

Kita vertus, greta narystės grupėje per kasdienę veiklą kuriamas ir praktiškai realizuojamas dar ir profesinis ir asmeninis „Aš“. Individualus stilius gali skirtis nuo grupės kodo nežymiai (pavyzdžiui, intensyviau negu kiti vartojant anglų kalbą arba, atvirkščiai, vengiant vartoti kitų kalbų intarpų) arba kontrastuoti su grupės stiliumi kaip divergencijos, nesiderinimo prie grupės ar pašnekovo išraiška.

Tyrimas parodė, kad mišri kalba turi savyje potencinę galimybę naujai kylančioms asociacijoms kurti. Tokiais atvejais grupės norma tampa savotišku atskaitos tašku naujam socialiniam stiliui konstruoti. Tai ypač ryšku stilizacijose, akcentų, stilių imitacijose, kai reikšmės žaismingai perkuriamos parodant, kad kalbėtojas performatyviai save pozicionuoja kaip kitą asmenį, imituoja kažkieno kito „balsą“, juokauja, pašėpia, ironizuoja. Leksika tokiais atvejais gali išlikti ta pati, tačiau socialinė reikšmė pakinta, o tai patvirtina teorinį teiginį, kad socialinių reikšmių variantų randasi daugiau negu leksinių.

4. Tyrimas atskleidė, kad lietuvių darbo aplinkoje vartojami anglų ir rusų kalbų ištekliai kuria skirtingų, tik iš dalies persiklojančių indeksinių reikšmių lauką. Anglų kalbos savybė indeksuoti profesionalumą, kompetenciją, išmanymą kartojasi visose keturiose darbo aplinkose, tai įtvirtina jau ir kituose tarptautiniuose tyrimuose identifikuotą tendenciją. Rusiški ištekliai su profesionalumu nesiejami, jie naudojami su neformaliais santykiais susijusioms asmens savybėms ir pozicijoms kurti. Vis dėlto santykių dimensijoje greta rusų kalbos randasi ir anglų kalba, o kai kada anglų kalba perima rusų kalbos santykių palaikymo funkcijas. Kaip tik dėl šių gana skirtingų, su anglų ir rusų kalbomis siejamų asociacijų kartais jau *pats perėjimas* prie kito kodo, pavyzdžiui, anglų kalbos, gali pasitarnauti kaip kontekstinė užuomina apie pakitusią kalbėtojo intenciją ir perėjimą iš, pavyzdžiui, santykių plotmės į dalykiškumo plotmę.

5. Mišrios kalbos vartojimo neįmanoma analizuoti pasitelkiant tik pavienius kalbėtojų ir komunikacinių kontekstų požymius, tačiau tyrime pastebėtos jau kitų lietuvių tyrėjų fiksuotos mišrios kalbos sąsajos su amžiumi ir lytimi. Kuo vyresni tyrimo dalyviai, tuo daugiau ir įvairesnių rusų kalbos išteklių matyti jų mišriame stiliuje. Ir atvirkščiai, jaunesni dalyviai įprastai perima tik atskirus dažnai jų aplinkoje kartojamus rusiškus intarpus arba jų nevartoja visai. Jaunesniųjų kalbėtojų kalbiniame repertuare rusų kalbą bent iš dalies pakeičia anglų kalba.

Tiriamuojuose medžiagoje pastebėta ir skirtinga vyrų ir moterų solidarizavimosi raiška. Visose tirtose aplinkose moterys, išreikšdamos palaikymą pašnekovei, panašiai kaip ir paauglės mergaitės ankstesniuose tyrimuose, linkusios vartoti specifinę anglišką leksiką. Vyrų, ypač vien vyrų

specialistų grupėje (#2 INF), kaip konsoliduojanti strategija, analogiškai anksčiau tirtų paauglių berniukų kalbos rezultatams, greta anglų kalbos intensyviai vartojama rusų kalba ir rusiški keiksmažodžiai. Nors paremti tik atvejų studijomis, tokie rezultatai leidžia daryti prielaidą apie anglišką ir rusišką išteklį diferencijuotą naudojimą, atitinkamai, moteriškojo ir vyriškojo solidarumo raiškiai.

6. Vertinant tyrimo rezultatus ankstesnių mišrios kalbos tyrimų Lietuvoje kontekste, galima teigti, kad suaugusieji darbo aplinkoje iš esmės elgiasi panašiai, kaip ir kitos tirtos amžiaus grupės ir veiklos bendruomenės. Tyrimo rezultatai patikslina ir papildo anksčiau apie lietuvių mišrios kalbos socialines reikšmes susidarytą bendrąjį vaizdą.

Atliekant tokio pobūdžio tyrimą, neišvengiama ir neatmestina subjektyvios ar netikslios interpretacijos rizika. Nors išvados daromos įvertinus visą informaciją, kurią pavyko surinkti, ir nuodugniai išanalizavus didžiulį kiekį pokalbių išrašų kartu su garso įrašais, suprasti ir interpretuoti tai, kas vyksta veiklos bendruomenės viduje, apibrėžti informantų santykius ir konkrečių kalbėtojų intencijas iš tiesų galima tik gana ribotai. Nemažas metodo trūkumas buvo ir tai, kad nebuvo galimybės naudoti vaizdo įrašą. Taip prarastos tokios svarbios neverbalinės diskurso dedamosios kaip kūno kalba, veido išraiška, mimika, žvilgsnis.

Tyrimo rezultatai nereprezentuoja lietuviškų darbo aplinkų ar veiklos bendruomenių apskritai, jie perteikia galimus mišrios kalbos vartojimo motyvus ir potencialias tendencijas. Socialinės reikšmės, kaip koncepto, prigimtyje slypintis paradoksas – socialinių reikšmių unikalumas ir universalumas, jų kontekstualumas ir konvencionalumas – suteikia pagrindą tikėtis, kad tyrimo rezultatai ne tik atskleidžia labiausiai tikėtinas socialines reikšmes mikroanalitiniame lygmenyje, bet gali prisidėti formuojant hipotetinį vaizdą apie platesnius socialinius ir kultūrinius procesus lietuvių vartojamos mišrios kalbos tyrimų lauke. Žvelgiant dar plačiau, tyrimo rezultatai taip pat yra indėlis į sociolingvistinius tyrimus posovietinėje Rytų Europos erdvėje, kurioje tebevyksta sociolingvistinis perėjimas nuo rusų kalbos, kaip kitakilmio kalbinio ištekliaus, į anglų kalbą.

Tyrimo perspektyvos ir metodinės rekomendacijos. Disertacijoje apsiribota keturiomis Vilniaus mieste esančiomis darbo aplinkomis, kurios panašios viena į kitą tyrimo dalyvių skaičiumi, jų išsilavinimu (aukštasis), tautine sudėtimi ir tuo, kad jose visose dirbama biuro aplinkoje. Ateityje būtų pravartu paanalizuoti ir tas darbo aplinkas, kuriose dirbama fiziškai, ir galbūt

tokias, kurių etninė sudėtis nebūtų tokia vienalytė, bet įtrauktų ir tautinių mažumų ar migrantų.

Medžiagos apimties prasme galbūt vertėtų rinktis mažiau laikui imlią procedūrą, t. y. kaupti mažiau duomenų arba sistemingai riboti analizuojamos medžiagos korpusą. Šio tyrimo natūralaus diskurso masyvas, nedarant kompromiso dėl analizės detalumo, pareikalavo neproporcingai daug laiko ir pastangų. Jei informantai nesutinka būti filmuojami, rekomenduotina įvertinti tiriamos grupės dydį ir galbūt apsiriboti mažesnėmis informantų grupėmis, nes identifikuoti pašnekovus iš balso ar kalbėjimo manieros yra ganėtinai sudėtinga. Patartina įvertinti ir triukšmo lygį tyrimo aplinkoje, ypač vasaros sezono metu, kai pro atvirus langus į patalpas sklinda gatvės triukšmas.

Pasauliui globalėjant, darbo aplinkų tyrimuose pastebima tendencija labiau susitelkti į tarptautines, daugiakultūres, daugiakalbes aplinkas. Šiuolaikinėse įmonėse sąvoka „darbas visam gyvenimui“ jau laikoma pasenusia, nes mobilūs profesionalai, tiek protinį, tiek fizinį darbą dirbantys asmenys, dažnai keičia ne tik darbo vietas ir darbo pobūdį, bet ir šalis, kuriose gyvena, ir kalbines aplinkas, prie kurių tenka prisitaikyti. Nuolatinės kaitos kontekste būtų prasminga pažvelgti į tokias dinamiškai besivystančias darbo aplinkas ir Lietuvoje. Manytina, kad jose dar labiau išryškėtų kalbinių repertuarų takumas ir hibridiškumas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Agha, A. 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge University Press.
- Androutsopoulos, J. 2013. Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications. *International Journal of Bilingualism* 19(2), 185–205.
- Angouri, J. 2014. Multilingualism in the workplace: Language practices in multilingual contexts. *Multilingua* 33(1–2), 1–9.
- Angouri, J., M. Marra. 2011. “OK One Last Thing for Today Then”: Constructing Identities in Corporate Meeting Talk. *Constructing Identities at Work*. J. Angouri, M. Marra (eds.), 85–100. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Angrosino, M. 2007. *Doing Eyhnographic and Observational Research*. SAGE Publications.
- Antaki, C., S. Widdicombe (eds.). 2008. *Identities in Talk*. London: Sage.
- Auer, P. 1999. From code-switching via language mixing to fused lects: toward a dynamic typology of bilingual speech. *International Journal of Bilingualism* 3(4), 309–332.
- Auer, P. (ed.). 2007. *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. Mouton de Gruyter.
- Auer, P. 2011. Code-switching/mixing. *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. R. Wodak, B. Johnstone, P. Kerswill (eds.), 460–478. SAGE.
- Bailey, B. 2007. 13. Multilingual forms of talk and identity work. *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. P. Auer, L. Wei (eds.), 341–370. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110198553.3.341>
- Bakhtin, M. 1981. Discourse in the Novel (M. Holquist, C. Emerson, trans.). *The Dialogic Imagination*. M. Holquist (ed.), 259–422. Austin: University of Texas Press.
- Bell, A. 2016. What the past can teach the future: a revisionist history of sociolinguistic style. *Sociolinguistics Symposium* 21 (Murcia).
- Bell, A. 2002. Back in style: reworking audience design. *Style and Sociolinguistic Variation*. P. Eckert, J. R. Rickford (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Beltrama, A. 2016. *Bridging the gap: Intensifiers between semantic and social meaning*. Doctoral dissertation. University of Chicago. DOI: 10.6082/M1PN93HZ.

- Ben-Rafael, M. 2008. French: Tradition versus Innovation as Reflected in English Borrowings. *Globally Speaking: Motives for Adopting English Vocabulary in Other Languages. Multilingual matters*. J. Rosenhouse, R. Kowner (eds.), 44–67. Clevedon, Buffalo, Toronto.
- Blommaert, J. 2005. *Discourse: A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J., A. Backus. 2011. Repertoires revisited: “Knowing language” in superdiversity. *Working Papers in Urban Language and Literacies*. Paper 67, 1–26. London: King’s College London.
- Blommaert, J., B. Rampton. 2011. Language and superdiversity: A position paper. *Working Papers in Urban Language and Literacies*. Paper 70, 1–22. London: King’s College London.
- Blommaert, J., S. Leppänen, M. Spotti. 2012. Endangering multilingualism. *Dangerous Multilingualism*. Blommaert et al. Palgrave.
- Borzeix, A., B. Fraenkel. 2005. *Langage et travail: Communication, Cognition, Action*. Paris: CNRS Editions.
- Boutet, J. 2008. *La vie verbale au travail. Des manufactures aux centres d’appels*. Paris: Octares.
- Bryman, A. 2004. *Social Research Methods*. Oxford university Press.
- Burnett, H. 2017. Sociolinguistic interaction and identity construction: The view from game-theoretic pragmatics. *Journal of Sociolinguistics* 21(2), 238–271. <https://doi.org/10.1111/josl.12229>
- Chui, H. L., Y. Q. Liu, B. C. N. Mak. 2016. Code-switching for newcomers and veterans: A mutually-constructed discourse strategy for workplace socialization and identification. *International Journal of Applied Linguistics* 26(1), 25–51.
- Collinson, D., J. Hearn. 1996. Men at Work: Multiple Masculinities/Multiple Workplaces. *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*. M. Mac An Ghaill (ed.), 61–76.
- Condamines, A. 2010. Variations in terminology. Application to the management of risks related to language use in the workplace. *Terminology* 16(1), 30–50.
- Coupland, N. 2002. Language, situation, and the relational self: theorizing dialect-style in sociolinguistics. *Style and Sociolinguistic Variation*. P. Eckert, J. R. Rickford (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Coupland, N. 2007a. *Style: Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coupland, N. 2007b. Aneurin Bevan, class wars and the styling of political antagonism. *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. P. Auer (ed.). Mouton de Gruyter.
- Čekuolytė, A. 2014a. Streetwise, Active and cool: How Do Vilnius Adolescents Perceive their Peers' linguistic Identity? *Taikomoji kalbotyra* 6. <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomojikalbotyra/article/view/48/43>.
- Čekuolytė, A. 2014b. He blet nachui was in a shop: swearing Practices and Attitudes to swearing among Vilnius Adolescents. *Taikomoji kalbotyra* 6. <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomojikalbotyra/article/view/43/38>.
- Čekuolytė, A. 2017. *Vilnius adolescents' social order: An outsider's look Inside. An ethnographic and sociolinguistic study of social categories and stylistic practices among Vilnius adolescents*. PhD dissertation. Vilnius: Institute of the Lithuanian Language.
- Day, D., J. Wagner. 2007. Bilingual professionals. *Handbook of multilingualism and multilingual communication*. P. Auer, L. Wei (eds.), 391–404. Berlin, Germany: De Gruyter.
- De Fina, A. 2007. Style and stylization in the construction of identities in a card-playing club. *Social identity and communicative styles: An alternative approach to linguistic heterogeneity*. P. Auer (ed.). Berlin: Mouton de Gruyter.
- De Fina, A. 2010. The negotiation of identities. *Interpersonal Pragmatics*. M. A. Locher, S. L. Graham (eds.), 205–224. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Drew, P., J. Heritage (eds.). 1992. *Talk at work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drew, P., J. Heritage. 1995. Analyzing talk at work: an introduction. *Talk at Work: Interaction in Institutional Settings*. P. Drew, J. Heritage (eds.), 3–64. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, P. 2002. Style and Social Meaning. *Style and Sociolinguistic Variation*. P. Eckert, J. R. Rickford (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, P. 2004. The Meaning of Style. *Proceedings of the Eleventh Annual Symposium about Language and Society. Texas Linguistic Forum* 47, 41–53.

- Eckert, P. 2008. Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics* 12(4), 453–476.
- Eckert, P. 2012. Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual review of Anthropology* 41, 87–100.
- Eckert, P. 2016. Variation, meaning and social change. *Sociolinguistics: Theoretical debates*. N. Coupland (ed.), 68–85. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, P. 2019. The limits of meaning: Social indexicality, variation, and the cline of interiority. *Language* 95(4), 751–776. DOI: 10.1353/lan.2019.0072.
- Eckert, P., W. Labov. 2017. Phonetics, phonology and social meaning. *Journal Of Sociolinguistics* 21(4), 467–496. <https://doi.org/10.1111/josl.12244>
- Edley, N. 2001. Analysing masculinity: interpretative repertoires, subject positions and ideological dilemmas. *Discourse as data: a guide to analysis*. M. Wetherell, S. Taylor, S. J. Yates (eds.), 189–228. London: Sage and the Open University.
- Eppler, E. D. 2011. A bisserl (‘little’) English, a bisserl Austrian, a bisserl Jewish, a bisserl female: Minority identity construction on a bilingual collaborative floor. *International Journal of Bilingualism* 17(1), 23–42.
- Gafaranga, J. 2007. Code-switching as a conversational strategy. *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. P. Auer, Li Wei (eds.), 279–313. Mouton de Gruyter.
- Gal, S. 2014. Jon J. Gumperz’s discourse strategies. *Journal of Linguistic Anthropology* 23(3), 115–126.
- Gardner-Chloros, P. 2009. *Code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Garrett, P. 2010. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
- Giles, H. 2002. Couplandia and beyond. *Style and Sociolinguistic Variation*. P. Eckert, J. R. Rickford (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Goffman, E. 1981. *Forms of talk*. Oxford: Blackwell.
- Goffman, E. 1982. *Interaction Ritual*. Pantheon books, New York.

- Gordon, C. 2011. Gumperz and interactional sociolinguistics. *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. R. Wodak, B. Johnstone, P. Kerswill (eds.), 67–84. Los Angeles, CA: SAGE.
- Gordon, C., J. Kraut 2017. Interactional Sociolinguistics. *The Routledge Handbook of Language in the Workplace*. B. Vine (ed.). Routledge.
- Gritsenko, E., A. Laletina. 2016. English in the international workplace in Russia. *World Englishes* 35(3), 440–456.
- Gumperz, J. 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, J., J. Cook-Gumperz. 1982. Introduction: Language and the communication of social identity. *Language and Social Identity. Studies in Interactional Sociolinguistics*. J. Gumperz (ed.), 1–21. Cambridge: Cambridge University.
- Gumperz, J. 2001. Interactional sociolinguistics: A personal perspective. *The Handbook of Discourse Analysis*. D. Schiffrin, D. Tannen, H. Hamilton (eds.), 215–228. Malden, MA: Blackwell.
- Gumperz, J., J. Cook-Gumperz. 2007. A postscript: Style and identity in interactional sociolinguistics. *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. P. Auer (ed.). 479–498. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gunarsson, B. L. 2014. Multilingualism in European workplaces. *Multilingua* 33(1–2), 11–33.
- Hasund, I. Kr., E. D. Drange, A. Stenström. 2014. The pragmatic functions of swearing by mother in English, Spanish and Norwegian teenage talk. *Swearing in the Nordic Countries. Dansk Sprognaevns konferenceserie* 2, 11–35. Copenhagen: Dansk Sprognaevn.
- Holmes, J. 2000. Doing collegiality and keeping control at work: small talk in government departments. *Small Talk*. J. Coupland (ed.). London: Routledge.
- Holmes, J. 2000b. Victoria University's Language in the Workplace Project: An overview. *Language in the Workplace Occasional Papers* 1.
- Holmes, J. 2001. *An Introduction to Sociolinguistics*. Essex: Longman.
- Holmes, J. 2005. When small talk is a big deal: sociolinguistic challenges in the workplace. *Second Language Needs Analysis*. M. H. Long (ed.), 344–372. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmes, J. 2006. *Gendered Talk at Work: Constructing Gender Identity Through Workplace Interaction*. Oxford: Blackwell.

- Holmes, J. 2009. Discourse in the workplace literature review. *Language in the Workplace Occasional Papers* 12.
- Holmes, J., R. Fillary. 2000. Handling small talk at work: challenges for workers with intellectual disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education* 47(3), 273–291.
- Holmes, J., S. Schnurr. 2006. “Doing femininity” at work: More than just relational practice. *Journal Of Sociolinguistics* 10(1), 31–51.
- Holmes, J., M. Stubbe. 2003. “Feminine” workplaces: Stereotypes and reality. *Handbook of Language and Gender*. J. Holmes, M. Meyerhoff (eds.), 573–599. Oxford: Blackwell.
- Hogg, M. A., D. Abrams. 1998. *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London: Routledge.
- Hymes, D. 2003. Models of the Interaction of Language and Social Life. *Sociolinguistics. The Essential Readings*. Ch. B. Paulston, G. R. Tucker (eds.). Malden: Blackwell Publishing.
- Irvine, J. T. 2002. “Style” as distinctiveness: the culture and ideology of linguistic differentiation. *Style and Sociolinguistic Variation*. P. Eckert, J. R. Rickford (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ivanovas, M. 2021. *Multilingualism at work: A comparative study of mixed linguistic resources and repertoires in blu-collar and white-collar jobs in Lithuania*. Bakalauro darbas. Vilniaus universitetas.
- Jaspers, J. 2012. Interactional sociolinguistics and discourse analysis (Chapter 10). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. J. P. Gee, M. Handford (eds.), 135–146. London: Routledge.
- Jørgensen, J. N., M. Karrebæk, L. M. Madsen, J. Spindler Møller. 2011. Polylinguaging in superdiversity. *Diversities* 13(2), 23–38.
- Kamandulytė-Merfeldienė, L. 2018. Svetimų kalbų intarpai sakytinėje lietuvių kalboje. *Lietuvių kalba* 12, 1–18.
- Kankaanranta, A. 2006. “Hej Seppo, Could You pls Comment on This!” – Internal Email Communication in Lingua Franca English in a Multinational Company. *Business Communication Quarterly* 69(2), 216–225.
- Kask, H. 2016. English-Estonian code-copying in Estonian blogs. *Philologia Estonica* 1, 80–101.
- Kiesling, S. 2009. Style as stance: can stance be the primary explanation for patterns of sociolinguistic variation? *Sociolinguistic Perspectives on Stance*. A. Jaffe (ed.), 171–194. Oxford University Press.

- King, B. W. 2014. Tracing the Emergence of a Community of Practice: Beyond Presupposition in Sociolinguistic Research. *Language in Society* 43, 61–81.
- Koester, A. 2010. *Workplace Discourse*. London: Continuum.
- Labov, W. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W. 2002. The anatomy of style-shifting. *Style and Sociolinguistic Variation*. P. Eckert, J. R. Rickford (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Labov, W. 2003. Some sociolinguistic principles. *Sociolinguistics. The Essential Readings*. Ch. B. Paulston, G. R. Tucker (eds.). Malden, MA: Blackwell.
- Leppänen, S. 2007. Youth language in media contexts: insights into the functions of English in Finland. *World Englishes* 26(2), 149–169.
- Leppänen, S., T. Nikula. 2007. Diverse uses of English in Finnish society: discourse-pragmatic insights into media, educational and business contexts. *Multilingua* 26(4), 333–380.
- Lüdi, G. 2017. Identity in the Workplace in a Context of Increasing Multilingualism. *The Routledge Handbook of Language in the Workplace*. B. Vine (ed.). Routledge.
- Maher, J. C. 2005. Metroethnicity, language, and the principle of Cool. *International Journal of the Sociology of Language* 175/176, 83–102.
- Maher, J. C. 2010. Metroethnicities and Metrolanguages. *The Handbook of Language and Globalization*. N. Coupland (ed.), 575–591. Oxford: Blackwell.
- Mancl, A. C., B. Penington. 2011. Tall Poppies in the Workplace: Communication Strategies Used by Envious Others in Response to Successful Women. *Qualitative Research Reports in Communication* 12(1), 79–86.
- Moore, E., R. Podesva. 2009. Style, indexicality, and the social meaning of tag questions. *Language in Society* 38(4), 447–485.
- Mullany, L., M. Yoong. 2017. Gender and the Workplace. *The Routledge Handbook of Language in the Workplace*. B. Vine (ed.). Routledge.
- Nelson, M. 2014. “You need help as usual, do you?”: Joking and swearing for collegiality in a Swedish workplace. *Multilingua* 33(1–2), 173–200.

- Ochs, E. 1992. Indexing gender in A. Duranti and Ch. Goodwin (eds.) *Rethinking context: language as an interactive phenomenon*, 335–358. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ochs, E. 1993. Constructing social identity: A language socialization perspective. *Research on Language and Social Interaction* 26(3), 287–306.
- Otsuji, E., A. Pennycook. 2009. Metrolingualism: fixity, fluidity and language in flux. *International Journal of Multilingualism* 7(3), 240–254.
- Otsuji, E., A. Pennycook. 2011. Social inclusion and metrolingual practices. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 14(4), 413–426.
- Otsuji, E., A. Pennycook. 2014. Unremarkable hybridities and metrolingual practices. *The Global-Local Interface and Hybridity: Exploring Language and Identity*. R. S. Rubdy, L. Alsagoff (eds.), 83–99. Bristol: Multilingual Matters.
- Pennycook, A. 2010. Popular cultures, popular languages, and global identities. *The Handbook of Language and Globalization*. N. Coupland (ed.), 592–607. Oxford: Blackwell.
- Pennycook, A. 2011. Global Englishes. *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. R. Wodak, B. Johnstone, P. Kerswill (eds.), 512–523. SAGE.
- Pennycook, A. 2016. Mobile times, mobile terms: The trans-super-poly-metro movement. *Sociolinguistics: Theoretical Debates*. N. Coupland (ed.), 201–216. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pennycook, A. 2020. Blue-Collar Work and Multilingualism: “C’est Tough”. *Language, Global Mobilities, Blue-collar Workers and Blue-collar Workplaces*. K. Goncalves, H. Kelly-Holmes (eds.), 224–236. Routledge.
- Pennycook, A., E. Otsuji. 2014. Metrolingual multitasking and spatial repertoires: “Pizza mo two minutes coming”. *Journal of Sociolinguistics* 18(2), 161–184.
- Pérez-Milans, M. 2015. Language and identity in linguistic ethnography. *Tilburg Papers in Culture Studies* 132.
- Ramonienė, M. 2011. Kalbų vartojimas darbe didžiulesiose Lietuvos miestuose. *Lietuvių kalba* 5. <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/40>
- Rampton, B. 2010. Linguistic ethnography, interactional sociolinguistics and the study of identities. *Applied Linguistics Methods: A Reader*.

- C. Coffin, T. Lillis, K. O'Halloran (eds.), 234–250. London: Routledge.
- Rampton, B. 2017. Interactional Sociolinguistics. *Working Papers in Urban Language and Literacies*. Paper 67, 1–15. London: King's College London.
- Rampton, B., J. Maybin, C. Roberts. 2014. Methodological foundations in linguistic ethnography. *Tilburg Papers in Culture Studies* 102.
- Ricford, J. R., P. Eckert. 2002. *Introduction. Style and Sociolinguistic Variation*. P. Eckert, J. R. Rickford (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Roberts, C. 2007. Multilingualism in the workplace. *Handbook of multilingualism and multilingual communication*. P. Auer, L. Wei (eds.).
- Saito, J. 2020. The (re)construction of ideologies of English-speaking elites at a global corporation in Japan. *Asian Englishes* 22(2), 163–178.
- Schnurr, S. 2009. Constructing leader identities through teasing at work. *Journal of Pragmatics* 41, 1125–1138.
- Schnurr, S., J. Holmes. 2009. Using humor to do masculinity at work. *Humor in Interaction*. N. R. Norrick, D. Chiaro (eds.). Pragmatics & Beyond New Series.
- Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language and Communication* 23, 193–229.
- Silverstein, M. 2016. The “push” of Lautgesetze, the “pull” of enregisterment. *Sociolinguistics: Theoretical Debates*. N. Coupland (ed.), 37–67. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781107449787.003
- Stapleton, K. 2003. Gender and Swearing: A Community Practice. *Women and Language*.
- Stubbe, M., Ch. Lane, J. Hilder, E. Vine, B. Vine, M. Marra, J. Holmes, A. Weatherall. 2003. Multiple discourse analyses of a workplace interaction. *Discourse Studies* 5(3), 351–388.
- Svendsen B. A., S. Marzo. 2015. A “new” speech style is born. *European Journal of Applied Linguistics* 3(1), 47–85.
- Tamaševičius, G. 2014. Five Decades of Swearing on Air in Lithuania. *Swearing in the Nordic Countries. Dansk Sprogævnns konferenceserie 2*. M. Rathje (ed.), 83–98. Copenhagen: Dansk Sprogævn.

- Tamaševičius, G. 2017. Neformalioji leksika eteryje, arba kuo toliau į mišką. *Lietuvių kalbos idealai: kaip keitėsi geriausios kalbos idėja*. L. Vaicekauskienė (ed.), 215–237. Vilnius: Naujasis židinys–Aidai.
- Tannen, D. 1999. The display of (gendered) identities in talk at work. *Reinventing Identities: The Gendered Self in Discourse*. M. Bucholtz, A. C. Liang, L. A. Sutton (eds.), 221–240. New York: Oxford University Press, 1999.
- Tomlinson, J. 2002. *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
- Vaicekauskienė, L. 2010. Globalioji daugiakalbystės perspektyva: anglų kalbos vieta ir vaidmuo Lietuvos miestų erdvėje. *Miestai ir kalbos*. M. Ramonienė (red.), 175–203. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vaicekauskienė, L. 2013a. „Skolos bijosi – turtų nepadarysi“. Leksikos skolinimosi poreikiai ir polinkiai 1991–2013 m. rašytiniuose tekstuose. *Taikomoji kalbotyra* 3, 1–33. DOI: 10.15388/TK.2014.17478.
- Vaicekauskienė, L. 2013b. Kai juokas tikras, bet netikra tikrovė. Diskurso juoko ideologizavimas TV ir radijo eteryje 1960–2010. *Naujasis židinys* 8, 564–571.
- Vaicekauskienė, L. 2014a. Įvadas. Vilniaus kalba: naujas tyrimų etapas. *Taikomoji kalbotyra* 6, 1–8. DOI: 10.15388/TK.2014.17483.
- Vaicekauskienė, L. 2014b. Graži ar protinga? Socialinės Vilniaus merginų tarties variantų reikšmės ir diskurso stereotipai. *Taikomoji kalbotyra* 6, 1–33.
- Vaicekauskienė, L. 2017. Pratarmė. *Lietuvių kalbos idealai. Kaip keitėsi geriausios kalbos idėja*. L. Vaicekauskienė (ed.) Vilnius: Naujasis Židinys–Aidai.
- Vaicekauskienė, L. 2020. Globaliosios anglų kalbos socialinės reikšmės potencialas: ką rodo skirtingų bendruomenių tyrimai? *Taikomoji kalbotyra* 14, 183–208. <https://doi.org/10.15388/Taikalbot.2020.14.13>
- Vaicekauskienė, L. 2022. The sociolinguistic dynamics of Russian and English in post-1990 Lithuania. *World Englishes*, 1–19.
- Vaicekauskienė, L., I. Vyšniauskienė. 2019. Russian and English as socially meaningful resources for mixed speech styles of Lithuanians. *Multilingualism in the Baltic States. Societal Discourses and Contact Phenomena*. S. Lazdiņa, H. F. Marten (eds.), 337–367. Palgrave Macmillan.

- Vaičiakauskienė, S. 2016. Kompiuterijos srities naujieji skoliniai. *Žmogus ir žodis* 18(1), 80–95.
- Vyšniauskienė, I. 2012. Polilingvali Vilniaus jaunimo raiška: socialinės tapatybės paieškos. *Kalbotyra* 64, 140–157.
- Vyšniauskienė, I. 2014. Corpus analysis of Russian and English resources in Vilnius adolescents' speech. *Taikomoji kalbotyra* 6, 1–32.
- Wang, X., M. Spotti, K. Juffermans, L. Cornips, S. Kroon, J. Blommaert. 2014. *Globalization in the margins: toward a re-evaluation of language and mobility*.
- Weber, J., K. Horner. 2012. *Introducing Multilingualism. A Social Approach*. London and New York: Routledge.
- Wenger, E. 1998: *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Wenger, E. 2000. Communities of Practice and Social Learning Systems. *SAGE Organisation articles* 7(2), 225–246.
- Wenger, E. 2004. Knowledge management as a doughnut: shaping your knowledge strategy with communities of practice. *Ivey Business Journal*, January.
- Wenger, E., R. McDermott, W. M. Snyder. 2002. *Cultivating Communities of Practice*. Harvard: Harvard Business Press.
- Wetherell, M., S. Taylor, S. J. Yates (eds.). 2001. *Discourse as data: A guide or analysis*. Sage.
- Wilson, N. 2017. Linguistic Ethnography. *The Routledge Handbook of Language in the Workplace*. B. Vine (ed.). Routledge.
- Zimmerman, D. (ed.) 2008. *Identity, context and interaction*. SAGE Publications Ltd.
- Zenner, E., D. Speelman, D. Geeraerts. 2014. A sociolinguistic analysis of borrowing in weak contact situations: English loanwords and phrases in expressive utterances in a Dutch reality TV show. *International Journal of Bilingualism* 19(3): 333–346.
- Zenner, E., D. van de Mierop. 2017. The social function of English in weak contact situations: ingroup and outgroup marking in the Dutch reality TV show “Expeditie Robinson”. *Journal of Pragmatics* 113.

PRIEDAI

PRAŠYMAS ATLIKTI TYRIMĄ

2014-03-20

Vilnius

Esu Vilniaus universiteto dėstytoja ir Filologijos fakulteto doktorantė, rengiu disertaciją „Metrolingvalizmas Lietuvoje“. Tai sociolingvistinis tyrimas, kuriame tiriama gyvoji kalba, vartojama realioje komunikacijoje.

Mano tyrimo objektas – Vilniuje gyvenančių ir dirbančių žmonių **kalba darbo aplinkoje**. Įrašinėju įvairius autentiškus kolegų pokalbius. Tyrimo tikslas yra ištirti, kaip kinta šiuolaikinių suaugusiųjų miestiečių kalba, kaip ji prisitaiko prie naujų aplinkybių bei naujų kalbėtojų poreikių. Tokių tyrimų Lietuvoje kol kas nėra atlikta, apskritai autentiškos miestų kalbos tyrimų yra labai nedaug.

Gauti natūralios spontaniškos kalbos be savanorių yra neįmanoma. Kaip tik todėl mūsų srities tyrimuose dažnai (kaip ir ši kartą) prašoma pačių kalbėtojų (jūsų) pagalbos. Savanoriui duodamas diktofonas ir instrukcija, kaip įrašyti pokalbius ir kaip informuoti apie tyrimą kolegas. Sukaupiti įrašai vėliau išrašomi, koduojami ir analizuojami kokybiniais ir kiekybiniais metodais.

Noriu pabrėžti, kad **tyrimas atliekamas laikantis visų šiandien galiojančių mokslinės etikos ir konfidencialumo reikalavimų**. Patį įrašą girdi tik vienas asmuo, t. y. tyrėjas (aš), o išrašytuose pokalbių fragmentuose minimi asmenys, pavadinimai ar bet kokia kita kalbėtojus galinti identifikuoti informacija užkoduojama taip, kad būtų užtikrintas kalbėtojų anonimiškumas. Įrašai naudojami tik moksliniams tikslams. Sutikus dalyvauti tyrime, bet vėliau apsigalvojus, visada galima atsisakyti.

Nors tiesioginės naudos iš savanorystės renkant kalbinius duomenis vargu ar galima tikėtis, viliuosi, kad bendradarbiavimas su mokslininkais gali būti įdomus. Jei būtų susidomėjusių, pristatytiau publikacijas ir konferencijų medžiagą apie jau atliktą tyrimą. Man jūsų sutikimas yra neįkainojama galimybė susipažinti su gyva ir autentiška miesto kalba, todėl prašau jūsų padėti surinkti gyvosios kalbos pavyzdžius iš jūsų įmonėje dirbančių žmonių kasdienės kalbos. Jeigu turite klausimų, mielai į juos atsakysiu el. paštu arba telefonu.

Labai lauksiu jūsų atsakymo.

doktorantė lektorė Dalia Pinkevičienė
Vilniaus universitetas
tel., el. paštas:

INFORMANTŲ SUTIKIMAS

Jūsų indėlis įrašant pokalbius tyrimui „**Metrolingvalizmas Lietuvoje**“ bus man neįkainojama pagalba ir leis patyrinėti, kokia yra spontaniška Vilniuje gyvenančių ir dirbančių žmonių kalba.

Jeigu apsispręsite dalyvauti projekte, Jums gali kilti įvairių klausimų. Į keletą pabandysiu atsakyti iš anksto. Prašau perskaityti šią trumpą informaciją.

- Kam reikalingas toks tyrimas?

Tai sociolingvistinis tyrimas, man rūpi gyva suaugusiųjų miestiečių kalba. Kaip mokslininkai, mes jos nevertiname, tačiau norime aprašyti, kaip ji vartojama realioje komunikacijoje. Norime sužinoti, kaip mūsų kalba keičiasi ir prisitaiko prie naujų aplinkybių bei naujų mūsų poreikių.

- Ką reikės daryti?

Jums tereikės pamiršti, kad esate kartas nuo karto įrašinėjami (diktofonas vieno iš savanorių bus įjungtas tik kelioms valandoms per dieną ir nebūtinai kasdien).

- Jums nereikės atskirai skirti tam savo laiko.
- Jūsų privatumas nenukentės, įrašai bus anoniminiai ir naudojami tik moksliniais tikslais. Visi vardai, pavadinimai įrašų išrašuose bus užkoduoti, o bet kokia informacija, iš kurios galima atpažinti kalbėtojus – ištrinta.

• Tyrimas yra grynai savanoriškas. Apsigalvojus, bet kada galima atsisakyti dalyvauti.

Kilus bet kokiems klausimams ar abejonėms, visada galite kreiptis į tyrėją, Vilniaus universiteto doktorantę Dalią Pinkevičienę (tel. , el. paštas:).

Aš įsipareigoju laikytis visų šiame dokumente nurodytų mokslinės etikos ir konfidencialumo reikalavimų.

(pavardė, parašas, data)

Aš sutinku dalyvauti savanoriu Vilniaus universiteto doktorantės Dalios Pinkevičienės vykdomame projekte „Metrolingvalizmas Lietuvoje“ ir neprieštarauju, kad mano pokalbiai su kolegomis būtų įrašomi, o įrašai būtų naudojami mokslinei kalbos analizei.

(pavardė, parašas, data)

INFORMACIJA SAVANORIUI

Esu labai dėkinga, kad sutikote tapti pagrindiniu savanoriu renkant duomenis tyrimui “Metrolingvalizmas Lietuvoje”.

Įrašinėju įvairius autentiškus kolegų pokalbius įmonėse, susijusiose su globaliu verslu, informacijos perdavimu, informacinėmis technologijomis. Tokių tyrimų Lietuvoje kol kas nėra atlikta. Planuoju įrašyti apie 70 - 100 valandų pokalbių dešimtyje skirtingų įmonių. Kadangi gauti natūralios kalbos be savanorių neįmanoma, Jūsų pagalba man yra labai vertinga.

Jūsų būtų prašoma per maždaug **porą savaitių** Jums paskolintu **diktofonu** įrašyti **nuo dešimties iki keliolikos valandų** įvairių kolegų pokalbių. Geriausia įrašinėti **keletą** kalbančiųjų (viename kambaryje sėdinčius, kavos pertraukėlei susiburiančius kolegas).

- Iš pradžių **informuokite** kolegas, trumpai jiems papasakodami apie tyrimą (projekto aprašymas pridedamas.) Pradžiai užtenka gauti bent jau žodinį kolegų sutikimą, raštiškas sutikimas gali būti pasirašytas ir vėliau.
- Svarbu paminėti projekto **anonimiškumą**. Įrašai bus naudojami tik moksliniais tikslais. Visi vardai, pavadinimai įrašų išrašuose bus užkoduoti, o bet kokia informacija, iš kurios galima atpažinti kalbėtojus – ištrinta.
- Diktofoną įjunkite **kelioms valandoms per dieną** ir nebūtinai kasdien, kad kolegos nežinotų, kad tuo momentu yra įrašinėjami. To reikia, kad būtų išlaikytas įrašo natūralumas ir spontaniškumas.
- Tomis dienomis, kai įrašinėsite, **užpildykite lentelę** su informacija apie kalbėtojus ir komentarais apie tos dienos įrašą (lentelės pridedamos).
- Visada galima **atsisakyti** dalyvauti tyrime. Jeigu kolegos persigalvos, įrašus, kuriuos įrašant jie dalyvavo, ištrinkite. Palikite tik tuos įrašus, kurių dalyviai yra pasirašę **raštišką sutikimą** dalyvauti tyrime. Raštišką sutikimą turėtumėte pasirašyti ir Jūs.
- Trumpa instrukcija, kaip naudotis diktofonu, pridedama. Taip pat pridedamas projekto aprašymas ir informantų sutikimas.

Dar kartą Jums dėkoju ir linkiu sėkmės!

Jei turite klausimų, rašykite arba skambinkite .

INFORMACIJA APIE DALYVIUS

Kalbėtojų vardai ir/ar kodai	Amžius (nors apytikriai)	Kiek laiko dirba šioje įmonėje, kiek laiko	Gimtoji ar gimtosios kalbos	Kokių mokėsi užsienio kalbų	Kokiose šalyse teko gyventi ar dirbti
Įrašykite save					
ir kitus					

Jei turite klausimų, rašykite arba skambinkite

INFORMACIJA APIE ĮRAŠĄ

Įrašo numeris ir trukmė, pokalbio dalyviai	Situacija, komentarai (Apibūdinkite, kas vyko pokalbio metu arba prieš pokalbį, arba kai įrašas nutrūko.)
Vardai/kodai	

Jei turite klausimų, rašykite arba skambinkite tel.

INTRODUCTION

The study examines mixed speech, or the mixed style, which could be broadly defined as a hybrid variety of speech incorporating elements of various languages. In Lithuanian contexts, mixed speech could be described as a flow of speech consisting of linguistic resources from languages other than Lithuanian (mainly English and Russian) incorporated into otherwise Lithuanian talk. In scientific literature, it is also referred to as ‘heteroglossia’, ‘crossing’, or ‘poly-, trans- and metro-linguism’ (Bakhtin 1981; Blommaert, Rampton 2011; Pennycook 2016).

Lithuanian sociolinguists have already carried out some studies on the linguistically mixed speech and writing in such areas as afterschool conversations among teenager peers and social media written communication (Vaicekauskienė 2014b; Vyšniauskienė 2014; Čekuolytė 2014, 2017; Vaicekauskienė and Vyšniauskienė 2019, Vaicekauskienė 2022). They treat mixed speech as a socially meaningful resource for identity construction. This study provides insights into the subject by examining the identity-indexing potential of mixed speech in the workplace environment. Adult mixed speech styles are analysed in four white-collar workplaces located in Vilnius.

The aim of the study is to investigate the social meanings conveyed by mixed speech at work and to discuss how the characteristics of different types of work environments determine the social meanings created by mixed speech in those environments.

While progressing, the study has brought about three main **research questions**:

- (1) How is mixed speech used at the discursive-pragmatic level, by taking into account its linguistic composition, sociopragmatic coding parameters of workplace communication, and the activity types (genres) performed?
- (2) What are the social meanings of mixed speech, i.e. what speakers’ stances, character traits, or group and individual identities is the mixed speech associated with in the workplace environments?
- (3) What are the main differences in the social meanings emerging between the two main non-native linguistic resources used by Lithuanians, namely, English and Russian?

Data and method. The study is structured as a series of case studies. The mixed speech was studied in four companies based in Vilnius: a media-related company (Case #1 MEDIA), an information technology company (Case #2 INF), the marketing department of a cosmetics company (Case #3 KOSM), and a bioscience laboratory (Case #4 BIO). The main empirical data consist of audio recordings of the natural speech at work, of which, excluding longer pauses, about 80 hours have been collected.

Social meanings are enacted in the interaction of speakers in a specific context. The context (situation) must be studied at a micro-level, while taking into account many small interwoven nuances: the location, the nature of the activity, the expectations of the speakers, the relationship(s) between the speakers, the pre-history of the conversation, the linguistic repertoire of the participants, etc. Therefore, the empirical data were analysed by employing the methods of interactional sociolinguistics (IS) and linguistic ethnography (LE).

Both paradigms are based on detailed qualitative analysis of the discourse and profound knowledge of the researched context. Both IS and LE rely on authentic data, audio (or video) recordings of the natural speech, both incorporate ethnographic methods, and both developed out of the American tradition of linguistic anthropology (LA). Indeed, IS, LE, and LA are three overlapping paradigms. Even the main authors whose theoretical insights inspired the development of all three are the same: Hymes, Gumperz, Goffman, Agha, and Silverstein (Wilson 2018). In the sociolinguistic studies of speech at work (Holmes 2000, 2006), sometimes it is not even explicitly stated which paradigm the analysis is based on. The authors only mention that a detailed ethnographically informed discourse analysis was carried out, which is also suitable for this research.

Relevance of the research. On the one hand, mixed speech research has recently intensified due to the development of digital communication and the world-transforming globalisation which have made resources of other languages readily available to everyone. On the other hand, in response to this new reality, new theoretical approaches to languages have appeared: languages are no longer seen as separate systems, but are rather perceived as sets of linguistic resources that can be freely chosen as elements for one's or a group's linguistic repertoire, thus forming new styles. Those styles in turn can acquire symbolic meanings and become recognisable as indices (Gumperz, Cook-Gumperz 1982, Agha 2007) that, by associative (indexical)

connections, are linked with the speakers' characteristics, identities, group memberships, or, in other words, with social meanings. The interest in the social meanings of language variants is associated with the third (and current) 'wave' of variant sociolinguistics (Eckert 2012). Since they presuppose separate languages, the terms close to the mixed speech, such as multilingualism, bilingualism, code-switching and code-mixing, are not mentioned here, without rejecting in any way the valuable insights of the code-switching research.

Another notable shift in the paradigm of sociolinguistics and linguistic anthropology is seen in the approach to speaker groups. There has been a shift from speech communities to narrower, more specific and more rapidly changing contexts, the so-called communities of practice (Wenger 2000, 2004; Blommaert, Rampton 2011). There is no longer any preconceived belief that the origin, ethnicity, education or language skills will determine what language or style is expected to be used. Speakers are flexible in the way they speak, while adapting to the specific context and circumstances, and their language is highly variable. It is deemed sufficient that the variant used in a given contextual situation is socially acceptable. In this way, mixed speech contributes to revising, reshaping, and modifying the linguistic norm 'from below', i.e., the norm created by the speakers themselves (Blommaert and Rampton 2011). This is most common in the youth language, but is also encountered in social networks, in advertising, in online texts, within subcultures (such as, for example, hip hop). That kind of mixed speech research, especially the youth language research, is the most widely conducted (Leppänen 2007; Rampton 2010; Androutsopoulos 2013 among others). The Lithuanian research in the matter has a distinctive feature because Lithuania belongs to the post-Soviet Eastern European area, where, unlike in Western European countries, there are two principal non-native linguistic resources of the region, specifically, English and Russian (Vaicekauskienė 2022).

Novelty of the research. The empirical and methodological novelty of this study lies in the fact that it does not focus on the mixed speech used by young people, but rather on the mixed speech of adult speakers, an age group that is much less frequently encountered in the sociolinguistic research. In addition, this study investigates the context of the work environment, which is completely unexplored in Lithuania from the aspect of mixed speech. Four work environments in Vilnius were studied by treating them as communities of practice. The research is based on audio recordings of natural spontaneous

speech, which is also fairly new in the context of the Lithuanian linguistic research.

So far, mixed speech and language at work have been considered separately. While the mixed speech used in youth and social networks has been studied as a stylistic tool for constructing group membership or identities, the workplace language, mainly the monolingual discourse, has been studied for applied or educational purposes: to improve the efficiency of communication at work, to better coordinate actions, to help ethnic minorities better integrate into the workplace environment, etc. The intersection between the mixed speech research and the work environment research is very rare. Research on multilingualism in the workplace does actually occur (Angouri 2014; Gunarsson 2014; Gritsenko, Laletina 2016; Lüdi 2017; Saito 2020), but, as a rule, it is carried out in large multinational companies, where the diversity of languages is determined by a variety of external circumstances, by the need to exchange information between employees of different nationalities, or by the need to share information between different company subsidiaries in different countries. Similar studies may also address social inequality at work and the adaptation of immigrants to a new country and its language (Roberts 2007; Nelson 2014).

On the contrary, this study looks into mixed speech and language at work as a whole and tries to develop a more comprehensive view of both aspects together. It analyses the mixed speech of educated professionals, mainly Lithuanians, who are successful in their field. Their use of mixed speech is not necessary for mutual understanding, and therefore it is assumed that the social meanings constructed by the speakers, their individual, group and professional identities, will be revealed through their mixed styles. Perhaps the closest in nature theoretically grounded approach to the workplace discourse is the research on linguistically diverse (metrolingual) practices that was carried out by Alaister Pennycook and Emi Otsuji in restaurants, cafés and shops in Australian and Japanese cities (Pennycook, Otsuji 2014). The authors argue that, in these work environments, the intersection of the career trajectories of multilingual people and the adaptation of their acquired linguistic resources to a specific place and activity creates a repertoire of mixed resources (a group code) that is specific to that workspace. The main function of the group code is to make collaboration and joint activity more effective. In terms of social meaning, the group code denotes identification with the group.

Structure of the thesis. The first part of the thesis discusses the social aspects of interaction, the concepts of social identity, speaker stances and styles, as well as the theoretical and methodological frameworks of interactional sociolinguistics and linguistic ethnography relevant to the study (1.1.). That part is followed by a discussion of the concept of mixed speech including its relationship to other insights from the research on multilingualism and linguistic heterogeneity (1.2.). The section ends with a discussion of the thesis-relevant context of the work environment together with the notion of a community of practice and a review of the research on language at work (1.3.). The second part is devoted to the data collection and the method used in the study. In the third part, the case studies of the mixed speech in the researched companies are presented in the order in which the recordings were collected. The first setting studied is a media-related company (Case #1 MEDIA), followed by an information technology company (Case #2 INF), the marketing department of a cosmetics company (Case #3 KOSM), and a bioscience laboratory (Case #4 BIO). The thesis ends with generalizing remarks, a discussion of the obtained results, and conclusions.

Statements presented for the defence:

1. Adult mixed speech at work is an additional stylistic option that is not chosen randomly, but rather because of identifiable pragmatic and social incentives of language users.
2. In a community of practice, mixed speech functions in two ways: as a coherent and habitual mixed style, which in itself denotes more or less universal social meanings, and as code switching with a local discursive function where the otherness of the code denotes an additional situational meaning for a specific case. In the second case, the utterances are characterised by a distinctive prosody.
3. Mixed speech in itself signifies belonging to a group and creates the identity of a group member. This is the first and fundamental social meaning of mixed speech.
4. The two principal non-native resources in Lithuanian – English and Russian – create an indexical field of different, only partially overlapping social meanings. The dimension of professionalism is associated only with the English resources, while the Russian resources do not to fulfil this function.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL UNDERPINNINGS

The theoretical part of the thesis consists of three chapters. The first chapter “Social Aspects of Interaction” provides an explanation of the concepts of social meaning, identity and stance from the perspective of social constructivism. It also provides an overview of the development of the treatment of the social meaning and style in sociolinguistics which came in three ‘waves’. Particular attention is given to the description of the current third ‘wave’ of variant sociolinguistics and to the notions of indexicality, indexical order, indexical field and enregisterment as the theoretical approaches to sociolinguistic analysis. The chapter also compares two closely related theoretical and methodological approaches to qualitative analysis of discourse: interactional sociolinguistics and linguistic ethnography, both of which are relevant to this study.

The second chapter “The Concept of Mixed Speech” discusses the concept of mixed speech in itself and in relation to other insights from research on multilingualism and linguistic heterogeneity. The chapter deals with the new terminology which emerged with the intensification of linguistic diversity, while focusing on polylingualism and metrolingualism in particular. The chapter also provides an overview of code-switching, the ideas of which initially were not dissimilar to the ones expressed in those new terms and whose insights may be valuable in this study.

The third chapter “The Subjects, Methods and Theoretical Approaches in Research on Language at Work” deals not only with the previous language research in workplace settings, but also with information about the specific properties of speech at work that allow some preliminary categorization of this kind of language into certain genres according to their sociopragmatic parameters. This categorization of language at work led to an improvised research model which was used to code and analyse recorded interactions. There were three binaries used: ‘front-stage’ (controlled) talk vs. ‘back-stage’ (uncontrolled) talk, task-oriented vs. off-task (relational) talk, and symmetrical vs. asymmetrical talk in terms of the power and status of the interlocutors. Apart from these characteristics, the chapter also defines and explains the term of the community of practice whose framework has been widely deployed in sociolinguistics in general and has proved very valuable in examining work groups.

The theoretical part of the thesis is followed by the chapter “Research Data and Method.” Particular attention is given to the ethical aspects of data collection.

The study draws on naturally occurring spoken data which was voice recorded in four white-collar workplace settings in Vilnius over the period of 2013–2015. The amount of the data collected can be seen in Table 1. Informed consent for participation in the study was secured prior to the recording, and the participants did not know that their mixed speech would be studied. The recordings were collected as unobtrusively as possible over a period of two to several months in each company. Over this time, people increasingly ignored being recorded; there are comments in the recordings showing that they had completely forgotten about the recording equipment. Besides, they did not know on which day and at what time the recorder would be turned on by a key volunteer. The recordings have been supplemented with ethnographic data of various kinds including pre-recording briefings, informal contacts with participants, follow-up unstructured interviews, biographical data of the participants, and contextual notes provided by the key volunteers at the time of recording.

Table 1. Participants and data

	#1 MEDIA	#2 INF	#3 KOSM	#4 BIO
Amount of recorded hours	22 h	28 h	22 h	8 h
Number of the participants	10	5	6	7
Participant gender	F (4), M (6)	F (1), M (4)	F (5), M (1)	F(4), M(3)
Age	30+ - 40+*	30+*	20+ - 30+	20+ - 40+*
Nationality	LT	LT	LT	LT, PL

(* – with an exception of the older manager; PL – a Polish national working in Lithuania)

Following the frameworks of interactional sociolinguistics and discourse analysis, after the recordings had been collected, the stretches of talk containing elements of other languages (mixed speech) were selectively

transcribed and coded according to sociopragmatic parameters of workplace communication. The transcripts were qualitatively analysed in parallel with the recordings, while paying attention to the prosodic and paralinguistic features (laughter, intonation) of talk and by applying the ethnographic knowledge about the contextual situation. This kind of discourse microanalysis (interactional sociolinguistics perspective) aims at discovering recurrent form-context relationship patterns which were expected to lead to the “situated interpretation of communicative intent” (Gumperz 2001: 223), or the social meaning, of linguistic forms. These meanings are implied, rather than directly suggested, and, in order to work out what is being meant, the analyst needs to make assumptions based on the contextual cues, their past experience and knowledge of the world. The initial hypothetical inferences are later on studied comparatively across the data. These may be confirmed, disconfirmed, or reformulated. The confirmed hypotheses can yield more general hypotheses. Bridging back from data analysis to retrospective comments of the participants and scientific literature is also a necessary part of this approach (cf. Rampton 2010).

EMPRICAL ANALYSIS OF THE PRAGMATIC AND SOCIAL MEANINGS OF MIXED SPEECH AT WORK

Case #1 MEDIA

In this workplace setting, work-related conversations do not prevail in the recorded data. It is dominated by small talk – that is, friendly chatting between colleagues on non-work topics. This is probably due to the nature of a journalist's work: they produce their own individual programmes and only occasionally consult with colleagues about what topics to choose or which interviewees to invite. It is not a team whose efforts are focused on one common action; presenters are responsible for different sectors (sports, politics, economy), and each individually contributes to the overall activities of the media company.

English insertions are included in the professional discourse when operating with the modern media, marketing, telecommunications, and business concepts which are necessary for a journalist who knows their job. It is the language of the experts in that field that is used not only for referential reasons but also as an index of their professionalism. Although English work-related insertions are more characteristic of individual speakers than of a group, there is an effort to adopt and repeat their use, and it seems that this is how they pass from the individual use to the group use. English elements are also found in business conversations where the goal is to get a specific job or task quickly done.

The internal code of this co-working community, especially when it comes to non-work topics, is characterised by Russian elements, the Russian slang, and (mild) Russian swear words. The Russian slang and swear words are used as a consolidating linguistic strategy of the group. It is possible that such usage is influenced by the older age of some speakers. Russian is the language of their youth, their already internalized linguistic resource. Alternatively, it is likely that the abundance of Russian elements may also be determined by the well-established traditional usage of Russian in the media (as well as advertising and cinema) sphere, which has been passed on to the younger generation. There have also been cases where English elements have been used to express friendliness with the interlocutor, especially among younger people, or when speaking to women only. It can be assumed that the English resources, at least partially, are gradually taking over the function of solidarity with the interlocutor from the Russian resources.

Both Russian and English interjections, quotations and various stylizations are abundantly used as a stylistic device to enliven interaction, to convey emotions, to make jokes, to tell stories, or when aiming for a certain effect. Then, their otherness is emphasised, their unexpected occurrence in the discourse is characterised by a specific prosody, a different rhythm or pace, and their frequent elicitation of laughter. They also help to relieve certain tense situations with laughter, or reduce social tension. They can also mitigate asymmetrical power relations. Speakers control several speaking techniques which they apply flexibly and creatively, thereby adapting to the interlocutor and the specific situation.

Case #2 INF

Unlike journalists (#1 MEDIA), IT professionals at #2 INF usually work as a team on a common project. Their conversations are dominated by the topic of work, either alone or interspersed with brief, simultaneous side topics, such as sports, car repair, or the current affairs.

The mixed group code varies between the core group (all male) and the whole group (when the female leader joins the male group). The mixed code of the men's group is a combination of Lithuanian and English IT terms with strong Russian swear words, supplemented with the Russian slang, English text elements, as well as other English and Russian phrases. Swearing is ritualised here; it is used as a strategy to consolidate the male group. When the female company manager is present (the mixed code of the entire group), this combination usually no longer contains the two distinct components: strong Russian swear words and IT terms. Unlike in the #1 MEDIA setting, where English was more prominent in the individual style, in the #2 INF setting, English is used by all group members, albeit mostly as IT terms.

The professional dimension highlights the mixed speech social meanings of expertise, authority, credibility (in dealing with partners) and maintaining a professional reputation. The set of mixed language resources used by the group in work-related contexts remains the same, and their meanings depend on the purpose of a particular exchange. In the context of INF #2, a distinctive genre of *language in action* has also emerged. It is needed when the focus is on the action and the result rather than on the information conveyed by words. This genre reflects a key aspect of work environments in general – the work must be done. Fast and effective teamwork is particularly important in this environment since it is highly collaborative.

When talking about non-work subjects, or only briefly deviating from work topics, which is typical for this workplace setting, depending on the context, both English and Russian elements are mixed in. The mixed code is used for joking, telling stories, teasing each other in a friendly way, chatting. In this environment, the normative Lithuanian language may also be used to create comic stylisations while using a specific pronunciation. In the relational dimension, the social meanings of solidarity, support, relationship building, and informal leadership have been identified. In this environment, the open expression of hostility towards the interlocutor or the absent person was also observed in the mixed forms of speech.

Case #3 KOSM

The marketing department is a small group of women working together. Compared to the work environments of #1 MEDIA and #2 INF, the power asymmetry in the setting of #3 KOSM is prominently more noticeable since the company's shareholder – who is also the head of the marketing department – works in the same room. Presumably, because of her presence, there is a lot of talk about work, and conversations about non-work topics are very rare and short.

In #3 KOSM, as in #1 MEDIA and #2 INF, professionalism is indexed by a combination of Lithuanian and English resources, with English terms and more general phrases related to a particular field of work being incorporated into the Lithuanian talk. In this case, these are mainly marketing terms and English names of cosmetic products. Similarly to the other two workplace settings, in environment #3 KOSM, the Lithuanian discourse with English insertions may be used when talking to interlocutors from outside the company (i.e., external communication on the phone).

Perhaps the most striking difference between this environment and the ones already discussed is that, in #3 KOSM, Russian is not used at all, either in work-related, or in non-work conversations, although some employees can actually speak Russian well. The use of slang or swear words of the Russian origin is also avoided (or, at least, not recorded). Thus, the mixed group code here is constructed by using the least variety of linguistic resources compared to the two other environments. It is limited to English insertions only.

Several reasons for the absence of Russian can be put forward. In the Lithuanian context, Russian is associated with informal communication and a high degree of closeness between the interlocutors. This is also reflected in my observations in environments #1 MEDIA and #2 INF. Yet, differently, in

the #3 KOSM environment, the relationships between female employees are based on subordination to a higher-ranking manager-and-shareholder, and the environment itself is characterised as highly competitive. It should also be noted that two of the members of the group have only recently joined the company. Although the scientific literature suggests that women are more likely than men to chat about non-work topics at work, in this group of women, communication on non-work-related topics hardly ever occurs at all, and it is limited to gossiping about colleagues or backstabbing. On the other hand, it could be assumed that Lithuanian female professional groups avoid non-prestigious forms of speech, especially strong swearing, which is associated with aggressive masculinity.

The general atmosphere of the #3 KOSM group is reflected in the social meanings identified in the relational dimension. Not only supportive or neutral, but also covertly or overtly critical stances of the speakers have been identified, expressed through a mixed style incorporating the English lexis. In the rare cases where solidarity is expressed between women, as in environment #1 MEDIA, English words characteristic of women and some Russian slang denoting informality were registered.

Case #4 BIO

The scientific laboratory #4 BIO is somewhat similar to #1 MEDIA in terms of the number of participants, the gender distribution of the participants (the number of men and women is more or less equal), and the level of informality in interacting with each other. The mixed group code, as in the #1 MEDIA environment, is characterised by both English and Russian elements and the Russian slang. A special feature of this work environment is that it employs a Polish foreigner, a doctoral student, who is not always able to communicate in Lithuanian. Lithuanian employees of different ages adapt to a foreign colleague by using mixed speech, and they do so differently, according to their knowledge English. This suggests a distinction between the two age groups: the older members of the group use English minimally, mostly by inserting single adapted English words or phrases, and, less commonly, by using sentences, while the younger ones move freely into spoken English. When talking to a foreigner, Russian is not used as the foreigner cannot speak it.

The use of English by Lithuanians, in addition to being necessary for getting the job done, is also associated with the expression of politeness, friendliness and solidarity towards the foreign colleague. The Polish colleague is addressed only in English, or by inserting English words, even when it is not

necessary for mutual understanding, thus helping him to integrate into this work environment. In return, the foreign colleague, when talking with Lithuanians, tries to incorporate as many Lithuanian words as possible into his English and, wherever possible, starts his remarks in Lithuanian, thus showing his friendliness and his desire to belong to the group as a fully functioning member. This discourse strategy, constructed by both sides, is necessary both for joint work and for the socialisation of the foreign colleague in the community of practice.

Overall, the #4 BIO environment is probably the most relaxed and friendly one compared to the other environments studied; hierarchical differences are almost invisible, and the degree of tolerance is high. Mixed speech is used for joking, storytelling, expressing support among women through specific English vocabulary, and solidarity among men through friendly teasing, while incorporating strong Russian and English swear words, as it was also seen in the other environments. Yet, the expression of a socio-political position through mixed speech, not found in other environments, was also observed here.

In environment #4 BIO, as in all the other workplace settings studied, professionalism is indexed by a combination of the Lithuanian and English language resources. Compared to the other environments where the English resources, in addition to professionalism, also denoted modernity, creativity and initiative, in the #4 BIO environment, somewhat different but similar shades of the social meaning of mixed speech have been identified: the mobility of a modern scientist in the world and the ability to adapt to the changing conditions in the work environment.

DISCUSSION OF RESULTS

To facilitate the initial analysis of the recordings, dichotomies characteristic of the work environment – ‘front-stage’ (controlled) talk vs. ‘back-stage’ (uncontrolled) talk, task-oriented vs. off-task (relational) talk, and symmetrical vs. asymmetrical talk in terms of the power and status of the interlocutors were used to code the excerpts containing mixed speech. All of them worked, but the distinction between task-oriented vs. off-task goals of the conversation may have been the most useful. This distinction led to a classification of social meanings into two large subgroups associated with professional and relational dimensions.

Moreover, a closer approach to the social meanings of mixed speech through the links between different contexts was made possible by a finer

classification of the contexts into specific genres (types of activity, see Table 2). As it can be seen in the table, such genres as *collaboration*, *telephone conversations*, *language-in-action*, *small talk*, *joking*, *storytelling* were identified in most of the work environments studied; other genres, such as *meeting*, *negotiation*, *oral survey*, *gossiping about colleagues*, were observed in only some of them.

Table 2. Genres (activity types) of the work environment in which mixed speech was found

Genre (activity type)	#1 MEDIA	#2 INF	#3 KOSM	#4 BIO
Professional dimension				
Collaboration	+ –	+	+	+
Speech + action		+	+	+
Speech + text	+	+		
Speech + action + text		+	+	
Telephone conversations with acquaintances	+	+	+	+
Telephone conversations with strangers	+		+	
Meeting				+
Negotiations		+		
Oral survey			+	
Relational dimension				
Small talk	+	+	+ –	+
Joking	+	+	+ –	+
Storytelling	+	+		+
Teasing	+ –	+		+
Neutral gossiping	+		+	+
Gossiping about colleagues / backstabbing			+	

The repertoire of the genres applied in the group certainly characterises the group both in terms of the nature of the work they perform and in terms of the relationships between the members of the group. For example, in setting #1 MEDIA, there is less collaboration because the journalists are responsible for their own individual programmes, whereas, in setting #2 INF, because of the nature of the work, there is particular abundance of the genres related to the text on the computer screen and to action. The highly hierarchically constrained setting #3 KOSM is distinguished by the fact that there is almost no small talk or joking. It is also the only environment in which the colleagues who are not present are gossiped about. In settings #1 MEDIA and #4 BIO, which are similar to each other in terms of the number of participants, the

employee gender distribution and the degree of informality in the communication, the genres in which mixed speech is found, are also similar.

It is also worth noting that, in some genres, mixed speech is less socially significant. This is particularly evident in conversations with a lot of (English) text read from the computer screen (*speech + text, speech + text + action*). Apart from being an integral part of the mixed group code, such mixed-speech insertions usually do not have any additional social weight. The text there serves as a working tool and object.

Thus, a detailed analysis of the discourse in specific communicative situations in different work environments based on a search for recurrent links between the forms and genres of mixed speech and the purposes of the conversations led to the identification of the three main blocks of social meanings. They are summarised in Table 3.

In the first block (1), the reader is reminded in abbreviated terms of the combination of mixed resources constituting the usual mixed group code for each environment. It primarily refers to the group membership and the identity of the group member. This is the first and fundamental social meaning of a mixed group code. In settings #2 INF where the presence of a female leader changes the group code of the core male members and #4 BIO where conversations involving a foreign colleague also took on a different character, two variations of the mixed speech resource combinations of the in-group code can be seen. The mixed group code adds an additional way of speaking to the repertoires of the linguistic resources of all these communities of practice, thus contributing to the internal group norm created by its members 'from below'.

In all the groups under study, English professional terms (ENprof), general English (EN) and Russian (RU) insertions, and the Russian slang (RUsl) are recurrent as non-native resources. The only exceptions are the #3 KOSM environment where Russian is not used at all, and the entire #2 INF group where the presence of a female manager leads to the absence of IT terms from the all-group conversations. Still, the male core of the #2 INF group is distinguished by their heavy use of Russian swear words (RUsw). The Russian or Russian-derived professional jargon (RUprof) is observed in the first two environments, but is very rarely used.

As a kind of antithesis to the mixed group code, the first block of Table 3 (1) also identifies two environments (#2 INF and #4 BIO) in which individual

speakers (Domas and Adomas) have individual styles which do not coincide with the mixed group norm. In this way, these speakers construct an individual identity or several aspects of the self (persona) which help them to stand out as individuals in the group.

Table 3. Social meanings of mixed speech in workplace settings

Social meanings	#1 MEDIA	#2 INF	#3 KOSM	#4 BIO
(1) Group/individual code: ‘belonging to a group’ ‘standing out as an individual’	ENprof RU EN RUsl RUprof	All-male: ENprof RU EN RUsl RUsw RUprof	ENprof EN RUsl	Lit. group: ENprof RU RUsl
		Whole group: EN RU RUsl		Whole group: ENprof EN RUsl
		+		+
(2) Professional dimension:				
‘competent, authoritative’	+	+	+	+
‘cooperative’		+	+	+
‘up-to-date, modern’	+			
‘creative, proactive’			+	
‘fast and efficient’	+	+		
‘preserving one’s professional reputation’		+	+	
‘ambitious, competitive’			+	
‘reliable as a partner’		+		
‘making use of job mobility’				+
‘adapting to innovations’				+
(3) Relational dimension:				
‘friendly, supportive’	+	+	+ –	+
‘supportive among women’	+		+	+
‘supportive among men’	+	+		+
‘joking, playful’	+	+		+
‘a democratic leader’	+	+	+ –	+
‘taking a leading role, mobilizing others’		+		
‘hostile, ironic’		+	+	
‘taking a sociopolitical stance’				+

In the group code of the work environments, two dimensions stand out analytically: the professional dimension and the relational dimension. The

first dimension, i.e., professionalism, is dominated by the English language resources. The indexical meanings associated with professionalism form a field of meanings of the attributes of speakers that can be seen in block (2) in Table 3. Meanwhile, the second dimension – relationship building – is rich in elements of the Russian language and the Russian slang, which denote informality, and which may be interchangeable with English, especially with the younger speakers. The indexical meanings of mixed speech associated with relationships can be seen in block (3) in Table 3. The presence of English in both dimensions suggests that the English linguistic resources are perhaps more versatile compared to the Russian ones as they can denote not only professionalism, but also relational support. In contrast, the Russian resources have almost nothing to do with professionalism.

CONCLUSIONS

(1) The study has shown that adult speakers at work manage and alternate between several styles. Mixed speech is one of the options available, and whether or not it will be used depends on the situation and context, on what is acceptable in the given situation, on what is expected of the interactants, and what is pragmatically and socially useful for them. In this sense, mixed speech at work is never a random choice.

(2) Mixed speech, as well as individual prosodically emphasised insertions that could be considered as code-switching, is mainly used in informal workplace contexts that are less constrained by rules and requirements when communicating within a group or a company, i.e., among insiders only. Outside the group (e.g., in telephone conversations), the use of mixed speech depends on the level of proximity between the speakers: when the social distance between the speakers is greater, mixed speech is generally not used, although English insertions can still sometimes be found.

Power-status differences in workplace environments can be enacted or, conversely, mitigated through the use of mixed speech, according to the speakers' needs. The shift to a different code or style in such cases is usually initiated by the interlocutor with the higher status. In addition, mixed speech can contribute to the construction of informal leadership, which often occurs in those work environments where one of the group members takes the lead of the group if need be.

The analysis of mixed speech on the discursive-pragmatic level has revealed the specificity of the work environment as a research context. These are pragmatically engaged and hierarchical communities of practice, created exclusively for work purposes, where, more than in any other contexts, one engages in action directed towards a specific outcome or product. The pursuit of work goals is particularly pronounced in the professional sphere, but the same is also true in the relational sphere at work, where cooperation and solidarity among the group members are also essential to the performance of joint work activities. Although it cannot be stated that mixed speech becomes indispensable for the achievement of work goals, the activities (genres) distinguished in the work environments show that mixed speech participates in them, and perhaps even contributes to the overall work outcome. With its distinctive features, the work environment extends and diversifies the field of the sociolinguistic research contexts.

(3) Among the speaker characteristics, stances and identities indexed by mixed speech at work, the first and fundamental social meaning is that of being a group member. The linguistic composition of the mixed speech of the studied workplaces does actually vary, but the elements of the mixed group code used within the group among its members are similar. The mixed group code in itself denotes the group membership.

On the other hand, along with the group membership, the professional and personal self is also created and put into practice through workplace daily activities. The individual style may differ slightly from the group code by, e.g., using English more intensively than other members of the group, or, conversely, by avoiding the use of elements of other languages. Yet, the individual style may also contrast with the group style as an expression of divergence or non-alignment with the group or the interlocutor.

In addition, the study has shown that mixed speech has the potential to create new emergent associations. In such cases, the group norm becomes a kind of the reference point for the construction of a new social style. This is particularly evident in stylizations, imitations of styles and accents, where the meanings are playfully re-created to show that the speaker is performatively positioning himself or herself as a different person, imitating someone else's 'voice', joking, mocking, or ironizing. In such cases, the lexis may remain the same, but the social meaning changes, which supports the theoretical claim that there are more social variants than lexical variants.

(4) The study has shown that English and Russian resources used in the Lithuanian work environment create a field of different, only partially overlapping, indexical meanings. The ability of the English language to index professionalism, competence, and expertise is repeatedly seen in all the four workplace settings, which reinforces the trend already identified in other international studies. The Russian resources are not associated with professionalism; they are rather used to create personal qualities and stances related to informal relationships. However, English can be found alongside Russian in the relational dimension, and, in some cases, English can take over the relational functions of Russian. It is precisely because of the distinctive associations with English and Russian that sometimes *the very act* of switching to another code, for example to English, can serve as a contextual cue for a change in the speaker's intention and a transition from, for instance, the relational plane to the objectivity plane.

(5) Although it is hardly possible to qualitatively analyse the use of mixed speech by taking into account a single characteristic of the speakers and communicative contexts, the study has indicated the links of mixed speech with the age and the gender of the participants, which have already been documented by other Lithuanian researchers. The older are the participants, the more and more diverse Russian language resources can be found in their mixed styles. Conversely, the younger participants tend to adopt only some Russian insertions frequently repeated in their environment, or they do not use such insertions at all. In the linguistic repertoire of the younger speakers, Russian is at least partially replaced by English. The study has also shown a difference in the expression of solidarity between males and females: in all the workplace settings studied, women tend to use specific English vocabulary to express their support for the interlocutor, similarly to adolescent girls in the previous studies, whereas, among men, and especially in the all-male group (#2 INF), similarly to the previously studied practices of adolescent boys, the Russian language and Russian swear words are extensively used alongside English as a consolidating strategy. Although based only on case studies, such results suggest a differential use of the English and Russian resources to express the feminine and masculine solidarity, respectively.

(6) Considering the results of the study in the context of the previous studies of mixed speech in Lithuania, it can be said that adults in the work environments, in general terms, behave similarly to other age groups and communities of practice already studied. The results of the study clarify and add to the general picture formed earlier about the social meanings of mixed speech used by Lithuanians.

Although the results of the study are in no way representative of the Lithuanian work environments or the communities of practice overall, they do still convey the possible motivations and the potential tendencies in the use of mixed speech. The paradox inherent in the very nature of the social meaning as a concept – that is, the uniqueness and universality of the social meanings, their contextuality as well as their conventionality – gives grounds for the assumption that the results of the study not only reveal the most likely social meanings at the micro-analytical level, but they may also contribute to the formation of a hypothetical picture of broader socio-cultural processes within the field of the research on the use of mixed speech in Lithuania. More broadly, the results of the study also contribute to the sociolinguistic research in post-Soviet Eastern Europe, where the sociolinguistic shift from Russian as a non-native linguistic resource to English is still ongoing.

Research perspectives and methodological recommendations. The dissertation is limited to four work environments in Vilnius which are similar to each other in terms of the number of the research participants, their education (higher), ethnic composition and the fact that they all work in an office environment. In the future, it would be useful to also analyse the work environments where physical work is involved, and perhaps environments that are less homogeneous in their ethnic composition, notably, in those environments which include minorities or migrants.

In terms of the amount of the recorded data, it might be worth choosing a less time-consuming procedure, i.e., collecting less data, or else systematically limiting the quantity of the material analysed. The scope of the natural recorded speech in this study, without compromising on the detail of the analysis, required a disproportionate amount of time and effort. If the informants do not consent to being filmed, it is also advisable to assess the size of the group to be studied, and, perhaps, to limit it to smaller groups of informants, as it is fairly difficult to identify the speakers from their voice or their manner of speaking. It is also advisable to take into account the noise level in the research environment, especially during the summer season, when street noise can be heard through open windows.

As the world is becoming more global, research on work environments tends to focus more on international, multicultural, multilingual work environments. In today's companies, the concept of the 'job for life' is already considered to be outdated, as mobile professionals often change not only their workplaces or the nature of their work, but also the countries they live in, thereby also embracing new linguistic environments to which they have to adapt. In the context of the constant change, it would make sense to look at such dynamically developing work environments in Lithuania as well. It can be assumed that the fluidity and hybridity of the linguistic repertoires in them would become even more evident.

PADĖKA

Labiausiai noriu padėkoti visiems, sutikusiems dalyvauti tyrime, ypač pagrindiniams savanoriams už jų neįkainojamą pagalbą ir už sutikimą padovanoti savo natūralios kalbos. Be jų geranoriškumo ir pakantumo šis tyrimas nebūtų nė prasidėjęs.

Iš visos širdies dėkoju savo mokslinei vadovei, konsultantei, patarėjai ir guodėjai prof. dr. Loretai Vaicekauskienei ir visai apie ją draugiškai susisipietusiai sociolingvistų grupei už pagalbą, patarimus, palaikymą, šilumą ir juoką, ir už užkrečiamą įsitikinimą, kad šnekamoji lietuvių kalba yra gyva ir kintanti.

Esu dėkinga visiems, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai prisidėjo prie šios disertacijos raidos. Nuoširdžiai dėkoju:

Disertacijos recenzentėms prof. dr. Inetai Dabašinskienei ir doc. dr. Laimai Nevinskaitei, už sustiprintą tikėjimą disertacijos vertingumu ir konstruktyvias pastabas.

VU Užsienio kalbų instituto direktorei prof. dr. Romai Kriaučiūnienei ir savo katedros vadovei doc. dr. Liudmilai Arcimavičienei už nuolatinį palaikymą.

VU Baltijos kalbų ir kultūrų instituto direktorei doc. dr. Erikai Sausverdei ir visam Skandinavistikos centrui už paskatinimą ir geranoriškumą doktorantūros studijų metu.

VU Filologijos fakulteto administratorei dr. Birutei Gudelienei už visada greitai, ramiai ir dalykiškai suteikiamą pagalbą tvarkant disertacijos administracinius reikalus.

VU Užsienio kalbų instituto įkūrėjai ir ilgametei vadovei Nijolei Bražėnienei už padrąšinimą baigus magistro studijas toliau studijuoti doktorantūroje.

Vilniaus universiteto leidyklos administratorei Dianai Leleikienei už lankstumą, sprendžiant dėl disertacijos leidybos iškilusius klausimus.

Savo šeimos nariams: brangiesiems tėveliams, broliui, dukrai ir sūnui, o labiausiai anūkams Otilijai, Patricijai ir Gabrieliui – už šypsenas, išdaigas ir apkabinius.

INFORMACIJA APIE DISERTANTĘ

Dalia Pinkevičienė 1984 m. baigė Vilniaus inžinerinį statybos institutą, 2007 m. – Vilniaus universiteto Užsienio kalbų mokymo programą magistro laipsniui gauti. Nuo 2007 m. dirba Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Užsienio kalbų institute lektore. Vilniaus universitete baigė doktorantūros studijas. Moksliniai interesai – diskurso analizė, sociolingvistika, dalykinė anglų kalba ir jos dėstymas. Yra paskelbusi mokslinių straipsnių iš diskurso analizės anglų kalbos pamokose. Doktorantūros studijų metu 2013–2016 m. buvo išvykusi į Danijos karališkąją biblioteką Kopenhagoje, Kopenhagos universiteto organizuotą sociolingvistikos doktorantų mokyklą ir mokymus Karaliaus koledže Londone.

INFORMATION ON THE CANDIDATE FOR THE DEGREE OF PhD

Dalia Pinkevičienė graduated from Vilnius Civil Engineering Institute in 1984, and from Vilnius University's Master's degree programme in Teaching Foreign Languages in 2007. Since 2007 she has been working as a lecturer at the Institute of Foreign Languages, Faculty of Philology, Vilnius University, and has completed her doctoral studies at Vilnius University. Her research interests include discourse analysis, sociolinguistics, and teaching English for specific purposes. She has published several scientific articles on discourse analysis in English language teaching classroom. During her PhD studies, from 2013 to 2016, she visited the Royal Danish Library in Copenhagen and completed research trainings at the University of Copenhagen and at King's College London.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

- Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73–108. DOI: 10.15388/TK.2017.17448.
- Pinkevičienė, D. 2022. Mixed Speech Styles in Two Single-Gendered Occupational Groups: Identities in Interaction. *Taikomoji kalbotyra* 17: 38–61. DOI: 10.15388/Taikalbot.2022.17.2.

UŽRAŠAMS

UŽRAŠAMS

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Tiražas 15 egz.